BIBLIOTECA

MARXIST-LENINISTĂ

MARX

CONTRIBUȚII LA CRITICA ECONOMIEI POLITICE

EDITURA POLITICĂ

PREFAȚĂ

Consider sistemul economiei burgheze în ordinea următoare: *capitalul, proprietatea funciară, munca salariată, statul, comerțul exterior, piața mondială*. În primele trei rubrici cercetez condițiile economice de existență ale celor trei clase mari în care se împarte societatea burgheză modernă; legătura dintre celelalte trei rubrici este evidentă. Secțiunea întîi a cărții întîi, care tratează despre capital, cuprinde următoarele capitole: 1) marfa; 2) banii, sau circulația simplă; 3) capitalul în genere. Primele două capitole alcătuiesc conținutul volumului de față. Întregul material se află în fața mea sub forma unor monografii, scrise cu mari întreruperi în diferite perioade pentru propria mea lămurire și nu pentru tipar. Prelucrarea lor într-un tot sistematizat, potrivit planului arătat, va depinde de împrejurările exterioare.

Introducerea generală[2] pe care o schițasem o las la o parte, deoarece, după o matură chibzuință, am ajuns la convingerea că orice anticipare a unor rezultate care abia trebuie dovedite nu ar putea decît să strice, iar cititorul care va dori în genere să urmărească firul expunerii mele trebuie să se decidă a se ridica de la particular la general. Dar unele indicații cu privire la felul cum au decurs propriile mele studii de economie politică mi se par a fi indicate aici.

Obiectul meu de specialitate a fost dreptul, pe care însă l-am studiat numai ca o disciplină secundară pe lîngă filozofie și istorie. În 1842—1843, în calitate de redactor la „Gazeta renană“ [3], a trebuit să mă pronunț pentru întîia oară asupra unor așa-numite interese materiale, și aceasta m-a pus într-o situație dificilă. Dezbaterile din dieta renană cu privire la furturile de lemne și la fărîmițarea proprietății funciare, polemica oficială pe care d-l von Schaper, pe atunci Oberpräsident al Provinciei renane, o angajase cu „Gazeta renană“ în problema situației țăranilor din valea Moselei și, în sfîrșit, dezbaterile în jurul liberului-schimb și al protecționismului vamal au dat primele imbolduri studiilor mele economice [4]. Pe de altă parte, pe vremea aceea, cînd dorința sinceră de „a merge înainte“ depășea considerabil cunoașterea problemelor, în coloanele „Gazetei renane“ se făceau auzite ecouri ale socialismului și comunismului francez, cu o slabă coloratură filozofică. M-am pronunțat împotriva acestui diletantism, dar în același timp, într-o controversă avută cu „Allgemeine Zeitung“ [5], am mărturisit sincer că cunoștințele mele de atunci nu-mi îngăduiau să mă încumet a emite vreo părere asupra conținutului propriu-zis al curentelor franceze. Cu atît mai bucuros am profitat de iluzia geranților „Gazetei renane“, care sperau că printr-o atitudine mai moderată vor putea obține revocarea sentinței de moarte care fusese pronunțată împotriva ei, pentru a părăsi arena publică și a mă retrage în cabinetul de studiu.

Prima lucrare întreprinsă pentru limpezirea îndoielilor care mă frămîntau a fost o analiză critică a filozofiei hegeliene a dreptului, lucrare a cărei introducere a apărut în „Deutsch-Französische Jahrbücher“ [6], publicată în 1844 la Paris. Cercetările mele m-au dus la concluzia că relațiile juridice, ca și formele de stat, nu pot fi înțelese nici din ele însele, nici din așa-numita dezvoltare generală a spiri-

tului omenesc, ci, dimpotrivă, ele își au rădăcinile în relațiile de trai materiale, a căror totalitate Hegel o cuprinde, după exemplul autorilor englezi și francezi din secolul al XVIII-lea, sub denumirea de „societate civilă", și că deci anatomia societății civile trebuie căutată în economia politică. Studiul acesteia din urmă, pe care l-am început la Paris, a fost continuat apoi la Bruxelles, unde mă mutasem în urma unui ordin de expulzare al d-lui Guizot. Rezultatul general la care am ajuns și care, odată obținut, a slujit de fir călăuzitor în studiile mele ulterioare poate fi formulat pe scurt în felul următor: În producția socială a vieții lor, oamenii intră în relații determinate, necesare, independente de voința lor — relații de producție —, care corespund unei trepte de dezvoltare determinate a forțelor lor de producție materiale. Totalitatea acestor relații de producție constituie structura economică a societății, baza reală pe care se înalță o suprastructură juridică și politică și căreia îi corespund forme determinate ale conștiinței sociale. Modul de producție al vieții materiale determină în genere procesul vieții sociale, politice și spirituale. Nu conștiința oamenilor le determină existența, ci, dimpotrivă, existența lor socială le determină conștiința. Pe o anumită treaptă a dezvoltării lor, forțele de producție materiale ale societății intră în contradicție cu relațiile de producție existente, sau, ceea ce nu este decît expresia juridică a acestora din urmă, cu relațiile de proprietate în cadrul cărora ele s-au dezvoltat pînă atunci. Din forme ale dezvoltării forțelor de producție, aceste relații se transformă în cătușe ale lor. Atunci începe o epocă de revoluție socială. O dată cu schimbarea bazei economice are loc, mai încet sau mai repede, o revoluționare a întregii uriașe suprastructuri. Atunci cînd cercetăm asemenea revoluționări, trebuie să facem întotdeauna o deosebire între revoluționarea materială a condițiilor economice de producție, care poate fi

3.1.10.6

constatată cu precizie științifică, și formele juridice, politice, religioase, artistice sau filozofice, într-un cuvînt formele ideologice, în care oamenii devin conștienți de acest conflict și-l rezolvă prin luptă. După cum un individ oarecare nu poate fi judecat după ceea ce gîndește despre sine, tot astfel o asemenea epocă de revoluție nu poate fi judecată prin prisma conștiinței sale. Dimpotrivă, această conștiință trebuie explicată prin contradicțiile vieții materiale, prin conflictul existent între forțele de producție sociale și relațiile de producție. O formațiune socială nu piere niciodată înainte de a se fi dezvoltat toate forțele de producție, pentru care ea oferă suficient cîmp liber, și noi relații de producție, superioare, nu apar niciodată înainte ca în sînul vechii societăți să se fi copt condițiile materiale ale existenței lor. De aceea omenirea își pune întotdeauna numai sarcini pe care le poate rezolva, căci la o examinare mai aprofundată se va constata întotdeauna că sarcina însăși se naște numai atunci cînd condițiile materiale ale rezolvării ei există deja sau, cel puțin, sînt în proces de devenire. În linii generale, modurile de producție asiatic, antic, feudal și burghez-modern pot fi numite epoci de progres ale formațiunii economice a societății. Relațiile de producție burgheze reprezintă ultima formă antagonistă a procesului de producție social, antagonistă nu în sensul unui antagonism individual, ci al unui antagonism care ia naștere din condițiile sociale de trai ale indivizilor; dar forțele de producție care se dezvoltă în sînul societății burgheze creează totodată condițiile materiale ale rezolvării acestui antagonism. De aceea cu formațiunea socială burgheză se încheie preistoria societății omenești.

Friedrich Engels, cu care de la publicarea genialei sale schițe a unei critici a categoriilor economice[7] (în „Deutsch-Französische Jahrbücher") am întreținut în scris un ne-

întrerupt schimb de idei, ajunsese pe altă cale (vezi lucrarea sa „Situația clasei muncitoare din Anglia“ [8]) la același rezultat ca și mine, iar atunci cînd în primăvara anului 1845 și dînsul se stabili la Bruxelles, am hotărît să elaborăm împreună concepția noastră în opoziție cu concepția ideologică a filozofiei germane, adică de fapt să ne lămurim cu conștiința noastră filozofică anterioară. Această hotărîre a fost realizată sub forma unei critici a filozofiei posthegeliene. Manuscrisul, cuprinzînd două volume groase in-octavo [9], ajunsese de mult în Westfalia, unde urma să fie editat, cînd am fost încunoștințați că împrejurările schimbate nu mai permiteau tipărirea lui. Am abandonat acest manuscris criticii rozătoare a șoarecilor, cu atît mai mult cu cît scopul nostru principal — acela de a ne lămuri noi înșine — fusese atins. Din lucrările răzlețe în care am înfățișat în acea vreme publicului, sub un aspect sau altul, concepțiile noastre, menționez numai „Manifestul Partidului Comunist“, scris împreună cu Engels, și „Discurs asupra liber-schimbismului“ [10], publicat de mine. Punctele hotărîtoare ale concepției noastre au fost formulate pentru prima oară în mod științific, deși doar într-o formă polemică, în lucrarea mea „Mizeria filozofiei“ [11], publicată în 1847 și îndreptată împotriva lui Proudhon. Tipărirea unei lucrări despre „Munca salariată“ [12], scrisă în limba germană, în care adunasem prelegerile ținute de mine asupra acestui subiect la Asociația muncitorilor germani [13] din Bruxelles, a fost întreruptă de revoluția din februarie și de îndepărtarea mea samavolnică din Belgia ca urmare a acesteia.

Editarea „Noii gazete renane“ [14] în 1848—1849 și evenimentele care au urmat după aceea au întrerupt studiile mele economice, pe care le-am putut relua abia în 1850, la Londra. Imensul material cu privire la istoria economiei politice adunat la British Museum, faptul că Londra oferă

un bun centru de observație pentru studierea societății burgheze și, în sfîrșit, noua etapă de dezvoltare în care aceasta din urmă părea să intre o dată cu descoperirea aurului californian și australian, toate acestea m-au determinat să reiau de la capăt studierea acestui obiect și să prelucrez în mod critic noul material. Aceste studii duceau, în parte de la sine, la probleme în aparență complet străine de subiect, dar asupra cărora a trebuit să mă opresc vreme mai mult sau mai puțin îndelungată. Dar timpul de care dispuneam mi-a fost scurtat în special de nevoia imperioasă de a-mi agonisi pîinea. Colaborarea mea de 8 ani la „New York Daily Tribune“ [15], primul ziar anglo-american, a făcut să fie necesare întreruperi frecvente în studiile mele (dat fiind că corespondențe de ziar propriu-zise nu scriu decît în mod excepțional). Articolele în legătură cu evenimentele economice mai însemnate din Anglia și de pe continent au alcătuit însă o parte atît de considerabilă a muncii mele pentru ziar, încît am fost nevoit să mă familiarizez cu amănunte practice care se află în afara științei economiei politice propriu-zise.

Aceste sumare însemnări despre mersul studiilor mele în domeniul economiei politice nu au alt scop decît să arate că concepțiile mele, indiferent de felul cum vor fi judecate și oricît de puțin s-ar împăca cu prejudecățile egoiste ale claselor stăpînitoare, constituie rezultatul unor studii îndelungate și conștiincioase. Or, la porțile științei, ca și la porțile infernului, trebuie înscrisă cerința:

„Qui si convien lasciare ogni sospetto;
Ogni viltà convien che qui sia morta“ *.

Karl Marx

Londra, ianuarie 1859

---

* Se cade-aici să stingi orice prepus,
Și-oricare spaimă moartă-aici să fie.
(Dante: „Divina Comedie“, traducere de George Coșbuc). — *Nota trad.*

SECȚIUNEA I

CAPITALUL ÎN GENERAL

Capitolul întîi

MARFA

La prima vedere, avuția burgheză apare ca o uriașă îngrămădire de mărfuri, iar fiecare marfă în parte — ca existență elementară a acestei avuții. Orice marfă însă apare dintr-un dublu punct de vedere: ca *valoare de întrebuințare* și ca *valoare de schimb* *.

Marfa este înainte de orice, după cum se exprimă economiștii englezi, „un obiect oarecare, necesar, folositor sau plăcut pentru viață", un obiect al necesităților omenești, un mijloc de subzistență în sensul cel mai larg al cuvîntului. Această existență a mărfii ca valoare de întrebuințare și existența ei naturală, palpabilă coincid. Grîul, de exemplu, este o valoare de întrebuințare aparte, spre deosebire de valorile de întrebuințare bumbac, sticlă, hîrtie etc. Valoarea de întrebuințare are valoare numai pentru întrebuințare și se realizează numai în procesul de consumație. Aceeași valoare de întrebuințare poate fi folosită în diferite feluri.

* Aristot. d. Rep. L. 1, C. 9 (edit. I. Bekkeri, Oxonii, 1837) [Aristotel. „Politica", cartea 1, cap. 1, pag. 13 (ed. I. Bekker, Oxford, 1837)]. „Fiecare bun poate fi folosit în două feluri... într-un caz lucrul este folosit potrivit destinației sale proprii, iar în celălalt este folosit într-un scop străin destinației sale; de pildă, o sandală poate fi folosită și ca încălțăminte, dar și pentru a fi schimbată pe un alt obiect. Și într-un caz, și în celălalt, sandala este obiect de folosință, căci și acela care schimbă sandala cu cineva care are nevoie de ea, primind în schimb bani sau alimente, o folosește tot ca sandală, dar nu potrivit destinației ei proprii, căci ea nu este menită să servească drept obiect de schimb. La fel stau lucrurile și cu celelalte bunuri".

Dar totalitatea întrebuințărilor ei posibile este cuprinsă în existența ei ca obiect cu proprietăți determinate. Apoi, valoarea de întrebuințare este determinată nu numai calitativ, ci și cantitativ. Potrivit cu specificul lor natural, diferite valori de întrebuințare posedă unități de măsură diferite, de exemplu o baniță de grîu, un top de hîrtie, un cot de pînză etc.

Oricare ar fi forma socială a avuției, valorile de întrebuințare constituie întotdeauna conținutul ei, care la început este indiferent față de această formă. După gustul grîului nu se poate stabili cine l-a produs: un iobag rus, un țăran francez cu gospodărie mică sau un capitalist englez. Deși formează obiectul unor necesități sociale și de aceea este inclusă în conexiunea socială, valoarea de întrebuințare nu exprimă totuși nici o relație de producție socială. De pildă, o anumită marfă, ca valoare de întrebuințare, este un diamant. Nimic în acest diamant nu ne spune că el este o marfă. Acolo unde el servește ca valoare de întrebuințare, din punct de vedere estetic sau tehnic, la pieptul curtezanei sau în mîna șlefuitorului de sticlă, el este diamant și nu marfă. A fi valoare de întrebuințare apare ca o condiție necesară pentru marfă, dar a fi marfă este o destinație indiferentă pentru valoarea de întrebuințare. Valoarea de întrebuințare în această indiferență a ei față de determinarea economică a formei, adică valoarea de întrebuințare ca valoare de întrebuințare, se află dincolo de sfera preocupărilor economiei politice*. Valoarea de întrebuințare ține de domeniul acesteia din urmă numai atunci cînd ea însăși apare ca o determinare a formei. În

* Tocmai din acest motiv compilatorii germani preferă să se ocupe de valoarea de întrebuințare, pe care ei o numesc „bun". Vezi, de pildă, L. Stein. „System der Staatswissenschaften", vol. I, secțiunea despre „bunuri". Lămuriri asupra „bunurilor" trebuie căutate în „îndreptarele de merceologie".

mod nemijlocit ea este baza materială în care se exprimă o relație economică determinată, *valoarea de schimb*.

Valoarea de schimb apare înainte de orice ca *raport cantitativ*, în care valori de întrebuințare sînt schimbate una contra celeilalte. Intr-un astfel de raport ele constituie aceeași mărime de schimb. Astfel, 1 volum de Properțiu și 8 uncii de tutun de prizat pot avea aceeași valoare de schimb, cu toată deosebirea esențială dintre valoarea de întrebuințare a tutunului și aceea a elegiei. Ca valoare de schimb, o valoare de întrebuințare are aceeași valoare ca oricare alta dacă ele sînt luate în proporție corespunzătoare. Valoarea de schimb a unui palat poate fi exprimată într-un anumit număr de cutii de cremă de ghete, după cum, procedînd invers, fabricanții de cremă de ghete din Londra au exprimat în palate valoarea de schimb a unui mare număr de cutii de cremă de ghete. Prin urmare, cu totul indiferent de forma existenței lor naturale și de natura specifică a necesității pe care ele o satisfac în calitatea lor de valori de întrebuințare, mărfuri luate în anumite cantități sînt egale între ele, se înlocuiesc unele pe altele în cadrul schimbului, contează ca echivalente și reprezintă astfel, în ciuda aparenței lor pestrițe, aceeași unitate.

—Valorile de întrebuințare sînt, în mod nemijlocit, mijloace de subzistență. Dar, la rîndul lor, înseși aceste mijloace de subzistență sînt produse ale vieții sociale, un rezultat al forței vitale cheltuite de om, *muncă materializată*. Ca materializare a muncii sociale, toate mărfurile sînt cristalizarea uneia și aceleiași unități. Să analizăm acum caracterul determinat al acestei unități, adică al muncii reprezentate în valoarea de schimb.

Să presupunem că 1 uncie de aur, 1 tonă de fier, 1 cuarter de grîu și 20 de coți de mătase sînt valori de schimb de mărime egală. Ca asemenea echivalente, în care deose-

birea calitativă dintre valorile lor de întrebuințare este ștearsă, ele reprezintă o cantitate egală de muncă identică. Munca materializată în ele în egală măsură trebuie să fie ea însăși muncă omogenă, lipsită de deosebiri, muncă simplă, căreia îi este tot atît de indiferent dacă apare în aur, în fier, în grîu sau în mătase pe cît de indiferent îi este oxigenului dacă se găsește în rugina fierului, în atmosferă, în zeama strugurelui sau în sîngele omului. Dar a extrage aur, a extrage fier din mină, a cultiva grîu și a țese mătase sînt feluri de muncă care diferă calitativ unul de altul. Într-adevăr, ceea ce apare materialmente ca diversitate a valorilor de întrebuințare apare în proces ca diversitate a activității care creează aceste valori de întrebuințare. Deoarece este indiferentă față de substanța specifică a valorilor de întrebuințare, munca creatoare de valori de schimb este indiferentă și față de forma specifică a muncii însăși. Apoi, diferitele valori de întrebuințare sînt produse ale activității unor indivizi diferiți, deci rezultatul unor feluri de muncă individual diferite. Dar ca valori de schimb ele reprezintă muncă identică, lipsită de deosebiri, adică muncă în care individualitatea lucrătorilor este ștearsă. De aceea munca creatoare de valoare de schimb este *muncă abstract-generală.*

Dacă 1 uncie de aur, 1 tonă de fier, 1 cuarter de grîu și 20 de coți de mătase sînt valori de schimb de mărime egală, sau echivalente, 1 uncie de aur, $^1/_2$ tonă de fier, 3 bușheli de grîu și 5 coți de mătase sînt valori de schimb de o mărime cu totul diferită, și această deosebire cantitativă este în genere singura deosebire de care ele sînt susceptibile ca valori de schimb. Ca valori de schimb de mărime diferită, ele reprezintă ceva mai mare sau mai mic, cantități mai mari sau mai mici din acea muncă simplă, omogenă, abstract-generală care constituie substanța valorii de schimb. Se pune întrebarea: cum să măsurăm

această cantitate? Sau, mai bine zis, se pune întrebarea care este existența cantitativă a însăși acestei munci, deoarece deosebirile cantitative dintre mărfuri ca valori de schimb nu sînt altceva decît deosebirile cantitative pe care le prezintă munca materializată în ele. După cum timpul este existența cantitativă a mișcării, tot așa *timpul de muncă* este existența cantitativă a muncii. Deosebirea în ceea ce privește durata muncii propriu-zise este singura deosebire de care este susceptibilă aceasta din urmă dacă presupunem dată calitatea ei. Ca timp de muncă, munca își găsește unitatea de măsură în măsurile naturale ale timpului: oră, zi, săptămînă etc. Timpul de muncă este existența vie a muncii, indiferent de forma, conținutul și individualitatea ei; el este existența cantitativă vie a muncii și totodată măsura imanentă a acestei existențe. Timpul de muncă materializat în valorile de întrebuințare ale mărfurilor constituie substanța care face din ele valori de schimb, deci mărfuri, după cum tot el măsoară mărimile determinate ale valorilor lor. Cantități corelative de valori de întrebuințare diferite în care este materializat același timp de muncă sînt echivalente, sau toate valorile de întrebuințare sînt echivalente în proporțiile în care ele cuprind același timp de muncă cheltuit, materializat. Ca valori de schimb, toate mărfurile sînt doar măsuri determinate de *timp de muncă solidificat*.

Pentru a înțelege determinarea valorii de schimb prin timpul de muncă, trebuie să ținem seama de următoarele puncte principale: reducerea muncii la muncă simplă, lipsită, ca să zicem așa, de calitate; modul specific în care munca creatoare de valoare de schimb, deci munca producătoare de mărfuri, este *muncă socială*; în fine, deosebirea dintre muncă în măsura în care are drept rezultat valori de întrebuințare și muncă în măsura în care are drept rezultat valori de schimb.

Pentru a măsura valorile de schimb ale mărfurilor prin timpul de muncă cuprins în ele, diferitele feluri de muncă trebuie să fie reduse la muncă omogenă, lipsită de deosebiri, la muncă simplă, într-un cuvînt la muncă identică din punct de vedere calitativ și care de aceea diferă numai din punct de vedere cantitativ.

Această reducere apare ca o abstracție, dar ea este o abstracție care are loc zilnic în procesul de producție social. Reducerea tuturor mărfurilor la timp de muncă nu este o abstracție mai mare și totodată nici mai puțin reală ca aceea a transformării tuturor corpurilor organice în aer. Munca, măsurată astfel cu ajutorul timpului, nu apare în fond ca muncă executată de indivizi diferiți; dimpotrivă, diferiții indivizi care muncesc apar ca simple organe ale acestei munci. Cu alte cuvinte, munca, așa cum este reprezentată în valorile de schimb, ar putea fi numită muncă *omenească în general*. Această abstracție a muncii omenești în general *există* în munca mijlocie pe care este în stare s-o execute orice individ mijlociu al unei societăți date și care reprezintă o anumită cheltuire productivă de mușchi, nervi, creier etc. omenești. Este munca *simplă* * pe care o poate învăța orice individ mijlociu și pe care el trebuie s-o execute într-o formă sau alta. Caracterul acestei munci mijlocii este diferit în diferite țări și în epoci de cultură diferite, dar el apare ca ceva dat în fiecare societate existentă. Munca simplă constituie partea covîrșitoare a masei totale a muncii în societatea burgheză, lucru de care ne putem convinge din consultarea oricărei statistici. Fie că *A* produce timp de 6 ore fier și timp de 6 ore pînză, iar *B* produce de asemenea timp de 6 ore fier și timp de 6 ore pînză, fie că *A* produce timp de 12 ore fier și *B* produce timp de 12 ore pînză, este evident că avem aici doar între-

* Economiștii englezi o numesc „unskilled labour" [„muncă necalificată"].

buințări diferite ale *unuia și aceluiași* timp de muncă. Dar cum stau lucrurile cu munca complexă, care se ridică deasupra nivelului mijlociu ca fiind o muncă mai intensă, cu o greutate specifică mai mare? Acest gen de muncă se reduce la muncă simplă adiționată, la muncă simplă potențată, astfel încît, de exemplu, o zi de muncă complexă este egală cu trei zile de muncă simplă. Aici nu este încă locul să examinăm legile care reglează această reducere. Dar că o astfel de reducere are loc este ceva cît se poate de limpede, deoarece, ca valoare de schimb, produsul muncii celei mai complexe constituie într-o anumită proporție un echivalent al produsului muncii mijlocii simple și, prin urmare, este considerat a fi egal cu o anumită cantitate din această muncă simplă.

Determinarea valorii de schimb prin timpul de muncă presupune apoi că într-o marfă oarecare, de exemplu într-o tonă de fier, este materializată *aceeași* cantitate de muncă, indiferent de faptul că este vorba de munca lui *A* sau a lui *B*, sau că indivizi diferiți folosesc un timp de muncă egal pentru a produce aceeași valoare de întrebuințare, determinată din punct de vedere calitativ și cantitativ. Cu alte cuvinte, se presupune că timpul de muncă cuprins într-o marfă este timpul de muncă *necesar* pentru producerea ei, adică timpul de muncă cerut pentru a produce un nou exemplar din aceeași marfă în condiții generale de producție date.

Condițiile muncii creatoare de valoare de schimb, așa cum rezultă ele din analiza valorii de schimb, sînt *determinări sociale* ale muncii sau determinări ale *muncii sociale*, dar sociale nu în general, ci de un fel deosebit. Este o formă specifică a modului de a fi social. În primul rînd, simplitatea nediferențiată a muncii este *egalitatea* muncii efectuate de indivizi diferiți, raportarea reciprocă a muncilor lor ca munci egale, și anume prin reducerea de fapt a

tuturor felurilor de muncă la muncă omogenă. Munca fiecărui individ posedă acest caracter social al egalității în măsura în care ea, această muncă, este reprezentată în valori de schimb, și este reprezentată în valori de schimb numai în măsura în care este raportată la munca tuturor celorlalți indivizi ca la o muncă egală.

Mai departe, în valoarea de schimb timpul de muncă al fiecărui individ apare în mod nemijlocit ca *timp de muncă general,* iar acest *caracter general* al muncii fiecărui individ în parte apare ca *caracter social* al acesteia. Timpul de muncă reprezentat în valoarea de schimb este timpul de muncă al individului, dar al individului considerat în afara oricăror deosebiri de alt individ ; este timpul de muncă al tuturor indivizilor în măsura în care ei îndeplinesc o muncă egală ; de aceea timpul de muncă de care are nevoie un individ pentru a produce o anumită marfă este timpul de muncă *necesar* pe care l-ar cheltui pentru producerea aceleiași mărfi oricare alt individ. Acesta este timpul de muncă al individului, este timpul *său* de muncă, dar numai ca timp de muncă comun tuturor, căruia îi este în consecință indiferent *al cui* timp de muncă este el. Ca timp de muncă general, el *se exprimă* într-un produs general, într-un *echivalent general*, într-o anumită cantitate de timp de muncă materializat, căreia îi este indiferentă forma concretă a valorii de întrebuințare în care ea apare în mod nemijlocit ca produs al unui individ, ea putînd să se transforme după voie în orice altă formă de valoare de întrebuințare în care se exprimă ca produs al oricărui alt individ. Această cantitate de timp de muncă este o mărime *socială* numai ca mărime *generală* de acest fel. Pentru ca munca unui individ să aibă ca rezultat o valoare de schimb, ea trebuie să aibă ca rezultat *un echivalent general,* adică timpul de muncă al individului ea trebuie să-l exprime ca timp de muncă general sau timpul de muncă general ca

timp de muncă al individului. E ca și cum diferiții indivizi ar fi pus laolaltă timpul lor de muncă și ar fi exprimat în diferite valori de întrebuințare diferite cantități din timpul de muncă ce stă la dispoziția lor comună. Timpul de muncă al individului este deci, în fond, timpul de muncă de care societatea are nevoie pentru a produce o anumită valoare de întrebuințare, adică pentru a satisface o anumită trebuință. Aici este însă vorba numai de forma specifică în care munca capătă un caracter social. O anumită cantitate de timp de muncă al torcătorului se materializează, de pildă, în 100 de pfunzi de fire de in. Să presupunem că 100 de coți de pînză, produsul țesătorului, reprezintă aceeași cantitate de timp de muncă. Întrucît aceste două produse reprezintă aceeași cantitate de timp de muncă general și, ca atare, constituie echivalente pentru *orice* valoare de întrebuințare care conține o cantitate egală de timp de muncă, ele sînt echivalente una pentru cealaltă. Numai pentru că timpul de muncă al torcătorului și timpul de muncă al țesătorului reprezintă timp de muncă general, iar produsele lor reprezintă în consecință echivalente generale, numai de aceea munca țesătorului devine aici muncă pentru torcător și munca torcătorului muncă pentru țesător, munca unuia devine o muncă pentru celălalt, adică munca lor dobîndește o existență socială pentru amîndoi. Dimpotrivă, în industria țărănească patriarhală, cînd torcătorul și țesătorul locuiau sub același acoperiș, cînd partea feminească a familiei torcea, iar partea bărbătească țesea, să zicem, pentru nevoile familiei proprii, firele și pînza erau produse *sociale*, iar torsul și țesutul erau munci *sociale* în cadrul familiei. Caracterul lor social nu consta însă în aceea că firele ca echivalent general se schimbau pe pînză ca echivalent general sau că amîndouă produsele se schimbau între ele ca expresii cu semnificație egală, echivalente, ale aceluiași timp de muncă general. Dimpo-

trivă, legătura de familie, cu diviziunea sa naturală a muncii, a imprimat produsului muncii pecetea sa socială specifică. Sau să luăm claca și dijma din timpul evului mediu. Aici legătura socială o constituie muncile determinate ale indivizilor prestate în forma lor naturală, caracterul specific și nu caracterul general al muncii. Sau să luăm, în sfîrșit, în forma ei primitivă, munca în cadrul comunității, așa cum o găsim în pragul istoriei la toate popoarele civilizate *. Aici caracterul social al muncii este mijlocit, evident, nu prin aceea că munca individului ia forma abstractă a generalității sau că produsul său ia forma unui echivalent general. Comunitatea, care este o premisă a producției, este aceea care împiedică munca individului să fie muncă privată și produsul său produs privat; dimpotrivă, ea face ca munca individului să apară nemijlocit ca funcție a unui membru al organismului social. Munca reprezentată în valoarea de schimb este presupusă ca muncă a individului izolat. Ea devine socială datorită faptului că ia forma contrariului său nemijlocit, forma generalității abstracte.

În sfîrșit, munca creatoare de valoare de schimb se caracterizează prin aceea că relația socială dintre persoane apare, ca să zicem așa, inversată, și anume ca o relație socială între lucruri. Numai în măsura în care o valoare de întrebuințare se raportează la alta ca valoare de schimb, numai în această măsură munca diferitelor persoane se ra-

---

* În ultimul timp s-a răspîndit prejudecata ridicolă că forma *primitivă* a proprietății comunitare ar fi o formă specific slavă sau chiar exclusiv rusă. Ea este forma primitivă a cărei evoluție o putem urmări la romani, la germani și la celți; o serie întreagă de diverse tipuri ale ei, deși în parte pe cale de descompunere, se mai întîlnesc și astăzi la indieni. Un studiu mai aprofundat al formelor de proprietate comunitară la asiatici, în special la indieni, ar arăta cum din forme diferite de proprietate comunitară primitivă rezultă forme diferite de descompunere a ei. Așa, de pildă, tipurile diferite, originale de proprietate privată romană și germanică pot fi deduse din forme diferite de proprietate comunitară indiană.

portează una la alta ca muncă egală și generală. Dacă este deci just să se spună că valoarea de schimb este o relație între persoane *, nu este mai puțin adevărat însă că trebuie să se adauge: o relație ascunsă sub un înveliș material. După cum, cu toate proprietățile lor fizice și chimice diferite, un pfund de fier și un pfund de aur reprezintă *aceeași* greutate, tot astfel valorile de întrebuințare a două mărfuri care cuprind același timp de muncă reprezintă *aceeași valoare de schimb*. Valoarea de schimb apare astfel ca o determinare socială a valorilor de întrebuințare, ca o determinare care de la natură le este inerentă în calitatea lor de lucruri și datorită căreia în procesul de schimb ele se înlocuiesc reciproc în proporții cantitative determinate și formează echivalente, exact așa cum substanțe chimice simple se combină în raporturi cantitative determinate și formează echivalente chimice. Numai datorită obișnuinței din viața de toate zilele ni se pare ceva banal și de la sine înțeles că o relație socială de producție ia forma unui lucru, astfel încît relația dintre persoane în cadrul muncii lor apare, dimpotrivă, ca o relație între lucruri și între lucruri și persoane. În cadrul mărfii această mistificare este încă foarte simplă. Toată lumea își dă seama, într-o măsură mai mare sau mai mică, că relația dintre mărfuri ca valori de schimb este, dimpotrivă, o relație între persoane în cadrul activității lor productive una pentru alta. Dar, în cadrul unor relații de producție superioare, această aparență de simplicitate dispare. Toate iluziile sistemului monetar se datoresc faptului că nu s-a văzut că banii reprezintă o relație de producție socială, dar o reprezintă sub forma unui lucru natural cu proprietăți determinate. Economiștii moderni, care cu aere de supe-

* „Avuția este o relație între două persoane" (Galiani. „Della Moneta", p. 221, în vol. III al culegerii apărute sub îngrijirea lui Custodi: „Scrittori clasici italiani di economia politica. Parte moderna". Milano, 1803).

rioritate ironizează iluziile sistemului monetar, păcătuiesc prin aceeași iluzie de îndată ce trec la categorii economice superioare, de exemplu la capital. Această iluzie se manifestă la ei sub forma unei mirări naive, atunci cînd ceea ce ei tocmai definiseră aproximativ drept un obiect le apare dintr-o dată ca relație socială, iar ceea ce abia apucaseră să fixeze ca relație socială îi sîcîie iarăși ca obiect.

Deoarece în realitate valoarea de schimb a mărfurilor nu este nimic altceva decît raportul reciproc dintre munca diferiților indivizi considerată ca egală și generală, nimic altceva decît expresia materială a unei forme specific sociale a muncii, este o tautologie să se spună că munca este *unica* sursă a valorii de schimb, și deci a avuției, în măsura în care aceasta din urmă constă din valori de schimb. Aceeași tautologie o constituie afirmația că substanța naturii ca atare nu are valoare de schimb *, fiindcă nu conține muncă, și că valoarea de schimb ca atare nu conține nici o substanță a naturii. Cînd însă William Petty spune că „munca e tatăl avuției, iar pămîntul mama ei" [16], sau cînd episcopul Berkeley se întreabă:

„Oare cele patru elemente împreună cu munca pe care omul a încorporat-o în ele nu constituie adevărata sursă a avuției?" **,

sau cînd americanul Th. Cooper explică pe înțelesul tuturor:

„Dacă scoți dintr-o pîine munca cheltuită pentru producerea ei, munca brutarului, a morarului, a agricultorului etc., ce mai rămîne din ea? Cîteva grăunțe de iarbă sălbatică, care nu sînt bune pentru a fi consumate de om ***,

* „In starea sa naturală, substanța este întotdeauna lipsită de valoare". MacCulloch. „Discours sur l'origine de l'économie politique etc.", traduit par Prévost. Genève, 1825, p. 57. De aici se vede că pînă și un MacCulloch este mult mai presus de fetișismul „gînditorilor" germani, la care „substanța" și încă o jumătate de duzină de alte substanțe sînt declarate elemente ale valorii. Comp., de pildă, L. Stein, op. cit., vol. I, pag. 170.

** Berkeley. „The Querist". London, 1750: „Whether the four elements and man's labour therein be not the true source of wealth?"

*** Th. Cooper. „Lectures on the elements of Political Economy. London, 1831 (Columbia, 1826), p. 99.

în toate aceste considerații este vorba nu de munca abstractă ca sursă de valoare de schimb, ci de munca concretă ca sursă de avuție materială, într-un cuvînt de muncă în măsura în care produce valori de întrebuințare. Deoarece este presupusă valoarea de întrebuințare a mărfii, este presupusă implicit și utilitatea specifică a muncii cheltuite pentru producerea ei, este presupus că această muncă corespunde unui scop determinat; cu aceasta însă se epuizează totodată, din punctul de vedere al mărfii, orice interes față de muncă, privită ca muncă utilă. În produsul pîine ca valoare de întrebuințare, ne interesează proprietățile pîinii ca aliment și nicidecum munca agricultorului, a morarului, a brutarului etc. Dacă în urma unei invenții această muncă s-ar reduce cu $^{19}/_{20}$, pîinea ar aduce aceleași foloase ca și mai înainte. Chiar dacă pîinea ar cădea de-a gata din cer, tot n-ar pierde nici un atom din valoarea ei de întrebuințare. În timp ce munca creatoare de valoare de schimb se realizează în egalitatea mărfurilor ca echivalente generale, munca în calitate de activitate productivă îndreptată asupra unui scop se realizează în diversitatea infinită a valorilor lor de întrebuințare. În timp ce munca creatoare de valoare de schimb este muncă *abstract-generală* și *egală*, munca creatoare de valoare de întrebuințare este muncă concretă și deosebită, care, după formă și material, se subdivide în feluri de muncă infinit de diferite.

În măsura în care munca este creatoare de valori de întrebuințare, este greșit să se spună despre ea că ar fi *unica* sursă a avuției create de ea, și anume a avuției materiale. Deoarece această muncă este activitatea menită să adapteze elementele materiale pentru un scop sau altul, ea are nevoie de substanță ca premisă. În diferite valori de întrebuințare, proporția dintre muncă și substanța naturii este foarte diferită, dar valoarea de întrebuințare conține întotdeauna un substrat natural. Ca activitate con-

ştiinţă avînd drept obiectiv adaptarea pentru diferite scopuri a elementelor naturale sub o formă sau alta, munca constituie o condiţie naturală a existenţei omeneşti, o condiţie — independentă de orice forme sociale — a schimbului de substanţe dintre om şi natură. Munca creatoare de valori de schimb este, dimpotrivă, o formă specific socială a muncii. În determinarea ei materială ca activitate productivă deosebită, munca croitorului, de exemplu, produce haina, dar nu valoarea de schimb a hainei. Pe aceasta din urmă ea o produce nu ca muncă a croitorului, ci ca muncă abstract-generală, şi aceasta aparţine unei conexiuni sociale pe care nu a creat-o croitorul. Aşa, de pildă, în industria casnică antică femeile produceau haina, fără a produce valoarea de schimb a hainei. Munca ca sursă de bogăţie materială era tot atît de bine cunoscută legiuitorului Moise ca şi funcţionarului vamal Adam Smith *.

Să examinăm acum unele determinări imediate care rezultă din reducerea valorii de schimb la timpul de muncă.

Ca valoare de întrebuinţare, marfa acţionează ca o cauză [ursachlich]. Grîul, de pildă, acţionează ca aliment. O maşină înlocuieşte munca în anumite proporţii. Această acţiune a mărfii, datorită căreia respectiva marfă este numai valoare de întrebuinţare, obiect de consum, poate fi numită serviciul adus de marfă, serviciul pe care îl aduce marfa ca valoare de întrebuinţare. Ca valoare de schimb însă, marfa e privită întotdeauna numai din punctul de vedere al rezultatului. Aici nu este vorba de serviciul

* F. List, care n-a putut înţelege niciodată — după cum mintea sa practică şi interesată era în genere departe de a pricepe ceva — deosebirea dintre munca în măsura în care serveşte la crearea utilului, a unei valori de întrebuinţare, şi munca în măsura în care produce o formă socială determinată a avuţiei, valoarea de schimb, vedea de aceea în economiştii englezi moderni nişte simpli plagiatori ai lui Moise din Egipt.

pe care îl aduce ea, ci de serviciul * care i-a fost adus în timpul producerii ei. Prin urmare, valoarea de schimb a unei mașini, de exemplu, nu este determinată de cantitatea de timp de muncă pe care ea o înlocuiește, ci de cantitatea de timp de muncă cheltuită pentru producerea ei și care este deci necesară pentru producerea unei noi mașini de același fel.

De aceea, dacă cantitatea de muncă necesară pentru producerea diferitelor mărfuri ar rămîne constantă, valoarea lor de schimb ar fi invariabilă. Dar caracterul lesnicios sau anevoios al producției variază necontenit. Dacă forța productivă a muncii crește, munca produce într-un timp mai scurt aceeași valoare de întrebuințare. Dacă forța productivă a muncii scade, se cere mai mult timp pentru producerea aceleiași valori de întrebuințare. De aceea cantitatea de timp de muncă cuprins într-o marfă, adică valoarea de schimb a mărfii, este o mărime variabilă, crescînd sau scăzînd în raport invers cu creșterea sau scăderea forței productive a muncii. Forța productivă a muncii, care în industria prelucrătoare se folosește la un grad dinainte determinat, în agricultură și în industria extractivă depinde și de condiții naturale care nu pot fi controlate de om. *Aceeași* cantitate de muncă poate să extragă o cantitate mai mare sau mai mică de metale diferite, după cum sînt relativ mai bogate sau mai sărace respectivele zăcăminte de metale din scoarța pămîntului. *Aceeași* cantitate de muncă se va materializa în 2 busheli de grîu într-un an cu recoltă bună, iar într-un an cu recoltă slabă, poate, într-un singur bushel. Aici se creează aparența că raritatea sau abundența, ca condiții naturale, ar determina valoarea

* Este lesne de înțeles ce „servicii" trebuie să aducă categoria „serviciu" („service") unor economiști ca J.-B. Say și F. Bastiat, a căror înțelepciune de moraliști, după cum just a remarcat încă Malthus, face peste tot abstracție de modul specific determinat al formei relațiilor economice.

de schimb a mărfurilor, pentru că ele determină forța productivă, legată de condiții naturale, a unei munci reale deosebite.

Diferite valori de întrebuințare conțin în volume inegale același timp de muncă sau aceeași valoare de schimb. Cu cît este mai mic, în comparație cu alte valori de întrebuințare, volumul de valoare de întrebuințare în care o marfă conține o cantitate determinată de timp de muncă, cu atît este mai mare *valoarea* ei *de schimb specifică*. Cînd găsim că în diferite epoci de cultură, îndepărtate unele de altele, anumite valori de întrebuințare formează o serie de valori de schimb specifice, care, chiar dacă nu păstrează una față de alta exact aceeași proporție numerică, mențin totuși raportul general al unei ordini crescînde sau descrescînde, cum ar fi, de pildă, aurul, argintul, arama, fierul sau grîul, secara, orzul, ovăzul, aceasta nu înseamnă decît că dezvoltarea progresivă a forțelor de producție sociale a influențat în aceeași măsură, sau aproape în aceeași măsură, timpul de muncă necesar pentru producerea acestor mărfuri diferite.

Valoarea de schimb a unei mărfi nu se manifestă în propria ei valoare de întrebuințare. Dar, ca materializare a timpului de muncă social general, valoarea de întrebuințare a unei mărfi este pusă în anumite raporturi cu valorile de întrebuințare ale altor mărfuri. În felul acesta valoarea de schimb a unei mărfi se manifestă în valorile de întrebuințare ale altor mărfuri. Echivalentul este, de fapt, valoarea de schimb a unei mărfi exprimată în valoarea de întrebuințare a unei alte mărfi. Dacă spun, de exemplu, că 1 cot de pînză valorează 2 pfunzi de cafea, aceasta înseamnă că valoarea de schimb a pînzei este exprimată în valoarea de întrebuințare a cafelei, și anume într-o cantitate determinată din această valoare de întrebuințare. Dacă această proporție este dată, pot exprima în cafea

valoarea oricărei cantități de pînză. Este limpede că valoarea de schimb a unei mărfi, de exemplu a pînzei, nu se limitează la proporția în care o altă marfă deosebită, de exemplu cafeaua, formează echivalentul ei. Cantitatea de timp de muncă general reprezentată în 1 cot de pînză se realizează concomitent într-o serie nesfîrșită de volume diferite de valori de întrebuințare ale tuturor celorlalte mărfuri. Valoarea de întrebuințare a oricărei alte mărfi, luată în proporția în care ea reprezintă un timp de muncă de mărime egală, constituie un echivalent al cotului de pînză. De aceea valoarea de schimb a *acestei mărfi deosebite* se exprimă pe deplin numai în numărul infinit de egalități în care valorile de întrebuințare ale tuturor celorlalte mărfuri formează echivalentul ei. Numai în suma acestor egalități sau în totalitatea diferitelor proporții în care o marfă poate fi schimbată pe orice altă marfă, respectiva marfă este exprimată pe deplin ca *echivalent general*. De exemplu, seria de egalități:

1 cot de pînză = 1/2 pfund de ceai,
1 cot de pînză = 2 pfunzi de cafea,
1 cot de pînză = 8 pfunzi de pîine,
1 cot de pînză = 6 coți de stambă

poate fi exprimată în felul următor:

1 cot de pînză = 1/8 pfund de ceai + 1/2 pfund de cafea + 2 pfunzi de pîine + 1 1/2 coți de stambă.

De aceea, dacă am avea înaintea noastră întreaga sumă a egalităților prin care valoarea unui cot de pînză este exprimată pe deplin, am putea înfățișa valoarea ei de schimb sub forma unei serii. În realitate, această serie este nesfîrșită, deoarece sfera mărfurilor nu se închide niciodată definitiv, ci se lărgește într-una. Dar dacă, prin urmare, o marfă își măsoară valoarea de schimb în valorile de întrebuințare ale tuturor celorlalte mărfuri, înseamnă că, invers,

valorile de schimb ale tuturor celorlalte mărfuri se măsoară în valoarea de întrebuințare a acestei mărfi care se măsoară în ele *. Dacă valoarea de schimb a unui cot de pînză se exprimă în ½ pfund de ceai, sau în 2 pfunzi de cafea, sau în 6 coți de stambă, sau în 8 pfunzi de pîine etc., înseamnă că în proporțiile în care sînt egale cu o a treia mărime, cu pînza, cafeaua, ceaiul, stamba, pîinea etc., sînt egale între ele și că pînza servește deci ca măsură comună a valorilor lor de schimb. Orice marfă, ca timp de muncă general materializat, deci ca o cantitate determinată de timp de muncă general, își exprimă valoarea de schimb, pe rînd, în cantități determinate din valorile de întrebuințare ale tuturor celorlalte mărfuri, și invers, valorile de schimb ale tuturor celorlalte mărfuri se măsoară prin valoarea de întrebuințare a acestei mărfi exclusive. Dar, ca valoare de schimb, fiecare marfă este totodată atît marfa exclusivă care servește ca măsură comună pentru valorile de schimb ale tuturor celorlalte mărfuri cît și numai una dintre numeroasele mărfuri în ale căror sferă totală orice altă marfă reprezintă nemijlocit valoarea ei de schimb.

Mărimea valorii unei mărfi nu depinde de împrejurarea dacă în afară de ea mai există multe sau puține mărfuri de alt soi. Dar de diversitatea mai mare sau mai mică a celorlalte mărfuri depinde dacă este mai mare sau mai mică seria de egalități în care se realizează valoarea ei de schimb. Seria de egalități în care este reprezentată, de exemplu, valoarea cafelei exprimă sfera posibilității sale de a se schimba pe alte mărfuri, limitele în cadrul cărora cafeaua funcționează ca valoare de schimb. Valorii de schimb a unei mărfi ca materializare a timpului de muncă

* „O altă proprietate a măsurii este de a se afla într-un asemenea raport față de obiectul măsurat, încît obiectul măsurat devine într-un anumit fel măsura obiectului care măsoară". Montanari. „Della Moneta", p. 41, în ediția Custodi, vol. III. Parte antica.

social general îi corespunde expresia echivalenței sale în valori de întrebuințare infinit de variate.

Am văzut că valoarea de schimb a unei mărfi variază o dată cu cantitatea de timp de muncă nemijlocit cuprins în ea însăși. Valoarea ei de schimb realizată, adică exprimată în valorile de întrebuințare ale altor mărfuri, trebuie să depindă de asemenea de proporția în care variază timpul de muncă folosit pentru producerea tuturor celorlalte mărfuri. Dacă, de exemplu, timpul de muncă necesar pentru producerea unei baniță de grîu ar rămîne același, pe cînd timpul de muncă necesar pentru producerea tuturor celorlalte mărfuri s-ar dubla, valoarea de schimb a baniței de grîu, exprimată în echivalentele sale, ar scădea la jumătate. În practică, rezultatul ar fi același ca și cînd timpul de muncă necesar pentru producerea unei baniță de grîu s-ar reduce la jumătate, iar timpul de muncă necesar pentru producerea tuturor celorlalte mărfuri ar rămîne neschimbat. Valoarea mărfurilor este determinată de proporția în care ele pot fi produse în cursul aceluiași timp de muncă. Pentru a urmări variațiile posibile cărora le este supusă această proporție, luăm două mărfuri: *A* și *B*. *Primul caz.* Să admitem că timpul de muncă necesar pentru producerea mărfii *B* rămîne neschimbat. În acest caz, valoarea de schimb a mărfii *A*, exprimată în *B*, scade sau crește direct proporțional cu scăderea sau creșterea timpului de muncă necesar pentru producerea mărfii *A*. *Al doilea caz.* Să admitem că timpul de muncă necesar pentru producerea mărfii *A* rămîne neschimbat. Valoarea de schimb a lui *A*, exprimată în *B*, scade sau crește invers proporțional cu scăderea sau creșterea timpului de muncă necesar pentru producerea mărfii *B*. *Al treilea caz.* Timpul de muncă necesar pentru producerea mărfurilor *A* și *B* scade sau crește în aceeași proporție. În acest caz, exprimarea echivalenței mărfii *A* în marfa *B* rămîne neschimbată. Dacă, datorită vreunei împrejurări anu-

mite, forța productivă a tuturor felurilor de muncă s-ar micșora în aceeași măsură, astfel încît producerea tuturor mărfurilor ar cere în aceeași proporție un timp de muncă mai mare, valoarea *tuturor* mărfurilor ar crește, expresia reală a valorii lor de schimb ar rămîne neschimbată, iar avuția reală a societății ar scădea, deoarece ar fi nevoie de o cantitate mai mare de timp de muncă pentru a produce aceeași masă de valori de întrebuințare. *Al patrulea caz.* Timpul de muncă necesar pentru producerea mărfurilor *A* și *B* crește sau scade pentru ambele mărfuri, dar nu în aceeași măsură, sau timpul de muncă necesar pentru producerea mărfii *A* crește, pe cînd timpul de muncă necesar pentru producerea mărfii *B* scade, sau invers. Toate aceste cazuri pot fi reduse pur și simplu la acela că timpul de muncă necesar pentru producerea unei mărfi rămîne neschimbat, pe cînd cel necesar pentru producerea celorlalte mărfuri crește sau scade.

Valoarea de schimb a fiecărei mărfi se exprimă în valoarea de întrebuințare a oricărei alte mărfi, fie în unități întregi, fie în fracțiuni din această valoare de întrebuințare. Ca valoare de schimb, orice marfă este la fel de divizibilă ca și timpul de muncă materializat în ea. Echivalența mărfurilor este însă tot atît de independentă de divizibilitatea lor fizică ca valori de întrebuințare pe cît adiționării valorilor de schimb ale mărfurilor îi este indiferent ce schimbări de formă reale suferă valorile de întrebuințare ale acestor mărfuri cu prilejul transformării lor într-o *singură* marfă nouă.

Pînă acum marfa a fost examinată dintr-un dublu punct de vedere, ca valoare de întrebuințare și ca valoare de schimb, de fiecare dată unilateral. Dar marfa ca atare reprezintă *unitatea* nemijlocită a valorii de întrebuințare și a valorii de schimb; în același timp, ea este marfă numai în raport cu celelalte mărfuri. Raportul *real* dintre mărfuri

este *procesul* lor *de schimb*. Acesta este un proces social, în care intră indivizi independenți unii de alții, dar intră în el numai ca posesori de mărfuri; existența lor reciprocă unul pentru altul este existența mărfurilor lor, și astfel ei apar în fond doar ca purtători conștienți ai procesului de schimb.

Marfa este valoare de întrebuințare: grîu, pînză, diamant, mașină etc., dar ca marfă ea este totodată *non*-valoare de întrebuințare. Dacă ar fi valoare de întrebuințare pentru posesorul ei, adică dacă ar fi nemijlocit un mijloc pentru satisfacerea trebuințelor lui proprii, ea nu ar fi marfă. Pentru posesorul ei, marfa este mai curînd *non-valoare de întrebuințare*, și anume ea este doar purtătoarea materială a *valorii de schimb*, sau pur și simplu *mijloc de schimb*; ca purtătoare activă a valorii de schimb, valoarea de întrebuințare devine mijloc de schimb. Pentru posesorul ei, marfa este valoare de întrebuințare numai în calitate de valoare de schimb *. Valoare de întrebuințare ea trebuie abia *să devină*, în primul rînd pentru alții. Deoarece ea nu este valoare de întrebuințare pentru propriul ei posesor, marfa este valoare de întrebuințare pentru posesorii altor mărfuri. În caz contrar, munca lui a fost inutilă și, ca atare, rezultatul muncii nu este o marfă. Pe de altă parte, marfa trebuie să devină valoare de întrebuințare *pentru propriul ei posesor*, deoarece mijloacele lui de subzistență există în afara ei, în valorile de întrebuințare ale unor mărfuri străine. Pentru *a deveni* valoare de întrebuințare, marfa trebuie să se afle în fața trebuinței determinate pentru a cărei satisfacere servește ea. Prin urmare, valorile de întrebuințare ale mărfurilor *devin* valori de întrebuințare atunci cînd își schimbă omnilateral locurile, trecînd de la cei în mîinile cărora ele servesc ca mijloace de schimb la cei în mîinile cărora ele servesc ca obiecte de consum. Numai prin

* Acesta este modul în care Aristotel concepe valoarea de schimb (vezi pasajul citat la începutul acestui capitol).

această *înstrăinare* omnilaterală a mărfurilor munca cuprinsă în ele devine muncă utilă. În cadrul acestui *proces* de raportare reciprocă a mărfurilor ca valori de întrebuințare, ele nu capătă nici o nouă determinare economică de formă. Dimpotrivă, dispare și determinarea de formă care le caracteriza ca mărfuri. Pîinea, de exemplu, trecînd din mîna brutarului în mîna consumatorului, nu-și schimbă existența ei ca pîine. Dimpotrivă, abia consumatorul este acela care se raportează la ea ca la o valoare de întrebuințare, ca la un aliment determinat, pe cînd în mîna brutarului ea era purtătoarea unei relații economice, un obiect suprasenzorial cu caracter senzorial. Singura schimbare de formă pe care o suferă mărfurile în procesul în cadrul căruia ele devin valori de întrebuințare este, așadar, desființarea existenței lor formale, în care ele erau non-valori de întrebuințare pentru posesorul lor și valori de întrebuințare pentru nonposesorul lor. Pentru a deveni valori de întrebuințare, mărfurile trebuie să treacă printr-o înstrăinare omnilaterală, să intre în procesul de schimb, dar existența lor în vederea schimbului este existența lor ca valori de schimb. De aceea, pentru a se realiza ca valori de întrebuințare, ele trebuie să se realizeze ca valori de schimb.

Dacă, din punctul de vedere al valorii de întrebuințare, marfa izolată apare inițial ca un obiect de sine stătător, apoi ca valoare de schimb ea era, dimpotrivă, din capul locului considerată în raport cu toate celelalte mărfuri. Dar acest raport nu era decît unul teoretic, imaginar. Abia în procesul schimbului el devine un raport real. Este adevărat că, pe de altă parte, marfa este valoare de schimb în măsura în care pentru producerea ei s-a cheltuit o anumită cantitate de timp de muncă, în măsura în care, prin urmare, ea reprezintă *timp de muncă materializat*. Dar, așa cum se prezintă ea nemijlocit, marfa nu este decît timp de muncă individual materializat, avînd un conținut special și nu timp

de muncă *general*. Ea *nu* este deci în mod nemijlocit valoare de schimb, ci abia trebuie *să devină*. În primul rînd, ea poate fi o materializare de timp de muncă general numai în măsura în care ea reprezintă timp de muncă cheltuit în vederea unui anumit scop util, adică pentru crearea unei valori de întrebuințare. Numai sub rezerva acestei condiții materiale timpul de muncă cuprins în mărfuri este considerat timp de muncă general, social. Prin urmare, dacă marfa poate deveni valoare de întrebuințare numai datorită faptului că se realizează ca valoare de schimb, pe de altă parte ea se poate realiza ca valoare de schimb numai datorită faptului că în procesul înstrăinării sale ea se afirmă ca valoare de întrebuințare. O marfă, ca valoare de întrebuințare, poate fi înstrăinată numai aceluia pentru care ea este valoare de întrebuințare, adică obiectul unei trebuințe deosebite. Pe de altă parte, ea se înstrăinează numai în schimbul altei mărfi, sau, dacă privim lucrurile din punctul de vedere al posesorului celeilălte mărfi, vom vedea că și el își poate înstrăina marfa, adică o poate realiza, numai atunci cînd o pune în contact cu trebuința deosebită pentru a cărei satisfacere servește ea. Prin urmare, în înstrăinarea omnilaterală a mărfurilor ca *valori de întrebuințare*, mărfurile sînt raportate unele la altele în virtutea deosebirii lor materiale, ca obiecte deosebite care, prin proprietățile lor specifice, satisfac trebuințe deosebite. Dar ca simple valori de întrebuințare ele sînt entități indiferente unele față de altele și nici nu se află măcar în vreun raport între ele. Ca valori de întrebuințare, ele pot fi schimbate numai în cadrul raportării la trebuințe deosebite. Pe de altă parte însă, ele pot fi schimbate numai ca echivalente și sînt echivalente numai în calitate de cantități egale de timp de muncă materializat, astfel încît proprietățile naturale ale mărfurilor ca valori de întrebuințare și deci raportarea lor la trebuințe deosebite nici nu sînt luate în considerare. Ca valoare de

schimb, o marfă se realizează, dimpotrivă, prin aceea că, în calitate de echivalent, înlocuiește o cantitate determinată din oricare altă marfă, indiferent dacă pentru posesorul celeilalte mărfi ea este sau nu valoare de întrebuințare. Pentru posesorul celeilalte mărfi însă, ea este marfă numai în măsura în care reprezintă pentru el o valoare de întrebuințare, iar pentru propriul ei posesor ea este valoare de schimb numai în măsura în care reprezintă pentru celălalt o marfă. De aceea, unul și același raport trebuie să fie un raport între mărfuri ca mărimi în esență egale, diferite numai din punct de vedere cantitativ ; el trebuie să fie egalitatea lor ca obiecte în care e materializat timpul de muncă general și, totodată, un raport între mărfuri ca obiecte diferite din punct de vedere calitativ, ca valori de întrebuințare deosebite, care satisfac trebuințe deosebite ; într-un cuvînt, el trebuie să fie un raport în care ele se deosebesc ca valori de întrebuințare reale. Dar această egalitate și această inegalitate se exclud reciproc. În felul acesta se constată că avem aici nu numai un cerc vicios de probleme, deoarece rezolvarea uneia dintre ele presupune rezolvarea prealabilă a celeilalte, ci și un întreg complex de cerințe contradictorii, deoarece îndeplinirea unei condiții este nemijlocit legată de îndeplinirea contrarului ei.

Procesul de schimb al mărfurilor trebuie să reprezinte atît desfășurarea cît și rezolvarea acestor contradicții, care totuși nu pot fi reprezentate în el în acest mod simplu. Pînă aici am văzut numai cum sînt raportate mărfurile unele la altele ca valori de întrebuințare, adică în ce mod apar mărfurile ca valori de întrebuințare în *cadrul* procesului de schimb. Valoarea de schimb, așa cum am considerat-o pînă acum, a existat, dimpotrivă, numai în abstracția noastră, sau, dacă vreți, în abstracția fiecărui posesor de mărfuri la care marfa, ca valoare de întrebuințare, se află în depozit, iar ca valoare de schimb — în conștiință. Dar în cadrul

procesului de schimb mărfurile trebuie să existe unele pentru altele nu numai ca valori de întrebuințare, ci și ca valori de schimb, și această existență a lor trebuie să se manifeste ca propriul lor raport reciproc. Dificultatea de care ne-am lovit din capul locului constă în aceea că marfa, pentru a se înfățișa ca valoare de schimb, ca timp de muncă general materializat, trebuie să fie mai întîi înstrăinată, plasată ca valoare de întrebuințare, pe cînd înstrăinarea ei ca valoare de întrebuințare presupune, dimpotrivă, existența ei ca valoare de schimb. Să presupunem însă că această dificultate a fost înlăturată. Să presupunem că marfa s-a lepădat de valoarea ei de întrebuințare specifică și că prin înstrăinarea acesteia a îndeplinit condiția materială de a fi muncă socialmente utilă și nu munca deosebită pe care un individ izolat o depune pentru propriile sale nevoi. În acest caz, în procesul de schimb marfa trebuie să devină pentru celelalte mărfuri valoare de schimb, echivalent general, timp de muncă general materializat, dobîndind astfel, în locul efectului limitat al unei valori de întrebuințare deosebite, capacitatea de a se exprima nemijlocit în toate valorile de întrebuințare ca în echivalente ale ei. Dar fiecare marfă este *acea* marfă care, în felul acesta, prin înstrăinarea valorii ei de întrebuințare deosebite trebuie să apară ca materializare nemijlocită a timpului de muncă general. Pe de altă parte însă, în procesul de schimb se găsesc față în față numai mărfuri deosebite, munci ale unor indivizi particulari, întruchipate în valori de întrebuințare deosebite. Însuși timpul de muncă general este o abstracție, care, ca atare, nu există pentru mărfuri.

Să examinăm suma egalităților în care valoarea de schimb a unei mărfi își găsește expresia reală ; de exemplu :

1 cot de pînză = 2 pfunzi de cafea,
1 cot de pînză = ½ pfund de ceai,
1 cot de pînză = 8 pfunzi de pîine etc.

Aceste egalități nu arată decît că în 1 cot de pînză, în 2 pfunzi de cafea, în $\frac{1}{2}$ pfund de ceai etc. sînt materializate cantități egale de timp de muncă social general. In realitate însă, muncile individuale reprezentate în aceste valori de întrebuințare deosebite devin muncă generală și, sub această formă, muncă socială numai datorită faptului că aceste valori de întrebuințare se schimbă realmente între ele proporțional cu durata timpului de muncă cuprins în ele. Timpul de muncă social există în aceste mărfuri, ca să zicem așa, numai în stare latentă și se manifestă abia în procesul lor de schimb. Punctul de plecare îl constituie nu munca indivizilor ca muncă socială, ci, dimpotrivă, muncile deosebite ale indivizilor particulari, munci care abia în procesul schimbului, prin înlăturarea caracterului lor inițial, se dovedesc a fi muncă socială generală. Prin urmare, munca socială generală nu este o premisă gata existentă, ci un rezultat în devenire. În felul acesta se ivește o nouă dificultate, constînd în aceea că, pe de o parte, mărfurile trebuie să intre în procesul de schimb ca timp de muncă general materializat, iar pe de altă parte materializarea timpului de muncă al indivizilor ca timp de muncă general este ea însăși doar un produs al procesului de schimb.

Prin înstrăinarea valorii ei de întrebuințare, adică a existenței sale inițiale, orice marfă trebuie să-și dobîndească existența corespunzătoare ca valoare de schimb. De aceea, în procesul de schimb marfa trebuie să-și dubleze existența. Pe de altă parte, a doua ei existență ca valoare de schimb nu poate fi decît o altă marfă, deoarece în procesul de schimb stau față în față numai mărfuri. Dar cum să înfățișăm nemijlocit ca timp de muncă *general materializat* o marfă deosebită, sau, ceea ce este același lucru, în ce mod să imprimăm nemijlocit timpului de muncă individual, materializat într-o marfă deosebită, caracterul generalității? Expresia reală a valorii de schimb a unei mărfi,

adică a fiecărei mărfi ca echivalent general, poate fi reprezentată într-un număr infinit de egalități, ca :

1 cot de pînză = 2 pfunzi de cafea,
1 cot de pînză = ½ pfund de ceai,
1 cot de pînză = 8 pfunzi de pîine,
1 cot de pînză = 6 coți de stambă,
1 cot de pînză = etc.

Această reprezentare era teoretică atîta timp cît marfa era doar *gîndită* ca o cantitate determinată de timp de muncă general materializat. Dintr-o abstracție pură, existența unei mărfi deosebite ca echivalent general se transformă într-un rezultat *social* al procesului de schimb dacă procedăm la o simplă inversare a seriei de egalități de mai sus. De exemplu :

2 pfunzi de cafea = 1 cot de pînză,
½ pfund de ceai = 1 cot de pînză,
8 pfunzi de pîine = 1 cot de pînză,
6 coți de stambă = 1 cot de pînză.

În timp ce cafeaua, ceaiul, pîinea, stamba, într-un cuvînt toate mărfurile, își exprimă în pînză timpul de muncă cuprins în ele, valoarea de schimb a pînzei se manifestă, invers, în toate celelalte mărfuri ca în echivalente ale ei, iar timpul de muncă materializat în ea devine nemijlocit timp de muncă general, care se exprimă deopotrivă în diferite cantități din toate celelalte mărfuri. Pînza devine aici *echivalent general* datorită *acțiunii omnilaterale* pe care toate celelalte mărfuri o exercită asupra ei. Ca valoare de schimb, fiecare marfă a devenit măsura valorilor tuturor celorlalte mărfuri. Aici însă, dimpotrivă, deoarece toate mărfurile își măsoară valoarea de schimb într-o singură marfă specială, această marfă exclusă din rîndul celorlalte mărfuri devine existența adecvată a valorii de schimb, existența ei

ca echivalent general. Seria infinită sau numărul infinit de egalități în care se exprima valoarea de schimb a fiecărei mărfi se reduce la o singură egalitate, care nu cuprinde decît 2 membri. Egalitatea : 2 pfunzi de cafea = 1 cot de pînză este acum expresia completă a valorii de schimb a cafelei, deoarece în această expresie valoarea de schimb a cafelei apare în mod nemijlocit ca echivalent al unei cantități determinate din orice altă marfă. Prin urmare, acum în însuși procesul de schimb mărfurile există unele pentru altele sau apar unele față de altele ca valori de schimb sub formă de pînză. Faptul că, în calitate de valori de schimb, toate mărfurile se raportează între ele numai ca diferite cantități de timp de muncă general materializat apare acum în așa fel că, în calitate de valori de schimb, ele nu reprezintă decît cantități diferite ale *unuia și aceluiași* obiect : pînza. De aceea timpul de muncă general apare la rîndul lui ca un obiect special, ca o marfă existentă alături și în afară de toate celelalte mărfuri. În același timp însă, egalitatea în care o marfă apare față de o altă marfă ca valoare de schimb, de exemplu 2 pfunzi de cafea = 1 cot de pînză, este o egalitate care urmează abia să fie realizată. Numai prin înstrăinarea mărfii ca valoare de întrebuințare, înstrăinare care depinde de faptul dacă în procesul de schimb ea se dovedește a fi un obiect care poate să satisfacă vreo trebuință, marfa se transformă cu adevărat din existența ei sub forma cafea în existența ei sub forma pînză, luînd astfel forma de echivalent general și devenind cu adevărat valoare de schimb pentru toate celelalte mărfuri. Invers, întrucît prin înstrăinarea lor ca valori de întrebuințare toate mărfurile se transformă în pînză, pînza devine existența transformată a tuturor celorlalte mărfuri, și numai datorită faptului că toate celelalte mărfuri se transformă astfel în pînză, aceasta din urmă devine nemijlocit *materializare a timpului de*

muncă general, adică produs al înstrăinării omnilaterale, al suprimării felurilor individuale de muncă. Dacă, prin urmare, pentru a apărea ca valori de schimb unele pentru altele mărfurile își dedublează existența, marfa exclusă din rîndul celorlalte mărfuri ca echivalent general își dedublează valoarea de întrebuințare. În afară de valoarea ei de întrebuințare specifică ca marfă deosebită, ea capătă și o valoare de întrebuințare generală. Această valoare de întrebuințare a ei este ea însăși o determinare de formă, adică rezultă din rolul specific pe care această marfă îl are datorită acțiunii omnilaterale exercitate asupra ei de celelalte mărfuri în procesul de schimb. Valoarea de întrebuințare a fiecărei mărfi ca obiect al unei trebuințe deosebite are o valoare diferită în mîini diferite ; de exemplu, una este valoarea ei în mîna aceluia care o înstrăinează și alta în mîna aceluia care o dobîndește. Marfa exclusă ca echivalent general este acum obiectul unei trebuințe generale, rezultate din însuși procesul de schimb, și are pentru toată lumea aceeași valoare de întrebuințare, aceea de a fi purtătoarea valorii de schimb, mijloc general de schimb. Prin urmare, în această marfă și numai în ea este rezolvată contradicția cuprinsă în marfă ca atare, și anume aceea de a fi valoare de întrebuințare deosebită și în același timp echivalent general, deci și valoare de întrebuințare pentru fiecare, valoare de întrebuințare generală. Prin urmare, în timp ce toate celelalte mărfuri își exprimă acum valoarea de schimb într-o egalitate ideală — care urmează abia să fie realizată — cu marfa exclusă din rîndul celorlalte mărfuri, valoarea de întrebuințare a acesteia din urmă, deși există în mod real, apare în procesul însuși numai ca o simplă existență formală, care trebuie realizată abia prin transformare în valori de întrebuințare reale. Inițial marfa a apărut ca marfă în general, ca timp de muncă general, materializat într-o valoare de întrebuințare deosebită. În procesul de schimb

toate mărfurile se raportează la marfa exclusivă ca la marfă în genere, ca la *marfa* mărfurilor, existență a timpului de muncă general într-o valoare de întrebuințare deosebită. De aceea, ca mărfuri *deosebite,* ele sînt opuse unei singure mărfi deosebite ca marfă *generală* *. Prin urmare, faptul că posesorii de mărfuri se comportă unul față de munca celuilalt ca față de muncă socială generală se prezintă în așa fel că ei se comportă față de mărfurile lor ca față de valori de schimb; raportarea mărfurilor unele la altele ca valori de schimb apare în procesul de schimb sub forma raportării lor omnilaterale la o singură marfă deosebită, ca expresie adecvată a valorii lor de schimb, ceea ce la rîndul său apare, invers, ca raportare specifică a acestei mărfi deosebite la toate celelalte mărfuri și deci ca caracter social, determinat, apărut pe cale naturală, al unui obiect. Marfa deosebită care reprezintă astfel existența adecvată a valorii de schimb a tuturor mărfurilor, sau valoarea de schimb a mărfurilor ca o marfă deosebită, exclusivă, constituie *banii.* Banii sînt o cristalizare a valorii de schimb a mărfurilor, cristalizare pe care acestea o creează chiar în cadrul procesului de schimb. De aceea, în timp ce în cadrul procesului de schimb mărfurile devin unele pentru altele *valori de întrebuințare,* întrucît se debarasează de orice determinare de formă și se raportează unele la altele sub înfățișarea lor materială nemijlocită, — aceleași mărfuri, pentru a se manifesta unele față de altele ca *valori de schimb,* trebuie să capete o nouă determinare de formă, să treacă la forma bani. Banii nu sînt un simbol, după cum nici existența ca marfă a unei valori de întrebuințare nu e un simbol. Faptul că o relație de producție socială se înfățișează ca un obiect existent în afara indivizilor și că relațiile determinate în care intră aceștia în procesul de

* Insemnare făcută de Marx în exemplarul său personal: „Această expresie se întîlnește la Genovesi". — *Nota red.*

producție a vieții lor sociale se înfățișează ca proprietăți specifice ale unui obiect este o denaturare ; această mistificare prozaic-reală și nu imaginară caracterizează toate formele sociale ale muncii creatoare de valoare de schimb. În bani acest lucru apare doar mai izbitor decît în marfă.

Proprietățile fizice necesare ale mărfii deosebite în care trebuie să se cristalizeze existența bănească a tuturor mărfurilor, în măsura în care aceste proprietăți rezultă nemijlocit din natura valorii de schimb, sînt : divizibilitatea după voie, omogenitatea părților și lipsa de deosebiri între toate exemplarele acestei mărfi. Ca materializare a timpului de muncă general, ea trebuie să fie omogenă și capabilă să prezinte doar deosebiri cantitative. Cealaltă proprietate necesară este durabilitatea valorii ei de întrebuințare, deoarece ea trebuie să se păstreze în cadrul procesului de schimb. Metalele nobile posedă într-un grad înalt aceste proprietăți. Deoarece banii nu sînt produsul conștiinței sau al unui acord prealabil, ci se creează instinctiv în procesul de schimb, funcția banilor a fost îndeplinită pe rînd de mărfuri foarte diferite, mai mult sau mai puțin necorespunzătoare. Apărută pe o anumită treaptă de dezvoltare a procesului de schimb, necesitatea unei împărțiri polare a mărfurilor potrivit destinației lor ca valoare de schimb și valoare de întrebuințare, astfel încît o marfă, de exemplu, să figureze ca mijloc de schimb în timp ce alta este înstrăinată ca valoare de întrebuințare, face ca pretutindeni marfa sau chiar cîteva mărfuri care posedă cea mai generală valoare de întrebuințare să îndeplinească, la început în mod întîmplător, rolul de bani. În cazul cînd aceste mărfuri nu formează obiectul unei necesități imediate, împrejurarea că ele formează materialmente partea cea mai importantă a avuției le asigură un caracter mai general decît celorlalte valori de întrebuințare.

Trocul, forma primitivă a procesului de schimb, reprezintă mai curînd începutul transformării valorilor de întrebuințare în mărfuri decît transformarea mărfurilor în bani. Valoarea de schimb nu capătă încă nici o formă de sine stătătoare; ea este încă nemijlocit legată de valoarea de întrebuințare. Acest lucru se manifestă în două feluri. Prin întreaga ei structură, producția însăși este orientată spre crearea de valori de întrebuințare și nu de valori de schimb; de aceea, numai datorită faptului că se produce mai mult decît e necesar pentru a acoperi nevoile consumului, surplusul valorilor de întrebuințare încetează a mai fi valori de întrebuințare și devin mijloace de schimb, mărfuri. Pe de altă parte, ele devin mărfuri numai în limitele valorii de întrebuințare nemijlocite, cu toate că se polarizează, astfel încît mărfurile pe care posesorii de mărfuri le schimbă între ei trebuie să fie pentru amîndoi valori de întrebuințare, dar fiecare dintre ele trebuie să fie valoare de întrebuințare pentru non-posesorul ei. În realitate, procesul schimbului de mărfuri apare mai întîi nu în sînul comunităților primitive *, ci acolo unde acestea iau sfîrșit, la hotarele lor, în puținele puncte unde ele intră în contact cu alte comunități. Aici începe trocul și de aici el pătrunde în sînul comunității, asupra căreia el are un efect dizolvant. De aceea valorile de întrebuințare deosebite care în trocul dintre diferitele comunități devin mărfuri, de pildă sclavii, vitele, metalele, constituie de cele mai multe ori primii bani chiar în cadrul comunității. Am văzut că valoarea de schimb a unei mărfi apare ca valoare de schimb într-o măsură cu atît mai mare, cu cît seria echivalentelor ei este mai lungă sau cu cît e *mai mare* sfera de schimb a mărfii.

* Aristotel spune același lucru despre familia privată ca formă inițială de colectivitate. Dar forma inițială a familiei este familia gentilică și abia din descompunerea istorică a acesteia se naște familia privată. „Căci, în prima formă de colectivitate (adică în familie), schimbul era, evident, cu totul de prisos" (Aristotel, op. cit., pag. 14).

De aceea extinderea treptată a trocului, înmulțirea schimburilor și creșterea varietății mărfurilor care sînt schimbate în cadrul trocului fac ca marfa să se dezvolte ca valoare de schimb, duc în mod necesar la formarea banilor și în felul acesta exercită o acțiune dizolvantă asupra trocului. Economiștii au obiceiul de a deduce banii din dificultățile exterioare de care se lovește trocul dezvoltat, dar ei uită că aceste dificultăți se nasc din dezvoltarea valorii de schimb și deci din dezvoltarea muncii sociale ca muncă generală. De exemplu, mărfurile ca valori de întrebuințare nu sînt divizibile după voie, cum ar trebui să fie ca valori de schimb. Sau: marfa lui *A* poate fi valoare de întrebuințare pentru *B*, pe cînd marfa lui *B* nu este valoare de întrebuințare pentru *A*. Sau: s-ar putea ca, schimbînd reciproc mărfuri indivizibile, posesorii de mărfuri să aibă nevoie de ele în proporții de valoare inegale. Cu alte cuvinte, sub pretextul cercetării trocului simplu, economiștii își dau seama de anumite laturi ale contradicției care se ascunde în existența mărfii ca unitate nemijlocită a valorii de întrebuințare și a valorii de schimb. Pe de altă parte, ei promovează apoi în mod consecvent ideea că trocul este forma adecvată a procesului de schimb al mărfurilor, dar că este legat de anumite inconveniente tehnice, pentru înlăturarea cărora banii constituie un mijloc cît se poate de ingenios. Pornind de la acest punct de vedere cu totul superficial, un economist englez spiritual a afirmat pe bună dreptate că banii nu ar fi decît un instrument material, ca o navă sau ca o mașină cu aburi, iar nu expresia unei relații de producție sociale, și că prin urmare ei nu constituie o categorie economică. De aceea, după părerea sa, numai printr-o eroare banii sînt studiați în economia politică, care în realitate nu are nimic comun cu tehnologia *.

* „Banii nu sînt în fond decît instrumentul pentru mijlocirea vînzărilor și cumpărărilor" (dar ce înțelegeți, mă rog, prin vînzări și cum-

În lumea mărfurilor se presupune o diviziune dezvoltată a muncii, sau, mai bine zis, aceasta din urmă se manifestă nemijlocit în varietatea valorilor de întrebuințare care stau față în față ca mărfuri deosebite și în care sînt cuprinse feluri de muncă la fel de variate. *Diviziunea muncii*, ca ansamblu al tuturor felurilor deosebite de activitate productivă, este starea generală a muncii sociale, considerate sub aspectul ei material ca muncă producătoare de valori de întrebuințare. Însă ca atare diviziunea muncii există, din punctul de vedere al mărfurilor și în cadrul procesului de schimb, numai în rezultatul ei, în faptul că mărfurile înseși diferă unele de altele.

Schimbul de mărfuri este procesul în care schimbul social de substanțe, adică schimbul produselor deosebite ale indivizilor particulari, reprezintă totodată crearea unor relații de producție sociale determinate, în care indivizii intră în cadrul acestui schimb de substanțe. Raportările reciproce de mărfuri, devenind tot mai frecvente, se cristalizează ca determinări diferite ale echivalentului general, și astfel procesul de schimb este totodată procesul de formare a banilor. În ansamblu, acest proces, care apare ca o desfășurare de procese diferite, este *circulația*.

A. DIN ISTORIA ANALIZEI MĂRFII

Constatarea că marfa se reduce la muncă sub forma ei dublă, și anume valoarea de întrebuințare se reduce la muncă reală, sau la activitate productivă îndreptată asupra unui scop, iar valoarea de schimb se reduce la timp

---

părări ?), „iar studierea lor ține tot atît de puțin de domeniul economiei politice ca și studiul navelor, al mașinilor cu aburi sau al oricărui alt instrument folosit pentru a înlesni producția și repartiția avuției" (Th. Hodgskin. „Popular political economy etc." London, 1827, p. 178—179).

de muncă, sau la muncă socială egală, această constatare este rezultatul critic final a peste 150 de ani de cercetări ale economiei politice clasice, care în Anglia începe cu William Petty, în Franța cu Boisguillebert * și se încheie în Anglia cu Ricardo, iar în Franța cu Sismondi.

Petty reduce valoarea de întrebuințare la muncă, fără a se înșela cîtuși de puțin asupra condiționării naturale a forței ei creatoare. Din capul locului munca reală este concepută de el sub înfățișarea ei socială de ansamblu ca *diviziune a muncii* **. Această concepție asupra sursei avuției materiale nu rămîne, ca la contemporanul său Hobbes, mai mult sau mai puțin sterilă, ci îl conduce la *aritmetica politică*, prima formă sub care economia politică se separă

---

* Un studiu comparativ asupra scrierilor și personalității lui Petty și Boisguillebert, pe lîngă faptul că ar arunca o lumină vie asupra deosebirii radicale dintre starea socială a Angliei și cea a Franței de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, ar constitui și o expunere genetică a contrastului național dintre economia politică engleză și cea franceză. Același contrast se repetă în încheiere la Ricardo și la Sismondi.

** Petty a scos la iveală însemnătatea pe care *diviziunea muncii* o are și ca forță productivă și chiar pe un plan mai larg decît a făcut-o Adam Smith. Vezi „An Essay concerning the multiplication of mankind etc.", 3 edition, 1686, p. 35—36. Vorbind despre diviziunea muncii, el arată aici avantajele ei pentru producție nu numai invocînd exemplul fabricării unui ceas de buzunar, cum a făcut mai tîrziu Adam Smith invocînd exemplul fabricării acelor cu gămălie, ci și pe scara unui oraș și a unei țări întregi considerate ca mari întreprinderi industriale. „Spectator" [17] din 26 noiembrie 1711 se referă la această „illustration of the admirable Sir William Petty" [„exemplificare a admirabilului sir William Petty"]. Greșit deci socoate MacCulloch că revista „Spectator" l-a confundat pe Petty cu un scriitor care era cu 40 de ani mai tînăr ca el (vezi *MacCulloch*. „The Litterature of Political Economy, a classified catalogue". London, 1845, p. 102). Petty își dă seama că este fondatorul unei științe noi. Metoda sa, spune el, „nu este cea tradițională". În loc să înșire termeni comparativi și superlativi și argumente speculative, el s-a hotărît să folosească terms of number, weight or measure [limbajul cifrelor, al greutăților și măsurilor], să recurgă exclusiv la argumente bazate pe experiența simțurilor și să ia în considerare numai cauze as have visible foundations in nature [care au temeiuri vizibile în natură]. El lasă altora cercetarea cauzelor care depind de mutable minds, opinions, appetites and passions of particular men [aptitudinile intelectuale, opiniile, poftele și pasiunile schimbătoare ale indivizilor] („Political Arithmetic etc." London, 1699. Preface).

ca o știință de sine stătătoare. Cît privește însă valoarea de schimb, el o ia așa cum *apare* în procesul de schimb al mărfurilor, o ia ca bani, care la rîndul lor sînt luați ca marfă existentă, ca aur și argint. Prizonier al ideilor sistemului monetar, el consideră că felul deosebit de muncă reală prin care se extrage aur și argint constituie munca creatoare de valoare de schimb. În fond el socoate că munca în societatea burgheză nu trebuie să producă valoare de întrebuințare nemijlocită, ci marfă, o valoare de întrebuințare care, prin înstrăinarea ei în procesul de schimb, e capabilă să se înfățișeze ca aur și argint, deci ca bani, deci ca valoare de schimb, deci ca muncă generală materializată. Exemplul său arată de altfel foarte

---

Cutezanța sa genială se vădește, de exemplu, în propunerea ca toți locuitorii Irlandei și ai regiunii muntoase a Scoției să fie mutați, împreună cu toate bunurile lor mobile, în partea disponibilă a Marii Britanii. Prin aceasta s-ar economisi timp de muncă, forța productivă a muncii ar spori, iar „regele și supușii săi ar deveni mai bogați și mai puternici" (op. cit., cap. 4). Sau, de pildă, în capitolul din „Political Arithmetic" în care, pe vremea cînd Olanda mai juca încă un rol predominant ca națiune comercială, iar Franța părea că este pe cale de a deveni o putere comercială dominantă, el demonstrează că Anglia este menită să cucerească piața mondială, „that the king of England's subjects have stock competent and convenient to drive the trade of the whole commercial world" [„că supușii regelui Angliei au mijloace suficiente și potrivite pentru a-și desfășura activitatea în întreaga lume comercială"] (op. cit., cap. 10), „that the impediments of England's greatness are but contingent and removeable" [„că piedicile care stau în calea măreției Angliei sînt întîmplătoare și pot fi înlăturate"], pag. 247 și urm. Un umor original străbate toate scrierile sale. Așa, de pildă, arată el că cucerirea pieței mondiale de către Olanda, care pe vremea aceea reprezenta pentru economiștii englezi o țară model, la fel cum azi Anglia reprezintă o țară model pentru economiștii de pe continent, s-a produs pe cale naturală, „without such angelical wits and judgments, as some attribute to the Hollanders" [„fără acea inteligență și chibzuință divină pe care unii o atribuie olandezilor"] (op. cit., pag. 175—176). El apără libertatea conștiinței ca fiind o condiție a comerțului, „pentru că săracii sînt harnici și consideră munca și sîrguința ca pe o datorie față de dumnezeu, atîta timp cît li se îngăduie să creadă că, avînd mai puțină bogăție, ei au mai mult spirit și mai multă pricepere în cele divine, pe care ei le consideră ca aparținînd exclusiv săracilor". De aceea comerțul nu este „legat de vreo religie oarecare, ci mai curînd de partea eterodoxă a populației (op. cit., pag. 183—186). El preconizează instituirea unui impozit public în fa-

limpede că recunoașterea muncii ca sursă a avuției materiale nu exclude cîtuși de puțin neînțelegerea formei sociale determinate în care munca este sursa valorii de schimb.

La rîndul său, *Boisguillebert* reduce — dacă nu în mod conștient, în orice caz reduce în fapt — valoarea de schimb a mărfii la timpul de muncă, determinînd „adevărata valoare" (la juste valeur) prin proporția justă în care timpul de muncă al indivizilor se repartizează între diferitele ramuri de producție, și prezintă concurența liberă ca fiind procesul social care creează această proporție justă. În același timp însă și în opoziție cu Petty, el luptă cu fanatism împotriva banilor, care, după părerea sa, tulbură prin interpunerea lor echilibrul natural al schimbului de mărfuri sau armonia lui și, asemenea unui Moloh fantastic, cer să li se jertfească toată avuția naturală. Și deși, pe de o parte, această polemică împotriva banilor este legată de anumite împrejurări istorice, întrucît Boisguillebert atacă

---

voarea pungașilor, pentru că e mai bine pentru public să plătească de bunăvoie un impozit în folosul pungașilor decît să se lase impus de ei (op. cit., pag. 199). În schimb, el condamnă impozitele care fac ca avuția să treacă din mîinile populației active în mîinile celora care „nu fac decît să mănînce, să bea, să cînte, să joace, să danseze și *să se ocupe de metafizică*". Scrierile lui Petty au devenit aproape niște rarități bibliografice și există numai risipite în ediții vechi și proaste, ceea ce este cu atît mai surprinzător cu cît William Petty nu este numai părintele economiei politice engleze, ci totodată și străinașul lui Henry Petty, alias marchiz de Lansdowne, acest Nestor al whigilor englezi. De altfel e greu de presupus că familia Lansdowne ar putea publica o ediție completă a operelor lui Petty fără a pune în fruntea ei o biografie a acestuia; or, în acest caz, ca întotdeauna cînd este vorba de originea celor mai multe familii de vază din tabăra whigilor, e valabil principiul: the less said of them the better [cu cît se vorbește mai puțin de ei, cu atît mai bine]. Cugetător plin de cutezanță, dar extrem de frivol chirurg militar, la fel de înclinat să jefuiască Irlanda sub egida lui Cromwell și să cerșească de la Carol al II-lea titlul de baronet pentru acest jaf, el nu este o figură de străinaș care să-ți convină s-o expui în public. În afară de aceasta, în majoritatea scrierilor pe care le-a publicat în timpul vieții sale, Petty caută să demonstreze că epoca de înflorire a Angliei coincide cu domnia lui Carol al II-lea, ceea ce constituie o idee eretică pentru niște profitori ereditari ai „glorioasei revoluții".

oarba și ruinătoarea lăcomie de aur a curții lui Ludovic al XIV-lea, a arendașilor veniturilor vistieriei și a nobilimii *, în timp ce Petty laudă lăcomia de aur, văzînd în ea un stimulent puternic care determină un popor să pornească pe calea dezvoltării industriale și a cuceririi pieței mondiale, cu toate acestea aici iese la iveală totodată și opoziția principială mai profundă, care se repetă ca contrast permanent, dintre economia politică autentic engleză și cea autentic franceză **. Boisguillebert vede de fapt numai conținutul material al avuției, valoarea de întrebuințare, consumul ***, și consideră forma burgheză a muncii, producția de valori de întrebuințare ca mărfuri și procesul de schimb al mărfurilor, ca formă socială normală în care munca individuală atinge scopul arătat. De aceea, acolo unde el se lovește de particularitatea specifică a avuției burgheze, ca, de pildă, la bani, el crede că este vorba de intervenția unor elemente străine uzurpatoare și, ridicîndu-se împotriva muncii burgheze sub o formă a ei, o idealizează totodată, într-o manieră utopică, sub cealaltă

* În opoziție cu „magia neagră financiară" a acelei epoci, Boisguillebert spune: „Știința financiară nu este decît cunoașterea aprofundată a intereselor agriculturii și ale comerțului". „Le détail de la France". 1697. Apărută sub îngrijirea lui Eugène Daire în „Economistes financiers du XVIII siècle". Paris, 1843, vol. I, p. 241.

** Dar nu economia politică *romanică*, căci italienii din ambele școli, atît cea napolitană cît și cea milaneză, reeditează opoziția dintre economia politică engleză și cea franceză, în timp ce spaniolii din epoca anterioară fie că sînt pur și simplu mercantiliști sau mercantiliști modificați, ca Uztariz, fie că, asemenea lui Jovellanos (vezi lucrarea sa Obras. Barcelona, 1839—1840), se mențin împreună cu Adam Smith pe linia de mijloc.

*** „Adevărata avuție... constă în a te bucura pe deplin nu numai de obiectele de strictă necesitate, ci și de toate prisosințele și de tot ce poate procura o plăcere simțurilor. *Boisguillebert*. „Dissertation sur la nature de la richesse etc.", l.c., pag. 403. Dar în timp ce Petty era un aventurier frivol, lipsit de caracter și pornit pe jaf, Boisguillebert, deși a fost unul dintre intendenții lui Ludovic al XIV-lea, a luat atitudine în favoarea claselor asuprite, dînd dovadă de multă inteligență și de un mare curaj în apărarea lor.

formă *. Boisguillebert ne oferă un exemplu de felul cum timpul de muncă poate fi considerat ca măsură a mărimii valorii mărfurilor, cu toate că munca materializată în valoarea de schimb și măsurată cu ajutorul timpului este confundată cu activitatea naturală nemijlocită a indivizilor.

Prima analiză în care valoarea de schimb este redusă în mod conștient, aproape trivial de clar, la timpul de muncă aparține unui om din Lumea Nouă, unde relațiile de producție burgheze, importate o dată cu purtătorii lor, s-au dezvoltat cu repeziciune pe un teren pe care lipsa unei tradiții istorice se compensa printr-un prisos de humus. Acest om este *Benjamin Franklin*, care, în prima sa lucrare de tinerețe, scrisă în 1729 și tipărită în 1731, a formulat legea fundamentală a economiei politice moderne **. El declară că trebuie căutată o altă măsură a valorilor decît metalele nobile. Această măsură este munca.

„Prin muncă putem măsura tot atît de bine valoarea argintului ca și aceea a oricărui alt lucru. Să presupunem, de exemplu, că un om produce grîu, în timp ce un altul extrage argint și îl rafinează. La sfîrșitul anului sau al unei alte perioade de timp determinate, produsul finit grîu și produsul finit argint reprezintă fiecare prețul natural al celuilalt, și dacă s-au produs 20 de busheli de grîu și 20 de uncii de argint, o uncie de argint valorează o cantitate de muncă egală cu cea cheltuită pentru producerea unui bushel de grîu. Dacă însă, în urma descoperirii unor mine mai apropiate, mai ușor accesibile și mai bogate, un om poate produce acum 40 de uncii de argint cu aceeași ușurință cu care producea înainte 20, în timp ce producerea a 20 de busheli de grîu necesită aceeași cantitate de muncă ca și înainte, 2 uncii de argint nu vor valora mai mult decît aceeași muncă care s-a cheltuit pentru producerea unui bushel de grîu, iar bushelul care valora înainte 1 uncie va valora acum, caeteris paribus ***, 2 uncii de argint. De aceea avuția unei țări poate fi apreciată după *cantitatea de muncă* pe care locuitorii ei sînt în stare s-o cumpere" ****.

---

* Socialismul francez în forma preconizată de Proudhon suferă de aceeași boală națională ereditară.

** Franklin, B. The Works of etc., ed. by J. Sparks, vol. II. Boston, 1836: „A modest inquiry into the nature and necessity of a paper currency".

*** — celelalte condiții rămînînd neschimbate. — *Nota trad.*

**** Op. cit., pag. 265: „Thus the riches of a country are to be valued by the quantity of labour its inhabitants are able to purchase".

La Franklin, timpul de muncă apare din capul locului sub aspectul economicește unilateral de măsură a valorilor. Transformarea produselor reale în valori de schimb este la el de la sine înțeleasă, și de aceea este vorba numai de găsirea unei măsuri a mărimii valorii lor.

„Intrucît comerțul — spune el — nu este în genere altceva decît schimbul de muncă pe muncă, valoarea tuturor lucrurilor se evaluează cel mai just prin muncă" *.

Dacă în locul cuvîntului „muncă" punem aici muncă reală, iese îndată la iveală confuzia care se face între munca sub o formă și munca sub cealaltă formă. Deoarece comerțul constă în schimbul ce se face, de exemplu, între munca cizmarului, aceea a minerului, a torcătorului, a pictorului etc., nu este oare evident că valoarea cizmelor se evaluează cel mai just în munca pictorului ? Franklin susținea contrariul, și anume că valoarea cizmelor, a produselor miniere, a firelor toarse, a picturilor etc. este determinată de munca abstractă, care nu posedă nici o calitate specială și de aceea poate fi măsurată numai sub raport cantitativ **. Deoarece însă noțiunea de muncă cuprinsă în valoarea de schimb el nu o dezvoltă ca muncă socială abstract-generală care rezultă din înstrăinarea omnilaterală a muncilor individuale, în mod necesar el nu înțelege că banii reprezintă forma nemijlocită de existență a acestei munci înstrăinate. De aceea între bani și munca creatoare de valori de schimb nu există la el nici un fel de legătură lăuntrică ; în concepția sa, banii sînt mai curînd un instrument introdus din afară în procesul de schimb din considerente de comoditate tehnică ***. Analiza valorii de

---

* „Trade in general being nothing else but the exchange of labour for labour, the value of all things is, as I have said before, most justly measured by labour", op. cit., pag. 267.

** L. c.: „Remarks and facts relative to the American paper money", 1764.

*** Vezi „Papers on American politics". „Remarks and facts relative to the American paper money", 1764 (op. cit.).

schimb făcută de Franklin a rămas fără influență directă asupra evoluției generale a științei, deoarece el nu s-a ocupat decît de unele probleme ale economiei politice în legătură cu chestiuni practice determinate.

Opoziția dintre munca utilă reală și munca creatoare de valoare de schimb a frămîntat Europa în cursul secolului al XVIII-lea sub forma următoarei probleme: care fel deosebit de muncă reală constituie sursa avuției burgheze? Prin aceasta se presupunea că nu orice muncă ce se realizează în valori de întrebuințare sau furnizează produse este, implicit, direct creatoare de avuție. Pentru fiziocrați însă, ca și pentru adversarii lor, problema aprig controversată nu era aceea de a ști care muncă creează *valoare*, ci care creează *plusvaloare*. De aceea ei au examinat această problemă într-o formă complicată, înainte de a o fi soluționat sub forma ei elementară; la fel cum dezvoltarea istorică a tuturor științelor duce la punctele lor de plecare reale abia după ce parcurge nenumărate căi întortocheate, care se întretaie reciproc. Spre deosebire de alți arhitecți, știința nu se limitează numai să zugrăvească castele aeriene, ci și zidește unele etaje locuibile ale edificiului înainte de a-i pune temelia. Fără a ne opri aici îndelung asupra fiziocraților și trecînd peste o serie întreagă de economiști italieni care, în formulări mai mult sau mai puțin reușite, se apropie de analiza justă a mărfii *, trecem acum la examinarea ideilor lui sir *James Steuart*, primul autor britanic care a elaborat sistemul complet al economiei politice burgheze **.

---

* Vezi, de pildă, Galiani. „Della Moneta", vol. III, în „Scrittori classici italiani di economia politica" (ed. Custodi). Parte moderna. Milano, 1803: „Munca [la fatica] — spune el — este singura care dă valoare unui lucru", pag. 74. Desemnarea muncii prin cuvîntul fatica este caracteristică meridionalilor.

** Lucrarea lui Steuart „An inquiry into the principles of political economy, being an essay on the science of domestic policy in free nations" a apărut pentru prima oară în 1767, în două volume in-cvarto, la Londra, cu 10 ani înaintea lucrării „Wealth of nations" a lui Adam Smith. Citez după ediția din Dublin, apărută în 1770.

Așa cum la el categoriile abstracte ale economiei politice se află încă în procesul separării de conținutul lor material și de aceea apar fluctuante și oscilante, tot așa stau lucrurile la el și cu categoria valoare de schimb. Într-un loc el determină *valoarea reală* (what a workman can perform in a day*) prin timpul de muncă, dar alături figurează în mod confuz salariul și materia primă **. Într-alt loc, lupta sa cu conținutul material iese la iveală într-un mod și mai izbitor. Materialul natural cuprins într-o marfă, de exemplu argintul dintr-o împletitură de argint, este numit de el *valoarea intrinsecă* (intrinsic worth) a mărfii, pe cînd timpul de muncă cuprins în ea este numit *valoarea* ei *de întrebuințare* (useful value).

„Prima — spune el — este în sine ceva real... Valoarea de întrebuințare, dimpotrivă, trebuie evaluată după munca care a fost cheltuită pentru producerea ei. Munca folosită pentru transformarea materialului reprezintă o parte din timpul unui om etc." ***

Ceea ce îl deosebește pe Steuart de predecesorii și succesorii săi este faptul că el face o distincție netă între munca specific socială care apare în valoarea de schimb și munca reală care creează valori de întrebuințare. Munca, spune el, care prin înstrăinarea ei (alienation) creează un echivalent general (universal equivalent) eu o numesc *industrie*. În concepția sa, munca-industrie se deosebește nu numai de munca reală, ci și de alte forme sociale de muncă. Această muncă este pentru el forma burgheză de muncă în opoziție cu formele ei antice și medievale. În mod special îl interesează pe el deosebirea dintre munca burgheză și cea feudală ; pe aceasta din urmă el a avut prilejul s-o observe în faza declinului ei atît în Scoția propriu-

* — ceea ce un lucrător poate să producă într-o zi. — *Nota trad.*
** Steuart, op. cit., vol. I, pag. 181—183.
*** Steuart, op. cit., vol. I, pag. 361—362 : „represents a portion of a man's time".

zisă cît și în cursul lungilor sale călătorii pe continent. Steuart, bineînțeles, știa foarte bine că și în epocile premergătoare celei burgheze produsul ia formă de marfă, iar marfa ia formă de bani, dar el demonstrează amănunțit că marfa ca formă elementară de bază a avuției și înstrăinarea ca formă dominantă de însușire aparțin numai perioadei burgheze a producției și că deci caracterul muncii creatoare de valoare de schimb este specific burghez *.

După ce diferitele forme de muncă reală — agricultura, manufactura, navigația, comerțul etc. — au fost declarate pe rînd ca fiind adevăratele surse ale avuției, *Adam Smith* a proclamat munca în genere, — și anume munca în totalitatea ei socială, privită *ca diviziune a muncii*, — drept singura sursă a avuției materiale, sau a valorilor de întrebuințare. În timp ce aici el pierde cu totul din vedere elementul natural, acesta din urmă îl urmărește pe el în sfera avuției pur sociale, în sfera valorii de schimb. Adam, ce-i drept, determină valoarea mărfii prin timpul de muncă cuprins în ea, dar după aceea declară din nou că această determinare a valorii este valabilă pentru timpurile dinaintea lui Adam. Cu alte cuvinte, ceea ce îi apare just din punctul de vedere al mărfii simple devine pentru el neclar de îndată ce locul ei a fost luat de forme superioare, mai complicate, cum sînt: capitalul, munca salariată, renta funciară etc. Acest lucru el îl exprimă în termeni din care rezultă că măsurarea valorii mărfurilor prin timpul de muncă cuprins în ele avea loc în the paradise lost ** al

---

* De aceea, vorbind despre agricultura patriarhală, care are ca scop nemijlocit producerea de valori de întrebuințare pentru stăpînul pămîntului, el o califică drept un „abuz", ce-i drept nu în Sparta, la Roma sau chiar la Atena, ci în țările industriale din secolul al XVIII-lea. Această „abusive agriculture" [„agricultură abuzivă"] nu este „trade" [„o activitate productivă"], ci „un simplu mijloc de existență". Așa cum agricultura burgheză elimină din sat gurile de prisos, tot așa manufactura burgheză elimină din fabrică brațele de prisos.

** — paradisul pierdut. — *Nota trad.*

Bürgertum-ului, unde oamenii încă nu stăteau față în față în calitate de capitaliști, muncitori salariați, proprietari funciari, arendași, cămătari etc., ci numai ca simpli producători de mărfuri și ca persoane care fac schimb de mărfuri. El confundă mereu determinarea valorii mărfurilor prin timpul de muncă cuprins în ele cu determinarea valorii lor prin valoarea muncii, dă dovadă de inconsecvență în analiza detaliată și greșește luînd drept egalizare subiectivă a muncilor individuale egalitatea obiectivă pe care procesul social o stabilește forțat între muncile inegale *. Trecerea de la munca reală la munca creatoare de valoare de schimb, adică la munca burgheză sub forma ei de bază, el încearcă s-o realizeze prin intermediul *diviziunii muncii.* Dar pe cît e de adevărat că schimbul privat presupune diviziunea muncii, pe atît de fals e că diviziunea muncii presupune schimbul privat. La peruvieni, de exemplu, diviziunea muncii era extrem de dezvoltată, cu toate că la ei nu a existat nici un schimb privat, nici un schimb de produse sub formă de mărfuri.

În opoziție cu Adam Smith, *David Ricardo* a elaborat determinarea riguroasă a valorii mărfii prin timpul de muncă și a arătat că această lege guvernează și relațiile de producție burgheze, care în aparență o contrazic cel mai mult. Cercetările lui Ricardo se limitează exclusiv la *mărimea valorii,* dar în legătură cu aceasta el intuiește, cel

* Așa, de pildă, Adam Smith spune: „Cantități egale de muncă trebuie să aibă întotdeauna și pretutindeni o valoare egală pentru cel care muncește. In starea sa normală de sănătate, forță și activitate și cu gradul mijlociu de îndemînare pe care o posedă, el trebuie să sacrifice totdeauna aceeași parte din odihna, libertatea și fericirea sa. Oricare ar fi deci cantitatea de mărfuri pe care o primește ca răsplată pentru munca sa, prețul pe care îl plătește este întotdeauna același. Ce-i drept, cu acest preț se poate cumpăra cînd o cantitate mai mare, cînd una mai mică din aceste mărfuri, dar numai fiindcă se schimbă valoarea lor și nu valoarea muncii care le cumpără. Prin urmare, numai munca nu-și schimbă niciodată propria ei valoare. Ea este, așadar, prețul real al mărfurilor" etc.

puțin, că acțiunea acestei legi depinde de premise istorice determinate. El spune, într-adevăr, că determinarea mărimii valorii prin timpul de muncă e valabilă numai pentru mărfurile

„a căror cantitate poate fi sporită după plac cu ajutorul industriei și a căror producție e dominată de o concurență nelimitată" *.

In realitate, aceasta nu înseamnă decît că dezvoltarea deplină a legii valorii presupune o societate în care există marea producție industrială și în care acționează libera concurență, adică presupune societatea burgheză modernă. In rest, Ricardo vede în forma burgheză de muncă forma naturală veșnică a muncii sociale. Ca posesori de mărfuri, pescarul primitiv și vînătorul primitiv sînt puși de Ricardo să schimbe de la început peștele și vînatul proporțional cu timpul de muncă materializat în aceste valori de schimb. In același timp el comite un anacronism, presupunînd că, la evaluarea uneltelor lor de muncă, pescarul primitiv și vînătorul primitiv consultă tabelele de anuități care erau în vigoare în 1817 la bursa din Londra. „Paralelogramele d-lui Owen" [18] par să fie singura formă de societate pe care o cunoștea în afară de cea burgheză. Deși limitat de acest orizont burghez, Ricardo analizează economia burgheză — care în adîncurile ei arată cu totul altfel decît pare la suprafață — cu o asemenea putere de pătrundere teoretică, încît lordul Brougham a putut spune despre el:

„D-l Ricardo pare a fi căzut din altă planetă".

Intr-o polemică directă cu Ricardo, *Sismondi* a subliniat caracterul specific social al muncii creatoare de valoare de schimb **, arătînd totodată că „trăsătura caracteristică a

---

* Ricardo, David. „On the principles of political economy and taxation", 3 edition. London, 1821, p. 3.

** Sismondi. „Etudes sur l'économie politique", t. 2, p. 162. Bruxelles, 1838: „Comerțul a redus orice lucru la opoziția dintre valoarea de întrebuințare și valoarea de schimb" etc.

progresului nostru economic" constă în faptul că mărimea valorii se reduce la timpul de muncă *necesar*, la

„raportul dintre nevoia întregii societăți și cantitatea de muncă suficientă pentru a satisface această nevoie"*.

Sismondi nu mai împărtășește ideea lui Boisguillebert că banii denaturează munca creatoare de valoare de schimb, dar el atacă marele capital industrial, așa cum Boisguillebert atacă banii. Dacă în persoana lui Ricardo economia politică trage implacabil ultimele consecințe și prin aceasta ajunge la încheiere, Sismondi completează această încheiere prin faptul că reprezintă în propria sa persoană îndoielile economiei politice.

Deoarece Ricardo, ca unul care a desăvîrșit economia politică clasică, a formulat și a dezvoltat în modul cel mai consecvent determinarea valorii de schimb prin timpul de muncă, e firesc ca polemica economiștilor să se îndrepte împotriva lui. Dacă degajăm această polemică de forma ei de cele mai multe ori stupidă **, ea se reduce la următoarele puncte:

In primul rînd: Munca însăși are valoare de schimb și diferitele feluri de muncă au valori de schimb diferite. A face din valoarea de schimb măsura valorii de schimb înseamnă a crea un cerc vicios, deoarece valoarea de schimb care servește ca măsură trebuie, la rîndul ei, să fie măsurată. Această obiecție se reduce la următoarea problemă: timpul de muncă ca măsură imanentă a valorii de schimb fiind dat, trebuie dezvoltat pe această bază salariul. Teoria muncii salariate ne dă răspunsul.

In al doilea rînd: Dacă valoarea de schimb a unui produs este egală cu timpul de muncă cuprins în el, valoarea

---

* Sismondi, op. cit., pag. 163—166 și urm.

** In forma ei cea mai stupidă, această polemică apare în adnotările lui J.-B. Say la traducerea franceză a lui Ricardo, făcută de Constancio; în forma cea mai pretențioasă și mai pedantă, în cartea recent apărută a d-lui MacLeod: „Theory of Exchange" [19], London, 1858.

de schimb a unei zile de muncă este egală cu produsul acesteia din urmă. Cu alte cuvinte, salariul trebuie să fie egal cu produsul muncii *. Or, în realitate lucrurile stau invers. Ergo **, această obiecție se reduce la următoarea problemă : cum se explică faptul că producția pe baza valorii de schimb determinate exclusiv prin timpul de muncă duce la rezultatul că valoarea de schimb a muncii e mai mică decît valoarea de schimb a produsului ei ? Această problemă o rezolvăm în cadrul analizei capitalului.

În al treilea rînd : Prețul de piață al mărfurilor scade sub sau crește peste valoarea lor de schimb o dată cu schimbarea raportului dintre cerere și ofertă. *De aceea* valoarea de schimb a mărfurilor este determinată de raportul dintre cerere și ofertă și nu de timpul de muncă cuprins în aceste mărfuri. În realitate, această concluzie stranie nu face decît să pună problema în ce mod se dezvoltă pe baza valorii de schimb un preț pe piață diferit de aceasta, sau, mai bine zis, în ce mod legea valorii de schimb se realizează numai în propriul său contrariu. Această problemă este rezolvată în teoria concurenței.

În al patrulea rînd : Ultima contradicție și, după cîte se pare, cea mai flagrantă, deși nu e prezentată, ca de obi-

---

* Această obiecție, formulată de economiștii burghezi împotriva lui Ricardo, a fost adoptată mai tîrziu de socialiști. Admițînd justețea teoretică a formulei, ei acuzau practica de a fi în contradicție cu teoria și cereau societății burgheze să tragă în practică pretinsele consecințe ale principiului ei teoretic. În orice caz, în felul acesta au întors socialiștii englezi formula ricardiană a valorii de schimb împotriva economiei politice. D-lui Proudhon i-a rămas nu numai să proclame principiul de bază al vechii societăți ca fiind principiul unei noi societăți, ci să se și proclame totodată creatorul formulei în care Ricardo a rezumat rezultatul total al economiei politice clasice engleze. S-a demonstrat că pînă și interpretarea utopistă a formulei lui Ricardo dispăruse de mult în Anglia cînd de partea cealaltă a canalului a „descoperit-o" d-l Proudhon (comp. lucrarea mea „Misère de la Philosophie etc." Paris, 1847, paragraful referitor la *la valeur constituée* [valoarea constituită]).

** — Prin urmare. — *Nota trad.*

cei, sub forma unor exemple ciudate: dacă valoarea de schimb nu este altceva decît timpul de muncă cuprins într-o marfă, cum pot poseda valoare de schimb mărfuri care nu conţin nici un fel de muncă, sau, cu alte cuvinte, de unde provine valoarea de schimb a ceea ce este creat exclusiv de forţe naturale? Această problemă este rezolvată în teoria rentei funciare.

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul al doilea

BANII, SAU CIRCULAȚIA SIMPLĂ

În cadrul dezbaterilor parlamentare în legătură cu legile bancare ale lui sir Robert Peel din 1844 și 1845 [20], Gladstone a remarcat că nici dragostea n-a zăpăcit atîția oameni cîți au zăpăcit speculațiile asupra naturii banilor. El vorbea despre englezi și se adresa unor englezi. Dimpotrivă, olandezii, acești oameni care, contrar îndoielilor lui Petty, au posedat dintotdeauna „o inteligență divină" în specula cu banii, nu și-au pierdut niciodată acest dar în speculațiile asupra banilor.

Principala dificultate în analiza banilor a fost învinsă de îndată ce s-a înțeles că ei își au originea în marfa înșăși. Pornind de la această premisă, nu ne mai rămîne decît să înțelegem în forma lor pură determinările de formă specifice, inerente banilor, ceea ce este întrucîtva îngreuiat de faptul că toate relațiile burgheze apar aurite sau argintate, ca relații bănești, și deci forma bani pare să posede un conținut infinit de variat, care în realitate îi este străin.

În cercetarea care urmează trebuie reținut faptul că este vorba numai de formele de bani care rezultă direct din schimbul de mărfuri și nu de formele de bani care aparțin unei trepte mai înalte a procesului de producție, cum sînt, de exemplu, banii de credit. Pentru simplificare se presupune că peste tot marfa-bani o constituie aurul.

1. Măsură a valorilor

Primul proces al circulației este, ca să zicem așa, un proces pregătitor teoretic în vederea circulației reale. Mărfurile care există ca valori de întrebuințare își creează mai întîi forma sub care ele se manifestă una față de alta în mod ideal ca valori de schimb, ca cantități determinate de timp de muncă *general* materializat. Primul act necesar al acestui proces constă, după cum am văzut, în aceea că mărfurile exclud din mijlocul lor o marfă specifică, să zicem *aurul*, ca materializare nemijlocită a timpului de muncă general sau ca echivalent general. Să ne întoarcem o clipă la forma în care mărfurile transformă aurul în bani:

1 tonă de fier = 2 uncii de aur
1 cuarter de grîu = 1 uncie de aur
1 chintal de cafea Mocca = 1/4 uncie de aur
1 chintal de potasă = 1/2 uncie de aur
1 tonă de lemn brazilian = 1 1/2 uncie de aur
Y marfă = *X* uncii de aur.

În această serie de egalități, fierul, grîul, cafeaua, potasa etc. își apar reciproc ca materializări de muncă omogenă, și anume de muncă materializată în aur, în care sînt cu desăvîrșire șterse toate deosebirile dintre felurile reale de muncă reprezentate în valorile de întrebuințare diferite ale acestor mărfuri. Ca valori, ele sînt identice; ele sînt întruchiparea *aceleiași* munci sau *aceeași* întruchipare a muncii, sînt aur. Ca materializare omogenă a aceleiași munci, ele prezintă o *singură* deosebire, cantitativă, sau apar ca valori de mărime diferită, pentru că valorile lor de întrebuințare cuprind cantități *inegale* de timp de muncă. Ca asemenea mărfuri diferite, ele se comportă totodată unele față de altele ca materializare a timpului de muncă general, întrucît față de timpul de muncă general însuși

ele se comportă ca față de o marfă exclusă, ca față de aur. Același raport — cu caracter de proces — în cadrul căruia ele își apar reciproc ca valori de schimb reprezintă timpul de muncă cuprins în aur ca timp de muncă general, din care o cantitate dată se exprimă în diferite cantități de fier, grîu, cafea etc., într-un cuvînt în valorile de întrebuințare ale tuturor mărfurilor, sau se desfășoară în mod nemijlocit în seria nesfîrșită a echivalentelor-marfă. În timp ce mărfurile își exprimă omnilateral valorile lor de schimb în aur, aurul își exprimă nemijlocit valoarea sa de schimb în toate mărfurile. În timp ce mărfurile își dau lor înseși forma de valoare de schimb în raportul lor reciproc, ele dau aurului forma de echivalent general, sau forma bani.

Deoarece *toate* mărfurile își măsoară valorile lor de schimb în aur potrivit unui raport în care o cantitate determinată de aur și o cantitate determinată de marfă conțin aceeași cantitate de timp de muncă, aurul devine *măsură a valorilor*: și, la început, numai în virtutea acestei determinări ca măsură a valorilor, în care calitate el își măsoară propria sa valoare în mod nemijlocit în toate echivalentele-marfă existente, aurul devine echivalent general, sau bani. Pe de altă parte, valoarea de schimb a tuturor mărfurilor se exprimă acum în aur. În această exprimare trebuie să deosebim un moment calitativ și unul cantitativ. Valoarea de schimb a mărfii există ca materializare a unuia și aceluiași timp de muncă omogen; mărimea valorii mărfii este reprezentată în întregime, deoarece în același raport în care mărfurile sînt echivalate cu aurul ele sînt echivalate și între ele. Pe de o parte apare aici caracterul *general* al timpului de muncă cuprins în ele, iar pe de altă parte cantitatea acestui timp de muncă în echivalentul lor aur. Valoarea de schimb a mărfurilor, exprimată astfel ca echivalență generală și totodată ca grad al acestei echivalențe într-o marfă specifică sau într-o singură egalitate a măr-

furilor cu o marfă specifică, este *prețul*. Prețul este forma transformată în care valoarea de schimb a mărfurilor *apare* în procesul de circulație.

Prin urmare, în cadrul aceluiași proces prin care mărfurile își exprimă valorile ca prețuri în aur, ele reprezintă aurul ca măsură a valorilor, deci ca bani. Dacă mărfurile și-ar măsura în mod general valorile în argint, grîu sau aramă și, în consecință, le-ar exprima ca prețuri în argint, grîu sau aramă, argintul, grîul sau arama ar deveni măsura valorilor și prin aceasta echivalent general. Pentru a apărea în circulație ca prețuri, mărfurile trebuie să fie, înainte de a intra în circulație, valori de schimb. Aurul devine măsură a valorii numai pentru că toate mărfurile își evaluează în el valoarea lor de schimb. Caracterul omnilateral al acestui raport aflat în stare de proces, singurul raport din care rezultă caracterul aurului ca măsură a valorii, presupune însă că fiecare marfă se măsoară în aur potrivit cu timpul de muncă cuprins în ele amîndouă, că, prin urmare, adevărata măsură a mărfii și aurului este însăși munca, sau că printr-un troc nemijlocit marfa și aurul sînt echivalate între ele ca valori de schimb. În ce mod decurge în practică această echivalare este o chestiune care nu poate fi cercetată în sfera circulației simple. Un lucru este însă evident: în țările producătoare de aur și argint, o anumită cantitate de timp de muncă se întruchipează nemijlocit într-o anumită cantitate de aur și argint, pe cînd în țările care nu produc nici aur, nici argint același rezultat este atins pe căi ocolite, prin schimbul direct sau indirect al mărfurilor țării respective, adică prin schimbul unei părți determinate din munca mijlocie națională pe o cantitate determinată de timp de muncă, materializat în aur și argint, din țările care posedă mine. Pentru a putea servi ca măsură a valorii, aurul trebuie să fie o valoare susceptibilă de *variație*, căci numai ca materializare a timpului

de muncă poate el să devină un echivalent pentru alte mărfuri; or, o dată cu variația forței productive a muncii reale, același timp de muncă se realizează în cantități inegale ale acelorași valori de întrebuințare. Ca și la exprimarea valorii de schimb a oricărei mărfi în valoarea de întrebuințare a unei alte mărfi, la evaluarea tuturor mărfurilor în aur se presupune doar că în momentul respectiv aurul reprezintă o cantitate determinată de timp de muncă. În ceea ce privește variația valorii aurului, este aplicabilă legea valorilor de schimb pe care am dezvoltat-o mai sus. Dacă valoarea de schimb a mărfurilor rămîne neschimbată, o urcare generală a prețurilor lor în aur e posibilă numai în cazul cînd valoarea de schimb a aurului scade. Dacă valoarea de schimb a aurului rămîne neschimbată, o urcare generală a prețurilor în aur e posibilă numai în cazul cînd valorile de schimb ale tuturor mărfurilor cresc. Lucrurile se petrec invers în cazul unei scăderi generale a prețurilor mărfurilor. Dacă valoarea unei uncii de aur scade sau crește pentru că s-a schimbat timpul de muncă necesar pentru producerea ei, ea scade sau crește *uniform* pentru toate celelalte mărfuri; prin urmare, ea reprezintă, ca și pînă acum, față de toate mărfurile timp de muncă de o mărime *dată*. Aceleași valori de schimb sînt evaluate acum în cantități mai mari sau mai mici de aur ca mai înainte, dar ele sînt evaluate în raport cu mărimea valorii lor, ceea ce înseamnă că valorile lor păstrează același raport una față de alta. Raportul 2 : 4 : 8 este același ca și 1 : 2 : 4 sau 4 : 8 : 16. Cantitatea diferită de aur în care sînt evaluate valorile de schimb atunci cînd valoarea aurului se schimbă împiedică tot atît de puțin funcția aurului ca măsură a valorilor pe cît de puțin valoarea de 15 ori mai mică a argintului în comparație cu aurul împiedică înlăturarea argintului din această funcție. Deoarece aurul și marfa se măsoară prin timpul de muncă, iar aurul devine măsură a

valorilor numai în măsura în care toate mărfurile se măsoară prin el, ideea că banii fac ca mărfurile să fie comparabile nu este decît o aparență a procesului de circulație *. Dimpotrivă, numai comparabilitatea mărfurilor ca timp de muncă materializat este aceea care face ca aurul să devină bani.

Forma reală sub care mărfurile intră în procesul de schimb este aceea a valorilor lor de întrebuințare. Ele trebuie să devină echivalent general real abia prin înstrăinarea lor. Stabilirea prețurilor lor nu este decît transformarea lor ideală în echivalent general, este o echivalare cu aurul care abia urmează să fie realizată. Cum însă în prețurile lor mărfurile sînt numai în mod ideal transformate în aur sau sînt transformate doar în aur imaginar, și cum în realitate existența lor ca bani nu este încă separată de existența lor reală, aurul s-a transformat deocamdată numai în bani ideali, el încă nu este decît măsură a valorilor, și cantități determinate de aur funcționează în realitate deocamdată

---

* Aristotel își dă seama, de altfel, că valoarea de schimb a mărfurilor este o premisă a prețurilor lor: „Este clar că... schimbul a existat înainte de a fi existat banii, căci nu e nici o deosebire dacă în schimbul unei case se iau cinci perne sau atîția bani cît valorează cinci perne". Pe de altă parte însă, deoarece numai în preț mărfurile capătă forma de valoare de schimb una față de alta, Aristotel consideră că ele devin comparabile numai cu ajutorul banilor. „De aceea este necesar ca totul să aibă preț, pentru că numai astfel va exista totdeauna schimbul, deci și societatea. Într-adevăr, banii ca măsură fac ca toate obiectele să fie comparabile și după aceasta ele sînt echivalate între ele. Căci dacă n-ar exista schimbul n-ar exista nici societatea, dacă nu ar exista echivalarea nu ar exista schimbul și dacă nu ar exista comparabilitatea nu ar exista echivalarea". Aristotel nu-și ascunde faptul că aceste obiecte diferite, măsurate cu ajutorul banilor, reprezintă mărimi absolut incomparabile. Ceea ce caută el este unitatea mărfurilor ca valori de schimb, pe care el, ca grec din antichitate, nu putea s-o găsească. El iese din acest impas presupunînd că obiecte care în sine sînt incomparabile devin comparabile cu ajutorul banilor, în măsura în care acest lucru e necesar pentru trebuințele practice: „În fond este imposibil ca obiecte atît de diferite să fie comparabile; totuși, acest lucru se face pentru nevoile practice" (Aristotel. „Ethica Nicomachea", L. 5., C. 8, edit. Bekkeri, Oxonii 1837).

numai ca denumiri pentru cantități determinate de timp de muncă. Determinarea formei în care aurul se cristalizează ca bani depinde în fiecare caz de modul determinat în care mărfurile își exprimă unele față de altele propria lor valoare de schimb.

Mărfurile își stau acum față în față ca obiecte cu dublă existență: în mod real ca valori de întrebuințare, în mod ideal ca valori de schimb. Dubla formă a muncii cuprinse în mărfuri acestea o înfățișează acum, una pentru alta, în așa fel că munca reală deosebită există în mod real în valoarea lor de întrebuințare, pe cînd timpul de muncă abstract general capătă în prețul lor o existență imaginară, în care ele sînt o materializare omogenă și numai cantitativ diferită a aceleiași substanțe a valorii.

Deosebirea dintre valoarea de schimb și preț apare, pe de o parte, ca una pur nominală; Adam Smith, de pildă, spune că munca este prețul real, iar banii prețul nominal al mărfurilor. În loc de a evalua 1 cuarter de grîu prin 30 de zile de muncă, el este evaluat acum prin 1 uncie de aur dacă 1 uncie de aur reprezintă produsul a 30 de zile de muncă. Pe de altă parte însă, această deosebire este cu atît mai puțin o simplă deosebire nominală, cu cît în ea sînt concentrate toate vicisitudinile care amenință marfa în procesul real de circulație. 30 de zile de muncă sînt deja cuprinse în cuarterul de grîu, și de aceea nu este necesar ca el să fie reprezentat abia acum în timp de muncă. Aurul însă este o marfă diferită de grîu, și numai în cadrul circulației se poate constata dacă cuarterul de grîu va deveni realmente 1 uncie de aur, așa cum declară anticipat prețul său. Aceasta depinde de faptul dacă cuarterul de grîu se va dovedi a fi sau nu o valoare de întrebuințare, dacă cantitatea de timp de muncă cuprins în el se va dovedi a fi sau nu timpul de muncă socialmente necesar pentru producerea unui cuarter de grîu. Marfa ca atare *este* valoare

de schimb, ea *are* preț. În această deosebire dintre valoarea de schimb și preț iese la iveală faptul că munca individuală deosebită cuprinsă în marfă trebuie abia prin procesul de înstrăinare să se înfățișeze ca contrariul ei, ca muncă lipsită de individualitate, abstract-generală și numai sub această formă muncă socială, adică ca bani. Chestiunea dacă munca este sau nu susceptibilă de o asemenea transformare pare a ține de domeniul întîmplării. De aceea, deși în preț valoarea de schimb a mărfii capătă o existență diferită de aceasta din urmă numai în mod ideal, iar dubla existență a muncii cuprinse în marfă există deocamdată numai ca deosebire în modul de exprimare, și de aceea, pe de altă parte, materializarea timpului de muncă general, aurul, stă în fața mărfii reale deocamdată numai ca măsură imaginară a valorilor, totuși în existența valorii de schimb ca preț sau în aceea a aurului ca măsură a valorilor este deja cuprinsă în mod latent necesitatea înstrăinării mărfii pe aur sunător și posibilitatea ca ea să nu fie înstrăinată, într-un cuvînt este cuprinsă în mod latent întreaga contradicție care decurge din faptul că produsul e o marfă sau că, pentru a avea valabilitate socială, munca deosebită a individului particular trebuie să se înfățișeze ca contrariul ei direct, ca muncă abstract-generală. Utopiștii care vor să păstreze marfa, dar nu și banii, care vor să păstreze producția bazată pe schimbul privat, dar fără condițiile necesare ale acestei producții, sînt de aceea consecvenți atunci cînd „desființează" banii nu numai sub forma lor palpabilă, ci chiar sub forma lor gazoasă și iluzorie de măsură a valorii. Sub invizibila măsură a valorilor se ascund banii reali.

O dată presupus procesul prin care aurul a devenit măsură a valorilor, iar valoarea de schimb a devenit preț, toate mărfurile nu sînt în prețurile lor decît imaginare cantități de aur de mărimi diferite. Ca atare cantități diferite

ale unuia și aceluiași lucru, ale aurului, ele se echivalează, se compară și se măsoară între ele; astfel se ivește necesitatea tehnică de a le raporta la o cantitate determinată de aur ca *unitate de măsură*; aceasta din urmă se dezvoltă apoi și devine etalon, datorită faptului că ea se divizează în părți alicote, iar acestea, la rîndul lor, se divizează din nou în părți alicote*. Cantitățile de aur, ca atare, se măsoară însă prin greutate. Prin urmare, etalonul există gata pregătit sub forma măsurilor generale de greutate ale metalelor, și de aceea în orice circulație de bani de metal aceste măsuri de greutate servesc la început și ca etalon al prețurilor. Deoarece mărfurile nu se mai raportează unele la altele ca valori de schimb care urmează a fi măsurate prin timp de muncă, ci ca mărimi de același fel măsurate în aur, aurul se transformă din *măsură a valorilor* în *etalon al prețurilor*. Compararea prețurilor mărfurilor între ele, ca diferite cantități de aur, se cristalizează astfel în semne care corespund unei cantități imaginare de aur și o reprezintă pe aceasta din urmă ca etalon împărțit în părți alicote. Aurul ca măsură a valorilor și ca etalon al prețurilor posedă determinări de formă cu totul diferite, și confundarea uneia cu cealaltă a dat naștere celor mai extravagante teorii. Rolul de măsură a valorilor aurul îl îndeplinește în calitate de timp de muncă materializat, pe cînd acela de etalon al prețurilor el îl îndeplinește ca o greutate de metal determinată. Aurul devine măsură a valorilor datorită faptului că, în calitate de valoare de schimb,

* Faptul ciudat că în Anglia uncia de aur, ca unitate de măsură a banilor, nu se împarte într-un număr întreg de părți alicote se explică în modul următor: „La început, sistemul nostru monetar era adaptat exclusiv folosirii argintului, de aceea o uncie de argint poate fi întotdeauna împărțită într-un anumit număr de monede egale; pe cînd o uncie de aur, deoarece acesta din urmă a fost introdus abia mai tîrziu într-un sistem monetar adaptat exclusiv folosirii argintului, nu se poate împărți într-un număr întreg de monede de aceeași valoare". Maclaren. „History of the currency", p. 16, London, 1858.

el este raportat la mărfuri ca valori de schimb; pe cînd, ca etalon al prețurilor, o cantitate determinată de aur servește ca unitate pentru alte cantități de aur. Aurul este măsură a valorilor pentru că valoarea lui e variabilă; el este etalon al prețurilor pentru că e fixat ca unitate invariabilă de greutate. Aici, ca la orice determinări de măsură a unor mărimi de același fel, fixitatea și caracterul determinat al raporturilor dintre măsuri constituie momentul hotărîtor. Necesitatea de a se stabili o cantitate determinată de aur ca unitate de măsură și părți alicote ca subdiviziuni ale acestei unități a generat ideea că o cantitate determinată de aur, care are bineînțeles o valoare variabilă, ar fi pusă într-un raport de valoare constant față de valorile de schimb ale mărfurilor, pierzîndu-se din vedere numai că valorile de schimb ale mărfurilor se transformă în prețuri, în cantități de aur, mai înainte ca aurul să devină etalon al prețurilor. Oricît de mult ar varia valoarea aurului, diferite cantități de aur se află întotdeauna în același raport de valoare între ele. Dacă valoarea aurului ar scădea cu 1.000%, și în acest caz 12 uncii de aur ar avea, ca și mai înainte, o valoare de 12 ori mai mare decît o uncie de aur; or, în materie de prețuri este vorba numai de raportul dintre diferite cantități de aur. Deoarece, pe de altă parte, o uncie de aur nu-și schimbă nicidecum greutatea ori de cîte ori valoarea ei scade sau crește, nu se schimbă nici greutatea părților ei alicote și, în felul acesta, aurul, ca etalon fix al prețurilor, prestează același serviciu, oricum ar varia valoarea lui *.

* „Banii își pot schimba necontenit valoarea și, cu toate acestea, servesc tot atît de bine ca măsură a valorii ca și cînd valoarea lor ar rămîne complet neschimbată. Să presupunem, de exemplu, că valoarea lor scade... Înainte de această scădere, cu o guinee se puteau cumpăra 3 busheli de grîu, sau 6 zile de muncă; după scădere se pot cumpăra cu ea numai 2 busheli de grîu, sau 4 zile de muncă. În ambele cazuri, dacă este dat raportul dintre grîu și muncă, de o parte, și bani, de altă parte, raportul lor reciproc poate fi dedus: cu alte cuvinte, putem

Un proces istoric, pe care îl vom explica mai încolo prin însăși natura circulației metalice, a avut drept urmare faptul că aceeași denumire de greutate a fost menținută pentru o greutate mereu schimbătoare și descrescîndă de metale nobile în funcția lor de etalon al prețurilor. Astfel, lira sterlină engleză înseamnă mai puțin decît 1/3 din greutatea ei inițială, lira scoțiană în ajunul unirii [21] numai 1/36, lira franceză 1/74, maravedîul spaniol mai puțin ca 1/1.000, moneda portugheză rei o parte și mai mică. În felul acesta, în decursul istoriei denumirile monetare ale părților de greutate a metalului s-au separat de denumirile lor generale ca măsuri de greutate *. Deoarece determinarea unității de măsură, a părților ei alicote și a denumirilor lor are pe de o parte un caracter pur convențional, iar pe de altă parte trebuie să aibă în cadrul circulației un caracter unanim recunoscut și obligatoriu, ea a trebuit să devină necesarmente o determinare stabilită prin *lege*. Operația pur formală le-a revenit deci guvernelor **. Metalul deter-

---

afirma că un bushel de grîu valorează 2 zile de muncă. Aceasta e tot ce ne poate oferi măsura valorilor, și ea ne prestează acest serviciu după scăderea valorii tot atît de bine ca și înainte. Calitatea unui obiect de a putea servi ca măsură a valorii nu depinde cîtuși de puțin de variabilitatea propriei sale valori" (Bailey. „Money and its vicissitudes". London, 1837, p. 9—10).

* „Monedele ale căror denumiri sînt astăzi doar ideale sînt cele mai vechi la fiecare națiune; toate au fost cîndva reale" (aceasta din urmă afirmație nu este exactă într-o măsură atît de largă) „și, deoarece erau reale, socotelile se făceau în aceste monede" (Galiani. „Della Moneta", l. c., pag. 153).

** Romanticul A. Müller spune: „După concepția noastră, fiecare suveran independent are dreptul de a pune în circulație bani de metal, de a le fixa o valoare nominală socială, un rang, o stare, un titlu" (S. 288. Zweiter Teil. A. H. Müller. „Die Elemente der Staatskunst". Berlin, 1809). În ceea ce privește titlul, d-l consilier aulic are dreptate; el uită numai *conținutul*. Cît de confuze erau „concepțiile" sale se vede, de pildă, din următorul pasaj: „Oricine va înțelege importanța deosebită pe care o are justa stabilire a prețului monedei mai cu seamă într-o țară ca Anglia, unde guvernul, pătruns de *magnanimă generozitate*, bate moneda gratuit (d-l Müller își închipuie, probabil, că funcționarii guvernului englez plătesc din propria lor pungă cheltuielile legate de baterea monedei), nu percepe nici o taxă pentru baterea mo-

minat care a servit ca material bănesc era dat de condițiile sociale. În diferite țări, etalonul legal al prețurilor este, firește, diferit. În Anglia, de exemplu, uncia ca unitate de măsură a greutății metalelor se împarte în pennyweights, grains și carats troy, pe cînd uncia de aur ca unitate de măsură a banilor se împarte în $3^{7}/_{8}$ sovereigni, sovereignul în 20 de șilingi, șilingul în 12 pence, astfel încît 100 de pfunzi de aur de 22 de carate (1.200 de uncii) = 4.672 de sovereigni și 10 șilingi. Pe piața mondială însă, unde granițele dintre state dispar, dispar, la rîndul lor, și aceste caractere naționale ale măsurii banilor, cedînd locul măsurilor de greutate generale ale metalelor.

Prețul unei mărfi, sau cantitatea de aur în care e transformată în mod ideal o marfă, se exprimă acum, așadar, în denumirile bănești ale etalonului aur. Prin urmare, în loc de a se spune că cuarterul de grîu este egal cu o uncie de aur, în Anglia se va spune că el este egal cu 3 lire sterline, 17 șilingi și $10^{1}/_{2}$ pence. Toate prețurile se exprimă astfel în aceleași denumiri. Forma specifică pe care

---

nedei etc. Prin urmare, dacă acest guvern ar majora considerabil prețul monetar al aurului în comparație cu prețul lui pe piață, dacă ar stabili, de pildă, prețul monetar al unei uncii de aur la 3 l. st. și 19 șilingi în loc de 3 l. st., 17 șilingi și $10^{1}/_{2}$ pence, tot aurul ar lua calea monetăriei, argintul obținut acolo ar fi schimbat pe aur mai ieftin, pe piață, și acest aur ar lua și el calea monetăriei și în felul acesta s-ar produce o dezordine în sistemul monetar" (pag. 280—281, op. cit.). Pentru a păstra ordinea la monetăria engleză, Müller creează o „dezordine" în propriul său cap. În timp ce șilingii și pencele nu sînt decît denumiri ale unor părți determinate dintr-o uncie de aur, denumiri reprezentate prin semne de argint și aramă, Müller își închipuie că uncia de aur este evaluată în aur, argint și aramă, fericindu-i astfel pe englezi cu un triplu standard of value [măsură a valorilor]. Ce-i drept, argintul ca măsură bănească existentă alături de aur a fost suprimat formal abia în 1816, printr-o lege din anul 56 al domniei lui George al III-lea, capitolul 68. În fond însă el a fost suprimat încă în 1734, printr-o lege emisă în anul 14 al domniei lui George al II-lea, capitolul 42, iar în practică cu mult mai înainte. Două au fost împrejurările cărora *A. Müller* le datora în mod special capacitatea sa de a avea o concepție așa-zis *mai înaltă* despre economia politică. Acestea au fost, pe de o parte, totala sa necunoaștere a faptelor economice, iar pe de altă parte faptul că a avut față de filozofie o atitudine de diletant, de visător.

mărfurile o dau valorii lor de schimb s-a transformat în *denumiri bănești* prin care își declară reciproc cît valorează ele. Banii, la rîndul lor, devin *bani de calcul* *.

Transformarea mărfurilor în bani de calcul — în minte, pe hîrtie, în vorbire — are loc de fiecare dată cînd un fel oarecare de avuție este evaluat din punctul de vedere al valorii de schimb **. Pentru această transformare e necesar materialul aur, dar numai reprezentat în minte. Pentru a evalua într-un anumit număr de uncii de aur valoarea a 1.000 de baloturi de bumbac și pentru a exprima apoi din nou acest număr de uncii în denumirile de calcul ale unciei, adică în lire sterline, șilingi și pence, nu e nevoie de nici un atom de aur real. Astfel, înainte de legea bancară a lui sir Robert Peel din 1845, în Scoția nu se afla în circulație nici o uncie de aur, deși uncia de aur, ca etalon englez de calcul exprimat în 3 l. st., 17 șilingi și $10^1/_2$ pence, servea ca măsură legală a prețurilor. Sau, de pildă, argintul servește ca măsură a prețurilor în schimbul de mărfuri dintre Siberia și China, deși în realitate comerțul acesta nu este altceva decît un simplu troc. De aceea aurului ca bani de calcul îi este indiferent dacă unitatea sa de măsură și subdiviziunile ei sînt sau nu realmente bătute sub formă de monedă. În Anglia, pe vremea lui Wilhelm Cuceritorul, lira sterlină, pe atunci egală cu 1 pfund de argint pur, și șilingul, egal cu $^1/_{20}$ dintr-un pfund, nu existau decît ca bani de calcul, pe cînd penny-ul, reprezentînd $^1/_{240}$ dintr-un pfund de argint, era cea mai mare monedă de argint care exista în timpul acela. În Anglia de azi, dimpotrivă, nu

* „Cînd îl întrebară pe Anacharsis pentru ce le trebuie elenilor banii, el răspunse: pentru calcul" (Athenaeus. „Deipnosophistae", L. IV, 49, v. 2, ed. Schweighäuser, 1802).

** G. Garnier, unul dintre primii traducători francezi ai lui Adam Smith, a avut ciudata inspirație să stabilească o proporție între folosirea banilor de calcul și folosirea banilor reali. Proporția este de 10 la 1 (Garnier, G. „Histoire de la monnaie depuis les temps de la plus haute antiquité etc.", t. I, p. 78).

există nici șilingi, nici pence, cu toate că ele reprezintă denumiri de calcul legale ale unor părți determinate dintr-o uncie de aur. Ca bani de calcul, banii pot exista în general numai în mod ideal, pe cînd banii care există realmente sînt bătuți ca monedă după cu totul alt etalon. Astfel, în multe colonii engleze din America de Nord, banii aflați în circulație pînă pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea erau monede spaniole și portugheze, în timp ce banii de calcul erau peste tot aceiași ca în Anglia *.

Deoarece ca etalon al prețurilor aurul apare sub aceleași denumiri de calcul ca și prețurile mărfurilor, de pildă o uncie de aur, la fel ca și o tonă de fier, se exprimă în 3 l.st., 17 șilingi și $10^1/_2$ pence, aceste denumiri de calcul ale aurului au fost numite *preț monetar* al aurului. De aici provine ideea stranie că aurul s-ar evalua în propriul său material și că, spre deosebire de toate celelalte mărfuri, el ar căpăta din partea statului un preț *fix*. Stabilirea unor denumiri de calcul pentru greutăți determinate de aur a fost considerată în mod greșit drept stabilire a valorii acestor greutăți **. Acolo unde servește ca element al determinării prețului și deci ca bani de calcul, aurul nu numai că nu are un preț *fix*, dar nu are în genere *nici un* preț. Pentru ca aurul să aibă preț, adică pentru ca el să se

* În Maryland a fost emisă în 1723 o lege prin care tutunul a fost decretat monedă legală, dar valoarea lui a fost exprimată în banii de aur englezești, respectiv un penny pentru un pfund de tutun. Această lege amintește de leges barbarorum [22], în care, dimpotrivă, anumite sume de bani erau echivalate cu boi, vaci etc. În acest din urmă caz, nici aurul și nici argintul, ci boul și vaca erau adevăratul material al banilor de calcul.

** Așa, de pildă, citim, în „Familiar words" a d-lui *David Urquhart*: „Valoarea aurului trebuie să se măsoare cu ajutorul aurului însuși; dar cum ar putea o substanță să fie măsura propriei sale valori în alte obiecte? Valoarea aurului trebuie să fie stabilită cu ajutorul propriei sale greutăți, căreia i se dă totodată o altă denumire, falsificată; în felul acesta rezultă că o uncie de aur valorează atîtea lire și fracțiuni de liră. Aceasta este însă falsificarea unei măsuri și nu stabilirea unui etalon".

exprime într-o marfă *specifică* ca echivalent *general*, această marfă specifică ar trebui să aibă în procesul de circulație același rol exclusiv ca și aurul. Dar două mărfuri care exclud toate celelalte mărfuri se exclud reciproc una pe cealaltă. De aceea acolo unde, potrivit legii, aurul și argintul funcționează simultan ca bani, adică ca măsură a valorii, s-au făcut mereu încercări zadarnice de a le considera drept *una și aceeași materie*. A presupune că același timp de muncă se materializează invariabil în aceleași proporții de argint și aur înseamnă a presupune în fond că argintul și aurul sînt una și aceeași materie și că argintul, acest metal mai puțin valoros, reprezintă o fracțiune invariabilă a aurului. De pe vremea domniei lui Eduard al III-lea și pînă în timpul lui George al II-lea, istoria circulației monetare din Anglia constituie o serie neîntreruptă de perturbări provocate de ciocnirea dintre raportul de valoare legal stabilit între aur și argint și oscilațiile reale ale valorilor acestor metale. Cînd aurul era evaluat la un nivel prea ridicat, cînd argintul. Metalul evaluat la un nivel prea scăzut era retras din circulație, retopit și exportat sub formă de lingouri. Atunci raportul dintre valorile celor două metale era din nou modificat pe cale de lege, dar foarte curînd noua valoare nominală intra în același conflict cu raportul real al valorilor ca și vechea valoare. În vremea noastră, chiar și scăderea neînsemnată și trecătoare a valorii aurului în raport cu argintul, ca urmare a cererii de argint din partea Indiei și a Chinei, a provocat în Franța pe o scară foarte largă același fenomen, și anume exportarea argintului și înlocuirea lui în circulație prin aur. În anii 1855, 1856, 1857, importul de aur în Franța depășea cu 41.580.000 l. st. exportul lui din această țară, în timp ce excedentul exportului de argint asupra importului de argint reprezenta 34.704.000 l. st. De fapt, în țări ca Franța, unde potrivit legii ambele metale sînt măsuri ale valorii și

ambele trebuie să fie acceptate la plată, dar oricine poate plăti după dorință în oricare dintre ele, metalul cu valoarea în creștere dobîndește un agio și, asemenea oricărei alte mărfi, își măsoară prețul în metalul evaluat la un nivel prea ridicat, în timp ce numai acesta din urmă servește ca măsură a valorii. Întreaga experiență istorică în acest domeniu se reduce pur și simplu la aceea că, acolo unde în virtutea legii două mărfuri îndeplinesc funcția de măsură a valorii, de fapt această funcție a revenit întotdeauna numai uneia dintre ele*.

B. TEORII ASUPRA UNITĂȚII DE MĂSURĂ A BANILOR

Imprejurarea că, în prețurile lor, mărfurile se transformă în aur numai în mod ideal și că de aceea numai în mod ideal aurul se transformă în bani a făcut să apară teoria *unității de măsură ideale a banilor.* Deoarece la determinarea prețului aurul și argintul funcționează numai ca aur sau ca argint imaginar, adică numai ca bani de calcul, unii au început să susțină că denumirile de liră sterlină, șiling, penny, taler, franc etc. nu desemnează fracțiuni de greutate de aur sau de argint, sau muncă materializată sub altă formă, ci desemnează, dimpotrivă, atomi de valoare ideali. Prin urmare, dacă se urcă, de pildă, valoarea unei uncii de argint, ea va conține mai mulți atomi de acest fel și de aceea va trebui să fie socotită ca reprezentînd un număr mai mare de șilingi, iar din materialul ei se vor bate un număr corespunzător de mo-

* „Banii, ca măsură folosită în comerț, trebuie, ca orice altă măsură, să-și păstreze cît mai mult stabilitatea. Acest lucru nu e cu putință acolo unde banii constau din două metale al căror raport de valoare variază într-una" (John Locke. „Some considerations on the lowering of interest etc." 1691; p. 65, „Works, 7 ed., London 1768, vol. II).

nede. Această doctrină, din nou pusă în circulație în timpul ultimei crize comerciale din Anglia și chiar expusă în două rapoarte parlamentare speciale, anexate la raportul comitetului bancar pe anul 1858, a apărut la sfîrșitul secolului al XVII-lea. La începutul domniei lui Wilhelm al III-lea, prețul monetar al unei uncii de argint era în Anglia de 5 șilingi și 2 pence, adică $^{1}/_{62}$ dintr-o uncie de argint se numea penny, iar 12 pence de acestea se numeau șiling. În conformitate cu acest etalon, dintr-o bucată de argint în greutate de 6 uncii, de pildă, se băteau 31 de monezi cu denumirea de șiling. Dar *prețul de piață* al unciei de argint s-a ridicat peste *prețul* ei *monetar*, de la 5 șilingi și 2 pence la 6 șilingi și 3 pence, ceea ce înseamnă că pentru a cumpăra o uncie de argint pur trebuia plătit 6 șilingi și 3 pence. Cum putea prețul de piață al unei uncii de argint să depășească prețul ei monetar dacă prețul monetar nu e decît o denumire de calcul pentru părți alicote ale unei uncii de argint? Enigma se rezolva ușor. Din cele 5.600.000 l. st. în bani de argint care se aflau în circulație pe vremea aceea, 4.000.000 erau în monede uzate și ciuntite. La o verificare s-a constatat că 57.200 l. st. în monede de argint, care ar fi trebuit să cîntărească 220.000 de uncii, cîntăreau numai 141.000 de uncii. Monetăria continua să bată moneda după același etalon, dar șilingii mai ușori aflați în circulație reprezentau în realitate părți alicote mai mici ale unciei decît indica denumirea lor. În consecință, uncia de argint a trebuit să fie plătită pe piață cu un număr mai mare din acești șilingi cu greutate micșorată. Cînd, în urma perturbării produse în felul acesta, s-a hotărît să se procedeze la o rebatere generală a monedelor, *Lowndes*, secretary to the treasury *, a susținut că valoarea unciei de argint s-a urcat și că de aceea pe viitor dintr-o uncie de argint trebuie să fie bătuți 6 șilingi și 3 pence,

* — secretarul trezoreriei. — *Nota trad.*

în loc de 5 șilingi și 2 pence ca pînă acum. În fond el susținea, așadar, că, deoarece valoarea unciei a crescut, valoarea părților ei alicote a scăzut. Această teorie falsă nu era însă decît un mijloc pentru înfrumusețarea unui scop practic just. Datoriile statului fuseseră contractate în șilingi ușori; trebuiau ele oare plătite în șilingi grei? În loc să spună: restituiți 4 uncii de argint acolo unde ați primit nominal 5 uncii, dar în realitate nu ați primit decît 4, el a spus invers: restituiți nominal 5 uncii, dar reduceți conținutul lor metalic la 4 uncii și numiți șiling ceea ce pînă acum numeați $^4/_5$ de șiling. Așadar, în fapt Lowndes se călăuzea după conținutul metalic, pe cînd în teorie apăra denumirea de calcul. Adversarii săi, care se călăuzeau numai după denumirea de calcul și, ca atare, declarau că un șiling care a pierdut 25—50% din greutatea sa este egal cu un șiling avînd greutatea deplină, pretindeau, dimpotrivă, că se călăuzesc numai după conținutul metalic. *John Locke*, care reprezenta noua burghezie sub toate formele ei — pe industriași împotriva muncitorilor și pauperilor, pe comercianți împotriva cămătarilor de modă veche, pe reprezentanții marii finanțe împotriva debitorilor statului — și care, într-una dintre lucrările sale, a căutat chiar să demonstreze că rațiunea burgheză este rațiunea omenească normală, a ridicat și mănușa aruncată de Lowndes. John Locke a ieșit învingător și banii luați cu împrumut în guinee conținînd între 10 și 14 șilingi au fost restituiți în guinee conținînd 20 de șilingi *. Sir *James Steuart* descrie ironic întreaga operație în modul următor:

---

* Locke spune printre altele: „Numiți coroană ceea ce înainte se numea o jumătate de coroană. Valoarea ei va fi determinată, ca și înainte, de conținutul metalic. Dacă ați putea reduce cu $^1/_{20}$ greutatea unei monede de argint fără a-i micșora valoarea, ați putea tot atît de bine să-i reduceți greutatea cu $^{19}/_{20}$. Potrivit acestei teorii, dacă am da unui farthing denumirea de coroană, am putea cumpăra în schimbul lui tot atîtea mirodenii, mătase sau orice alte mărfuri cît am putea cumpăra în schimbul unei coroane cu valoare deplină care conține de 60 de ori

„Guvernul a cîştigat mult la impozite, creditorii la capital şi dobînzi, iar poporul, singurul înşelat, a fost foarte bucuros că *standardul* său (etalonul propriei sale valori) nu a scăzut" *.

Steuart credea că, pe măsura dezvoltării comerţului, naţiunea se va arăta mai perspicace. Dar s-a înşelat. Aproximativ cu 120 de ani mai tîrziu s-a repetat acelaşi quid pro quo **.

Era în firea lucrurilor ca episcopul *Berkeley*, reprezentantul unui idealism mistic în filozofia engleză, să dea un caracter teoretic doctrinei cu privire la unitatea de măsură ideală a banilor, adică să facă ceea ce a omis să facă practicul „secretar al trezoreriei". El se întreabă :

---

mai mult argint. Tot ce puteţi face e să daţi unei cantităţi mai mici de argint amprenta şi denumirea unei cantităţi mai mari. Dar plata datoriilor şi cumpărările de mărfuri se fac cu argintul monedei şi nu cu denumirea ei. Dacă, după părerea voastră, sporirea valorii banilor nu înseamnă altceva decît a da denumiri arbitrare părţilor alicote ale unei bucăţi de argint, de pildă a da unei optimi dintr-o uncie de argint denumirea de penny, atunci puteţi într-adevăr să ridicaţi valoarea banilor oricît de sus aţi dori" [23]. În acelaşi timp, Locke i-a răspuns lui Lowndes că creşterea preţului de piaţă al argintului peste preţul lui monetar nu se datoreşte „creşterii valorii argintului, ci micşorării greutăţii monedelor de argint". 77 de şilingi uzaţi şi ciuntiţi nu cîntăresc nici un dram mai mult decît 62 de şilingi cu greutate deplină. În sfîrşit, el a subliniat cu drept cuvînt că, independent de micşorarea cantităţii de argint pe care o conţin monedele aflate în circulaţie, în Anglia preţul de piaţă al argintului în lingouri poate să depăşească întrucîtva preţul lui monetar, pentru că exportul de argint în lingouri e permis, pe cînd cel al monedei de argint este prohibit (vezi op. cit., pag. 54—116 passim). Locke se ferea ca de foc să atingă problema arzătoare a datoriilor publice, după cum evita cu grijă să discute o anumită problemă economică delicată. Problema era următoarea : cursul de schimb şi raportul dintre argintul în lingouri şi moneda de argint arătau că deprecierea banilor aflaţi în circulaţie *nu* era cîtuşi de puţin proporţională cu micşorarea reală a cantităţii de argint cuprinse în ei. Vom reveni asupra acestei chestiuni într-o formă generală în secţiunea referitoare la mijloacele de circulaţie. *Nicholas Barbon*, în „A discourse concerning coining the new money lighter, in answer to Mr. Locke's considerations etc.", London 1696, a încercat zadarnic să-l atragă pe Locke pe un teren alunecos.

* Steuart, op. cit., vol. II, pag. 156.

** — confuzie. — *Nota trad.*

„Oare denumirile de livră, liră sterlină, coroană etc. nu trebuie considerate doar ca simple *denumiri ale unor raporturi* (și anume ale raporturilor legate de valoarea abstractă ca atare) ? Aurul, argintul sau hîrtia sînt oare mai mult decît simple bilete sau semne pentru calcularea, înregistrarea și controlul (raporturilor de valoare) ? Oare *puterea* care-ți permite să comanzi munca productivă a altora (munca socială) nu este avuție ? Sînt oare în fapt banii altceva decît o marcă sau un semn pentru transmiterea și înregistrarea unei asemenea puteri și are oare mare importanță din ce material sînt făcute aceste mărci ?" *

Aici se face confuzie, pe de o parte, între măsura valorilor și etalonul prețurilor, iar pe de altă parte între aur sau argint ca măsură a valorilor și ca mijloc de circulație. Din faptul că în actul circulației metalele nobile pot fi înlocuite prin semne, Berkeley trage concluzia că, la rîndul lor, aceste semne nu reprezintă *nimic*, respectiv reprezintă noțiunea abstractă de valoare.

La sir *James Steuart* teoria unității de măsură ideale a banilor este dezvoltată într-o măsură atît de deplină, încît succesorii săi — succesori inconștienți, deoarece nu știau de el — nu găsesc nici o nouă formă de exprimare și nici măcar vreun exemplu nou.

„Banii de calcul — spune el — nu sînt altceva decît un etalon arbitrar cu subdiviziuni egale, inventat pentru măsurarea valorii relative a obiectelor care urmează să fie vîndute. Banii de calcul sînt cu totul diferiți de banii-monedă (money coin), care constituie prețul ** ; ei ar putea să existe chiar dacă nu ar exista pe lume nici o substanță care să reprezinte un echivalent proporțional pentru toate mărfurile. Banii de calcul îndeplinesc la măsurarea valorii obiectelor același serviciu pe care-l îndeplinesc gradele, minutele, secundele etc. la măsurarea unghiurilor sau scara la întocmirea hărților geografice etc. In toate aceste invenții o denumire oarecare se adoptă ca unitate. Așa cum utilitatea tuturor statornicirilor de acest fel este limitată pur și simplu la *indicarea proporției*, tot așa și aceea a unității bănești se limitează la același lucru. De aceea unitatea bănească nu poate avea nici o proporție invariabil determinată față de vreo parte oarecare a valorii, adică nu poate fi fixată la o cantitate determinată de aur,

* „The Querist". Secțiunea „Queries on money" e scrisă de altfel cu multă finețe de spirit. Printre altele, Berkeley observă pe bună dreptate că tocmai dezvoltarea coloniilor nord-americane „a arătat cît se poate de limpede că aurul și argintul nu sînt atît de necesare pentru avuția unei națiuni, cum își închipuie profanii de toate rangurile".

** *Preț* înseamnă aici echivalent real, ca la autorii economiști englezi din secolul al XVII-lea.

argint sau orice altă marfă. Dar dacă această unitate este dată, putem ajunge prin multiplicare la cea mai înaltă valoare. Deoarece valoarea mărfurilor depinde de un concurs general de împrejurări care influențează asupra lor, precum și de capriciile oamenilor, valorile mărfurilor trebuie să fie considerate schimbătoare numai în raportul dintre ele. Tot ce tulbură și încurcă stabilirea precisă a variației proporțiilor, stabilire care se face cu ajutorul unui etalon general, determinat și invariabil, trebuie să aibă efecte dăunătoare și asupra comerțului. Banii nu sînt decît un *etalon ideal* cu subdiviziuni egale. Dacă voi îi întrebat ce anume trebuie să servească drept unitate de măsură a valorii vreuneia dintre aceste subdiviziuni, voi răspunde printr-o altă întrebare: dar care este mărimea normală a unui grad, a unui minut sau a unei secunde? Ele nu posedă nici o mărime normală; dar, dacă este stabilită o subdiviziune oarecare, atunci, potrivit cu natura etalonului, toate celelalte subdiviziuni trebuie stabilite în raport cu subdiviziunea dată. Exemple de astfel de bani ideali sînt banii de bancă din Amsterdam și banii din Angola, pe coasta africană" *.

Steuart se limitează pur și simplu la *apariția* banilor în circulație ca *etalon al prețurilor* și ca *bani de calcul*. Dacă, într-un catalog de prețuri, diferite mărfuri figurează cu prețurile de 15, 20 și 36 de șilingi, la compararea mărimii valorilor lor nu mă interesează de fapt nici conținutul de argint al șilingului, nici denumirea sa. Raportul numerelor 15 : 20 : 36 ne spune acum totul și cifra 1 a devenit unica unitate de măsură. Expresia pur abstractă a proporției este în general numai însăși proporția abstractă a numerelor. Pentru a fi consecvent, Steuart ar fi trebuit de aceea să ignoreze nu numai aurul și argintul, ci și denumirile lor monetare stabilite prin lege. Deoarece nu înțelege transformarea măsurii valorii în etalon al prețurilor, el își închipuie, firește, că acea cantitate determinată de aur care servește ca unitate de măsură se raportează ca măsură nu la alte cantități de aur, ci la valori ca atare. Deoarece, în urma transformării valorilor lor de schimb în prețuri, mărfurile apar ca mărimi cu același nume, el contestă acel specific calitativ al măsurii datorită căruia ele devin mărimi cu același nume; deoarece în această comparare a unor cantități de aur diferite mărimea cantității de aur care ser-

* Steuart, op. cit., vol. II, pag. 102—107.

veşte ca unitate de măsură este convenţională, el contestă că această mărime trebuie în genere să fie stabilită. În loc de a numi grad $^1/_{360}$ dintr-un cerc, el poate numi grad $^1/_{180}$ dintr-un cerc; unghiul drept ar avea atunci 45 de grade în loc de 90 şi, corespunzător cu aceasta, s-ar schimba măsurarea unghiurilor ascuţite şi obtuze. Cu toate acestea, drept măsură a unghiului ar servi, ca şi mai înainte, în primul rînd o figură matematică calitativ determinată, cercul, şi, în al doilea rînd, o porţiune de cerc cantitativ determinată. Cît priveşte exemplele economice ale lui Steuart, cu unul dintre ele el se combate pe sine însuşi, iar cu celălalt nu dovedeşte nimic. Banii de bancă din Amsterdam nu erau în realitate decît denumiri de calcul pentru dublonii spanioli, care îşi păstrau neatinsă grăsimea, zăcînd nemişcaţi în subsolurile băncii, în timp ce moneda curentă cu circulaţie activă slăbea de pe urma frecării ei continui cu lumea exterioară. Cît despre idealiştii africani, trebuie să-i lăsăm în voia soartei lor pînă cînd exploratori cu simţ critic ne vor furniza în descrierile lor informaţii mai precise asupra lor *. Drept bani aproape ideali în sensul pe care l-a avut în vedere Steuart ar putea fi considerată asignaţia franceză: *„Proprietate naţională. Asignaţie de 100 de franci"*. Aici, ce-i drept, era specificată valoarea de întrebuinţare pe care trebuia s-o reprezinte asignaţia, şi anume pămîntul confiscat; dar determinarea cantitativă a unităţii de măsură a fost uitată, şi de aceea „francul" a devenit un cuvînt lipsit de sens. Cît de mult sau cît de puţin pămînt

* În legătură cu ultima criză comercială, anumite cercuri din Anglia au proslăvit banii ideali africani, cu deosebirea că de data aceasta sediul lor a fost mutat de pe litoral în inima Berberiei. Faptul că berberii nu cunosc crizele comerciale şi industriale a fost explicat prin aceea că barele lor de metal reprezintă o unitate ideală de măsură. Nu ar fi oare mai simplu să se spună că o condiţie sine qua non a crizelor comerciale şi industriale este existenţa comerţului şi a industriei?

reprezenta un franc în asignații depindea de rezultatul licitațiilor publice. În practică însă francul în asignații a circulat ca semn al valorii banilor de argint, și de aceea deprecierea sa se măsura în acest etalon argint.

Perioada în care Banca Angliei suspendase convertibilitatea în aur a bancnotelor nu a fost, poate, mai puțin botată în teorii asupra banilor decît în comunicate de luptă. Deprecierea bancnotelor și creșterea prețului de piață al aurului peste prețul său monetar au făcut ca unii apărători ai băncii să redeziteze doctrina cu privire la măsura ideală a banilor. Acestei teorii confuze i-a dat o expresie clasic confuză lordul *Castlereagh,* care a definit unitatea de măsură a banilor ca „a sense of value in reference to currency as compared with commodities" *. După cîțiva ani de la încheierea păcii de la Paris, cînd împrejurările au permis restabilirea convertibilității bancnotelor în aur, s-a pus într-o formă aproape neschimbată aceeași chestiune pe care Lowndes o pusese sub Wilhelm al III-lea. O datorie publică uriașă și o masă enormă de datorii particulare, obligații ferme etc., acumulată în decurs de peste 20 de ani, fuseseră contractate în bancnote depreciate. Trebuiau oare ele plătite în bancnote care în 4.672 l.st. și 10 șilingi reprezentau efectiv — și nu numai nominal — 100 de pfunzi de aur de 22 de carate? *Thomas Attwood,* bancher din Birmingham, apăru pe scenă ca un Lowndes redivivus. Attwood considera că creditorii trebuie să primească nominal exact atîția șilingi cîți prevedea nominal contractul, dar pe cînd, după vechiul titlu monetar, șiling se numea $^1/_{78}$ uncie de aur, acum ar trebui să fie botezat șiling, să zicem, $^1/_{90}$ uncie. Adepții lui Attwood sînt cunoscuți sub numele de școala birminghamiană a așa-zișilor „little Shillingmen" **. Con-

* — „o idee despre valoare decurgînd din compararea banilor cu mărfurile". — *Nota trad.*

** — „adepți ai șilingului mic". — *Nota trad.*

troversa în jurul măsurii ideale a banilor, începută în 1819, mai continua încă în 1845 între sir Robert Peel și Attwood, a cărui înțelepciune — în tot ce privește funcția banilor ca măsură — este expusă în întregime în următorul citat:

„In polemica sa cu Camera de comerț din Birmingham, sir Robert Peel întreabă: ce va reprezenta bancnota voastră de o liră sterlină? Ce este o liră sterlină?... Sau, dimpotrivă, ce trebuie să înțelegem sub actuala unitate de măsură a valorii? Reprezintă oare 3 l. st., 17 șilingi și $10^1/_2$ pence *o uncie de aur* sau *valoarea* ei? Dacă reprezintă însăși *uncia*, de ce să nu spunem lucrurilor pe nume și, în loc de liră sterlină, șiling, penny, să spunem uncie, penny-weight și gran? Atunci ne-am întoarce la sistemul troculuí... Sau ele reprezintă *valoarea*? Dacă o uncie = 3 l. st., 17 șilingi și $10^1/_2$ pence, atunci de ce în diferite timpuri ea a valorat cînd 5 l. st. și 4 șilingi, cînd 3 l. st., 17 șilingi și 9 pence? Expresia «liră sterlină» (£) se referă la valoare, dar nu la valoarea fixată într-o anumită greutate invariabilă de aur. Lira sterlină este *o unitate ideală... Munca* este substanța la care se reduc cheltuielile de producție, și ea dă aurului, ca și fierului, valoarea sa relativă. *De aceea, oricare ar fi denumirea de calcul specială ce se folosește pentru desemnarea muncii depuse de un om într-o zi sau într-o săptămînă*, această denumire exprimă de asemenea valoarea mărfii produse" *.

În aceste ultime cuvinte se destramă concepția nebuloasă despre măsura ideală a banilor și iese la iveală adevăratul ei conținut de idei. Denumirile de calcul ale aurului — lira sterlină, șilingul etc. — trebuie să devină denumiri ale unor cantități determinate de timp de muncă. Deoarece timpul de muncă este substanța și măsura imanentă a valorilor, aceste denumiri vor reprezenta de fapt însești proporțiile valorii. Cu alte cuvinte, timpul de muncă este considerat ca adevărata unitate de măsură a banilor. Cu aceasta noi depășim cadrul școlii birminghamiene; în treacăt însă vom menționa de asemenea că teoria măsurii ideale a banilor a căpătat o nouă semnificație în controversata problemă a convertibilității sau neconvertibilității bancnotelor. Dacă denumirea banilor de hîrtie se trage de la aur sau argint, convertibilitatea bancnotei, adică capaci-

* „The currency question, the Gemini Letters". London, 1844, p. 266—272 passim.

tatea ei de a se schimba în aur sau argint, rămîne o lege economică, oricare ar fi legea juridică. Astfel, un taler prusian de hîrtie, deși neconvertibil prin lege, s-ar deprecia imediat dacă în circulația zilnică ar valora mai puțin decît un taler de argint, adică dacă n-ar fi convertibil în practică. De aceea în Anglia apărătorii consecvenți ai banilor de hîrtie neconvertibili și-au căutat un refugiu în măsura ideală a banilor. Dacă denumirile de calcul ale banilor — lira sterlină, șilingul etc. — sînt denumiri ale unei sume determinate de atomi de valoare, pe care, atunci cînd e schimbată pe alte mărfuri, o marfă îi absoarbe sau îi degajează într-o măsură cînd mai mare, cînd mai mică, atunci o bancnotă engleză de 5 lire, de exemplu, este tot atît de independentă de raportul ei față de aur ca și de raportul ei față de fier și bumbac. Deoarece denumirea acestei bancnote ar înceta să exprime echivalarea ei teoretică cu o cantitate determinată de aur sau de orice altă marfă, cerința ca ea să fie convertibilă, adică cerința echivalării ei practice cu o cantitate determinată dintr-un lucru specificat, ar fi exclusă prin însăși noțiunea de bancnotă.

Teoria timpului de muncă ca unitate de măsură nemijlocită a banilor a fost dezvoltată sistematic pentru prima oară de John Gray *. El preconizează ca o bancă centrală națională să certifice, prin intermediul sucursalelor ei, timpul de muncă cheltuit pentru producerea diverselor mărfuri. În schimbul mărfii sale, producătorul primește un certificat de valoare oficial, adică o recipisă pentru

* John Gray. „The social system. A treatise on the principle of exchange". Edinburgh, 1831. Comp. „Lectures on the nature and use of money". Edinburgh, 1848, de același autor. După revoluția din februarie, Gray a înaintat guvernului provizoriu francez un memoriu în care a căutat să-l convingă că Franța nu are nevoie de o „organisation of labour" [„organizare a muncii"], ci de o „organisation of exchange" [„organizare a schimbului"], al cărei plan este complet elaborat în sistemul bănesc inventat de el. Bunul John nu bănuia că, 16 ani după apariția lucrării sale „Social system", inventivul Proudhon avea să obțină un brevet pentru aceeași descoperire.

cantitatea de timp de muncă cuprinsă în marfa sa *; aceste bancnote pentru o săptămînă de muncă, o zi de muncă, o oră de muncă etc. constituie totodată certificate care dau dreptul de a primi un echivalent în orice altă marfă aflată în depozitele băncii **. Acesta este principiul fundamental al lui Gray, pe care el l-a elaborat minuțios în amănunte și l-a adaptat întru totul instituțiilor engleze existente. In cadrul acestui sistem, zice Gray,

„ar fi în orice moment la fel de ușor să vinzi pe bani pe cît de ușor este acum să cumperi pe bani; producția ar fi sursa uniformă și mereu nesecată a cererii" ***.

Metalele nobile și-ar pierde „privilegiul" față de celelalte mărfuri și

„ar ocupa pe piață locul ce li se cuvine alături de unt, ouă, postav și stambă, iar valoarea lor nu ne-ar interesa mai mult decît aceea a diamantelor" ****.

„Trebuie oare să păstrăm imaginara noastră măsură a valorii, aurul, încătușînd astfel forțele de producție ale țării, sau trebuie să ne adresăm măsurii firești a valorii, muncii, descătușînd astfel forțele de producție ale țării" *****.

Dacă timpul de muncă este măsura imanentă a valorilor, de ce există alături de el o altă măsură, exterioară? De ce valoarea de schimb se dezvoltă și devine preț? De ce toate mărfurile își măsoară valoarea într-o singură marfă exclusivă, care se transformă astfel în existența

---

* Gray. „The social system etc.", p. 63: „Banii ar trebui să fie doar o recipisă, un certificat doveditor că deținătorul său fie că a adăugat o anumită valoare la fondul avuției naționale, fie că a dobîndit un drept asupra valorii menționate de la cineva care a adăugat-o la acest fond".

** „Cînd o anumită valoare este deja materializată într-un produs, ea poate fi depusă la bancă și poate fi retrasă la prima cerere, dar cu condiția unanim admisă că acela care depune un bun oarecare la proiectata bancă națională poate retrage o valoare egală sub orice altă formă, fără să fie obligat să retragă chiar bunul depus". Op. cit., pag. 67—68.

*** Op. cit., pag. 16.

**** Gray. „Lectures on money etc.", pag. 182.

***** Op. cit., pag. 169.

adecvată a valorii de schimb, în bani? Aceasta era problema pe care trebuia s-o rezolve Gray. În loc s-o rezolve, el își închipuie că mărfurile s-ar putea raporta unele la altele în mod nemijlocit ca produse ale muncii sociale. Dar ele nu se pot raporta unele la altele decît în calitate de ceea ce sînt în realitate. În mod nemijlocit mărfurile sînt produse ale unor munci particulare izolate, independente, care prin înstrăinarea lor în procesul schimbului privat trebuie să-și dovedească caracterul de muncă socială generală; cu alte cuvinte, munca pe baza producției de mărfuri devine muncă socială abia prin înstrăinarea omnilaterală a muncilor individuale. Dacă însă Gray ia drept timp de muncă *nemijlocit social* timpul de muncă cuprins în mărfuri înseamnă că el îl ia drept timp de muncă socializat sau drept timp de muncă al unor indivizi direct asociați. În acest caz, o marfă deosebită oarecare, cum sînt aurul și argintul, n-ar putea într-adevăr să stea în fața celorlalte mărfuri ca întruchipare a muncii generale, iar valoarea de schimb nu s-ar transforma în preț; în același timp însă nici valoarea de întrebuințare n-ar deveni valoare de schimb, produsul n-ar deveni marfă și, în felul acesta, ar fi suprimată însăși baza producției burgheze. Dar nu aceasta este ceea ce are în vedere Gray. El consideră că *produsele trebuie să fie produse ca mărfuri, dar schimbate nu ca mărfuri*. Gray dă în sarcina unei bănci naționale realizarea acestui deziderat pios. Pe de o parte, societatea reprezentată prin bancă îi face pe indivizi independenți de condițiile schimbului privat, iar pe de altă parte îi pune să continue a produce pe baza schimbului privat. Or, pentru a fi consecvent în sistemul său, Gray se vede nevoit să respingă una după alta condițiile producției burgheze, deși el vrea „să reformeze" numai banii care au luat naștere din schimbul de mărfuri. Astfel, el transformă capitalul în capital națio-

nal *, proprietatea funciară în proprietate națională **, și, dacă cercetăm mai îndeaproape activitatea băncii sale, constatăm că ea nu se limitează să primească cu o mînă mărfuri și să elibereze cu alta certificate pentru munca prestată, ci și reglementează însăși producția. În ultima sa scriere, „Lectures on money", în care Gray se străduiește plin de teamă să prezinte drept o reformă pur burgheză banii-muncă preconizați de el, îl vedem încurcîndu-se în absurdități și mai flagrante.

Orice marfă este în mod nemijlocit bani. Aceasta era teoria lui Gray, dedusă din analiza sa incompletă și deci falsă a mărfii. Construirea „organică" a „banilor-muncă", a „băncii naționale" și a „depozitelor de mărfuri" nu e decît o fantezie în care dogma e în mod fals prezentată drept o lege care guvernează lumea. Dogma potrivit căreia marfa este în mod nemijlocit bani, sau munca deosebită a individului particular, cuprinsă în ea, este în mod nemijlocit muncă socială, nu devine, desigur, adevărată de pe urma faptului că o bancă crede în această dogmă și i se conformează în operațiile sale. Dimpotrivă, în acest caz falimentul și-ar asuma rolul criticii practice. Ceea ce la Gray rămîne ascuns și chiar necunoscut lui însuși, și anume că banii-muncă sînt o vorbă goală cu rezonanță economică, menită să ascundă dorința pioasă de a desființa banii, o dată cu ei valoarea de schimb, o dată cu valoarea de schimb marfa și o dată cu marfa forma burgheză a producției, toate acestea au fost enunțate fățiș de unii socialiști englezi, care au scris parte înainte, parte după Gray ***. Dar

* „În orice țară, activitatea economică trebuie să se desfășoare pe baza unui capital național" *(John Gray.* „The social system etc.", p. 171).

** „Pămîntul trebuie să devină proprietate națională" (op. cit., pag. 298).

*** Vezi, de exemplu, W. Thompson. „An inquiry into the distribution of wealth etc.". London, 1824. *Bray.* „Labours wrongs and labours remedy". Leeds, 1839.

numai d-lui *Proudhon* și școlii sale i-a fost dat să predice cu seriozitate suprimarea *banilor* și ridicarea în slăvi a *mărfii* ca esență a socialismului, reducînd astfel socialismul la o elementară neînțelegere a legăturii necesare dintre marfă și bani *.

2. Mijloc de circulație

După ce, în procesul stabilirii prețului, marfa a căpătat forma care o face aptă de circulație și aurul a căpătat caracterul său de bani, circulația a început să reprezinte și totodată să rezolve contradicțiile pe care le cuprindea în sine procesul schimbului de mărfuri. Schimbul real de mărfuri, adică schimbul social de substanțe, se produce printr-o schimbare de forme în cadrul căreia se desfășoară dubla natură a mărfii ca valoare de întrebuințare și valoare de schimb, dar în care în același timp schimbarea de forme a mărfii înseși se cristalizează în forme determinate ale banilor. A înfățișa această schimbare de forme înseamnă a înfățișa circulația. Așa cum marfa, după cum am văzut, este valoare de schimb dezvoltată numai atunci cînd se presupune existența lumii mărfurilor și implicit o diviziune a muncii dezvoltată efectiv, tot așa circulația presupune acte omnilaterale de schimb și reînnoirea lor continuă. A doua premisă este că mărfurile intră în procesul de schimb ca mărfuri cu *prețuri determinate*, sau că în cadrul lui ele *apar* într-o dublă existență unele pentru altele: în mod real ca valori de întrebuințare, în mod ideal — în preț — ca valori de schimb.

Pe cele mai animate străzi ale Londrei se înșiră, unele lîngă altele, numeroase magazine în vitrinele cărora stră-

* Cartea lui Alfred Darimon „De la réforme des banques". Paris, 1856, poate fi considerată ca un compendiu al acestei melodramatice teorii asupra banilor.

lucesc toate bogățiile lumii : șaluri indiene, revolvere americane, porțelanuri chinezești, corsete pariziene, blănuri rusești și mirodenii din țări tropicale, dar toate aceste obiecte destinate să procure plăceri lumești poartă pe frunte fatale etichete albe cu cifre arabe și inscripții laconice £, s., d. *. Așa arată mărfurile care intră în circulație.

a) Metamorfoza mărfurilor

La o examinare mai atentă, procesul circulației prezintă două forme de circuite, care diferă unul de altul. Dacă însemnăm marfa prin *M* și banii prin *B*, putem exprima astfel aceste două forme :

$$M—B—M$$
$$B—M—B$$

In secțiunea de față ne vom ocupa exclusiv de prima formă, sau de forma nemijlocită a circulației mărfurilor.

Circuitul *M—B—M* cuprinde : mișcarea *M—B*, schimbul unei mărfi pe bani, sau *vînzarea ;* mișcarea opusă, *B—M*, schimbul banilor pe marfă, sau *cumpărarea ;* și unitatea celor două mișcări, *M—B—M*, schimbul unei mărfi pe bani cu scopul de a schimba banii pe marfă, sau *vînzarea* în vederea *cumpărării*. Dar rezultatul în care se stinge procesul însuși este *M—M*, schimbul de marfă pe marfă, schimbul real de substanțe.

Dacă luăm drept punct de plecare prima marfă, *M—B—M* reprezintă transformarea acesteia în aur și retransformarea ei din aur în marfă, sau o mișcare în care marfa există la început ca o valoare de întrebuințare deosebită, apoi leapădă această existență și o dobîndește pe aceea de valoare de schimb sau de echivalent general, debarasată de orice legătură cu existența ei naturală ; apoi

* — lire sterline, șilingi, pence. — *Nota trad.*

ea leapădă și această formă și în cele din urmă rămîne o valoare de întrebuințare reală, destinată să satisfacă o necesitate anumită. In această din urmă formă ea trece din sfera circulației în sfera consumului. Circulația *M—B—M* în ansamblu este deci, în primul rînd, seria completă a metamorfozelor pe care le parcurge orice marfă pentru a deveni valoare de întrebuințare nemijlocită pentru posesorul ei. Prima metamorfoză are loc în prima jumătate a circulației *M—B*, cea de-a doua în cealaltă jumătate *B—M*, iar întreaga circulație reprezintă drumul vieții mărfii. Dar circulația *M—B—M* reprezintă metamorfoza totală a unei mărfi numai atunci cînd este totodată suma unor metamorfoze unilaterale determinate ale altor mărfuri, căci fiecare metamorfoză a primei mărfi este transformarea acesteia în altă marfă, deci transformarea celeilalte mărfi în cea dintîi, prin urmare o transformare bilaterală care are loc în același stadiu al circulației. Trebuie să examinăm mai întîi fiecare dintre cele două procese de schimb în care se descompune circulația *M—B—M*.

M—B, sau *vînzare: M*, marfa, intră în procesul de circulație nu numai ca o valoare de întrebuințare deosebită, de exemplu ca o tonă de fier, ci ca o valoare de întrebuințare avînd un preț determinat, să zicem 3 l.st., 17 șilingi și 10½ pence, sau o uncie de aur. Acest preț, indicînd, pe de o parte, cantitatea de timp de muncă pe care o cuprinde tona de fier, adică mărimea valorii ei, exprimă totodată dorința pioasă a fierului de a se transforma în aur, adică de a da timpului de muncă cuprins în el însuși forma de timp de muncă social-general. Dacă această transsubstanțiere nu reușește, tona de fier nu numai că încetează a fi o marfă, dar încetează totodată a fi și un produs, căci ea este marfă numai pentru că este non-valoare de întrebuințare pentru posesorul ei, sau, cu alte cuvinte, munca acestuia din urmă este muncă reală numai ca muncă utilă

pentru alții, în timp ce pentru el însuși ea este utilă numai ca muncă abstract-generală. De aceea fierul sau posesorul său trebuie să descopere în lumea mărfurilor punctul unde fierul atrage aurul. Dar această dificultate, acest salto mortale * al mărfii, este biruit dacă vînzarea, așa cum se presupune aici la analiza circulației simple, are loc în mod real. Tona de fier, realizîndu-se ca valoare de întrebuințare prin înstrăinarea ei, adică prin trecerea ei din mîinile aceluia pentru care ea este non-valoare de întrebuințare în mîinile aceluia pentru care ea este valoare de întrebuințare, își realizează totodată prețul și se transformă din aur imaginar în aur real. În locul denumirii de uncie de aur, sau de 3 l.st., 17 șilingi și $10^1/_2$ pence, a intervenit acum o uncie de aur real, iar tona de fier a părăsit scena. Datorită vînzării *M—B*, nu numai că marfa, care prin prețul ei fusese transformată în mod ideal în aur, este transformată în mod real în aur, dar, datorită aceluiași proces, aurul, care ca măsură a valorilor nu era decît bani ideali și figura de fapt numai ca denumire bănească a mărfurilor înseși, se transformă în bani reali **. Dacă înainte aurul a devenit un echivalent general ideal pentru că toate mărfurile își măsurau în el valoarea, acum, ca produs al înstrăinării omnilaterale a mărfurilor în schimbul lui — și vînzarea *M—B* este tocmai procesul acestei înstrăinări generale —, aurul devine marfa care poate fi înstrăinată în mod absolut, devine bani reali. Dar în vînzare aurul devine bani reali numai pentru că, în prețurile lor,

---

* — salt mortal. — *Nota trad.*

** „Banii sînt de două feluri, ideali și reali, și sînt folosiți în două feluri diferite: pentru evaluarea obiectelor și pentru cumpărarea lor. La evaluarea obiectelor, banii ideali folosesc tot atît de bine ca și cei reali, ba poate chiar mai bine. Cealaltă întrebuințare a banilor constă în cumpărarea obiectelor pe care ei le evaluează... Prețurile se stabilesc și contractele se încheie în bani ideali și se realizează în bani reali" (Galiani. „Della Moneta", p. 112 sq.).

valorile de schimb ale mărfurilor au fost deja în mod ideal aur.

In vînzarea *M—B*, la fel ca și în cumpărarea *B—M*, stau față în față două mărfuri, fiecare dintre ele reprezentînd unitatea valorii de schimb și a valorii de întrebuințare; dar în marfă valoarea ei de schimb există numai în mod ideal ca preț, pe cînd în aur, deși el însuși este o valoare de întrebuințare reală, valoarea lui de întrebuințare există numai ca purtătoare a valorii de schimb, și de aceea numai ca o valoare de întrebuințare formală, care nu se leagă de nici o nevoie individuală reală. În felul acesta, contradicția dintre valoarea de întrebuințare și valoarea de schimb se polarizează între cei doi termeni ai formulei *M—B*, astfel încît marfa în fața aurului stă ca o valoare de întrebuințare care abia trebuie să-și realizeze în aur valoarea ei de schimb ideală, prețul, pe cînd aurul în fața mărfii stă ca o valoare de schimb care își materializează abia în marfă valoarea ei de întrebuințare formală. Numai prin această dedublare a mărfii în marfă și aur și, apoi, prin această dublă punere față în față, în care fiecare termen extrem reprezintă în mod ideal ceea ce termenul său opus este în mod real și reprezintă în mod real ceea ce termenul său opus este în mod ideal, adică numai prin reprezentarea mărfurilor ca opoziții polare bilaterale, se rezolvă contradicțiile cuprinse în procesul lor de schimb.

Pînă aici am considerat *M—B* ca o vînzare, ca o transformare a mărfii în bani. Dacă privim însă lucrurile din partea extremei celeilalte, același proces apare, dimpotrivă, ca *B—M*, ca o cumpărare, ca o transformare a banilor în marfă. Vînzarea este în mod necesar totodată și contrariul ei, cumpărare; e vînzare dacă privim procesul dintr-o parte și cumpărare dacă-l privim din cealaltă parte. Cu alte cuvinte, în realitate acest proces se deosebește numai prin aceea că în *M—B* inițiativa pornește din partea mărfii, sau

a vînzătorului, pe cînd în *B—M* ea pornește din partea banilor, sau a cumpărătorului. Prin urmare, prezentînd prima metamorfoză a mărfii, transformarea mărfii în bani ca urmare a încheierii primului stadiu al circulației *M—B* presupunem totodată că o altă marfă s-a transformat deja în bani și, în consecință, se află deja în al doilea stadiu al circulației *B—M*. În felul acesta intrăm într-un cerc vicios de premise. Circulația însăși este acest cerc vicios. Dacă în *M—B* nu-l vom considera pe *B* ca fiind metamorfoza deja efectuată a unei alte mărfi, prin aceasta vom smulge respectivul act de schimb din procesul de circulație. Dar în afara acestuia din urmă dispare forma *M—B* și se găsesc față în față numai doi *M* diferiți, să zicem fier și aur, al căror schimb nu reprezintă un act de circulație deosebit, ci un simplu troc. La sursa producției sale, aurul este o marfă la fel ca oricare alta. Valoarea lui relativă și aceea a fierului sau a oricărei alte mărfi este reprezentată aici în cantitățile în care aceste mărfuri se schimbă între ele. În procesul de circulație însă, această operație e deja presupusă; în prețurile mărfurilor, valoarea proprie a aurului e deja dată. De aceea nu poate fi nimic mai greșit decît ideea că în *procesul de circulație* aurul și marfa ar intra într-un raport de schimb direct și că de aceea valoarea lor relativă s-ar stabili prin faptul că acestea se schimbă între ele ca simple mărfuri. Dacă se creează aparența că în procesul de circulație aurul s-ar schimba pe alte mărfuri ca o simplă marfă, această iluzie decurge pur și simplu din faptul că, în prețuri, cantități determinate de mărfuri sînt deja echivalate cu cantități determinate de aur, adică sînt deja raportate la aur ca bani, ca echivalent general, și *de aceea* pot fi în mod nemijlocit schimbate pe el. În măsura în care prețul unei mărfi *se realizează* în aur, marfa se schimbă pe aur ca marfă, ca materializare deosebită a timpului de muncă; dar în măsura în care

prețul ei este cel care se realizează în aur, marfa se schimbă pe aur ca bani și nu ca marfă, adică pe aur ca materializare generală a timpului de muncă. În ambele raporturi însă, cantitatea de aur pe care se schimbă marfa în cadrul procesului de circulație nu este determinată de schimb, ci, dimpotrivă, schimbul e determinat de prețul mărfii, adică de valoarea ei de schimb exprimată în aur *.

În cadrul procesului de circulație, aurul apare în mîinile oricui ca rezultat al vînzării *M—B*. Deoarece însă *M—B*, vînzarea, este totodată *B—M*, cumpărare, rezultă că în timp ce *M*, marfa de la care pornește procesul, efectuează prima ei metamorfoză, cealaltă marfă, care constituie polul opus *B*, își efectuează cea de-a doua metamorfoză și de aceea parcurge a doua jumătate a circulației, în timp ce prima marfă se mai găsește încă în prima jumătate a drumului ei.

Ca rezultat al primului proces al circulației, al vînzării, apare punctul de plecare al celui de-al doilea, banii. Locul mărfii în prima ei formă a fost luat de echivalentul ei aur. Acest rezultat poate constitui mai întîi un punct de oprire a procesului, deoarece, în această a doua formă a ei, marfa posedă o existență proprie durabilă. Marfa, care în mîna posesorului ei nu avusese nici o valoare de întrebuințare, există acum sub o formă oricînd utilizabilă, căci poate fi schimbată oricînd și depinde de împrejurări cînd și în ce punct al lumii mărfurilor va intra ea din nou în circulație. Existența mărfii sub formă de crisalidă de aur constituie o fază independentă din viața ei, fază în care poate rămîne un timp mai mult sau mai puțin îndelungat. Pe cînd, în cadrul trocului, schimbul unei valori de între-

* Aceasta nu exclude, firește, ca prețul de piață al mărfurilor să fie mai mare sau mai mic decît valoarea lor. Dar această rezervă nu privește circulația simplă și ține de cu totul altă sferă, pe care o vom analiza mai tîrziu, acolo unde vom cerceta raportul dintre valoare și prețul de piață.

buințare deosebite este nemijlocit legat de schimbul unei alte valori de întrebuințare deosebite, în procesul circulației caracterul general al muncii creatoare de valoare de schimb apare în separarea și în descompunerea arbitrară a actelor de vînzare și cumpărare.

B—M, cumpărarea, este inversul mișcării *M—B* și totodată metamorfoza a doua, finală, a mărfii. Ca aur, sau în existența ei ca echivalent general, marfa poate fi reprezentată nemijlocit în valorile de întrebuințare ale tuturor celorlalte mărfuri, care în prețurile lor tind toate spre aur ca existență transcendentală a lor, dar în același timp indică cantitatea de monedă sunătoare de care este nevoie pentru ca trupurile lor, valorile de întrebuințare, să treacă de partea banilor, iar sufletele lor, valoarea de schimb, să se prefacă chiar în aur. Produsul general al înstrăinării mărfurilor este marfa care poate fi înstrăinată în mod absolut. Nu există nici o limită calitativă pentru transformarea aurului în marfă; există doar una cantitativă, determinată de propria sa cantitate sau de mărimea propriei sale valori. „Totul se poate cumpăra cu aur". În timp ce în mișcarea *M—B,* prin înstrăinarea ei ca valoare de întrebuințare, marfa realizează propriul ei preț și valoarea de întrebuințare a banilor străini, în mișcarea *B—M,* prin înstrăinarea ei ca valoare de schimb, ea realizează propria ei valoare de întrebuințare și prețul celeilalte mărfi. Dacă, prin realizarea prețului ei, marfa transformă totodată aurul în bani reali, prin retransformarea ei marfa face ca aurul să devină propria ei existență bănească efemeră. Deoarece circulația mărfurilor presupune o diviziune a muncii dezvoltată, deci multilateralitatea nevoilor individului în opoziție cu unilateralitatea produsului său, cumpărarea *B—M* se înfățișează uneori sub forma unei egalități cu un singur echivalent-marfă, iar alteori se fărîmițează într-o serie de echivalente-marfă, limitată de cercul nevoilor cum-

părătorului și de mărimea sumei sale de bani. După cum vînzarea este totodată cumpărare, tot astfel și cumpărarea este totodată vînzare, *B—M* e totodată *M—B*, dar inițiativa aparține aici aurului, sau cumpărătorului.

Dacă revenim acum la ansamblul circulației *M—B—M*, vedem că în cadrul acestei circulații o marfă parcurge întreaga serie a metamorfozelor ei. Dar, paralel cu mișcarea prin care o marfă începe prima jumătate a circulației și efectuează prima metamorfoză, o altă marfă intră în a doua jumătate a circulației, efectuează a doua ei metamorfoză și iese din circulație ; și invers, prima marfă intră în a doua jumătate a circulației, efectuează a doua ei metamorfoză și iese din circulație, în timp ce o a treia marfă intră în circulație, parcurge prima jumătate a drumului ei și efectuează prima metamorfoză. Prin urmare, circulația *M—B—M* în ansamblu, ca metamorfoză totală a unei mărfi, reprezintă întotdeauna sfîrșitul metamorfozei totale a unei alte mărfi și începutul metamorfozei totale a unei a treia mărfi, adică o serie fără început și fără sfîrșit. Pentru mai multă claritate și spre a deosebi între ele diferitele mărfuri, să notăm în mod diferit pe cei doi *M* de la extremele formulei, de exemplu *M'—B—M''*. În fond, prima verigă, *M'—B*, îl presupune pe *B* ca rezultat al unei alte *M—B*, adică este ea însăși doar ultima verigă din *M—B—M'*, pe cînd cea de-a doua verigă, *B—M''*, are ca rezultat *M''—B*, adică se înfățișează ca prima verigă din *M''—B—M'''* etc. Mai departe reiese că ultima verigă *B—M*, deși *B* nu este decît rezultatul unei *singure* vînzări, se poate exprima sub forma *(B—M')+ +(B—M'')+(B—M''')+*etc., adică se poate fărîmița într-o mulțime de cumpărări și deci într-o mulțime de vînzări, adică într-o mulțime de prime verigi ale unor noi metamorfoze totale ale altor mărfuri. Dacă, prin urmare, metamorfoza totală a unei singure mărfi constituie o verigă care face parte nu dintr-un singur lanț de metamorfoze fără

început și fără sfîrșit, ci din mai multe lanțuri de acest fel, procesul de circulație al lumii mărfurilor — deoarece fiecare marfă în parte parcurge circulația *M—B—M* — se prezintă ca o extrem de încurcată împletire de lanțuri ale acestei mișcări, care se încheie mereu și reîncepe mereu într-o diversitate infinită de puncte. În același timp însă, fiecare vînzare sau cumpărare singulară există ca un act izolat și de sine stătător, iar celălalt act, care-l completează, poate fi separat de el în timp și în spațiu, și de aceea nu trebuie să fie legat de el în mod nemijlocit ca o continuare a lui. Întrucît fiecare proces de circulație izolat *M—B* sau *B—M*, ca transformare a unei mărfi în valoare de întrebuințare și a alteia în bani, ca primul și al doilea stadiu al circulației, constituie pentru ambele părți un punct de oprire de sine stătător, iar pe de altă parte, deoarece toate mărfurile își încep cea de-a doua metamorfoză a lor și ocupă punctul de plecare al celei de-a doua jumătăți a circulației sub formă de echivalent general, de aur, formă care le este comună tuturor, în circulația reală orice *B—M* se poate alătura oricărui *M—B*, capitolul al doilea din drumul vieții unei mărfi se poate alătura primului capitol din drumul vieții unei alte mărfi. De exemplu, *A* vinde fier pentru 2 l. st., adică efectuează *M—B*, sau prima metamorfoză a mărfii fier, amînînd însă cumpărarea pentru mai tîrziu. În același timp, *B*, care cu două săptămîni în urmă a vîndut 2 cuarteri de grîu cu 6 l. st., cumpără cu aceleași 6 l. st. un costum la firma „Moses & fiul" și efectuează *B—M*, sau metamorfoza a doua a mărfii grîu. Aceste două acte, *B—M* și *M—B*, apar aici numai ca verigi ale unui lanț, pentru că în *B*, în aur, o marfă arată la fel ca cealaltă, și în aur nu se mai poate recunoaște dacă e fier metamorfozat sau grîu metamorfozat. În procesul de circulație real, *M—B—M* reprezintă deci o întîmplătoare alăturare și succesiune de nenumărate verigi dezordonat risipite ale unor metamorfoze

totale diferite. Procesul de circulație real *apare*, așadar, nu ca metamorfoză totală a mărfii, nu ca mișcare a mărfii care parcurge faze opuse, ci ca un simplu agregat de nenumărate cumpărări și vînzări care se efectuează întîmplător unele alături de altele sau unele după altele. În felul acesta, determinarea de formă a acestui proces dispare, și dispare cu atît mai complet cu cît fiecare act de circulație izolat, de exemplu vînzarea, este în același timp contrariul său, cumpărare, și viceversa. Pe de altă parte, procesul de circulație este mișcarea metamorfozelor lumii mărfurilor, și de aceea trebuie să reflecte această mișcare și în mișcarea lui de ansamblu. Cum o reflectă vom vedea în capitolul următor. Aici nu ne mai rămîne decît să remarcăm că în *M—B—M* cele două extreme *M* se află, din punctul de vedere al formei, într-un raport diferit față de *B*. Primul *M* se raportează la bani ca o marfă particulară la marfa generală, pe cînd banii se raportează la cel de-al doilea *M* ca marfa generală la o marfă singulară. Prin urmare, în mod abstract logic, *M—B—M* poate fi redus la forma de silogism *P — G — S*, în care particularul formează primul termen extrem, generalul termenul mediu care face legătura, iar singularul ultimul termen extrem.

Posesorii de mărfuri au intrat în procesul circulației pur și simplu ca păzitori ai mărfurilor. În cadrul acestui proces, ei își stau față în față în calitatea opusă de cumpărător și vînzător, unul ca o căpățînă de zahăr personificată, celălalt ca aur personificat. De îndată ce căpățîna de zahăr devine aur, vînzătorul devine cumpărător. Aceste roluri sociale determinate nu decurg nicidecum din individualitatea omenească în general, ci din relațiile de schimb dintre oameni care își produc produsele sub formă de mărfuri. Relațiile care au loc între cumpărător și vînzător sînt în așa măsură neindividuale, încît amîndoi intră în aceste relații numai în măsura în care este negată munca lor indivi-

duală, adică în măsura în care ea, ca muncă *ne*individuală, devine bani. De aceea, pe cît de absurd este să consideri că aceste roluri economice burgheze de cumpărător și vînzător ar fi forme sociale veșnice ale individualismului omenesc, pe atît de nejustificat este să le deplîngi ca pe o cauză a suprimării acestui individualism *. Ele sînt o expresie necesară a individualității pe baza unei anumite trepte a procesului de producție social. În afară de aceasta, în opoziția dintre cumpărător și vînzător, natura antagonistă a producției burgheze se exprimă încă într-un mod atît de superficial și de formal, încît această opoziție aparține și formațiilor sociale preburgheze, deoarece ea nu cere decît ca indivizii să se raporteze unii la alții ca posesori de mărfuri.

Dacă examinăm acum rezultatul mișcării *M—B—M*, vedem că el se reduce la schimbul de substanțe *M—M*. O marfă a fost schimbată pe alta, o valoare de întrebuințare a fost schimbată pe alta, și transformarea mărfii în bani sau marfa ca bani, nu servește decît pentru a mijloci acest schimb de substanțe. Banii apar, așadar, numai ca *mijloc de schimb* al mărfurilor, dar nu ca mijloc de schimb în

---

* Cît de adînc rănește sufletele sensibile pînă și cea mai superficială formă a antagonismului care se exprimă în vînzare și cumpărare, ne-o arată următorul pasaj din lucrarea d-lui Isaac Péreire „Leçons sur l'industrie et les finances". Paris, 1832. Faptul că același Isaac, ca fondator și dictator al societății „Crédit Mobilier" [24], și-a cîștigat la Paris trista faimă de rechin de bursă arată cîte parale face sentimentala sa critică a economiei politice. D-l Péreire, la acea epocă unul dintre apostolii lui Saint-Simon, spune: „Deoarece toți indivizii sînt izolați, separați unii de alții atît în munca lor cît și în consum, între ei are loc un schimb de produse ale muncii lor productive. Din necesitatea schimbului derivă necesitatea de a determina valoarea relativă a obiectelor. Ideile de valoare și de schimb sînt deci strîns legate și, în forma lor actuală, amîndouă exprimă individualismul și antagonismul... Fixarea valorii produselor este necesară numai pentru că există vînzare și cumpărare, cu alte cuvinte un antagonism între diferiții membri ai societății. Oamenii se preocupă de preț, de valoare numai acolo unde au loc vînzări și cumpărări, adică acolo unde fiecare individ este nevoit *să lupte* pentru a-și procura obiectele necesare întreținerii existenței sale" (op. cit., pag. 2, 3 și urm.).

general, ci ca mijloc de schimb caracterizat prin procesul de circulație, adică ca *mijloc de circulație* *.

Cel care, pornind de la faptul că procesul de circulație a mărfurilor se reduce la *M—M* și de aceea pare să nu fie decît un troc efectuat prin mijlocirea banilor, sau de la faptul că în general *M—B—M* nu numai că se scindează în două procese izolate, ci exprimă totodată și unitatea lor în mișcare, ar conchide că între vînzare și cumpărare există numai unitate, dar nu și separare, acela ar vădi o manieră de a gîndi a cărei critică este de domeniul logicii și nu de cel al economiei politice. Separarea vînzării și cumpărării în procesul de schimb sfărîmă limitele locale, primitive, tradițional-pioase și naiv-absurde ale schimbului social de substanțe; în același timp ea reprezintă forma generală a ruperii momentelor conexe ale acestui schimb social și a contrapunerii lor reciproce, într-un cuvînt posibilitatea generală a crizelor comerciale, dar aceasta numai pentru că contradicția dintre marfă și bani este forma abstractă și generală a tuturor contradicțiilor cuprinse în munca burgheză. De aceea poate să existe circulație bănească fără crize, dar nu pot fi crize acolo unde nu există circulație bănească. Aceasta nu înseamnă însă decît că, acolo unde în dezvoltarea ei munca bazată pe schimbul privat nu a atins încă nici stadiul formării banilor, ea este cu atît mai puțin în stare să provoace fenomene care presupun o dezvoltare deplină a procesului de producție burghez. De aceea putem aprecia la justa ei valoare toată profunzimea criticii care afirmă că prin desființarea „privilegiului" metalelor nobile și printr-un așa-zis „sistem bănesc rațional" ar putea fi înlăturate „inconvenientele" producției burgheze. Pe de altă parte, ca o mostră de apologetică economică e de

* „Banii nu sînt decît mijlocul și calea, pe cînd produsele necesare vieții sînt ținta și scopul". Boisguillebert. „Le détail de la France", 1697, în culegerea lui Eugène Daire „Economistes financiers du XVIII-ième siècle", vol. I, Paris, 1843, p. 210.

ajuns să citäm o teorie căreia i s-a făcut reclama că ar fi deosebit de ingenioasă. *James Mill*, tatăl cunoscutului economist englez John Stuart Mill, spune:

„Niciodată nu poate fi o lipsă de cumpărători la toate mărfurile. Oricine oferă spre vînzare o marfă vrea să capete în schimbul ei o altă marfă și, ca atare, el este cumpărător prin simplul fapt că e vînzător. De aceea cumpărătorii și vînzătorii tuturor mărfurilor, luați la un loc, trebuie în virtutea unei necesități metafizice să se echilibreze reciproc. Prin urmare, dacă la o marfă oarecare există mai mulți vînzători decît cumpărători, trebuie să existe mai mulți cumpărători decît vînzători la o altă marfă" *.

Mill statornicește acest echilibru prin aceea că transformă procesul de circulație într-un simplu troc, introducînd apoi prin contrabandă în acest troc figurile cumpărătorului și vînzătorului, împrumutate din procesul de circulație. Folosind limbajul său confuz, se poate spune că, în momente cînd nici o marfă nu poate fi vîndută — cum a fost, de exemplu, la Londra și la Hamburg în anumite momente ale crizei comerciale din 1857—1858 —, există de fapt mai mulți cumpărători decît vînzători la o *singură* marfă, și anume la *bani*, și mai mulți vînzători decît cumpărători la *toate celelalte forme de bani*, și anume la mărfuri. Echilibrul metafizic al cumpărărilor și vînză-

* In noiembrie 1807 a apărut în Anglia o lucrare a lui William Spence sub titlul: „Britain independent of commerce" [„Anglia nu depinde de comerț"], a cărei idee fundamentală a fost dezvoltată de William Cobbett în revista sa „Political register" sub titlul și mai vehement de „Perish commerce" [„Jos comerțul"]. Ca o ripostă la acestea, James Mill a publicat în 1808 lucrarea sa „Defence of commerce" [25], în care se află deja argumentul citat în text, argument pe care noi l-am reprodus din lucrarea sa „Elements of political economy". In polemica dusă cu Sismondi și cu Malthus în legătură cu problema crizelor comerciale, J. B. Say și-a însușit această isteață descoperire, și întrucît nu se știe cu ce idee nouă a îmbogățit acest caraghios „prince de la science" [„prinț al științei"] economia politică — meritul său se rezumă la imparțialitatea cu care i-a denaturat deopotrivă pe contemporanii săi: Malthus, Sismondi și Ricardo — admiratorii săi de pe continent au proclamat solemn că el, Say, este acela care a găsit această comoară: ideea cu privire la echilibrul metafizic dintre cumpărări și vînzări.

rilor se limitează la faptul că orice cumpărare este o vînzare și orice vînzare este o cumpărare, ceea ce însă nu reprezintă cine știe ce consolare pentru posesorii de mărfuri care nu sînt în stare să vîndă și deci nici să cumpere *.

Separarea vînzării de cumpărare face să fie cu putință, pe lîngă comerțul propriu-zis, o sumedenie de tranzacții fictive care preced schimbul definitiv dintre producătorii și consumatorii de mărfuri. Ea permite astfel unei mase de paraziți să pătrundă în procesul de producție și să tragă foloase din această separare. Dar aceasta nu înseamnă iarăși decît că, o dată cu banii ca formă generală a muncii burgheze, este dată și *posibilitatea* dezvoltării contradicțiilor acesteia din urmă.

b) Circulația banilor

Circulația reală se prezintă mai întîi ca o mulțime de cumpărări și vînzări care se efectuează întîmplător și concomitent. Atît în cazul vînzării cît și în cazul cumpărării, marfa și banii își stau întotdeauna față în față în același raport: vînzătorul de partea mărfii, iar cumpărătorul de partea banilor. De aceea banii ca mijloc de circulație apar întotdeauna ca *mijloc de cumpărare*, fapt datorită căruia

---

* Felul în care economiștii prezintă diferitele determinări de formă ale mărfii poate fi văzut din următoarele exemple: „Posedînd bani, avem de făcut un singur schimb pentru a obține obiectul dorit, pe cînd dacă posedăm surplusuri din alte produse trebuie să facem două schimburi, dintre care primul (procurarea banilor) este incomparabil mai dificil decît al doilea". G. Opdyke. „A treatise on political economy". New York, 1851, p. 287—288.

„Faptul că banii se vînd mai ușor este rezultatul direct sau consecința firească a faptului că mărfurile se vînd mai greu" (Th. Corbet. „An inquiry into the causes and modes of the wealth of individuals etc." London, 1841, p. 117). „Banii au proprietatea de a putea fi schimbați întotdeauna pe ceea ce se măsoară cu ajutorul lor" (Bosanquet. „Metallic, paper and credit currency etc." London, 1842, p. 100).

„Banii pot întotdeauna să cumpere alte mărfuri, pe cînd alte mărfuri nu pot întotdeauna să cumpere bani" (Th. Tooke. „An inquiry into the currency principle", 2 ed. London, 1844, p. 10).

deosebirile dintre destinațiile lor în fazele opuse ale metamorfozei mărfurilor au devenit invizibile.

Banii trec în mîinile vînzătorului în cadrul aceluiași act prin care marfa trece în mîinile cumpărătorului. Marfa și banii circulă deci în direcții opuse, și această schimbare de locuri în cadrul căreia marfa trece de o parte și banii de cealaltă are loc simultan într-un număr nedeterminat de mare de puncte pe toată suprafața societății burgheze. Dar primul pas pe care marfa îl face în procesul circulației este în același timp și ultimul ei pas *. Indiferent dacă marfa se deplasează pentru că aurul este atras de ea *(M—B)* sau pentru că ea este atrasă de aur *(B—M)*, prin această singură mișcare, prin această singură schimbare de loc ea trece din sfera circulației în sfera consumului. Circulația este mișcarea necontenită a mărfurilor, dar mereu a altor mărfuri, și fiecare marfă efectuează numai o singură dată această mișcare. Orice marfă își începe a doua jumătate a circulației sale nu ca aceeași marfă, ci ca o altă marfă, ca aur. Prin urmare, mișcarea mărfii care a suferit o metamorfoză este mișcarea aurului. Aceeași piesă bănească sau aceeași bucată de aur care în actul *M—B* și-a schimbat o dată locul cu o marfă apare iarăși, dar în ordine inversă, ca punct de plecare pentru *B—M*, și în felul acesta își schimbă locul pentru a doua oară, cu o altă marfă. Așa cum acești bani au trecut din mîinile cumpărătorului *B* în mîinile vînzătorului *A*, tot așa ei trec acum din mîna lui *A*, devenit cumpărător, în mîinile lui *C*. Mișcarea formei unei mărfi, transformarea ei în bani și retransformarea ei din bani, sau mișcarea metamorfozei totale a mărfii, apare, așadar, ca mișcare exterioară a aceleiași piese bănești care își schimbă de două ori locul

* Aceeași marfă poate fi de mai multe ori cumpărată și din nou vîndută. În acest caz ea nu circulă ca simplă marfă, ci în cadrul unei determinări care, din punctul de vedere al circulației simple, al opoziției simple dintre marfă și bani, nu există încă.

cu două mărfuri diferite. Oricît de împrăștiat și de întîmplător s-ar efectua concomitent cumpărările și vînzările, în circulația reală cumpărătorul are întotdeauna în fața sa un vînzător, și, înainte de a fi ajuns în mîinile cumpărătorului, banii care trec în locul mărfii vîndute trebuie să-și fi schimbat deja o dată locul cu o altă marfă. Pe de altă parte, mai devreme sau mai tîrziu ei vor trece din nou din mîinile vînzătorului, devenit cumpărător, în mîinile unui nou vînzător, și prin această frecventă repetare a schimbării de loc banii exprimă înlănțuirea metamorfozelor pe care le suferă mărfurile. Prin urmare, aceleași piese bănești se deplasează — una mai frecvent, alta mai rar — de la un punct al circulației la altul, întotdeauna în direcția opusă mișcării mărfurilor, descriind totodată un arc de circulație mai mare sau mai mic. Aceste mișcări diferite ale aceleiași piese bănești se pot succeda numai în timp, pe cînd, dimpotrivă, multiplicitatea și caracterul disparat al cumpărărilor și vînzărilor se manifestă în schimbări de loc momentane între mărfuri și bani, schimbări care au loc simultan, unele lîngă altele.

În forma ei simplă, circulația mărfurilor *M—B—M* se efectuează prin trecerea banilor din mîinile cumpărătorului în mîinile vînzătorului și din mîinile vînzătorului, devenit cumpărător, în acelea ale unui nou vînzător. Cu aceasta se încheie metamorfoza mărfii, prin urmare și mișcarea banilor, în măsura în care aceasta din urmă este expresia acestei metamorfoze. Deoarece însă noi valori de întrebuințare trebuie să fie mereu produse sub formă de mărfuri și de aceea trebuie să fie mereu aruncate din nou în circulație, *M—B—M* este repetat și reînnoit mereu de aceiași posesori de mărfuri. Banii pe care aceștia i-au cheltuit în calitate de cumpărători se reîntorc în mîinile lor de îndată ce ei apar din nou ca vînzători de mărfuri. Permanenta reînnoire a circulației mărfurilor se reflectă, așadar, în

faptul că banii nu numai că rulează în permanență dintr-o mînă în alta pe toată suprafața societății burgheze, ci descriu în același timp numeroase mici circuite diferite, pornind de la o infinitate de puncte diferite și reîntorcîndu-se la aceleași puncte pentru a repeta din nou aceeași mișcare.

Deoarece schimbarea formei mărfurilor apare ca o simplă deplasare a banilor, iar continuitatea mișcării circulației revine în întregime banilor, căci marfa face întotdeauna numai un pas în direcție opusă mișcării banilor, în timp ce banii fac întotdeauna pasul al doilea în locul mărfii și spun *B* acolo unde marfa spune *A*, întreaga mișcare *pare* să emane de la bani, deși la vînzare marfa este aceea care scoate banii din locul lor, și, prin urmare, la rîndul ei și ea pune în mișcare banii, după cum la cumpărare banii pun în mișcare marfa. Mai departe, deoarece banii stau în fața mărfii întotdeauna în același raport, și anume ca *mijloc de cumpărare*, și ca atare pun în mișcare mărfurile numai prin realizarea prețurilor lor, întreaga mișcare a circulației apare ca o mișcare în cadrul căreia banii își schimbă locul cu mărfurile, realizîndu-le prețurile fie prin diferite acte de circulație, care au loc simultan, unul lîngă altul, fie prin acte care au loc succesiv, cînd una și aceeași monedă realizează rînd pe rînd prețurile unor mărfuri diferite. Dacă examinăm, de pildă, *M—B—M′—B—M″—B—M‴* etc. fără a ține seama de momentele calitative, care în procesul de circulație real devin invizibile, nu vedem decît una și aceeași operație monotonă. *B*, după ce a realizat prețul lui *M*, realizează rînd pe rînd prețurile lui *M′—M″* etc., iar mărfurile *M′—M″—M‴* etc. trec întotdeauna în locul părăsit de bani. De aceea se pare că, realizînd prețurile mărfurilor, banii le pun în mișcare pe acestea din urmă. În această funcție, care constă în realizarea prețurilor, banii înșiși circulă în permanență, cînd schimbîndu-și numai locul, cînd parcurgînd un arc al circulației și cînd descriind o

mică circonferință pe care punctul de plecare coincide cu punctul de întoarcere. Ca mijloc de circulație, banii își au propria lor circulație. De aceea mișcarea formelor mărfurilor aflate în procesul de circulație apare ca mișcare proprie a banilor care mijlocește schimbul mărfurilor, în timp ce mărfurile ca atare ar fi nemișcate. In felul acesta, mișcarea procesului de circulație a mărfurilor se înfățișează sub forma mișcării banilor ca mijloc de circulație, sub forma *circulației banilor*.

Dacă posesorii de mărfuri prezintă ca produse ale muncii sociale produsele muncilor lor particulare, transformînd un obiect, aurul, în existență nemijlocită a timpului de muncă general, și deci în bani, acum propria lor mișcare omnilaterală, prin care ei mijlocesc schimbul de substanțe al muncilor lor, le stă în față ca mișcare specifică a acestui obiect, ca circulație a aurului. Insăși mișcarea socială este pentru posesorii de mărfuri, pe de o parte, o necesitate exterioară, iar pe de altă parte un proces de mijlocire pur formal, care dă fiecărui individ posibilitatea de a scoate din circulație, în schimbul valorii de întrebuințare pe care o aruncă în ea, alte valori de întrebuințare avînd o valoare de aceeași mărime. Valoarea de întrebuințare a mărfii se afirmă o dată cu ieșirea ei din sfera circulației, pe cînd valoarea de întrebuințare a banilor ca mijloc de circulație este însăși circulația lor. Mișcarea mărfii în cadrul procesului de circulație nu este decît un moment trecător, pe cînd mișcarea neîntreruptă a banilor în cadrul procesului de circulație devine o funcție a banilor. Această funcție specifică a banilor în cadrul procesului de circulație le dă acestora ca mijloc de circulație o nouă determinare de formă, pe care o vom examina mai îndeaproape în cele ce urmează.

Inainte de toate este clar că circulația banilor este o mișcare infinit de fărîmițată, pentru că în ea se reflectă

fărîmițarea infinită a procesului de circulație în cumpărări și vînzări și separarea arbitrară a fazelor reciproc complementare ale metamorfozei mărfurilor. În circuitele mici ale banilor, unde punctul de plecare coincide cu punctul de întoarcere, se observă, ce-i drept, o mișcare recurentă, o adevărată mișcare circulară ; dar nu-i mai puțin adevărat că există tot atîtea puncte de plecare cîte mărfuri și chiar numai datorită multitudinii lor nedeterminate aceste circuite nu sînt cîtuși de puțin susceptibile de a fi controlate, măsurate și calculate. Tot atît de nedeterminat este intervalul de timp dintre momentul pornirii de la punctul de plecare și cel al întoarcerii la același punct. Este de asemenea indiferent dacă într-un caz dat are loc sau nu un asemenea circuit. Nu există fapt economic mai cunoscut decît acela că se pot cheltui bani cu o mînă fără a-i primi înapoi cu cealaltă. Banii pornesc din puncte infinit de diferite și se întorc la puncte infinit de diferite, dar coincide-rea punctului de plecare cu punctul de întoarcere este întîmplătoare, pentru că în mișcarea *M—B—M* retransformarea cumpărătorului în vînzător nu constituie o condiție necesară. Într-o măsură și mai mică însă circulația banilor reprezintă o mișcare care radiază dintr-un singur centru spre toate punctele periferice și se întoarce din toate punctele periferice spre același centru. Așa-zisa mișcare circulară a banilor, așa cum se conturează ea în închipuirea noastră, se limitează la aceea că în toate punctele se observă apariția și dispariția lor, deplasarea lor necontenită. Într-o formă mijlocită superioară a circulației banilor, de exemplu în circulația bancnotelor, vom vedea că condițiile cheltuirii banilor cuprind și condițiile reîntoarcerii lor. Dar în cadrul circulației simple a banilor este, dimpotrivă, ceva întîmplător că același cumpărător devine din nou vînzător. Acolo unde în circulația simplă a banilor se constată adevărate mișcări circulare cu caracter permanent, ele nu sînt

reflectarea unor procese de producție mai adînci. De pildă, vineri fabricantul ridică bani de la bancherul său, sîmbătă plătește cu ei salariile muncitorilor săi, care lasă imediat cea mai mare parte din acești bani în mîinile băcanilor etc., iar luni aceștia din urmă îi aduc înapoi bancherului.

Am văzut că banii realizează simultan o anumită masă de prețuri în variatele cumpărări și vînzări care au loc una lîngă alta în spațiu și că numai o singură dată ei își schimbă locul cu mărfurile. Pe de altă parte însă, în măsura în care în mișcarea banilor se manifestă mișcarea întregului ansamblu de metamorfoze ale mărfurilor și înlănțuirea acestor metamorfoze, aceeași monedă realizează prețurile mai multor mărfuri și efectuează astfel un număr mai mare sau mai mic de deplasări. Dacă luăm procesul de circulație dintr-o țară oarecare și într-o perioadă de timp dată, de exemplu într-o zi, cantitatea de aur necesară pentru realizarea prețurilor și deci pentru circulația mărfurilor va fi determinată de doi factori: pe de o parte, de suma totală a acestor prețuri și, pe de altă parte, de numărul mijlociu de deplasări ale acelorași monede de aur. Acest număr de deplasări, sau viteza circulației banilor, este, la rîndul ei, determinată sau exprimă numai viteza mijlocie cu care mărfurile parcurg diferitele faze ale metamorfozelor lor, cu care aceste metamorfoze se succed una după alta ca verigile unui lanț și cu care mărfurile care și-au efectuat metamorfozele sînt înlocuite în procesul de circulație prin alte mărfuri. Prin urmare, în timp ce în procesul de stabilire a prețurilor valoarea de schimb a tuturor mărfurilor a fost transformată în mod ideal într-o cantitate de aur de aceeași valoare, iar în cele două acte izolate ale circulației, *B—M* și *M—B*, aceeași sumă de valoare a existat de două ori, de o parte în marfă și de alta în aur, existența aurului ca mijloc de circulație nu este determinată de raportarea lui izolată la mărfurile nemișcate singulare, ci de

existența lui mișcătoare în lumea mișcătoare a mărfurilor, este determinată de funcția lui de a exprima, prin schimbarea sa de locuri, schimbarea formei mărfurilor și deci, prin viteza cu care-și schimbă locul, viteza cu care acestea își schimbă forma. Prezența sa reală în procesul de circulație, adică masa reală de aur aflată în circulație este determinată, așadar, de existența lui funcțională în însuși procesul de ansamblu.

Circulația banilor are drept premisă circulația mărfurilor, și anume: banii fac să circule mărfurile care au prețuri, adică mărfurile în mod ideal au și fost echivalate cu cantități determinate de aur. La stabilirea prețului mărfurilor, mărimea valorii cantității de aur care servește ca unitate de măsură, adică valoarea aurului, e presupusă a fi dată. Pornind de la această premisă, cantitatea de aur necesară pentru a satisface nevoile circulației e determinată, în primul rînd, de suma totală a prețurilor mărfurilor care urmează să fie realizate. La rîndul ei însă, această sumă totală este determinată: 1) de nivelul prețurilor, de nivelul relativ ridicat sau scăzut al valorilor de schimb ale mărfurilor, exprimate în aur, și 2) de masa mărfurilor care circulă la prețuri determinate, adică de masa cumpărărilor și vînzărilor care se fac la prețuri date *. Dacă un cuarter de grîu costă 60 de șilingi, pentru a-l face să circule sau pentru a-i realiza prețul este nevoie de o cantitate de aur de două ori mai mare decît în cazul cînd ar fi costat numai 30 de șilingi. Pentru ca să circule 500 de cuarteri de grîu a 60 de șilingi este nevoie de o cantitate de aur

* Masa de bani e indiferentă, „cu condiția ca ei să existe în cantitate suficientă pentru a menține prețurile corespunzătoare mărfurilor". Boisguillebert, op. cit., pag. 209. „Dacă o circulație de mărfuri în sumă de 400.000.000 are nevoie de o masă de aur de 40.000.000 și dacă această proporție de $^1/_{10}$ reprezintă nivelul potrivit, în cazul cînd din cauze naturale valoarea mărfurilor aflate în circulație crește la 450.000.000, masa de aur, pentru a rămîne la același nivel adecvat, ar trebui să crească la 45.000.000". W. Blake. „Observations on the effects produced by the expenditure of government etc." London, 1823, p. 80.

de două ori mai mare decît pentru circulația a 250 de cuarteri la același preț. În sfîrșit, pentru ca să circule 10 cuarteri a 100 de șilingi este nevoie numai de jumătate din cantitatea de aur care e necesară pentru a face să circule 40 de cuarteri a 50 de șilingi. De aici reiese că cantitatea de aur necesară pentru a satisface nevoile circulației mărfurilor poate să scadă, în pofida urcării prețurilor, dacă masa mărfurilor aflate în circulație scade într-o măsură mai mare decît crește suma totală a prețurilor; și viceversa, masa mijloacelor de circulație poate să crească dacă masa mărfurilor aflate în circulație scade, dar suma prețurilor lor crește într-o măsură mai mare. Valoroase cercetări detaliate ale unor englezi au arătat, de pildă, că în Anglia, în primele stadii ale unei scumpiri a cerealelor, masa banilor aflați în circulație crește, pentru că suma prețurilor masei micșorate de cereale depășește suma anterioară a prețurilor masei mai mari de cereale, dar că în același timp circulația masei celorlalte mărfuri continuă nestingherită, un timp oarecare, la vechile prețuri. Dimpotrivă, într-un stadiu ulterior al scumpirii cerealelor, masa banilor aflați în circulație scade, pentru că pe lîngă cereale celelalte mărfuri se vînd, fie în cantități mai mici și la prețurile vechi, fie în aceleași cantități, dar la prețuri mai scăzute.

Dar cantitatea banilor aflați în circulație este determinată, după cum am văzut, nu numai de suma totală a prețurilor mărfurilor care urmează să fie realizate, ci și de viteza cu care circulă banii, sau de durata intervalului de timp în cursul căruia ei efectuează această realizare. Dacă același sovereign efectuează în cursul unei zile zece cumpărări de mărfuri, de fiecare dată la prețul de un sovereign, trecînd astfel de 10 ori din mînă în mînă, el îndeplinește exact același rol pe care l-ar îndeplini 10 sovereigni, dintre care fiecare ar efectua în cursul unei zile

numai o singură deplasare *. Rapiditatea circulației aurului poate, așadar, să înlocuiască cantitatea lui; sau, cu alte cuvinte, prezența aurului în procesul de circulație este determinată nu numai de existența lui ca echivalent alături de marfă, ci și de existența lui în însăși mișcarea metamorfozelor mărfurilor. Dar rapiditatea circulației banilor înlocuiește cantitatea lor numai în cadrul unor anumite limite, deoarece în fiecare moment dat au loc în spațiu, una lîngă alta, cumpărări și vînzări infinit de fărîmițate.

Dacă suma prețurilor mărfurilor aflate în circulație crește, dar într-o măsură mai mică decît crește viteza circulației banilor, masa mijloacelor de circulație va scădea. Dacă, dimpotrivă, viteza circulației scade într-o măsură mai mare decît scade suma prețurilor masei de mărfuri aflate în circulație, masa mijloacelor de circulație va crește. Creșterea cantității mijloacelor de circulație în cazul scăderii generale a prețurilor sau scăderea cantității mijloacelor de circulație în cazul urcării generale a prețurilor este unul dintre fenomenele cele mai riguros constatate în istoria prețurilor mărfurilor. Dar cauzele care provoacă o urcare a nivelului prețurilor și în același timp o creștere și mai mare a vitezei de circulație a banilor, precum și mișcarea inversă, nu intră în cadrul cercetării circulației simple. Ca exemplu se poate arăta, printre altele, că în perioadele de înflorire a creditului, viteza circulației banilor crește mai rapid decît prețurile mărfurilor, pe cînd în cazul restrîngerii creditului prețurile mărfurilor scad mai încet decît viteza circulației. Caracterul superficial și formal al circulației bănești simple se vădește tocmai în faptul că toți factorii care determină cantitatea mijloacelor de circulație, și anume masa mărfurilor aflate în circulație, prețu-

* „Viteza circulației banilor și nu cantitatea metalelor este aceea care creează impresia că există bani mulți sau puțini" (Galiani, op. cit., pag. 99).

rile, urcarea sau scăderea prețurilor, numărul vînzărilor și al cumpărărilor simultane, viteza circulației banilor, depind de procesul metamorfozei lumii mărfurilor, care, la rîndul lui, depinde de caracterul general al modului de producție, de numărul populației, de relațiile dintre oraș și sat, de dezvoltarea mijloacelor de transport, de gradul de dezvoltare a diviziunii muncii, de credit etc., pe scurt de împrejurări care, toate, se află *în afara* circulației bănești simple și care nu fac decît să se reflecte în ea.

Dacă viteza circulației este dată, masa mijloacelor de circulație este determinată, așadar, pur și simplu de prețurile mărfurilor. Prin urmare, prețurile sînt ridicate sau scăzute nu pentru că în circulație se află o cantitate mai mare sau mai mică de bani, ci, dimpotrivă, în circulație se află o cantitate mai mare sau mai mică de bani pentru că prețurile sînt ridicate sau scăzute. Aceasta este una dintre cele mai importante legi economice, a cărei demonstrare amănunțită cu ajutorul istoriei prețurilor mărfurilor constituie, poate, unicul merit al economiei politice engleze de după Ricardo. Dacă experiența arată că nivelul circulației metalice sau că masa aurului sau argintului aflat în circulație într-o țară oarecare, deși expusă unor fluxuri și refluxuri temporare, uneori foarte puternice *,

* Un exemplu de scădere extraordinară a circulației metalice sub nivelul ei mijlociu ne-a fost oferit de Anglia în 1858; acest lucru se vede din următorul extras din revista londoneză „The Economist" [26]. „Prin însăși natura fenomenului" (și anume caracterul fărîmițat al circulației simple) „nu poate fi stabilită cu precizie cantitatea numerarului care circulă pe piață și care se află în mîinile claselor nelegate de bănci. Dar poate că activitatea sau inactivitatea monetăriilor marilor națiuni comerciale este unul dintre cele mai bune indicii care arată variațiile acestei cantități. Se bat cantități mari de monede cînd moneda e cerută în cantitate mare și cantități mici cînd e cerută în cantitate mică... Monetăria Angliei a pus în circulație: în 1855 — 9.245.000 l. st., în 1856 — 6.476.000 l. st., în 1857 — 5.293.858 l. st. In cursul anului 1858, monetăria aproape că n-a avut de lucru". „The Economist" din 10 iulie 1858. In același timp, în subsolurile băncii se aflau aproximativ 18.000.000 de lire sterline aur.

rămîne totuși în genere constantă în decursul unor perioade de timp mai îndelungate, iar devierile de la nivelul mediu nu constituie decît slabe oscilații, acest fenomen se explică pur și simplu prin caracterul contradictoriu al condițiilor care determină masa banilor aflați în circulație. Modificarea concomitentă a acestor condiții paralizează efectul lor și lasă totul așa cum a fost.

Legea potrivit căreia, dacă sînt date viteza de circulație a banilor și suma prețurilor mărfurilor, cantitatea mijloacelor aflate în circulație reprezintă o mărime determinată poate fi exprimată și în așa fel că, dacă sînt date valorile de schimb ale mărfurilor și viteza mijlocie a metamorfozelor lor, cantitatea aurului aflat în circulație depinde de propria lui valoare. De aceea, dacă valoarea aurului, adică timpul de muncă necesar pentru producerea lui, ar crește sau ar scădea, prețurile mărfurilor s-ar urca sau ar scădea în raport invers, și acestei urcări sau scăderi generale a prețurilor i-ar corespunde, dacă viteza de circulație rămîne aceeași, o masă mai mare sau mai mică de aur, necesară pentru circulația aceleiași mase de mărfuri. O schimbare asemănătoare ar avea loc și în cazul cînd vechea măsură a valorii ar fi înlăturată de un metal cu o valoare mai mare sau mai mică. Astfel, atunci cînd Olanda, mînată de o grijă delicată față de creditorii statului și de teama consecințelor pe care ar putea să le aibă descoperirea minelor din California și din Australia, a înlocuit banii de aur cu bani de argint, ea a avut nevoie, pentru a asigura circulația aceleiași mase de mărfuri, de o cantitate de argint de 14—15 ori mai mare decît cantitatea de aur care circula înainte.

Din faptul că cantitatea de aur aflat în circulație depinde de suma schimbătoare a prețurilor mărfurilor și de viteza schimbătoare a circulației rezultă că masa mijloacelor de circulație metalice trebuie să fie capabilă de re-

strîngere și de extindere, adică, în funcție de nevoile procesului de circulație, aurul trebuie cînd să intre în acest proces ca mijloc de circulație, cînd să iasă din nou din el. Cum realizează însuși procesul de circulație aceste condiții, vom vedea mai tîrziu.

c) Moneda. Semnul valorii

În funcția sa ca mijloc de circulație, aurul capătă o formă proprie, devine *monedă*. Pentru ca circulația lui să nu fie stînjenită de dificultăți tehnice, aurul este prefăcut în monedă după etalonul banilor de calcul. Piesele de aur a căror amprentă și formă arată că ele conțin greutățile de aur reprezentate prin denumirile de calcul ale banilor — liră sterlină, șiling etc. — sînt monede. Ca și stabilirea prețului monetar, operația tehnică a baterii monedelor îi revine statului. Banii în calitate de monedă, ca și în calitate de bani de calcul, capătă *un caracter local și politic*, vorbesc limbi diferite și poartă uniforme naționale diferite. De aceea sfera în care banii circulă ca monedă se separă — ca circulație de mărfuri *internă*, limitată de granițele aceluiași stat — de circulația *generală* a lumii mărfurilor.

Dar aurul în lingouri și aurul sub formă de monedă nu se deosebesc între ele mai mult decît se deosebește denumirea lui monetară de denumirea lui ca greutate. Ceea ce în cazul din urmă apare ca deosebire de denumire apare în primul caz ca o simplă deosebire de formă. Moneda de aur poate fi aruncată în lingotieră și retransformată astfel în aur sans phrase *, și invers, este deajuns să trimitem la monetărie un lingou de aur pentru ca el să capete forma de monede. Transformarea și retransformarea

---

* — pur și simplu. — *Nota trad.*

dintr-o formă exterioară în alta apare ca o operație pur tehnică.

Pentru 100 de pfunzi sau 1.200 de uncii troy de aur de 22 de carate se poate căpăta la monetăria Angliei 4.672½ lire sterline sau sovereigni de aur; dacă am pune acești sovereigni pe un talger al balanței și 100 de pfunzi de aur în lingouri pe celălalt, balanța va sta în echilibru. Aceasta dovedește că sovereignul nu este altceva decît greutatea de aur indicată prin această denumire în prețul monetar englez și avînd o formă și amprentă proprie. Acești 4.672½ sovereigni de aur sînt aruncați în circulație din diferite puncte și, absorbiți de ea, ei efectuează în decursul unei zile un anumit număr de deplasări, unul mai multe, altul mai puține. Dacă media deplasărilor zilnice ale fiecărei uncii ar fi egală cu 10, atunci 1.200 de uncii de aur ar realiza prețurile unor mărfuri în sumă totală de 12.000 de uncii, sau 46.725 de sovereigni. Oricît am suci și am învîrti o uncie de aur, ea nu va cîntări niciodată 10 uncii de aur. Dar aici, în procesul circulației, 1 uncie are într-adevăr greutatea pe care o au 10 uncii. Existența monedei în cadrul procesului de circulație este echivalentă cu cantitatea de aur pe care o conține înmulțită cu numărul deplasărilor ei. Rezultă deci că, pe lîngă existența ei reală ca piesă de aur cu o greutate determinată, moneda capătă și o existență ideală, care izvorăște din funcția ei. Dar, indiferent dacă sovereignul efectuează un circuit sau zece, în fiecare cumpărare sau vînzare distinctă el acționează numai ca 1 sovereign. Aici se întîmplă același lucru ca și cu un general care în ziua bătăliei, apărînd la timp în 10 puncte diferite, înlocuiește 10 generali, deși în fiecare dintre aceste puncte nu apare decît unul și același general. Idealizarea mijlocului de circulație pe care o produce în circulația banilor înlocuirea cantității prin viteză privește numai existența funcțională a monedei în cadrul procesu-

lui de circulație, dar nu afectează existența piesei bănești izolate.

Circulația banilor reprezintă însă o mișcare exterioară, și sovereignul, deși non olet *, se învîrtește într-o societate pestriță. Frecîndu-se de tot felul de mîini, buzunare, pungi, chimire, săculețe, casete și lăzi, moneda se uzează, lasă un atom de aur aici, altul colo, și în felul acesta, uzîndu-se în peregrinările sale prin lume, pierde tot mai mult din conținutul ei intrinsec. Ea se uzează pentru că este folosită. Să examinăm sovereignul într-un moment cînd soliditatea sa inițială pare a nu fi știrbită decît în foarte mică măsură.

„Un brutar care a primit astăzi de la bancă un sovereign nounouț și îl dă mîine ca plată morarului nu plătește același sovereign veritabil; acesta a devenit mai ușor decît a fost în momentul cînd l-a primit brutarul" **.

„E limpede că, prin însăși natura lucrurilor, monedele trebuie să se depreciеze mereu una după alta, fie și numai din cauza frecării lor obișnuite și inevitabile. Este fizicește imposibil să scoți complet din circulație pentru nu timp oarecare, fie și pentru o singură zi, monedele ușoare ***.

După evaluările lui Jacob, dintre cele 380.000.000 de lire sterline care existau în Europa în 1809, pînă în 1829, adică în 20 de ani, dispăruseră complet în urma uzurii 19.000.000 de lire sterline ****. Prin urmare, dacă, la primul pas pe care-l face intrînd în procesul de circulație, marfa în același timp iese din acest proces, în schimb moneda, după cîțiva pași făcuți în procesul de circulație, reprezintă un conținut metalic mai mare decît cel pe care-l are în

---

* — nu are miros. — *Nota trad.*

** Dodd. „Curiosities of industry etc." London, 1854.

*** „The Currency question reviewed etc. by a banker etc.". Edinburgh, 1845, p. 69 etc. „Dacă un scud puțin uzat ar conta ca avînd o valoare mai mică decît unul absolut nou, circulația ar fi mereu împiedicată și nu ar exista nici o plată care să se efectueze fără litigii" (G. Garnier, op. cit, vol. I, pag. 24).

**** W. Jacob. „An historical inquiry into the production and consumption of the precious metals", London, 1831, vol. II, ch. XXVI, p. 322

realitate. Cu cît o monedă circulă un timp mai îndelungat cu o viteză de circulație constantă sau cu cît circulația ei este mai rapidă în decursul aceluiași interval de timp, cu atît existența ei ca monedă se detașează tot mai mult de existența ei ca aur sau ca argint. Ceea ce rămîne este magni nominis umbra *. Corpul monedei nu mai este decît o umbră. Dacă la început moneda a dobîndit, datorită procesului de circulație, o greutate mai mare, acum ea devine datorită lui mai ușoară, dar continuă să conteze în fiecare vînzare sau cumpărare izolată ca avînd cantitatea inițială de aur. Sovereignul, ca sovereign *aparent,* ca aur aparent, continuă să îndeplinească funcția unor bani de aur legitimi. În timp ce, în urma contactului cu lumea exterioară, alte ființe își pierd idealismul, moneda se idealizează datorită practicii, se transformă într-o existență pur iluzorie a corpului ei de aur sau de argint. Această a doua idealizare a banilor de metal, determinată chiar de procesul de circulație, această separare a conținutului lor nominal de conținutul lor real, este folosită parte de guverne, parte de aventurieri particulari, prin cele mai variate falsificări de monede. Întreaga istorie a monedei de la începuturile evului mediu și pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea se reduce la istoria acestor duble și antagoniste falsificări, și culegerea de lucrări ale economiștilor italieni, editată de Custodi în mai multe volume, se învîrtește în mare parte în jurul acestei probleme.

Existența iluzorie a aurului în cadrul funcției sale intră însă în conflict cu existența lui reală. În procesul de circulație, o monedă de aur pierde din conținutul ei metalic mai mult, alta mai puțin, și de aceea un sovereign valorează acum în realitate mai mult decît altul. Deoarece însă, în existența lor funcțională ca monede, sovereignii

---

* — umbra unui mare nume. — *Nota trad.*

sînt considerați a avea aceeași valoare, iar un sovereign care cîntărește 1/4 de uncie nu valorează mai mult decît un sovereign care nu are decît în aparență 1/4 de uncie, sovereigni cu greutatea deplină sînt adesea supuși unor operații chirurgicale în mîinile unor posesori lipsiți de scrupule și, în felul acesta, li se face pe cale artificială ceea ce însăși circulația a făcut pe cale naturală cu frații lor mai ușori. Monedele se ciuntesc și se falsifică, iar prisosul osînzei lor de aur ia drumul lingotierei. Dacă 4.672 1/2 sovereigni de aur, puși pe cîntar, nu mai cîntăresc în medie decît 800 de uncii în loc de 1.200, înseamnă că pe piața aurului ei nu vor mai putea cumpăra decît 800 de uncii de aur, sau că prețul de piață al aurului s-ar urca peste prețul lui monetar. Fiecare piesă bănească, chiar dacă are greutatea completă, ar valora sub formă de monedă mai puțin decît valorează sub formă de lingou. Sovereignii cu greutate deplină ar fi retransformați în lingouri, formă în care o cantitate mai mare de aur are o valoare mai mare decît o cantitate mai mică de aur. De îndată ce această micșorare a conținutului metalic ar afecta un număr suficient de sovereigni pentru a determina o urcare durabilă a prețului de piață al aurului peste prețul său monetar, denumirile de calcul ale monedei, deși ar rămîne aceleași, ar indica pe viitor o cantitate mai mică de aur. Cu alte cuvinte, etalonul banilor s-ar schimba și, pe viitor, baterea monedelor de aur s-ar face potrivit cu acest nou etalon. Datorită idealizării lui ca mijloc de circulație, aurul ar reacționa modificînd raporturile stabilite prin lege în cadrul cărora el era etalon al prețurilor. Aceeași revoluție s-ar repeta după o anumită perioadă de timp și, în felul acesta, aurul, atît în funcția sa de etalon al prețurilor cît și în calitate de mijloc de circulație, ar fi supus unor permanente schimbări, și anume în așa fel încît schimbarea survenită într-o formă ar provoca o schim-

bare în cealaltă, și viceversa. Prin aceasta se explică fenomenul menționat mai sus, și anume că în istoria tuturor popoarelor moderne aceeași denumire bănească s-a păstrat pentru un conținut metalic din ce în ce mai mic. Contradicția dintre aur ca monedă și aur ca etalon al prețurilor devine de asemenea o contradicție între aur ca monedă și aur ca echivalent general, calitate în care el circulă nu numai în cadrul hotarelor diferitelor țări, ci și pe piața mondială. Ca măsură a valorilor, aurul a avut întotdeauna greutatea deplină, pentru că a servit numai ca aur ideal. Ca echivalent în actul izolat *M—B*, aurul recade imediat din starea lui mobilă în stare de repaos ; în monedă însă, substanța lui naturală intră în conflict permanent cu funcția lui. Transformarea sovereignului de aur în aur iluzoriu nu poate fi evitată cu totul, dar legislația caută să împiedice fixarea ca monedă a unui asemenea sovereign, scoțîndu-l din circulație atunci cînd pierderea de substanță atinge o anumită limită. După legile engleze, de pildă, un sovereign care a pierdut din greutate mai mult de 0,747 grani nu mai este un sovereign legal. Banca Angliei, care numai între 1844 și 1848 a verificat la cîntar 48.000.000 de sovereigni de aur, folosește pentru cîntărirea aurului balanța d-lui Cotton, balanță care nu numai că descoperă o diferență de $^1/_{100}$ de gran între doi sovereigni, ci, asemenea unei ființe raționale, aruncă imediat sovereignul cu greutate incompletă pe o placă, de unde acesta ajunge într-o altă mașină care, cu o cruzime orientală, îl taie în bucăți.

In aceste condiții, moneda de aur nu ar putea de loc să circule dacă circulația ei n-ar fi limitată la anumite sfere în cadrul cărora ea nu se uzează atît de repede. În măsura în care o monedă de aur contează în circulație ca $^1/_4$ de uncie, pe cînd în realitate ea nu mai cîntărește decît $^1/_5$ de uncie, ea a devenit în fond, pentru $^1/_{20}$ de uncie aur,

un simplu semn sau simbol al aurului; în felul acesta, însuși procesul de circulație face ca orice monedă de aur să se transforme, într-o măsură mai mare sau mai mică, într-un simplu semn sau simbol al substanței ei. Dar nici un lucru nu poate fi propriul său simbol. Strugurii pictați nu sînt un simbol al strugurilor adevărați, ci struguri aparenți. Cu atît mai mult nu poate un sovereign cu greutate micșorată să fie simbolul unui sovereign cu greutate deplină, exact așa cum un cal slab nu poate fi simbolul unui cal gras. Prin urmare, deoarece aurul devine propriul său simbol, deși nu poate servi drept propriul său simbol, în sferele de circulație în care el se uzează cel mai repede, adică în sferele în care cumpărările și vînzările se reînnoiesc mereu în proporții infime, aurul capătă o existență simbolică ca argint sau aramă, detașată de existența lui ca aur. În aceste sfere ar circula mereu ca monedă o parte determinată din suma totală a banilor de aur, deși nu întotdeauna ar circula unele și aceleași piese de aur. Această parte a aurului va fi înlocuită prin semne de argint sau de aramă. Prin urmare, dacă în interiorul unei țări poate funcționa ca măsură a valorilor, și deci ca bani, numai o singură marfă specifică, în schimb ca monedă pot servi, alături de bani, și diferite alte mărfuri. Aceste mijloace de circulație auxiliare, de pildă semnele de argint sau de aramă, reprezintă în cadrul circulației fracțiuni anumite ale monedei de aur. De aceea propriul lor conținut în argint sau aramă nu este determinat de raportul dintre valoarea argintului și aramei și valoarea aurului, ci se stabilește prin lege în mod arbitrar. Ele trebuie să fie emise numai în asemenea cantități în care ar circula în mod continuu micile fracțiuni ale monedei de aur pe care ele le reprezintă, fracțiuni necesare fie pentru a schimba pe bani mărunți monede de aur mai mari, fie pentru a realiza prețuri corespunzător de mici ale unor

mărfuri. În cadrul circulației mărfurilor cu amănuntul, semnele de argint și de aramă aparțin, la rîndul lor, unor sfere deosebite. Prin însăși natura lucrurilor, viteza circulației lor se află în raport invers cu prețul pe care ele îl realizează în fiecare cumpărare și vînzare singulară, sau cu mărimea acelei fracțiuni de monedă de aur pe care ele o reprezintă. Dacă ținem seama de volumul enorm al comerțului zilnic cu amănuntul într-o țară ca Anglia, proporțiile relativ neînsemnate ale cantității totale de monede auxiliare aflate în circulație ne arată rapiditatea și continuitatea circulației lor. Dintr-un raport parlamentar publicat recent, aflăm, de pildă, că în 1857 monetăria engleză a emis monede de aur în sumă de 4.859.000 de lire sterline, monede de argint în valoare nominală de 733.000 de lire sterline și în valoare metalică de 363.000 de lire sterline. Suma totală a aurului prefăcut în monede în perioada de 10 ani expirată la 31 decembrie 1857 era de 55.239.000 de lire sterline, pe cînd totalul monedelor de argint reprezenta numai 2.434.000 de lire sterline. Monedele de aramă se cifrau în 1857 la numai 6.720 de lire sterline în valoare nominală, valoarea aramei reprezentînd 3.492 de lire sterline, dintre care 3.136 l.st. în pence, 2.464 în jumătăți de penny și 1.120 în farthingi. Valoarea totală a monedelor de aramă bătute în cursul ultimilor zece ani era de 141.477 de lire sterline în valoare nominală, valoarea metalului reprezentînd 73.503 lire sterline. Și așa cum moneda de aur nu se poate fixa pentru totdeauna în funcția ei de monedă, pentru că legea stabilește pierderea de metal care o scoate din circulație, tot așa, invers, semnele de argint și de aramă sînt împiedicate să treacă din sferele lor de circulație în sfera de circulație a monedei de aur și nu se pot fixa acolo ca bani, pentru că legea prevede mărimea prețului pe care ele îl pot realiza. Astfel, de pildă, în Anglia primirea aramei este obligatorie

numai la plățile pînă la 6 pence, iar a argintului numai la plățile pînă la 40 de șilingi. Dacă semnele de argint și de aramă ar fi emise în cantități mai mari decît o cer nevoile sferelor lor de circulație, prețurile mărfurilor nu ar crește de pe urma acestui fapt, ci s-ar produce o acumulare a acestor semne în mîinile negustorilor cu amănuntul, care în cele din urmă ar fi nevoiți să le vîndă ca metal. Astfel, în 1798, o sumă de 20.350 de lire sterline în monede de aramă engleze cheltuite de particulari se acumulase în mîinile micilor negustori, care căutau în zadar să le repună în circulație și în cele din urmă au fost nevoiți să le vîndă ca marfă pe piața aramei *.

Semnele de argint și de aramă care în anumite sfere ale circulației interne reprezintă moneda de aur conțin o cantitate de argint și de aramă stabilită prin lege, dar, odată intrate în circulație, ele se uzează la fel ca și monedele de aur și, corespunzător cu viteza și continuitatea circulației lor, se transformă și mai repede în corpuri ideale, fantomatice. Dacă s-ar proceda și aici la stabilirea unei limite pentru micșorarea conținutului de metal, limită dincolo de care semnele de argint și de aramă să-și piardă caracterul lor de monede, este evident că, într-o anumită parte a propriei lor sfere de circulație, semnele de argint și de aramă ar trebui să fie înlocuite, la rîndul lor, cu alți bani simbolici, să zicem cu bani de fier sau de plumb, și această reprezentare a unor bani simbolici prin alți bani simbolici ar fi un proces fără sfîrșit. De aceea, în toate țările cu o circulație dezvoltată, însăși necesitatea circulației bănești impune ca, în calitatea lor de monedă, semnele de argint și de aramă să devină independente de orice grad de pierdere a metalului lor. Prin aceasta iese

* David Buchanan. „Observations on the subjects treated of in Doctor Smith's Inquiry on the wealth of nations, etc.". Edinburgh, 1814, p. 3.

la iveală ceea ce era în firea lucrurilor, și anume că ele sînt simboluri ale monedei de aur nu pentru că sînt făcute din argint sau din aramă, nu pentru că au o valoare, ci tocmai în măsura în care n-au nici o valoare.

De aici rezultă că în calitate de simboluri ale banilor de aur pot funcționa obiecte relativ lipsite de valoare, de pildă un bilet de *hîrtie*. Existența monedelor auxiliare sub formă de semne de metal — argint, aramă etc. — se explică în cea mai mare parte prin faptul că în majoritatea țărilor metalele mai puțin prețioase, ca argintul în Anglia, arama în republica romană din antichitate, în Suedia, Scoția etc., au circulat ca bani înainte ca procesul de circulație să le fi redus la rolul de monedă divizionară și să fi pus în locul lor un metal mai prețios. De altfel, prin însăși natura lucrurilor, simbolul banilor care izvorăște nemijlocit din circulația metalică este inițial el însuși tot un metal. Așa cum partea de aur care ar trebui să circule mereu ca monedă divizionară este înlocuită prin semne de metal, tot așa și partea de aur care în calitate de monedă este mereu absorbită de sfera circulației interne și, în consecință, trebuie să se afle mereu în circulație poate fi înlocuită prin semne lipsite de valoare. Nivelul sub care masa monedelor aflate în circulație nu scade niciodată se stabilește în fiecare țară în mod empiric. Diferența, inițial insezisabilă, dintre conținutul nominal și conținutul metalic al monedei metalice poate să ajungă, așadar, pînă la separarea lor absolută. Denumirea monetară a banilor se separă de substanța lor și există în afara ei, sub formă de bilete de hîrtie lipsite de valoare. Așa cum, datorită procesului de schimb al mărfurilor, valoarea lor de schimb se cristalizează în bani de aur, tot așa banii de aur aflați în circulație se volatilizează, transformîndu-se în propriul lor simbol, mai întîi sub forma monedei de aur uzate, apoi sub forma monedelor metalice auxiliare și, în sfîrșit, sub

forma unor semne lipsite de valoare, a unor bilete de hîrtie, a unui simplu *semn al valorii.*

Moneda de aur și-a creat însă locțiitori, mai întîi metalici, apoi de hîrtie, numai pentru că, deși a pierdut o parte din metal, ea a continuat să funcționeze ca monedă. Ea circula nu pentru că s-a uzat, ci s-a uzat — pînă s-a transformat într-un simbol — pentru că a circulat mult timp. Numai în măsura în care, în cadrul procesului de circulație, banii de aur devin ei înșiși un simplu semn al propriei lor valori, ei pot fi înlocuiți prin simple semne ale valorii.

În măsura în care mișcarea *M—B—M* este unitatea-proces a celor două momente *M—B* și *B—M*, care trec nemijlocit unul într-altul, sau în măsura în care marfa parcurge procesul metamorfozei ei totale, ea își dezvoltă valoarea de schimb, transformînd-o în preț și în bani, pentru ca imediat să suprime din nou această formă și să redevină o marfă sau, mai curînd, o valoare de întrebuințare. Prin urmare, marfa atinge *numai o independență aparentă* a valorii ei de schimb. Am văzut, pe de altă parte, că aurul, în măsura în care funcționează numai ca monedă sau în măsura în care se află mereu în circulație, reprezintă în realitate numai veriga de legătură în metamorfozele mărfurilor și *existența* lor *bănească efemeră;* el realizează prețul unor mărfuri numai pentru a realiza apoi prețul altor mărfuri, dar nu apare nicăieri ca existență în repaus a valorii de schimb sau chiar ca marfă aflată în repaus. Realitatea pe care valoarea de schimb a mărfurilor o capătă în acest proces și pe care aurul o reprezintă în circulația lui nu este decît realitatea scînteii electrice. Deși este aur real, el funcționează numai ca aur aparent, și de aceea poate fi înlocuit în această funcție printr-un semn care să-l reprezinte.

Semnul valorii, de pildă un bilet de hîrtie care funcționează ca monedă, este un semn care indică cantitatea de aur exprimată în denumirea sa monetară, adică un *semn al aurului.* Așa cum în sine o cantitate determinată de aur nu exprimă un raport de valoare, tot așa semnul care înlocuiește aurul nu exprimă un asemenea raport. În măsura în care o cantitate determinată de aur, ca timp de muncă materializat, posedă o valoare de mărime determinată, semnul aurului reprezintă valoare. Dar mărimea valorii reprezentate prin acest semn depinde în fiecare caz de valoarea cantității de aur pe care el o reprezintă. În raport cu mărfurile, semnul valorii reprezintă *realitatea prețului lor,* este signum pretii * și semnul valorii lor, numai pentru că valoarea lor este exprimată în prețul lor. În procesul *M—B—M,* în măsura în care el se prezintă numai ca unitate-proces sau ca trecere nemijlocită a celor două metamorfoze una în alta — și el se prezintă astfel în sfera circulației, în care funcționează semnul valorii —, valoarea de schimb a mărfurilor capătă în preț numai o existență ideală, iar în bani numai o existență imaginară, simbolică. Valoarea de schimb, așadar, nu face *decît* să se manifeste ca imaginară sau ca reprezentată sub formă de obiect, dar ea nu posedă nici o *realitate,* în afară de cea pe care o are chiar în mărfuri, în măsura în care în ele este materializată o cantitate determinată de timp de muncă. De aceea *se creează aparența* că semnul valorii ar reprezenta *nemijlocit* valoarea mărfurilor, prezentîndu-se nu ca semn al aurului, ci ca semn al valorii de schimb, care în preț este doar exprimată, dar de existat există numai în marfa propriu-zisă. Această aparență este însă falsă. Semnul valorii e nemijlocit numai *semn al prețului,* adică *semn al aurului,* și numai pe cale ocolită semn al valorii mărfii. Aurul nu și-a vîndut umbra, ca

* — semnul prețului. — *Nota trad.*

Peter Schlemihl [27]; dimpotrivă, el cumpără cu umbra sa. De aceea semnul valorii acționează numai în măsura în care reprezintă în procesul circulației prețul unei mărfi față de altă marfă sau în măsura în care *reprezintă aurul* față de fiecare posesor de mărfuri. Un obiect anumit, relativ lipsit de valoare, de exemplu o bucată de piele, un bilet de hîrtie etc., devine — mai întîi din obișnuință — semn al materialului bănesc, dar se statornicește ca atare numai atunci cînd existența lui ca simbol este garantată prin voința generală a posesorilor de mărfuri, adică atunci cînd dobîndește o existență stabilită prin lege și deci un curs obligatoriu. Banii de hîrtie ai statului cu curs obligatoriu reprezintă forma desăvîrșită a *semnului valorii* și unica formă a banilor de hîrtie, care ia naștere nemijlocit din circulația metalică sau din circulația de mărfuri simplă. *Banii de credit* țin de o sferă superioară a procesului de producție social și sînt guvernați de cu totul alte legi. Banii de hîrtie simbolici nu se deosebesc în fond cu nimic de moneda metalică auxiliară, numai că ei acționează într-o sferă mai largă a circulației. Dacă dezvoltarea pur tehnică a etalonului prețurilor sau a prețului monetar și, mai departe, transformarea exterioară a lingourilor de aur în monede de aur au fost de ajuns pentru a determina intervenția statului, ducînd astfel la separarea vădită a circulației interne de circulația generală a mărfurilor, desăvîrșirea acestei separări se datorește dezvoltării și transformării monedei în semn al valorii. Ca simplu mijloc de circulație, banii pot căpăta o existență de sine stătătoare numai în sfera circulației interne.

Expunerea noastră a arătat că existența monetară a aurului ca semn al valorii detașat de substanța aur rezultă din însuși procesul de circulație și nu dintr-un acord sau din amestecul statului. Rusia oferă un exemplu izbitor de naștere naturală a semnului valorii. Pe vremea cînd pieile

și blănurile serveau acolo ca bani, contradicția dintre acest material perisabil și incomod și funcția lui ca mijloc de circulație a generat obiceiul de a-l înlocui cu mici bucăți de piele ștampilată, care deveneau în felul acesta ordine de plată plătibile în piei și blănuri. Mai tîrziu, sub denumirea de copeici, ele au devenit simple semne pentru fracțiuni ale rublei de argint și și-au păstrat pe alocuri acest rol pînă în 1700, cînd Petru cel Mare a poruncit să fie schimbate pe monede mărunte de aramă, emise de stat *. Autorii din antichitate, care au putut observa numai fenomenele circulației metalice, priveau deja moneda de aur ca simbol sau ca semn al valorii. În acest sens pot fi citați Platon ** și Aristotel ***. În țările în care creditul e complet nedez-

---

* Henry Storch. „Cours d'économie politique etc. avec des notes par J. B. Say". Paris, 1823, t. IV, p. 79. Storch și-a publicat lucrarea la Petersburg în limba franceză. J. B. Say a retipărit-o imediat la Paris, completînd-o cu așa-zise „note", care de fapt nu conțin decît locuri comune. Storch a primit cu multă răceală această completare a operei sale de către acest „prince de la science" (vezi lucrarea sa „Considérations sur la nature du revenu national", Paris, 1824).

** Plato. De Rep., L.II : „νόμισμα ξύμβολον τῆς αλλαγῆς", Opera omnia, etc., ed. G. Stallbaumius, London. 1850, p. 304. Platon dezvoltă noțiunea de bani numai în două determinări, și anume ca măsură a valorii și ca semn al valorii ; dar, pe lîngă semnul valorii care este folosit în circulație internă, el cere un alt semn al valorii pentru comerțul cu Grecia și cu alte țări (comp. și cartea a 5-a a „Legilor" sale).

*** Aristotel. „Ethica Nicomachea", cartea 5, capit. 8 : „Banii au devenit mijloc general de schimb în urma unui acord. Tocmai de aceea ei se numesc νόμισμα, pentru că nu există de la natură, ci în virtutea unei statorniciri (νόμω), și depinde de noi ca să-i schimbăm și să-i facem nefolositori". Aristotel concepea banii incomparabil mai multilateral și mai profund decît Platon. În pasajul următor el explică admirabil cum schimbul în natură dintre diferitele comunități generează necesitatea de a se atribui caracterul de bani unei mărfi specifice, adică unei substanțe care posedă ea însăși valoare. „Cînd sursele de ajutor reciproc de unde puteau fi aduse produsele ce lipseau și unde puteau fi trimise surplusurile proprii au devenit mai îndepărtate, s-a ajuns în mod inevitabil la folosirea banilor... S-a convenit ca în schimburile reciproce să se dea și să se ia ceva care, fiind în sine un lucru prețios, să fie în același timp ușor de mînuit, de pildă fierul, argintul sau ceva asemănător". Aristotel. „De Republica", l.I, c.9. Michel Chevalier, care fie că nu l-a citit pe Aristotel, fie că nu l-a înțeles, citează acest pasaj pentru a dovedi că, după părerea lui Aristotel, mijlocul de circulație

voltat, de pildă în China, banii de hîrtie cu curs obligatoriu se întîlnesc foarte timpuriu *. Apărătorii mai recenți ai banilor de hîrtie arată și ei în mod expres că transformarea monedei metalice în semn al valorii are loc chiar în procesul de circulație. În acest sens se pronunță Benjamin Franklin ** și episcopul Berkeley ***.

Cîte topuri de hîrtie tăiată în bilete pot circula ca bani? Pusă în felul acesta, întrebarea ar fi absurdă. Semnele lipsite de valoare sînt semne ale valorii numai în măsura în care ele reprezintă în procesul de circulație aurul, și ele

---

trebuie să constea dintr-o substanță care posedă în sine valoare. Dimpotrivă, Aristotel spune în mod expres că banii ca simplu mijloc de circulație par să existe numai în virtutea unui acord sau în virtutea legii, după cum o arată și denumirea lor, νόμισμα, precum și faptul că în realitate valoarea lor de întrebuințare ca monedă ei o capătă numai de la funcția lor și nu de la o valoare de întrebuințare care să le aparțină lor înșiși. „Banii par a fi un lucru de nimic, ceva pur convențional, care nu au nimic de la natură, căci în afara circulației ei își pierd orice valoare și nu sînt buni de nimic" (op. cit. [pag. 15]).

* Mandeville, Sir John. „Voyages and Travels". London, ed. 1765, p. 105: „Acest împărat (al Chinei) poate cheltui cît îi place, fără nici o socoteală, căci el nu cheltuiește și nu fabrică decît bani din piele sau din hîrtie ștampilată. Și cînd acești bani circulă un timp atît de îndelungat încît încep să se uzeze, oamenii îi aduc la vistieria împăratului și capătă acolo bani noi în locul celor vechi. Acești bani circulă în toată țara și în toate provinciile... Ei nu fac bani nici din aur, nici din argint"; și, socoate Mandeville, „de aceea el poate cheltui necontenit și fără limită".

** Benjamin Franklin. „Remarks and facts relative to the American paper money". 1764, p. 348, l.c.: „În momentul de față, chiar și banii de argint din Anglia își datorează, în parte, valoarea rolului lor de mijloc de plată legal; este vorba de partea din valoare care constituie diferența dintre greutatea reală și denumirea lor. Majoritatea șilingilor și a monedelor de șase pence care circulă în prezent au pierdut prin uzură 5, 10 sau 20% din greutatea lor, iar unele piese de șase pence chiar 50%. Acestei diferențe dintre valoarea *reală* și cea *nominală* nu-i corespunde nici o valoare intrinsecă; ei nu-i corespunde nici măcar o hîrtie, nimic nu-i corespunde. O monedă de argint în valoare de 3 pence trece drept o monedă de 6 pence numai pentru că este un mijloc de plată legal și pentru că toți au certitudinea că o pot plasa ușor la aceeași valoare".

*** Berkeley, op. cit.: „Dacă denumirea monedei se va păstra după ce metalul ei va fi împărtășit soarta tuturor lucrurilor pieritoare, înseamnă oare aceasta că comerțul va înceta să existe?"

reprezintă aurul numai în măsura în care acesta ar intra ca monedă în procesul de circulație ; această cantitate este determinată de propria lui valoare dacă valorile de schimb ale mărfurilor și viteza metamorfozelor lor sînt date. Bilete cu denumirea de 5 l.st. n-ar putea circula decît într-un număr de 5 ori mai mic decît biletele cu denumirea de 1 l.st., și, dacă toate plățile s-ar face în bilete de cîte 1 șiling, ar trebui să circule de 20 de ori mai multe bilete a 1 șiling decît bilete a 1 l.st. Dacă moneda de aur ar fi reprezentată prin bilete cu denumiri diferite, de exemplu prin bilete de 5 l.st., 1 l.st. și 10 șilingi, cantitatea acestor feluri diferite de semne ale valorii ar fi determinată nu numai de cantitatea de aur necesară circulației în totalitatea ei, ci și de cantitatea de aur necesară pentru sfera de circulație a fiecărui fel de bilete. Dacă 14.000.000 de lire sterline (cifră admisă de legislația bancară din Anglia, dar nu pentru monedă, ci pentru banii de credit) ar reprezenta nivelul sub care circulația unei țări nu ar scădea niciodată, atunci ar putea să circule 14.000.000 de bilete de hîrtie, fiecare fiind semnul valorii pentru 1 l.st. Dacă valoarea aurului ar scădea sau ar crește deoarece timpul de muncă necesar pentru producerea lui s-ar micșora sau ar crește, atunci, dacă valoarea de schimb a aceleiași mase de mărfuri rămîne neschimbată, numărul biletelor de 1 l.st. aflate în circulație ar crește sau s-ar micșora în raport invers cu schimbarea valorii aurului. Dacă aurul ca măsură a valorii ar fi înlocuit cu argint, atunci — dacă raportul dintre valoarea argintului și valoarea aurului ar fi de 1 : 15 și dacă pe viitor fiecare bilet ar reprezenta o cantitate de argint egală cu cea de aur pe care a reprezentat-o înainte — ar trebui să se afle în circulație 210.000.000 de bilete de 1 l.st. în loc de 14.000.000. Cantitatea biletelor de hîrtie este determinată, așadar, de cantitatea banilor de aur pe care ei îi înlocuiesc în circu-

lație, și deoarece biletele de hîrtie sînt semne ale valorii numai în măsura în care înlocuiesc banii de aur, valoarea lor e determinată pur și simplu de *cantitatea* lor. Prin urmare, în timp ce cantitatea de aur aflată în circulație depinde de prețurile mărfurilor, valoarea biletelor de hîrtie aflate în circulație depinde, dimpotrivă, exclusiv de propria lor cantitate.

Intervenția statului, care emite banii de hîrtie și le fixează un curs obligatoriu — și aici ne ocupăm numai de asemenea bani de hîrtie —, pare să desființeze legea economică. Statul, care prin prețul monetar nu făcea decît să dea nume unei greutăți de aur determinate și care prin baterea monedei nu făcea decît să aplice pe piesa de aur ștampila sa, pare să transforme acum, prin puterea magică a ștampilei sale, biletele de hîrtie în aur. Deoarece biletele de hîrtie au un curs obligatoriu, nimeni nu poate împiedica statul să impună circulației un număr oricît de mare din aceste bilete și să le imprime orice denumire monetară: 1 l.st., 5 l.st., 20 l.st. O dată intrate în circulație, biletele nu mai pot fi aruncate afară din ea, pentru că stîlpii de hotar ai țării respective împiedică ieșirea lor și pentru că *în afara* circulației ele își pierd orice valoare, atît valoarea de întrebuințare cît și valoarea de schimb. Detașate de existența lor funcțională, ele se transformă în petice de hîrtie lipsite de orice valoare. Dar această putere a statului este numai aparentă. El poate să arunce în circulație orice cantitate de bilete de hîrtie cu orice denumiri monetare, dar o dată cu acest act mecanic încetează și controlul său. O dată intrate în circulație, semnele valorii, sau banii de hîrtie, cad sub puterea legilor ei imanente.

Dacă pentru a satisface nevoile circulației mărfurilor ar fi necesară o cantitate de 14.000.000 de lire sterline aur, iar statul ar arunca în circulație 210.000.000 de bilete de hîrtie, fiecare cu denumirea de 1 l.st., aceste 210.000.000

s-ar transforma în reprezentanți ai aurului pentru o sumă totală de 14.000.000 de lire sterline. Ar fi același lucru ca și cînd statul ar fi făcut din biletele de 1 l.st. reprezentanții unui alt metal, de 15 ori mai puțin prețios, sau ai unei cantități de aur a cărei greutate este de 15 ori mai mică decît cea dinainte. Nu s-ar schimba nimic în afară de denumirea etalonului prețurilor, care este, firește, convențională, indiferent dacă se schimbă direct, prin schimbarea conținutului monedei, sau indirect, prin sporirea cantității biletelor de hîrtie într-o proporție corespunzătoare unui nou etalon, mai scăzut. Deoarece denumirea de liră sterlină va indica acum o cantitate de aur de 15 ori mai mică, prețurile tuturor mărfurilor se vor urca de 15 ori și cele 210.000.000 de bilete de 1 l.st. vor fi acum de fapt tot atît de necesare pe cît erau înainte cele 14.000.000. În aceeași măsură în care ar crește suma totală a semnelor valorii s-ar micșora cantitatea de aur reprezentată de fiecare semn în parte. Urcarea prețurilor n-ar fi decît o reacție a procesului de circulație, care egalează în mod forțat semnele valorii cu cantitatea de aur în locul căreia ele circulă.

Istoria ciuntirii monedei de către guvernele Angliei și Franței ne oferă numeroase exemple cînd prețurile nu s-au urcat în aceeași măsură în care a fost ciuntită moneda de argint. Acest fenomen se datorește pur și simplu faptului că măsura sporirii cantității de monede nu corespundea măsurii în care a fost falsificată moneda, adică faptului că cantitatea emisă de monede cu conținut metalic micșorat nu era suficientă pentru ca valorile de schimb ale mărfurilor să fie evaluate de aici înainte în acest metal ca măsură a valorilor și să fie realizate cu ajutorul unor monede corespunzătoare acestei unități de măsură mai scăzute. Prin aceasta se rezolvă dificultatea rămasă nerezolvată în duelul dintre Locke și Lowndes. Raportul în care semnul valorii, indiferent dacă este vorba de bilete de

hîrtie sau de monede de aur și de argint falsificate, înlocuiește greutăți de aur și de argint corespunzătoare prețului monetar nu depinde de propriul lui material, ci de cantitatea în care aceste semne se află în circulație. Dificultatea de a înțelege acest raport provine de acolo că banii, în cele două funcții ale lor ca măsură a valorii și ca mijloc de circulație, sînt supuși unor legi care nu numai că își sînt opuse una alteia, ci, după cît se pare, contrazic caracterul opus al acestor două funcții. Pentru funcția banilor ca măsură a valorilor, funcție în care banii servesc numai ca bani de calcul, iar aurul servește numai ca aur ideal, are o importanță hotărîtoare materialul natural al banilor. Evaluate în argint sau ca prețuri în argint, valorile de schimb se prezintă, firește, cu totul altfel decît atunci cînd sînt exprimate în aur sau ca prețuri în aur. Dimpotrivă, în funcția lor ca mijloc de circulație, în care banii apar nu numai în reprezentare, ci trebuie să fie prezenți ca obiect real alături de celelalte mărfuri, materialul banilor devine indiferent și totul depinde numai de cantitatea lor. Pentru unitatea de măsură are o însemnătate hotărîtoare dacă ea este un pfund de aur, de argint sau de aramă; dimpotrivă, numai numărul monedelor, independent de materialul lor propriu, le face să fie întruchiparea corespunzătoare a fiecăreia dintre aceste unități de măsură. Dar judecata comună găsește o contradicție în faptul că în banii doar imaginari totul depinde de substanța lor materială, pe cînd în moneda materialmente existentă totul depinde de un raport numeric ideal.

Prin urmare, urcarea sau scăderea prețurilor mărfurilor în funcție de sporirea sau de micșorarea masei biletelor de hîrtie — aceasta din urmă acolo unde drept mijloc de circulație servesc exclusiv biletele de hîrtie — nu înseamnă decît că prin intermediul procesului de circulație se înfăptuiește în mod forțat legea, violată în mod

mecanic din afară, potrivit căreia cantitatea de aur aflată în circulație este determinată de prețurile mărfurilor, iar cantitatea semnelor valorii aflate în circulație este determinată de cantitatea monedelor de aur pe care aceste semne le înlocuiesc în circulație. De aceea, pe de altă parte, orice masă de bilete de hîrtie este absorbită și oarecum digerată de procesul de circulație, pentru că semnul valorii, indiferent cu ce titlu de aur ar intra în circulație, este comprimat în cadrul acesteia din urmă astfel încît să devină semnul cantității de aur care ar putea circula în locul lui.

In circulația semnelor valorii, toate legile circulației bănești reale apar răsturnate și puse cu capul în jos. In timp ce aurul circulă pentru că are valoare, banii de hîrtie au valoare pentru că circulă. In timp ce, la o valoare de schimb dată a mărfurilor, cantitatea aurului aflat în circulație depinde de propria lui valoare, valoarea banilor de hîrtie depinde de cantitatea în care ei se află în circulație. In timp ce cantitatea aurului aflat în circulație crește sau scade o dată cu urcarea sau cu scăderea prețurilor mărfurilor, prețurile mărfurilor par a se urca sau a scădea în funcție de schimbarea cantității banilor de hîrtie aflați în circulație. In timp ce circulația mărfurilor poate absorbi numai o cantitate determinată de monede de aur și de aceea restrîngerea și sporirea alternativă a cantității de bani aflate în circulație se afirmă ca o lege necesară, banii de hîrtie par a putea intra în circulație în orice cantitate. In timp ce statul falsifică moneda de aur și de argint și prin aceasta, dacă emite moneda fie și numai cu $^1/_{100}$ de gran sub conținutul ei nominal, tulbură funcționarea ei ca mijloc de circulație, el efectuează o operație întru totul regulată atunci cînd emite bilete de hîrtie lipsite de valoare, care, în afară de numele monetar, nu au nimic comun cu metalul. In timp ce moneda de aur reprezintă

în mod vizibil valoarea mărfurilor numai în măsura în care aceasta din urmă este exprimată în aur sau reprezentată ca preț, semnul valorii pare a reprezenta nemijlocit valoarea mărfii. De aici se vede limpede de ce autorii care au cercetat fenomenele circulației banilor în mod unilateral, studiind numai circulația banilor de hîrtie cu curs obligatoriu, nu au putut înțelege just legile imanente ale circulației banilor. Intr-adevăr, în circulația semnelor valorii aceste legi sînt nu numai inversate, ci și imperceptibile, deoarece banii de hîrtie, dacă sînt emiși în cantitate cuvenită, efectuează mișcări care nu le sînt proprii lor ca semne ale valorii, pe cînd mișcarea care le este proprie, în loc să izvorască nemijlocit din metamorfoza mărfurilor, ia naștere din violarea proporției juste dintre banii de hîrtie și aur.

3. Banii

Spre deosebire de monedă, *banii,* fiind rezultatul procesului circulației sub forma *M—B—M,* constituie punctul de plecare al procesului circulației sub forma *B—M—B,* adică schimbarea banilor pe marfă cu scopul de a schimba marfa pe bani. În forma *M—B—M* punctul de plecare și punctul final al mișcării îl constituie marfa, în forma *B—M—B* banii. În prima formă, banii mijlocesc schimbul de mărfuri, în a doua marfa mijlocește transformarea banilor în bani. Banii, care în prima formă apar ca simplu mijloc, în a doua apar ca scop final al circulației, pe cînd marfa, care în prima formă apare ca scop final, în a doua apare ca simplu mijloc. Deoarece banii înșiși sînt deja rezultatul circulației *M—B—M,* în forma *B—M—B* rezultatul circulației apare totodată ca punctul ei de plecare. În timp ce în *M—B—M* conținutul real al procesului îl constituie schimbul de substanțe, conținutul real al celui de-al doilea proces, al procesului *B—M—B,* îl constituie însăși

existența formei de marfă care izvorăște din acest prim proces.

In forma *M—B—M* ambii termeni extremi reprezintă mărfuri de valoare egală, dar în același timp valori de întrebuințare diferite din punct de vedere calitativ. Schimbul lor *M—M* este un schimb real de substanțe. In forma *B—M—B*, dimpotrivă, ambii termeni extremi sînt aur, și anume aur de valoare egală. A schimba aur pe marfă pentru a schimba apoi marfa pe aur, sau, dacă avem în vedere rezultatul *B—B*, a schimba aur pe aur, pare a fi ceva absurd. Dacă însă exprimăm *B—M—B* în formula : *a cumpăra* pentru *a vinde* — ceea ce nu înseamnă decît a schimba aur pe aur printr-o mișcare mijlocitoare — vom recunoaște imediat în ea forma dominantă a producției burgheze. In practică însă nu se cumpără pur și simplu pentru a vinde, ci se cumpără ieftin pentru a se vinde mai scump. Banii se schimbă pe marfă pentru a schimba din nou aceeași marfă pe o cantitate mai mare de bani, astfel încît termenii extremi *B* și *B*, dacă nu diferă din punct de vedere calitativ, diferă însă din punct de vedere cantitativ. O asemenea deosebire cantitativă presupune *un schimb de neechivalente*, pe cînd marfa și banii ca atare nu sînt decît forme opuse ale mărfii însăși, deci moduri diferite de existență ale aceleiași mărimi de valoare. Prin urmare, circuitul *B—M—B* ascunde sub formele bani și marfă relații de producție mai dezvoltate și reprezintă în sfera circulației simple doar reflectarea unei mișcări mai complexe. De aceea banii, spre deosebire de mijloacele de circulație, trebuie să fie deduși din forma nemijlocită a circulației mărfurilor *M—B—M*.

Aurul, adică marfa specifică care servește ca măsură a valorilor și ca mijloc de circulație, devine *bani* fără vreo altă intervenție din partea societății. In Anglia, unde argintul nu este nici măsură a valorilor și nici mijloc de cir-

culație dominant, el nu devine bani, la fel cum în Olanda aurul, de cînd a fost detronat ca măsură a valorii, a încetat a fi bani. Așadar, o marfă devine bani în primul rînd ca unitate a măsurii valorii și a mijlocului de circulație, adică unitatea măsurii valorii și a mijlocului de circulație este bani. Dar, ca asemenea unitate, aurul posedă și o existență de sine stătătoare, distinctă de existența lui în aceste două funcții. Ca măsură a valorilor, aurul constituie numai bani ideali și aur ideal; ca simplu mijloc de circulație, el constituie bani simbolici și aur simbolic; dar, în simpla sa întrupare metalică, aurul constituie bani, sau banii sînt aur real.

Să examinăm acum marfa aur aflată în repaus, care este bani în raportul ei cu celelalte mărfuri. Toate mărfurile reprezintă în prețurile lor o anumită sumă de aur; ele sînt deci numai aur imaginar sau bani imaginari, *reprezentanți ai aurului,* în timp ce, dimpotrivă, în calitate de semn al valorii banii apăreau doar ca simpli reprezentanți ai prețurilor mărfurilor *. Prin urmare, deoarece toate mărfurile nu sînt decît bani imaginari, banii sînt singura marfă reală. În opoziție cu mărfurile, care nu fac decît să reprezinte existența de sine stătătoare a valorii de schimb, a muncii sociale generale, a avuției abstracte, aurul este *existența materială a avuției abstracte.* Sub aspectul valorii de întrebuințare, fiecare marfă exprimă, prin raportarea ei la o nevoie deosebită, numai un singur moment al avuției materiale, numai o singură latură a avuției. Banii însă satisfac orice nevoie, în măsura în care pot fi schimbați nemijlocit pe orice obiect necesar. Propria lor valoare de întrebuințare se realizează în șirul nesfîrșit de valori de întrebuințare care formează echivalentul ba-

* „Nu numai metalele nobile sînt reprezentanți ai lucrurilor..., ci și, invers, lucrurile sînt... reprezentanți ai aurului și argintului". A Genovesi. „Lezioni di Economia civile" (1765), p. 281, în ediția Custodi. Economiștii moderni, vol. VIII.

nilor. În trainica lor substanță metalică ei conțin într-o formă latentă toată avuția materială desfășurată în lumea mărfurilor. Prin urmare, dacă în prețurile lor mărfurile reprezintă echivalentul general sau avuția abstractă, aurul, acesta din urmă reprezintă în valoarea lui de întrebuințare valorile de întrebuințare ale tuturor mărfurilor. Aurul este deci *reprezentantul material al avuției materiale.* El este „le précis de toutes les choses" * *(Boisguillebert),* compendiul avuției sociale. El este totodată, după formă, întruchiparea nemijlocită a muncii generale și, după conținut, totalitatea felurilor de muncă reală. El este avuția generală individualizată **. În rolul său de mijlocitor al circulației, aurul a trecut prin tot felul de vicisitudini, a fost ciuntit și chiar subțiat pînă a devenit un simplu petic de hîrtie simbolic. Dar ca bani, el își recapătă măreția de aur. Din slugă el devine stăpîn ***. Din simplu salahor el devine zeul mărfurilor ****.

---

* Chintesența tuturor lucrurilor. — *Nota trad.*

** Petty: „Aurul și argintul sînt «universal wealth» [«avuție universală»]", „Political Arithmetic", p. 242.

*** E. Misselden. „Free trade or the means to make trade florish etc." London, 1622. „Materialul natural al comerțului este marfa, adică lucrurile pe care, la terminarea producției, negustorii le consideră bunuri utile. Materialul artificial al comerțului îl constituie banii, care au fost denumiți sinewes of warre and of state [nervul războiului și al statului]. Deși atît prin firea lucrurilor cît și în timp banii apar după marfă, totuși în prezent ei au dobîndit în practică o însemnătate primordială" (pag. 7). El compară marfa și banii cu „cei doi fii ai patriarhului Iacob, care și-a pus mîna dreaptă pe fiul mai mic și stînga pe fiul mai mare" (op. cit.). Boisguillebert. „Dissert. sur la nature des richesses etc.", l.c. (p.395, 399). „...Și iată-l pe sclavul comerțului devenit stăpînul lui... Mizeria popoarelor vine numai de acolo că cel care mai înainte fusese sclav a fost făcut stăpîn, sau, mai bine zis, tiran".

**** *Boisguillebert:* „Oamenii au ajuns să idolatrizeze aceste metale (aurul și argintul) și, desconsiderînd scopul și intențiile pentru care au fost introduse în comerț, și anume de a servi ca gaj în procesul de schimb și la predarea reciprocă, le-au înlăturat aproape complet de la îndeplinirea acestui serviciu, pentru a le transforma în *zei,* cărora li s-au jertfit și li se mai jertfesc încă mai multe avuții, lucruri prețioase și chiar vieți omenești decît a jertfit vreodată antichitatea oarbă acestor false divinități" (op. cit., pag. 395).

a) Tezaurizarea

Aurul ca bani s-a separat inițial de mijlocul de circulație prin aceea că marfa și-a întrerupt procesul metamorfozei și a rămas încremenită sub formă de crisalidă de aur. Aceasta se întîmplă ori de cîte ori vînzarea nu este urmată de cumpărare. Prin urmare, separarea de sine stătătoare a aurului în calitate de bani este, înainte de toate, expresia concretă a scindării procesului de circulație sau a metamorfozei mărfii în două acte separate, care există independent unul de altul. Moneda însăși devine bani de îndată ce mișcarea ei e întreruptă. În mîna vînzătorului care a primit-o în schimbul mărfii sale, ea este bani și nu monedă; de îndată ce pleacă din mîna lui, ea redevine monedă. Fiecare e vînzător al mărfii unilaterale pe care o produce și cumpărător al tuturor celorlalte mărfuri de care are nevoie pentru existența lui socială. În timp ce apariția sa ca vînzător depinde de timpul de muncă necesar pentru producerea mărfii sale, apariția sa ca cumpărător este determinată de reînnoirea permanentă a nevoilor sale de trai. Pentru a putea cumpăra fără să vîndă, el trebuie să fi vîndut fără să fi cumpărat. În realitate, circulația *M—B—M* este unitatea-proces a vînzării și cumpărării numai în măsura în care ea este totodată procesul permanent al separării lor. Pentru ca banii să curgă permanent ca monedă, moneda trebuie să se sedimenteze permanent sub formă de bani. Circulația permanentă a monedei este condiționată de reținerea ei permanentă, în cantități mai mari sau mai mici, în cadrul unor fonduri monetare de rezervă, care se nasc pretutindeni în sfera circulației și în același timp o condiționează; formarea, repartizarea, dispariția și reconstituirea acestor fonduri de rezervă se schimbă mereu, existența lor dispare mereu, dispariția lor are loc în permanență. Adam Smith a exprimat această transformare neîncetată a

monedei în bani și a banilor în monedă, spunînd că fiecare posesor de mărfuri, pe lîngă marfa deosebită pe care o vinde, trebuie să aibă întotdeauna în rezervă o anumită sumă din marfa generală, sumă cu care el cumpără. Am văzut că, în circulația *M—B—M*, veriga a doua, *B—M*, se fărîmițează într-o serie de cumpărări care nu se efectuează dintr-o dată, ci succesiv, astfel încît o parte din *B* circulă ca monedă, pe cînd cealaltă parte rămîne în repaus ca bani. Banii sînt aici de fapt numai *monedă suspendată*, și diferitele părți componente ale masei monetare aflate în circulație apar întotdeauna alternativ cînd într-o formă, cînd în alta. Prin urmare, această primă transformare a mijlocului de circulație în bani nu reprezintă decît un moment tehnic al circulației bănești însăși *.

Prima formă naturală a avuției o constituie surplusul sau excedentul de produse, adică partea din produse care nu este necesară nemijlocit ca valoare de întrebuințare, sau posesiunea unor produse a căror valoare de întrebuințare nu intră în sfera necesităților stricte. Atunci cînd am analizat trecerea mărfii în bani, am văzut că pe treptele nedezvoltate ale producției acest prisos sau excedent de produse formează sfera propriu-zisă a schimbului de mărfuri. Produsele excedentare devin produse care pot fi schimbate, sau mărfuri. Forma de existență adecvată a acestui surplus o constituie aurul și argintul, prima formă în care avuția se statornicește ca avuție socială abstractă. Nu nu-

---

* *Boisguillebert* își dă seama că chiar prima imobilizare a banilor, a acestui perpetuum mobile, adică negarea existenței lor funcționale ca mijloc de circulație, înseamnă separarea și transformarea lor în ceva de sine stătător în raport cu mărfurile. Banii, zice el, trebuie să se afle „în continuă mișcare, ceea ce nu este posibil decît atîta timp cît ei posedă mobilitate; dar, de îndată ce devin lipsiți de mobilitate, totul e pierdut" („Le détail de la France", p. 213). El nu înțelege că această oprire este condiția mișcării lor. În fond el vrea ca forma valoare a mărfurilor să apară doar ca formă efemeră a schimbului lor de substanțe, dar să nu se consolideze niciodată ca scop în sine.

mai că mărfurile pot fi păstrate sub formă de aur sau de argint, adică sub formă de material bănesc, ci aurul și argintul sînt avuție sub o formă care poate fi păstrată. Orice valoare de întrebuințare ca atare servește prin aceea că e consumată, adică nimicită. Valoarea de întrebuințare a aurului ca bani constă însă în a fi purtătorul valorii de schimb, în a fi — ca materie primă informă — materializarea timpului de muncă general. Ca metal inform, valoarea de schimb posedă o formă neperisabilă. O cantitate de aur sau de argint, imobilizată astfel sub formă de bani, este un *tezaur*. La popoarele cu circulație pur metalică, de pildă la popoarele din antichitate, tezaurizarea apare ca un proces general, începînd de la individul izolat și terminînd cu statul care își păzește tezaurul de stat. În timpurile mai vechi, în Asia și în Egipt, aceste tezaure păzite de regi și de preoți apar mai curînd ca o mărturie a puterii lor. În Grecia și la Roma, formarea unor tezaure de stat, ca formă de surplusuri întotdeauna sigură și întotdeauna la îndemînă, devine o sarcină politică. Transferarea rapidă a unor astfel de tezaure dintr-o țară în alta de către cuceritori și subitul lor aflux parțial în circulație constituie o particularitate a economiei din antichitate.

Ca *timp de muncă materializat*, aurul garantează mărimea propriei sale valori și, deoarece el este materializarea timpului de muncă *general*, procesul de circulație îi garantează acțiunea sa permanentă ca valoare de schimb. Prin simplul fapt că posesorul de mărfuri poate păstra marfa sub forma ei de valoare de schimb sau însăși valoarea de schimb ca marfă, schimbul de mărfuri cu scopul de a le recăpăta sub forma transformată a aurului devine motivul propriu-zis al circulației. Metamorfoza mărfii *M—B* are drept scop însăși această metamorfoză, adică transformarea mărfii dintr-o avuție naturală deosebită într-o avuție socială generală. În locul schimbului de substanțe, schimbul

formei devine scop în sine. Dintr-o simplă formă, valoarea de schimb devine conținutul mișcării. Marfa se păstrează ca avuție, ca marfă, numai în măsura în care se menține în sfera circulației, și în această stare fluidă ea se menține numai în măsura în care se solidifică ca argint și ca aur. Ea rămîne în fluxul mărfurilor ca cristal al procesului de circulație. Or, aurul și argintul se fixează ca bani numai în măsura în care nu sînt mijloace de circulație. *Ele devin bani numai cînd nu sînt mijloace de circulație.* Rezultă deci că retragerea mărfii din circulație sub formă de aur constituie singurul mijloc de a o menține mereu în sfera circulației.

Posesorul de mărfuri poate să scoată din circulație sub formă de bani numai atît cît îi dă sub formă de marfă. A vinde mereu, a arunca necontenit în circulație mărfuri — iată deci prima condiție a tezaurizării, din punctul de vedere al circulației mărfurilor. Pe de altă parte, ca mijloc de circulație banii dispar mereu în însuși procesul de circulație, pentru că ei se realizează mereu în valori de întrebuințare și se mistuiesc într-o consumare efemeră. Ei trebuie deci să fie smulși din fluxul mistuitor al circulației, sau marfa trebuie să fie oprită la prima ei metamorfoză, pentru a împiedica banii să-și exercite funcția de mijloc de cumpărare. Posesorul de mărfuri, care a devenit acum tezaurizator, trebuie să vîndă cît mai mult și să cumpere cît mai puțin, cum preconiza încă bătrînul Caton: patrem familias vendacem, non emacem esse[28]. Așa cum hărnicia este condiția pozitivă a tezaurizării, economisirea este condiția ei negativă. Cu cît este mai mică măsura în care echivalentul mărfii este retras din circulație sub formă de mărfuri deosebite sau valori de întrebuințare, cu atît este mai mare măsura în care acest echivalent este retras de acolo

sub formă de bani sau de valoare de schimb *. Prin urmare, însușirea avuției sub forma ei generală determină renunțarea la avuție în realitatea ei materială. De aceea stimulentul vital al tezaurizării este *avariția*, pentru care nu marfa ca valoare de întrebuințare constituie o trebuință, ci valoarea de schimb ca marfă. Pentru a-și însuși prisosul sub forma lui generală, trebuințele particulare trebuie să fie considerate ca un lux, ca ceva superfluu. Astfel, în 1593 cortesurile i-au înaintat lui Filip al II-lea o întîmpinare în care, printre altele, se spune:

„In 1586 cortesurile din Valladolid au rugat pe maiestatea-voastră să nu mai permită în regat importul de luminări, sticlărie, bijuterii, cuțite și alte obiecte asemănătoare, care se aduc din străinătate cu scopul de a schimba pe aur aceste obiecte atît de nefolositoare vieții omului, ca și cum spaniolii ar fi niște *indieni*".

Tezaurizatorul disprețuiește plăcerile lumești, temporare și efemere, ca să alerge după tezaurul etern, pe care nu-l mănîncă nici moliile, nici rugina și care e cu totul ceresc și în același timp cu totul pămîntesc.

„Cauza finală generală a lipsei noastre de aur — spune Misselden în lucrarea citată — trebuie căutată în faptul că regatul nostru consumă mult prea multe mărfuri străine, care, în loc să ne fie commodities **, se dovedesc a fi discommodities ***, pentru că din cauza lor ne lipsim de tezaure atît de numeroase care ar putea fi importate în locul acestor nimicuri (toys). Noi consumăm mult prea multe vinuri din Spania, Franța, Renania, Levant; stafidele din Spania și din Levant, linonul lawns și batistul din Hainault, mătăsurile din Italia, zahărul și tutunul din Indiile occidentale, mirodeniile din Indiile orientale, toate acestea nu sînt pentru noi *o necesitate absolută* și totuși aceste lucruri se cumpără cu aur greu" ****.

Ca aur și argint, avuția este neperisabilă atît pentru că valoarea de schimb există într-un metal indestructibil cît și mai ales pentru că aurul și argintul sînt împiedicate să

* „Cu cît crește stocul de mărfuri, cu atît descrește stocul existent ca tezaur (in treasure)". Misselden, op. cit., pag. 23.

** — folositoare. — *Nota trad.*

*** — dăunătoare. — *Nota trad.*

**** Op. cit., pag. 11—13 și urm.

devină ca mijloace de circulație forma bănească doar efemeră a mărfii. Conținutul perisabil este sacrificat astfel formei neperisabile.

„Dacă, prin intermediul impozitelor, banii sînt luați din mîinile unuia care îi mănîncă și-i bea și dați în mîinile unuia care îi folosește pentru ameliorarea solului, pentru pescuit, pentru întreprinderi miniere, manufacturi sau chiar pentru îmbrăcăminte, din punctul de vedere al societății aceasta înseamnă în orice caz un avantaj, căci pînă și îmbrăcămintea nu are un caracter atît de perisabil ca hrana și băutura. Dacă banii se cheltuiesc pe mobilă, avantajul este cu atît mai mare, iar dacă sînt folosiți pentru construcții de case, avantajul e și mai mare etc.; dar cel mai mare avantaj se realizează dacă se aduce în țară aur și argint, pentru că numai aceste lucruri sînt neperisabile și sînt prețuite ca avuție peste tot și în toate timpurile; toate celelalte sînt avuție numai prohic et nunc [într-un anumit loc și timp]"*.

Smulgerea banilor din fluxul circulației spre a-i feri de schimbul social de substanțe se manifestă și pe plan exterior prin *îngroparea* lor, astfel încît, ca tezaur subteran neperisabil, avuția socială este pusă într-o relație privată cu totul secretă cu posesorul de mărfuri. Doctorul Bernier, care a stat un timp la Delhi la curtea lui Aurengzeb, povestește că negustorii își îngroapă pe ascuns banii adînc în pămînt, mai cu seamă mahomedanii păgîni, care dețin în mîinile lor aproape întregul comerț și toți banii; ei

„sînt pătrunși de credința că aurul și argintul pe care ei le îngroapă în timpul vieții lor le va folosi după moarte pe lumea cealaltă"**.

De altfel, tezaurizatorul, în măsura în care ascetismul său este însoțit de hărnicie, este în fond un protestant și chiar un puritan.

„Nu se poate tăgădui că vînzarea-cumpărarea este un lucru trebuincios de care nu ne putem lipsi; poți foarte bine să cumperi creștinește, mai cu seamă lucruri care servesc nevoilor și bunei-cuviințe, căci și patriarhii cumpărau și vindeau vite, lînă, cereale, unt, lapte și alte bunuri. Sînt darurile lui dumnezeu, pe care el le scoate din pămînt și le împarte între oameni. Dar negoțul cu străinătatea, care aduce din

* Petty. „Political Arithmetic", p. 196.

** François Bernier. „Voyages contenant la description des états du Grand Mogol", tome I, conf. p. 312—314.

Calcutta, India etc. mărfuri ca mătăsuri scumpe, obiecte de aur și mirodenii, care nu sînt de nici un folos, servind numai pentru lux, și storc țării și oamenilor bani, nu ar trebui îngăduit dacă am avea o singură cîrmuire și un suveran. Dar despre asta nu vreau să scriu acum, pentru că cred că în cele din urmă, cînd nu vom mai avea bani, acest negoț va înceta de la sine, ca și luxul și ghiftuiala; căci nici un fel de scrieri sau sfaturi nu vor ajuta atîta timp cît nu ne va sili nevoia și sărăcia" *.

În vremuri de zdruncinare a schimbului social de substanțe, îngroparea banilor ca tezaur se practică chiar și în societatea burgheză dezvoltată. Legătura socială în forma ei compactă — pentru posesorul de mărfuri această legătură constă în marfă, iar existența adecvată a mărfii o constituie banii — este pusă la adăpost de mișcarea socială. Nervus rerum ** social este înmormîntat împreună cu corpul al cărui nerv este el.

---

* Dr. Martin Luther: „Bücher vom Kaufhandel und Wucher". 1524. In același pasaj, Luther spune: „Dumnezeu ne-a blestemat pe noi, germanii, să ne irosim aurul și argintul nostru în țări străine, să îmbogățim pe toată lumea, iar noi să rămînem cerșetori. Anglia ar avea mai puțin aur dacă Germania nu i-ar cumpăra postavul, iar regele Portugaliei ar avea și el mai puțin aur dacă nu i-am cumpăra mirodeniile. Dacă ai socoti cîți bani se scot fără rost din statele germane la tîrgul din Frankfurt, ai rămîne mirat cum de se mai găsește un ban în ținuturile germane. Frankfurtul este o gaură de aur și de argint prin care se scurge din ținuturile germane tot ce încolțește și crește aici și se transformă în monedă; dacă această gaură ar fi astupată, n-am mai auzi oamenii tînguindu-se că peste tot sînt numai datorii și că nimeni nu are bani, că toate statele și orașele sînt stoarse de cămătari. Dar să lăsăm lucrurile să meargă așa cum trebuie să meargă: noi, germanii, trebuie să rămînem germani! Noi nu vom ceda!"

Misselden, în lucrarea citată mai sus, vrea să rețină aurul și argintul cel puțin în cadrul creștinității. „Banii se împuținează datorită comerțului cu Turcia, Persia și cu Indiile orientale, comerț care se face în cea mai mare parte cu bani peșin, dar cu totul altfel decît comerțul dintre creștini. Căci, deși comerțul din cadrul lumii creștine se face tot cu bani peșin, banii rămîn însă mereu în cadrul acestei lumi. Într-adevăr, în comerțul dintre țările creștine există fluxuri și refluxuri de bani, căci uneori există într-un loc mai mulți bani, iar în altul mai puțini, în funcție de faptul că o țară îndură lipsuri, iar alta are surplusuri; banii vin și se duc, circulînd în lumea creștină, dar rămîn întotdeauna în cadrul ei. Pe cînd banii care se scot pentru nevoile comerțului cu popoarele necreștine în țările arătate mai sus se cheltuiesc pentru totdeauna și nu se mai întorc niciodată".

** Textual: nervul lucrurilor, în sens figurat — mobilul tuturor lucrurilor. — *Nota trad.*

Tezaurul n-ar fi decît metal nefolositor, sufletul său bănesc l-ar părăsi și el ar rămîne doar un scrum al circulației, caput mortuum * al ei, dacă nu ar tinde mereu spre sfera circulației. Banii, sau valoarea de schimb devenită de sine stătătoare, reprezintă din punct de vedere calitativ existența avuției abstracte, dar pe de altă parte orice sumă de bani dată este o mărime de valoare cantitativ limitată. Limita cantitativă a valorii de schimb contrazice generalitatea ei calitativă și tezaurizatorul resimte această limită ca o barieră, care în realitate se transformă totodată într-o barieră calitativă, adică face ca tezaurul să nu fie decît un reprezentant limitat al avuției materiale. Banii ca echivalent general se prezintă nemijlocit, după cum am văzut, sub forma unei egalități în care ei formează una dintre părți, iar seria nesfîrșită a mărfurilor cealaltă parte. De mărimea valorii de schimb depinde în ce măsură banii se apropie, în realizarea lor, de o asemenea serie nesfîrșită, adică în ce măsură ei corespund noțiunii lor ca valoare de schimb. Mișcarea valorii de schimb ca valoare de schimb, ca automat, nu poate fi în genere alta decît aceea de a-și depăși limitele cantitative. De îndată însă ce limita cantitativă a unui tezaur a fost depășită, se creează o nouă limită, care la rîndul ei trebuie să fie înlăturată. Ceea ce apare ca limită nu este, așadar, o margine determinată a tezaurului, ci orice margine a sa. Înseamnă deci că tezaurizarea nu are nici o margine imanentă, nici o măsură, ci este un proces fără sfîrșit, care în rezultatul obținut de fiecare dată găsește un motiv pentru a fi reluat. Dacă tezaurul se înmulțește numai pentru că e conservat, în schimb se conservă numai pentru că este înmulțit.

Banii reprezintă nu numai *unul* dintre obiectele setei de îmbogățire, ci *unicul* ei obiect. Această sete este, în fond,

---

* — aici în sensul de rămășițe pămîntești. — *Nota trad.*

auri sacra fames *. Setea de îmbogățire, spre deosebire de pasiunea pentru avuție naturală concretă sau pentru valori de întrebuințare, ca veșminte, podoabe, cirezi etc., este posibilă numai atunci cînd avuția generală ca atare se individualizează într-un obiect special și de aceea poate fi păstrată sub forma unei mărfi anumite. Banii apar deci ca obiect și totodată ca izvor al setei de îmbogățire **. În fond, la baza acestui fenomen se află faptul că valoarea de schimb ca atare, prin urmare și înmulțirea ei, devine un scop. Avariția păstrează tezaurul, nepermițînd banilor să devină mijloc de circulație, dar setea de aur menține sufletul bănesc al tezaurului, permanenta lui tendință de a circula.

Activitatea prin intermediul căreia se formează tezaurul este, pe de o parte, retragerea banilor din circulație prin vînzări mereu repetate și, pe de altă parte, simpla adunare, simpla *acumulare*. De fapt, numai în sfera circulației simple, și anume sub forma tezaurizării, se produce acumularea de avuție ca atare, pe cînd celelalte așa-zise forme de acumulare sînt, după cum vom vedea mai tîrziu, în mod greșit considerate ca acumulare, și aceasta numai datorită faptului că amîntesc simpla acumulare de bani. Toate celelalte mărfuri se acumulează sau sub formă de valori de întrebuințare, și în acest caz modul acumulării lor este determinat de specificul valorii lor de întrebuințare. Acumularea de cereale, de exemplu, necesită amenajări speciale. Acumularea de oi mă face cioban, acumularea de sclavi și pămînt face să fie necesare relații de dominație și de supunere etc. Acumularea unor feluri deosebite de avuție necesită procese speciale, distincte de simplul act al

---

* — blestemata sete de aur. — *Nota trad.*

** „Banii sînt originea avariției... Treptat ea se transformă într-o demență, care nu mai e avariție, ci sete de aur". Plinius. „Historia naturalis", L. XXXIII, c. III [sect. 14].

acumulării propriu-zise, și dezvoltă anumite laturi ale individualității. Sau avuția sub formă de mărfuri se acumulează ca valoare de schimb, și atunci acumularea apare ca o operație comercială sau specific economică. Cei care îndeplinesc această operație devin negustori de cereale, negustori de vite etc. Aurul și argintul sînt bani nu datorită vreunei activități a individului care le acumulează, ci ca cristale ale procesului de circulație care se desfășoară fără vreo contribuție din partea lui. El nu are altceva de făcut decît să pună deoparte aur și argint și să adauge o cantitate de aur și de argint la alta, activitate complet lipsită de conținut care, aplicată la toate celelalte mărfuri, le-ar deprecia *.

Tezaurizatorul nostru apare ca un martir al valorii de schimb, un sfînt ascet așezat în vîrful stîlpului său de metal. El are de-a face numai cu avuția sub forma ei socială, și de aceea el o îngroapă, ascunzînd-o de societate. El dorește marfa numai sub forma în care e mereu capabilă să circule, și de aceea o retrage din circulație. El este încîntat

---

* Horațiu nu înțelege deci nimic din filozofia tezaurizării cînd spune (Satir. L. II, Satir 3:

„De-ar cumpăra cineva chitare fără ca pentru cîntec
Sau alta din muze să aibă înclinare; sau unul ce nu-i ciubotar
Calapoade și sule; ori pînze de navă
Fără să-i placă pe mare să umble; — pe bună dreptate
Nebun îl va crede o lume întreagă. Dar cel ce
Îngroapă grămezi de argint și de aur
Fără să le folosească, chiar fără măcar să le-atingă
Asemeni odoarelor sfinte, nu-i și el nebun deopotrivă?"

Domnul *Senior* pricepe chestiunea mai bine: „Banii par să fie singurul lucru dorit de toată lumea, și aceasta se datorește faptului că banii sînt *avuție abstractă* și că, posedînd această avuție, oamenii își pot satisface toate trebuințele, de orice natură ar fi ele". „Principes fondamentaux de l'Economie politique", traduit par le Comte Jean Arrivabene", Paris, 1836, p. 221); sau *Storch:* „Întrucît banii reprezintă toate celelalte avuții, ajunge să-i acumulăm pentru a ne putea procura toate felurile de avuție care există pe lume" (op. cit., vol. 2, pag. 135).

de valoarea de schimb, și de aceea nu schimbă nimic. Forma fluidă a avuției și forma ei petrificată, elixirul vieții și piatra filozofală, se ciocnesc cu înverșunare una cu alta, ca în alchimie. În nemărginita lui sete imaginară de plăceri, el renunță la orice plăcere. În dorința de a-și satisface toate trebuințele sociale, abia dacă-și satisface trebuințele naturale elementare. Păstrînd avuția în corporalitatea ei metalică, el o transformă într-o simplă himeră. În fond, acumularea banilor de dragul banilor e forma barbară a producției pentru producție, adică dezvoltarea forțelor productive ale muncii sociale dincolo de limitele nevoilor obișnuite. Cu cît producția de mărfuri e mai puțin dezvoltată, cu atît mai importantă este această primă separare de sine stătătoare a valorii de schimb sub formă de bani, tezaurizarea, care de aceea are un rol important la popoarele antice, în Asia pînă în prezent și la popoarele de agricultori din zilele noastre, la care valoarea de schimb nu a cuprins încă toate relațiile de producție. Funcția specific economică a tezaurizării în cadrul circulației metalice înseși o vom examina imediat, dar mai întîi vom releva și o altă formă de tezaurizare.

Cu totul independent de proprietățile lor estetice, mărfurile din argint și aur, întrucît materialul din care sînt făcute este material bănesc, pot fi transformate în bani, la fel cum banii de aur sau lingourile de aur pot fi transformate în asemenea mărfuri. Deoarece aurul și argintul constituie materialul avuției abstracte, cel mai bun mijloc de a afișa avuția constă în folosirea lor ca valori de întrebuințare concrete, și dacă pe anumite trepte ale producției posesorul de mărfuri își ascunde tezaurul, el se simte totuși tentat să apară față de ceilalți posesori de mărfuri, pretutindeni unde poate s-o facă fără riscuri, drept un rico

hombre*. El se aurește pe sine și-și aurește casa**. In Asia, în special în India, unde tezaurizarea nu este, ca în economia burgheză, o funcție subordonată a mecanismului producției în ansamblu, ci avuția sub această formă rămîne ținta finală, mărfurile de aur și de argint nu sînt în fond decît forma estetică a tezaurului. În Anglia medievală, mărfurile de aur și de argint erau considerate de lege drept o simplă formă de tezaur, deoarece, de pe urma muncii simple care li se adăuga, valoarea lor nu creștea decît foarte puțin. Menirea lor era de a fi din nou aruncate în circulație, și de aceea aliajul lor era prescris cu aceeași precizie ca și acela al monedei propriu-zise. Folosirea crescîndă a aurului și argintului ca obiecte de lux o dată cu creșterea avuției este ceva atît de simplu, încît pentru cei din antichitate era un lucru cît se poate de clar***, pe cînd economiștii moderni au emis teoria greșită că folosirea mărfurilor de argint și de aur sporește nu în raport cu creșterea avuției, ci numai în raport cu scăderea valorii metalelor nobile. De aceea datele acestor economiști cu privire la folosirea aurului californian și australian, care în toate celelalte privințe sînt exacte, au întotdeauna o lacună, deoarece consumul mărit al aurului ca materie primă nu este justificat, potrivit ideii lor greșite, printr-o scădere corespunzătoare a valorii lui. În răstimpul dintre 1810 și 1830, în urma războiului dintre coloniile americane și Spania[29] și a întreruperii lucrului în mine din cauza revoluțiilor, producția medie anuală de metale nobile a scăzut la mai puțin de jumătate. În comparație cu 1809, în 1829 scăderea cantității de mo-

* — om bogat. — *Nota trad.*

** Cît de neschimbat rămîne omul lăuntric al individului deținător de mărfuri chiar și acolo unde acesta se civilizează și devine capitalist ne-o arată cazul reprezentantului din Londra al unei bănci internaționale, care a înrămat o bancnotă de 100.000 l. st. și a atîrnat-o pe perete ca blazon al familiei. Toată frumusețea e că această bancnotă privește de sus ironic întreaga circulație.

*** Vezi mai jos pasajul citat din Xenofon.

nede aflată în circulație în Europa reprezenta aproape 1/6. Prin urmare, deși volumul producției scăzuse și cheltuielile de producție — dacă în genere a intervenit vreo schimbare în ceea ce le privește — s-au urcat, consumul metalelor prețioase ca obiecte de lux s-a mărit totuși considerabil, în Anglia încă în timpul războiului, iar pe continent după pacea de la Paris. El s-a mărit o dată cu creșterea avuției generale *. Se poate afirma ca o lege generală că transformarea banilor de aur și de argint în obiecte de lux are loc în special în timp de pace, pe cînd retransformarea lor în lingouri sau chiar în monede are loc numai în vremuri tulburi **. Cît de însemnat este raportul dintre cantitatea de aur și argint tezaurizată sub formă de obiecte de lux și metalul nobil care servește ca bani se poate vedea din faptul că în 1829 acest raport era, după Jacob, de 2 : 1 în Anglia, și că în toată Europa și America cantitatea de metal nobil existent sub formă de obiecte de lux era cu 1/4 mai mare decît cantitatea existentă sub formă de bani.

Am văzut că circulația banilor nu este decît o manifestare a metamorfozei mărfurilor sau a schimbării de forme prin care se efectuează schimbul social de substanțe. De aceea, o dată cu variația sumei prețurilor mărfurilor aflate în circulație sau a volumului metamorfozelor lor simultane, pe de o parte, și dacă, pe de altă parte, viteza schimbării formelor lor este dată în fiecare caz, cantitatea totală a aurului aflat în circulație trebuie să se mărească sau să se micșoreze mereu, ceea ce e posibil numai cu condiția ca între cantitatea totală de bani existentă într-o țară și cantitatea de bani aflată în circulație să existe un raport care

---

* Jacob, op. cit., vol. II, cap. 25 și 26.

** „In perioade de mari frămîntări și de nesiguranță, mai cu seamă în perioade de tulburări interne sau de invazii, obiectele de aur și de argint sînt repede transformate în bani; dimpotrivă, în perioade de liniște și de prosperitate, banii sînt transformați în veselă și bijuterii" (op. cit., vol. II, pag. 357).

să varieze necontenit. Această condiție este îndeplinită prin tezaurizare. Dacă prețurile scad sau dacă viteza de circulație se mărește, rezervoarele tezaurelor absorb partea de bani care cade afară din circulație; dacă însă prețurile se urcă sau dacă viteza de circulație scade, tezaurele se deschid și se reîntorc parțial în circulație. Această înghețare sub formă de tezaur a banilor care circulă și reîntoarcerea tezaurelor în sfera circulației reprezintă o mișcare oscilatorie mereu variabilă, în care precumpănirea unei direcții sau alteia e determinată exclusiv de fluctuațiile circulației mărfurilor. Tezaurele apar astfel drept canale de scurgere și de alimentare a banilor aflați în circulație, astfel încît în calitate de monedă circulă întotdeauna numai cantitatea de bani cerută de necesitățile nemijlocite ale circulației propriu-zise. Dacă volumul circulației în ansamblu se extinde subit și dacă predomină unitatea fluidă a vînzării și cumpărării, și în condiții cînd suma totală a prețurilor care urmează a fi realizate crește mai rapid decît viteza circulației banilor, tezaurele se golesc văzînd cu ochii; de îndată ce în mișcarea generală se produce o oprire neobișnuită sau se statornicește separarea vînzării de cumpărare, cantități însemnate de mijloace de circulație îngheață sub formă de bani și rezervoarele tezaurelor se umplu cu mult peste nivelul lor mijlociu. În țările cu circulație pur metalică sau în care producția se află pe o treaptă nedezvoltată, tezaurele sînt nespus de fărîmițate și risipite pe întregul cuprins al țării, pe cînd în țările burgheze dezvoltate ele sînt concentrate în depozitele băncilor. Tezaurul nu trebuie confundat cu rezerva monetară, care formează ea însăși o parte componentă a cantității totale de bani care se află permanent în circulație, pe cînd raportul activ dintre tezaur și mijlocul de circulație presupune scăderea sau creșterea acestei cantități totale de bani. Mărfurile de aur și de argint, după cum am văzut, formează și ele atît un canal de

scurgere pentru metalele nobile cît și o sursă latentă de alimentare a lor. În perioade normale însă, numai prima lor funcție prezintă importanță pentru economia circulației metalice *.

b) Mijloc de plată

Cele două forme sub care banii se deosebeau pînă acum de mijlocul de circulație erau: forma de *monedă suspendată* și forma de *tezaur*. Prima formă reflecta transformarea trecătoare a monedei în bani, faptul că a două verigă din *M—B—M*, cumpărarea *B—M*, trebuie să se fărîmițeze în cadrul unei anumite sfere de circulație într-o serie de cumpărări succesive. Tezaurizarea însă se baza pur și simplu pe izolarea actului *M—B*, care nu se continua prin *B—M;* sau ea nu reprezenta decît o dezvoltare de sine stătătoare a primei metamorfoze a mărfii, reprezenta banii dezvoltați aici ca existență înstrăinată a tuturor mărfurilor, în opoziție cu mijlocul de circulație ca existență a mărfii

---

* În pasajul care urmează, Xenofon dezvoltă noțiunea de bani sub specifica lor determinare de formă ca bani și ca tezaur:

„Dintre toate domeniile pe care le cunosc, acesta este singurul în care noul întreprinzător nu stîrnește invidia celui vechi... Căci cu cît o mină de argint este mai bogată și cu cît se extrage din ea mai mult argint, cu atît va atrage ea mai mulți oameni. Într-adevăr, dacă s-au achiziționat atîtea obiecte casnice cîte sînt necesare în gospodărie, rar se întîmplă să se mai cumpere și altele; cînd însă este vorba de bani, nimeni nu posedă atîta ca să nu dorească să aibă mai mult, și atunci cînd cineva posedă mai mult decît îi trebuie, îngropînd surplusul, el se bucură la fel ca și cum l-ar folosi. Cînd statul prosperă, cetățenii au cu deosebire nevoie de bani: bărbații doresc să cumpere arme frumoase, cai iuți, case somptuoase și mobilă de lux, iar femeile doresc tot felul de giuvaieruri, podoabe de aur; cînd însă statele suferă de pe urma unei recolte proaste sau a unui război, e nevoie de bani pentru procurarea de alimente, căci ogoarele stau nelucrate, sau pentru recrutare de trupe" (Xenofon. „De vectigalibus", c. IV). În lucrarea sa „Politica", cartea I, cap. 9, Aristotel dezvoltă cele două mișcări ale circulației, *M—B—M* și *B—M—B*, în opoziția lor sub numele de „economie" și „chrematistică". La autorii de tragedii din Grecia antică, în special la Euripide, aceste două forme sînt opuse una alteia ca δίκη [echitate] și κέρδος [profit].

sub forma ei de obiect ce se înstrăinează mereu. Rezerva de monede și tezaurul erau bani numai pentru că erau non-mijloc de circulație și erau non-mijloc de circulație numai pentru că nu circulau. În determinarea în care îi analizăm acum, banii circulă sau intră în circulație, dar nu în cadrul funcției de mijloc de circulație. Ca mijloc de circulație, banii erau întotdeauna mijloc de cumpărare; acum însă ei acționează ca non-mijloc de cumpărare.

De îndată ce, datorită tezaurizării, banii devin existența avuției sociale abstracte și reprezentantul palpabil al avuției materiale, ei capătă în această determinare a lor ca bani funcții specifice în cadrul procesului de circulație. Dacă banii circulă ca simplu mijloc de circulație și deci ca mijloc de cumpărare, se presupune că marfa și banii se găsesc în același moment față în față, că, prin urmare, aceeași mărime de valoare e prezentă de două ori: la un pol ca marfă în mîna vînzătorului, la celălalt pol ca bani în mîna cumpărătorului. Această existență simultană a celor două echivalente la cei doi poli opuși și simultana lor schimbare de loc sau înstrăinarea lor reciprocă presupune, la rîndul ei, că vînzătorul și cumpărătorul intră în relații numai ca posesori de echivalente care există de față. Or, procesul metamorfozei mărfurilor, care dă naștere diferitelor determinări de formă ale banilor, îi metamorfozează și pe posesorii de mărfuri, sau modifică rolurile sociale în care ei apar unii în fața altora. În procesul metamorfozei mărfii, deținătorul de mărfuri își schimbă pielea ori de cîte ori marfa trece dintr-o formă în alta sau ori de cîte ori banii iau forme noi. Astfel, la început, posesorii de mărfuri se aflau față în față numai ca posesori de mărfuri; apoi unul a devenit vînzător, celălalt cumpărător; după aceea fiecare dintre ei devine alternativ cînd cumpărător, cînd vînzător; mai tîrziu ei au devenit tezaurizatori și, în sfîrșit, oameni bogați. În felul acesta posesorii de mărfuri ies din procesul circulației

altfel decît au intrat în el. În fond diferitele determinări de formă pe care le capătă banii în procesul de circulație nu sînt decît schimbări de formă cristalizate ale mărfurilor înseși, schimbări care, la rîndul lor, nu sînt decît expresia materială a relațiilor sociale schimbătoare în care posesorii de mărfuri efectuează schimbul lor de substanțe. În procesul circulației se creează noi relații economice și, ca purtători ai acestor relații schimbate, posesorii de mărfuri dobîndesc noi roluri economice. După cum în cadrul circulației interne banii se idealizează și un simplu bilet de hîrtie, ca reprezentant al aurului, îndeplinește funcția de bani, tot așa procesul acesta dă cumpărătorului sau vînzătorului care a intrat în el pur și simplu ca reprezentant al banilor sau al mărfii, deci ca unul care reprezintă bani viitori sau marfă viitoare, calitatea de vînzător sau de cumpărător real.

Toate determinările de formă în care aurul se dezvoltă și devine bani nu sînt altceva decît dezvoltarea determinărilor cuprinse în metamorfoza mărfurilor, dar care în circulația simplă a banilor — la apariția banilor ca monedă sau în mișcare *M—B—M* ca unitate ce se realizează sub formă de proces — nu s-au separat ca o formă de sine stătătoare sau au apărut ca simple posibilități, de pildă în întreruperea metamorfozei mărfii. Am văzut că, în procesul *M—B*, marfa, în calitate de valoare de întrebuințare reală și de valoare de schimb ideală, s-a raportat la bani ca la valoare de schimb reală și ca valoare de întrebuințare doar ideală. Înstrăinînd marfa ca valoare de întrebuințare, vînzătorul realizează propria ei valoare de schimb și valoarea de întrebuințare a banilor. Invers, înstrăinînd banii ca valoare de schimb, cumpărătorul realizează valoarea de întrebuințare a banilor și prețul mărfii. În consecință, marfa și banii și-au schimbat locurile. Procesul viu al acestei opoziții polare bilaterale se scindează acum din nou în realizarea lui. Vînzătorul își înstrăinează marfa în mod real, dar prețul ei

este realizat la început numai în mod ideal. El a vîndut-o la prețul ei, dar acest preț urmează să fie realizat abia mai tîrziu, la o dată stabilită. Cumpărătorul cumpără în calitate de reprezentant al unor bani viitori, pe cînd vînzătorul vinde ca posesor al unei mărfi prezente. De partea vînzătorului, marfa ca valoare de întrebuințare este realmente înstrăinată, deși prețul ei încă nu este realizat efectiv; de partea cumpărătorului, banii sînt realizați efectiv în valoarea de întrebuințare a mărfii, deși ca valoare de schimb încă n-au fost înstrăinați efectiv. În locul semnului valorii, ca pînă acum, cumpărătorul însuși apare aici ca reprezentant simbolic al banilor. După cum însă înainte simbolica generală a semnului valorii cerea din partea statului garanții și decretarea cursului obligatoriu, acum simbolica personală a cumpărătorului generează contracte particulare între posesorii de mărfuri, contracte a căror îndeplinire este garantată prin lege.

Dimpotrivă, în procesul *B—M*, banii pot fi înstrăinați ca mijloc de cumpărare real și prețul mărfii poate fi realizat astfel înainte ca valoarea de întrebuințare a banilor să fie realizată sau înainte ca marfa să fie înstrăinată. Aceasta are loc, de exemplu, sub forma obișnuită a plății anticipate, sau sub forma în care guvernul englez cumpără opiul de la raiații din India sau în care negustorii străini stabiliți în Rusia cumpără de la ruși o mare parte din produsele lor agricole. Aici însă banii funcționează sub forma de mijloc de cumpărare, formă pe care o cunoaștem deja, și de aceea nu capătă nici o nouă determinare de formă *. Fără să ne oprim deci asupra acestui din urmă caz, menționăm totuși, referitor la forma transformată în care apar aici cele două procese *B—M* și *M—B*, că deosebirea dintre cumpărare și

* Firește, capitalul este avansat de asemenea sub formă de bani, iar banii avansați pot fi capital avansat; dar acest punct de vedere depășește cadrul circulației simple.

vînzare, care apare în mod nemijlocit în procesul de circulație doar ca o deosebire imaginară, devine acum o deosebire reală, pentru că într-una din forme e prezentă numai marfa, în cealaltă numai banii, iar în ambele forme este prezent numai termenul extrem de la care pornește inițiativa. În afară de aceasta, ceea ce e comun ambelor forme este că, în amîndouă, unul dintre echivalente există numai în voința comună a cumpărătorului și a vînzătorului, voință care îi leagă pe amîndoi și capătă forme stabilite prin lege.

Vînzătorul și cumpărătorul devin creditor și debitor. Dacă posesorul de mărfuri, ca păzitor al tezaurului, era mai mult o figură comică, el devine acum înspăimîntător, pentru că nu pe sine însuși, ci pe aproapele său el îl consideră ca existență a unei anumite sume de bani, transformîndu-l astfel pe acesta, și nu pe sine însuși, într-un martir al valorii de schimb. Din credincios el devine creditor și din religie cade în jurisprudență.

„I stay here on my bond"! *

Așadar, în forma modificată *M—B*, în care marfa este prezentă, iar banii nu sînt decît reprezentați, banii funcționează mai întîi ca măsură a valorii. Valoarea de schimb a mărfii este evaluată în bani ca măsură a acestei valori de schimb, dar, ca valoare de schimb stabilită prin contract, prețul există nu numai în capul vînzătorului, ci este totodată măsura obligației cumpărătorului. În al doilea rînd, banii funcționează aici ca mijloc de cumpărare, deși ei nu fac decît să proiecteze umbra existenței lor viitoare. Ei fac ca marfa să-și schimbe locul, trecînd din mîinile vînzătorului în mîinile cumpărătorului. Cînd sosește termenul executării contractului, banii intră în circulație, deoarece își

* — „Insist asupra creanței mele!" (Shakespeare. „Negustătorul din Veneția"). — *Nota trad.*

schimbă locul și trec din mîinile fostului cumpărător în mîinile fostului vînzător. Dar ei intră în circulație nu ca mijloc de circulație sau ca mijloc de cumpărare. Ca asemenea mijloace ei au funcționat înainte de a fi fost prezenți, dar apar după ce au încetat de a funcționa ca asemenea mijloace. Dimpotrivă, ei intră în circulație ca unicul echivalent adecvat al mărfii, ca existență absolută a valorii de schimb, ca ultimul cuvînt al procesului de schimb, într-un cuvînt ca bani, și anume ca bani în funcția lor determinată ca *mijloc de plată general*. În această funcție de mijloc de plată, banii apar ca marfă absolută, dar în sfera circulației propriu-zise și nu în afara ei, cum s-a întîmplat cu tezaurul. Deosebirea dintre mijlocul de cumpărare și mijlocul de plată* se face simțită într-un mod foarte neplăcut în perioadele de criză comercială.

La început, transformarea produsului în bani apare în circulație numai ca o necesitate individuală pentru posesorul de mărfuri, întrucît produsul său nu constituie pentru el o valoare de întrebuințare, ci urmează abia să devină o asemenea valoare prin înstrăinarea lui. Dar, pentru a plăti la termenul convenit prin contract, el trebuie în prealabil să vîndă marfă. Prin urmare, cu totul independent de nevoile sale individuale, datorită mișcării procesului de circulație, vînzarea s-a transformat pentru el într-o necesitate socială. Ca fost cumpărător al unei mărfi, el devine în mod forțat vînzătorul unei alte mărfi nu pentru a obține bani ca mijloc de cumpărare, ci pentru a-i obține ca mijloc de plată, ca formă absolută a valorii de schimb. Transformarea mărfii în bani, ca act final, sau prima metamorfoză a mărfii, ca scop în sine — ceea ce în cazul tezaurizării părea a fi un capriciu al posesorului de mărfuri — a devenit acum o

* Însemnare făcută de Marx în exemplarul său personal: „Deosebirea dintre mijlocul de cumpărare și mijlocul de plată este subliniată de Luther". — *Nota red.*

funcție economică. Motivul și conținutul vînzării făcute în vederea unei plăți este conținutul procesului de circulație, conținut care rezultă din însăși forma acestui proces.

În cadrul acestei forme de vînzare, marfa își schimbă locul, circulă, aminînd pentru mai tîrziu prima ei metamorfoză, transformarea ei în bani. De partea cumpărătorului, dimpotrivă, a doua metamorfoză, adică retransformarea banilor în marfă, are loc înainte de efectuarea primei metamorfoze, adică înainte ca marfa să se transforme în bani. Prin urmare, prima metamorfoză apare aici în timp după a doua. Prin aceasta, banii, această întruchipare a mărfii în prima ei metamorfoză, capătă o nouă determinare de formă. Banii, sau dezvoltarea de sine stătătoare a valorii de schimb, nu mai reprezintă forma mijlocitoare a circulației mărfurilor, ci rezultatul ei final.

Nu e nevoie să demonstrăm amănunțit că asemenea *vînzări pe termen*, în care ambii poli ai vînzării există separați în timp, rezultă în mod firesc din circulația simplă a mărfurilor. Mai întîi, dezvoltarea circulației face ca apariția alternativă a acelorași posesori de mărfuri, unul față de altul, ca vînzător și cumpărător, să se repete. Acest fenomen repetat nu rămîne pur întîmplător, ci, de pildă, o marfă e comandată pentru un termen viitor, cînd urmează să fie livrată și plătită. În acest caz, vînzarea are loc în mod ideal, adică aici numai din punct de vedere juridic, fără ca marfa și banii să apară sub forma lor corporală. Aici ambele forme ale banilor, adică banii ca mijloc de circulație și ca mijloc de plată, coincid încă, pentru că, pe de o parte, marfa și banii își schimbă locul simultan și, pe de altă parte, banii nu cumpără marfa, ci realizează prețul mărfii, care a fost vîndută mai înainte. Apoi, prin însăși natura lor, o serie întreagă de valori de întrebuințare se înstrăinează realmente nu în momentul transmiterii efective a mărfii, ci numai prin punerea ei la dispoziție pentru

un timp determinat. De exemplu, cînd o casă este dată cu chirie pe timp de o lună, valoarea de întrebuințare a casei va fi transmisă abia la expirarea lunii, deși casa a trecut din mînă în mînă la începutul lunii. Întrucît aici transmiterea efectivă a valorii de întrebuințare și înstrăinarea ei reală nu coincid în timp, realizarea prețului ei are loc de asemenea mai tîrziu decît trecerea ei din mînă în mînă. În sfîrșit, deosebirea în ceea ce privește durata producției diferitelor mărfuri și momentul producerii lor face ca unul să apară ca vînzător atunci cînd celălalt încă nu poate apărea în calitate de cumpărător; în cazul repetării frecvente a cumpărărilor și vînzărilor între aceiași posesori de mărfuri, cele două momente ale vînzării se separă, așadar, potrivit cu condițiile de producție a mărfurilor lor. În felul acesta se nasc între posesorii de mărfuri raporturi de la creditor la debitor, raporturi care, deși constituie baza firească a sistemului de credit, se pot dezvolta pe deplin și înainte de existența acestuia din urmă. Este limpede însă că o dată cu dezvoltarea creditului, și deci a producției burgheze în genere, funcția banilor ca mijloc de plată se va extinde în dauna funcției lor ca mijloc de cumpărare și, într-o măsură și mai mare, ca element al tezaurizării. În Anglia, de pildă, banii ca monedă se folosesc aproape exclusiv în sfera comerțului cu amănuntul și a micului comerț dintre producători și consumatori, în timp ce ca mijloc de plată ei domină sfera marilor tranzacții comerciale *.

* D-l Macleod, în ciuda pasiunii sale doctrinare pentru definiții, e atît de departe de a înțelege cele mai elementare relații economice, încît deduce banii în general din forma lor cea mai dezvoltată, din forma banilor ca mijloc de plată. El spune între altele: deoarece nu întotdeauna oamenii au nevoie de serviciile lor reciproce în același timp și pentru aceeași mărime de valoare, „rămîne o anumită diferență sau cantitate de servicii care se cuvin unuia din partea celuilalt, adică rămîne o datorie". Posesorul acestei creanțe are nevoie de serviciile unei alte persoane, care n-are nevoie imediată de serviciile lui, și „transmite acestei terțe persoane creanța pe care o are asupra celei dintîi. Creanța trece astfel din mînă în mînă, și aceasta este circulația

Ca mijloc de plată general, banii devin *marfa generală* a contractelor, la început numai în cadrul sferei circulației mărfurilor *. Dar pe măsura dezvoltării banilor în această funcție, toate celelalte forme de plată se transformă treptat în plăți bănești. Gradul de dezvoltare a banilor ca mijloc de plată exclusiv indică gradul în care valoarea de schimb a pus stăpînire pe producție în toată amploarea ei **.

Masa banilor care circulă ca mijloc de plată e determinată, în primul rînd, de suma totală a plăților, adică de suma prețurilor mărfurilor înstrăinate și nu a celor care urmează a fi înstrăinate, ca în circulația bănească simplă. Dar suma astfel determinată se schimbă sub influența a doi factori: în primul rînd, sub influența vitezei cu care aceeași piesă bănească repetă una și aceeași funcție sau cu care plățile se succed unele după altele sub forma unui lanț în continuă desfășurare. *A* îi plătește lui *B*, după care *B* îi plătește lui *C* și așa mai departe. Viteza

---

bănească. Cînd cineva capătă o creanță exprimată în bani de metal, el poate să dispună nu numai de serviciile debitorului inițial, ci și de serviciile tuturor membrilor societății productive". Macleod. „Theory and practice of banking etc." London, 1855, v. I, ch. I.

* Bailey, op. cit., pag. 3, spune: „Banii constituie marfa generală a contractelor, sau marfa în care este exprimată majoritatea tranzacțiilor patrimoniale care urmează să fie executate în viitor".

** Senior, op. cit., pag. 221, spune: „Deoarece valoarea tuturor lucrurilor variază într-o perioadă de timp determinată, oamenii adoptă ca mijloc de plată un lucru a cărui valoare variază cel mai puțin și care își păstrează cel mai mult o capacitate medie dată de a cumpăra lucruri. În felul acesta, banii devin expresia sau reprezentantul valorilor". Dimpotrivă. Tocmai pentru că aurul, argintul etc. au devenit bani, adică existența valorii de schimb care a căpătat o existență de sine stătătoare, ele devin mijloc de plată general. Fluctuațiile în mărimea valorii banilor se descoperă tocmai atunci cînd apare interesul, menționat de d-l Senior, pentru stabilitatea mărimii valorii banilor, adică în perioadele cînd prin forța împrejurărilor banii se statornicesc ca mijloc de plată general. O astfel de perioadă a fost în Anglia domnia reginei Elisabeta, cînd lordul Burleigh și sir Thomas Smith, ținînd seama de deprecierea vădită a metalelor nobile, au obținut din partea parlamentului un act care obliga universitățile din Oxford și Cambridge să stipuleze plata în grîu și malț a unei treimi din renta lor funciară.

cu care aceeași piesă bănească repetă funcțiunea ei ca mijloc de plată depinde, pe de o parte, de împletirea calității de creditor și debitor în rîndul posesorilor de mărfuri, astfel că același posesor de mărfuri e creditor față de unul și debitor față de altul etc., iar pe de altă parte de durata intervalelor de timp care despart diferitele termene de plată. Acest lanț de plăți sau de prime metamorfoze amînate ale mărfurilor este calitativ diferit de lanțul de metamorfoze care are loc în circulația banilor ca mijloc de circulație. Acest din urmă lanț de metamorfoze nu numai că se manifestă în cadrul unei succesiuni în timp, ci și *ia naștere* pentru prima oară în cadrul ei. Marfa devine bani, apoi din nou marfă și dă astfel celeilalte mărfi posibilitatea de a deveni bani etc., sau vînzătorul devine cumpărător și, în felul acesta, un alt posesor de mărfuri devine vînzător. Această legătură ia naștere în mod întîmplător în însuși procesul schimbului de mărfuri. Dar în faptul că, folosind banii primiți de la *A, B* îi plătește lui *C, C* lui *D* etc., și anume în intervale de timp care se succed rapid, în această legătură exterioară nu se manifestă decît o legătură socială deja existentă. Aceiași bani trec din mînă în mînă nu pentru că funcționează ca mijloc de plată, ci circulă ca mijloc de plată pentru că diferiții posesori de mărfuri au și bătut palma. Prin urmare, viteza cu care circulă banii ca mijloc de plată indică o atragere mult mai profundă a indivizilor în procesul de circulație decît viteza cu care circulă banii ca monedă sau ca mijloc de cumpărare.

Suma prețurilor cumpărărilor și vînzărilor care se efectuează simultan și care de aceea au loc alături în spațiu constituie limita înlocuirii masei monedelor prin viteza lor de circulație. Această limitare nu există pentru banii care funcționează ca mijloc de plată. Dacă o serie de plăți ce urmează a fi efectuate simultan se concentrează într-un singur loc, ceea ce la început nu se întîmplă, firește, decît

în marile centre de circulație a mărfurilor, aceste plăți se compensează reciproc ca mărimi negative și pozitive, pentru că *A* are de plătit lui *B*, dar în același timp are de primit o plată de la *C* etc. De aceea suma de bani necesară ca mijloc de plată nu va mai fi determinată de suma plăților ce urmează a fi efectuate simultan, ci de concentrarea mai mare sau mai mică a plăților și de mărimea soldului care rezultă după compensarea lor reciprocă ca mărimi negative și pozitive. Instituții speciale în vederea acestor compensații apar cu totul independent de dezvoltarea sistemului de credit, cum a fost, de pildă, în Roma antică. Dar examinarea lor nu-și are locul aici, după cum nu-și are aici locul nici examinarea termenelor generale de plată care se statornicesc peste tot în anumite cercuri sociale. Ne vom mărgini să relevăm doar că influența specifică pe care aceste termene o exercită asupra fluctuațiilor periodice ale cantității banilor aflați în circulație a fost în mod științific studiată abia în ultimul timp.

Atîta timp cît plățile se compensează reciproc ca mărimi pozitive și negative, banii reali nu intervin în nici un fel. Ei funcționează aici numai ca măsură a valorilor ; pe de o parte în prețurile mărfurilor, pe de altă parte în mărimea obligațiilor reciproce. Prin urmare, în afară de existența ei ideală, valoarea de schimb nu capătă aici nici o existență de sine stătătoare, nici măcar existența de semn al valorii, cu alte cuvinte banii devin numai bani de calcul ideali. Funcția banilor ca mijloc de plată conține, așadar, contradicția că, pe de o parte, întrucît plățile se compensează reciproc, banii acționează numai în mod ideal ca măsură, iar pe de altă parte, întrucît plățile urmează a fi realmente efectuate, ei intră în circulație nu ca mijloc de circulație efemer, ci ca existență în repaos a echivalentului general, ca marfă absolută, într-un cuvînt ca bani. De aceea, acolo unde lanțul plăților s-a dezvoltat și unde s-a creat un sistem

artificial de compensare reciprocă a lor, atunci cînd intervin perturbări care întrerup în mod forțat cursul plăților și tulbură mecanismul compensării lor, banii își pierd subit chipul eteric, himeric pe care-l au ca măsură a valorilor și se transformă în bani pești, sau mijloc de plată. În felul acesta, în condițiile producției burgheze dezvoltate, în care posesorul de mărfuri e de multă vreme capitalist și, cunoscîndu-l pe Adam Smith al său, zîmbește cu superioritate cînd este vorba de superstiția că numai aurul și argintul ar fi bani sau că banii în general ar fi, spre deosebire de celelalte mărfuri, marfa absolută, — banii apar din nou subit nu ca mijlocitor al circulației, ci ca singura formă adecvată a valorii de schimb, ca unica avuție, exact așa cum îi concepe tezaurizatorul. Faptul că banii constituie o asemenea formă exclusivă de existență a avuției se manifestă printr-o depreciere reală, parțială sau totală, a oricărei avuții materiale și nu printr-o depreciere pur imaginară, ca în sistemul monetar. Este vorba aici de acel moment specific al crizelor pieței mondiale care se numește criză de bani. Summum bonum * care în asemenea momente este cerut ca singura avuție îl constituie banii, numerarul, și, dimpotrivă, toate celelalte mărfuri, tocmai pentru că sînt valori de întrebuințare, apar ca ceva inutil, ca niște fleacuri, lucruri de nimic sau, cum spune doctorul Martin Luther, doar ca obiecte de lux sau de ghiftuială. Această transformare subită a sistemului de credit în sistem monetar adaugă la panica practică spaima teoretică, și agenții circulației se cutremură în fața misterului de nepătruns al propriilor lor relații **.

---

* — Binele suprem. — *Nota trad.*

** *Boisguillebert*, care ar dori să împiedice relațiile de producție burgheze să se ridice împotriva burghezilor înșiși, preferă să examineze formele de bani în care aceștia din urmă apar numai în mod ideal sau efemer. Așa a fost mai înainte mijlocul de circulație. La fel este mijlocul de plată. Ceea ce el nu vede totuși este faptul că banii

La rîndul lor, plățile fac să fie necesar un fond de rezervă, o acumulare de bani ca mijloc de plată. Crearea acestui fond de rezervă nu mai apare ca o activitate neesențială pentru circulația propriu-zisă, ca în cazul tezaurizării, sau ca o simplă oprire tehnică a monedei, ca în cazul rezervei de monede; aici banii trebuie să fie acumulați treptat, spre a fi prezenți la anumite termene viitoare de plată. În felul acesta, în timp ce, pe măsura dezvoltării producției burgheze, se produce o scădere a tezaurizării sub forma abstractă în care e considerată ca îmbogățire, tezaurizarea cerută nemijlocit de procesul de schimb crește, sau, mai bine zis, o parte din tezaurele care se creează în genere în sfera circulației mărfurilor este transformată în fond de rezervă de mijloace de plată. Cu cît producția burgheză e mai dezvoltată, cu atît aceste fonduri de rezervă se limitează la strictul necesar. În lucrarea sa asupra reducerii dobînzii *, Locke dă o serie de date interesante cu privire la mărimea acestor fonduri de rezervă în timpul său. Din aceste date se vede ce parte importantă din totalul banilor aflați în circulație absorbeau în Anglia rezervoarele de mijloace de plată tocmai în perioada cînd au început să se dezvolte băncile.

Legea care reglează cantitatea banilor aflați în circulație, așa cum ea — legea — a rezultat din analiza circulației bănești simple, se modifică esențial sub influența circulației mijloacelor de plată. La o viteză dată a circulației banilor, fie ca mijloc de circulație, fie ca mijloc de plată, suma totală a banilor care circulă într-o perioadă

---

trec nemijlocit din forma lor ideală în realitatea lor exterioară, faptul că moneda sunătoare este în mod latent deja cuprinsă în măsura doar imaginată a valorilor. Faptul că banii, spune el, nu sînt decît o simplă formă a mărfii iese la iveală în comerțul de angro, unde schimbul are loc fără intervenția banilor după ce „les marchandises sont appréciées" [„mărfurile sînt evaluate"]. „Le détail de la France", p. 210.

* Locke, op. cit., pag. 17, 18.

de timp dată va fi determinată de suma totală a prețurilor mărfurilor care urmează a fi realizate, plus suma totală a plăților scadente în aceeași perioadă, minus plățile care se sting reciproc prin compensare. Legea generală potrivit căreia masa banilor aflați în circulație depinde de prețurile mărfurilor nu e cîtuși de puțin știrbită prin aceasta, deoarece însăși suma plăților e determinată de prețurile stabilite prin contracte. În același timp însă reiese clar că, chiar dacă viteza circulației și economia realizată la plăți sînt presupuse constante, suma prețurilor masei de mărfuri aflate în circulație într-o perioadă determinată, de exemplu într-o zi, și masa banilor aflați în circulație în cursul aceleiași zile nu coincid nicidecum, deoarece în circulație se află o anumită masă de mărfuri al căror preț urmează să fie realizat în bani abia mai tîrziu, precum și o anumită masă de bani corespunzînd unei mase de mărfuri care au ieșit de mult din circulație. La rîndul ei, această din urmă masă de bani va depinde de faptul cît de mare este — ca valoare — suma plăților scadente în aceeași zi, deși au fost contractate în perioade foarte diferite.

Am văzut că variația valorii aurului și argintului nu afectează funcția lor ca măsură a valorii sau ca bani de calcul. Această variație capătă însă o importanță decisivă pentru bani ca tezaur, deoarece o dată cu urcarea sau cu scăderea valorii aurului și argintului se urcă sau scade și mărimea valorii tezaurului de aur și argint. Și mai mare este importanța acestei variații cînd este vorba de bani ca mijloc de plată. Plata are loc abia după vînzarea mărfii, adică banii exercită în două perioade de timp diferite două funcții diferite, întîi ca măsură a valorii, apoi ca mijloc de plată corespunzător acestei măsurări. Dacă în acest interval de timp se schimbă valoarea metalelor nobile sau timpul de muncă necesar pentru producerea lor, aceeași cantitate de aur sau de argint va avea, atunci cînd apare

ca mijloc de plată, o valoare mai mare sau mai mică decît în momentul cînd a servit ca măsură a valorii sau cînd a fost încheiat contractul. Faptul că o marfă deosebită, de pildă aurul și argintul, funcționează ca bani sau ca valoare de schimb devenită de sine stătătoare intră aici în conflict cu natura ei ca marfă deosebită, mărimea valorii căreia depinde de variația cheltuielilor ei de producție. Marea revoluție socială pe care a provocat-o în Europa scăderea valorii metalelor nobile constituie un fapt tot atît de bine cunoscut ca și revoluția diametral opusă pe care a provocat-o în Roma antică, într-una din primele perioade ale republicii, urcarea valorii aramei, metal în care fuseseră contractate datoriile plebeilor. Fără să urmărim mai departe influența pe care oscilațiile valorii metalelor nobile o exercită asupra sistemului economiei burgheze, din cele spuse pînă acum vedem că scăderea valorii metalelor nobile favorizează pe debitori în dauna creditorilor, în timp ce urcarea valorii acestor metale, dimpotrivă, favorizează pe creditori în dauna debitorilor.

c) Bani universali

Aurul devine bani, spre deosebire de monedă, mai întîi ieșind din circulație ca tezaur, apoi intrînd în ea ca nonmijloc de circulație și, în sfîrșit, sfărîmînd barierele circulației interne spre a funcționa ca echivalent general în lumea mărfurilor. În felul acesta aurul devine *bani universali.*

Dacă măsurile generale de greutate a metalelor nobile au servit inițial ca măsuri ale valorii, pe piața mondială denumirile de calcul ale banilor se retransformă în denumirile de greutate corespunzătoare. Dacă metalul brut informe (aes rude) reprezenta forma inițială a mijlocului de circulație și dacă însăși forma monedei nu era la început

decît atestarea oficială a greutății cuprinse în bucățile de metal, ca monedă universală metalul nobil își leapădă din nou forma și amprenta și recapătă forma indiferentă a lingoului; cu alte cuvinte, dacă în străinătate circulă diferite monede naționale, cum ar fi imperialii rusești, talerii mexicani sau sovereignii englezești, contează nu denumirea, ci numai conținutul lor. În sfîrșit, ca bani internaționali, metalele nobile își îndeplinesc din nou funcția lor inițială de mijloc de schimb, care, asemenea schimbului de mărfuri însuși, a luat naștere nu în sînul comunității primitive, ci în punctele de contact dintre diferitele comunități. Prin urmare, ca bani universali, banii își recapătă forma lor naturală inițială. Părăsind sfera circulației interne, ei își leapădă din nou formele speciale care au rezultat din desfășurarea procesului de schimb în cadrul acestei sfere aparte, adică își leapădă formele lor locale de etalon al prețurilor, de monedă, monedă divizionară și semn al valorii.

Am văzut că, în circulația internă a unei țări, numai o singură marfă servește ca măsură a valorilor. Deoarece însă într-o țară această funcție este îndeplinită de aur, iar în alta de argint, pe piața mondială funcționează o dublă măsură a valorii; din această cauză banii capătă o dublă existență și în toate celelalte funcții ale lor. Traducerea valorii mărfurilor din prețuri-aur în prețuri-argint și invers este determinată de fiecare dată de valoarea relativă a acestor două metale, valoare care se schimbă mereu și a cărei stabilire apare deci ca un proces permanent. Posesorii de mărfuri din fiecare sferă de circulație internă sînt nevoiți să folosească alternativ în circulația externă cînd aurul, cînd argintul și să schimbe astfel metalul care funcționează ca bani în țara respectivă pe metalul de care au nevoie ca bani în străinătate. În consecință, fiecare națiune

folosește ca bani universali ambele metale: aurul și argintul.

În circulația internațională a mărfurilor, aurul și argintul apar nu ca mijloc de circulație, ci ca *mijloc general de schimb*. Dar mijlocul general de schimb funcționează numai sub cele două forme dezvoltate în care apare ca *mijloc de cumpărare* și *mijloc de plată*, cu deosebirea că pe piața mondială raportul dintre ele se inversează. În sfera circulației interne, banii, în măsura în care erau monedă, reprezentau veriga mijlocie în unitatea-proces *M—B—M* sau forma pur efemeră a valorii de schimb în cadrul necontenitei schimbări de locuri între mărfuri, adică funcționau exclusiv ca mijloc de cumpărare. Pe piața mondială lucrurile se petrec invers. Aurul și argintul apar aici ca mijloc de cumpărare atunci cînd schimbul de substanțe e numai unilateral și de aceea cumpărarea și vînzarea se separă. De pildă, comerțul de graniță de la Kealita este de fapt și prin contract [30] un comerț de schimb în natură, în cadrul căruia argintul nu servește decît ca măsură a valorii. Războiul din 1857—1858 [31] i-a determinat pe chinezi să vîndă fără a cumpăra. Ca urmare, argintul a apărut deodată ca mijloc de cumpărare. Ținînd seama de litera contractului, rușii transformau piese de 5 franci franțuzești în mărfuri brute de argint, care le serveau astfel ca mijloc de schimb. Argintul funcționează în permanență ca mijloc de cumpărare între Europa și America, de o parte, și Asia, unde e tezaurizat, de altă parte. Apoi, metalele nobile funcționează ca mijloc de cumpărare internațional atunci cînd echilibrul obișnuit al schimbului de substanțe dintre două națiuni suferă o perturbare subită, de exemplu în caz de recoltă proastă, care obligă pe una dintre ele să cumpere în cantități neobișnuit de mari. În sfîrșit, metalele nobile reprezintă un mijloc de cumpărare internațional pentru țările producătoare de aur și de argint, unde acestea din

urmă sînt în mod nemijlocit produs și marfă și nu o formă transformată a mărfii. Pe măsura dezvoltării schimbului de mărfuri dintre diferitele sfere de circulație naționale, se dezvoltă și funcția banilor universali ca *mijloc de plată* pentru echilibrarea balanțelor internaționale.

Ca și circulația internă, circulația internațională necesită o cantitate mereu variabilă de aur și de argint. De aceea o parte din tezaurele acumulate servește la toate popoarele ca fond de rezervă de bani universali, care cînd se golește, cînd se umple din nou, corespunzător cu oscilațiile schimbului de mărfuri *. În afară de mișcările speciale, în cadrul cărora banii universali se deplasează de la o sferă de circulație națională la alta, ei posedă o mișcare generală, ale cărei puncte de plecare se află la sursele de producție a aurului și argintului, de unde șuvoaie de aur și de argint se revarsă în diferite direcții pe piața mondială. Aici aurul și argintul intră în circulația mondială ca mărfuri și sînt schimbate, ca echivalente, în raport cu timpul de muncă cuprins în ele, pe echivalente-mărfuri, înainte de a ajunge în sferele de circulație internă. De aceea, în aceste sfere ele apar ca avînd o mărime de valoare dată. Orice scădere sau creștere a cheltuielilor lor de producție afectează, așadar, în mod corespunzător pe piața mondială valoarea lor relativă, care, dimpotrivă, nu depinde cîtuși de puțin de măsura în care diferitele sfere de circulație naționale absorb aurul sau argintul. Partea din șuvoiul metalic pe care o captează fiecare sferă aparte a lumii mărfurilor intră în parte nemijlocit în circulația bănească internă în vederea înlocuirii monedelor metalice uzate, în parte e reținută în diferitele rezervoare-tezaure

* „Banii acumulați se adaugă la suma care, pentru a fi efectiv în circulație și pentru a face față eventualelor cerințe ale comerțului, se îndepărtează și *tese din sfera circulației propriu-zise*". G. R. Carli, notă la lucrarea lui Verri, „Meditazioni sulla Economia Politica", t. XV, p. 196, în ediția Custodi, op. cit.

de monede, mijloace de plată și bani universali, în parte e transformată în obiecte de lux, iar restul, în sfîrșit, devine tezaur propriu-zis. Pe o treaptă dezvoltată a producției burgheze, tezaurizarea se limitează la minimul cerut de diversele procese de circulație pentru a asigura funcționarea liberă a mecanismului lor. Tezaur ca atare devine aici numai avuția care zace nefolosită, atunci cînd nu reprezintă forma momentană a unui excedent al balanței plăților, cînd nu este rezultatul unui schimb de substanțe întrerupt și deci o înghețare a mărfii în prima ei metamorfoză.

Dacă, în calitate de bani, aurul și argintul sînt prin însăși noțiunea lor marfa generală, în banii universali ei capătă forma de existență corespunzătoare a mărfii universale. În măsura în care toate produsele se înstrăinează în schimbul aurului și argintului, acestea din urmă devin forma transformată a tuturor mărfurilor și deci marfa care poate fi înstrăinată în mod omnilateral. Aurul și argintul devin realmente materializarea timpului de muncă general, în măsura în care schimbul de substanțe al felurilor reale de muncă cuprinde întregul glob pămîntesc. Ele devin echivalent general în măsura în care se dezvoltă seria echivalentelor speciale care constituie sfera lor de schimb. Deoarece în circulația mondială mărfurile își desfășoară în mod universal propria lor valoare de schimb, forma transformată în aur și argint a acesteia din urmă apare ca bani universali. Prin urmare, dacă datorită industriei lor variate și prin intermediul schimbului general națiunile de posesori de mărfuri transformă aurul în bani adecvați, industria și schimbul reprezintă pentru ele doar un mijloc de a retrage de pe piața mondială bani sub formă de aur și de argint. De aceea aurul și argintul ca bani universali sînt în aceeași măsură un produs al circulației generale a mărfurilor, ca și un mijloc de lărgire continuă a sferei acestei circulații. Așa cum fără știrea

alchimiștilor, care încercau să fabrice aur, s-a născut chimia, tot astfel fără știrea posesorilor de mărfuri, care aleargă după marfă sub forma ei magică, iau naștere sursele industriei mondiale și ale comerțului mondial. Aurul și argintul ajută la crearea pieței mondiale prin aceea că, în noțiunea lor de bani, ele anticipează existența acestei piețe. Influența extraordinară pe care descoperirea unor noi terenuri aurifere pe la mijlocul secolului al XIX-lea o exercită asupra schimburilor mondiale dovedește că acțiunea magică a acestor metale nobile nu se limitează nicidecum la perioada de început a societății burgheze, ci rezultă în mod necesar din felul denaturat [Verkehrung] în care agenților lumii mărfurilor le apare propria lor muncă socială.

Așa cum banii devin bani universali, tot așa și posesorul de mărfuri devine un cosmopolit. Relația cosmopolită dintre oameni nu este la origine decît relația lor ca posesori de mărfuri. Privită în sine, marfa este deasupra oricăror bariere religioase, politice, naționale și de limbă. Limba ei universală este prețul, iar esența ei comună [Gemeinwesen] banii. O dată cu dezvoltarea banilor universali în opoziție cu moneda națională se dezvoltă și cosmopolitismul posesorului de mărfuri, ca o credință a rațiunii practice în opoziție cu tradiționalele prejudecăți religioase, naționale și de altă natură, care îngreuiază schimbul de substanțe în rîndurile omenirii. Cînd același aur care, sosind în Anglia sub formă de eagles * americani, devine aici sovereign, după 3 zile circulă la Paris ca napoleon, iar după cîteva săptămîni se regăsește la Veneția sub formă de ducat, păstrînd însă tot timpul aceeași valoare, posesorului de mărfuri îi devine limpede că naționalitatea „is but the guinea's stamp" **. Ideea sublimă în care i se

* — vulturi. — *Nota trad.*

** —„nu e decît efigia guineii". — *Nota trad.*

dezvăluie toată lumea este aceea a unei piețe, *a pieței mondiale* *.

4. Metalele nobile

Procesul de producție burghez pune stăpînire mai întîi pe circulația metalică, ca pe un organ transmis de-a gata, care, deși se transformă treptat, își păstrează însă tot timpul structura sa fundamentală. Problema de ce aurul și argintul servesc ca material bănesc și nu alte mărfuri depășește cadrul sistemului burghez. De aceea ne vom limita să expunem sumar numai tezele esențiale.

Deoarece timpul de muncă general nu cunoaște decît deosebiri cantitative, obiectul care trebuie să servească drept întruchiparea lui specifică trebuie să fie în măsură să exprime deosebiri pur cantitative, ceea ce presupune identitatea, omogenitatea calitativă. Aceasta e prima condiție pentru funcționarea unei mărfi în calitate de măsură a valorii. De pildă, dacă evaluez toate mărfurile în boi, piei, cereale etc., trebuie de fapt să le măsor în boi mijlocii ideali, în piei mijlocii ideale etc., pentru că există o deosebire calitativă între un bou și altul, între o cantitate de cereale și alta, între o piele și alta. Dimpotrivă, aurul și argintul, ca corpuri simple, sînt întotdeauna egale cu ele însele și de aceea cantități egale din aceste metale repre-

* Montanari. „Della Moneta" (1683), op. cit., pag. 40: „Legăturile dintre popoare s-au extins pe întregul glob pămîntesc în așa măsură, încît aproape că se poate spune că lumea întreagă a devenit un singur oraș, în care are loc un tîrg permanent la care se vînd toate mărfurile, și oricine, stînd acasă la el, poate să dobîndească cu ajutorul banilor și să se bucure de tot ce produc pămîntul, animalele și industria omenească. Minunată invenție".

zintă valori de aceeași mărime *. Cealaltă condiție pe care trebuie s-o îndeplinească marfa destinată a servi ca echivalent general, condiție care decurge direct din funcția de a reprezenta deosebiri pur cantitative, este posibilitatea de a divide după dorință această marfă în diferite părți și de a le reuni la loc, în așa fel încît banii de calcul să poată fi reprezentați și sub o formă tangibilă. Aurul și argintul posedă aceste proprietăți în cel mai înalt grad.

Ca mijloc de circulație, aurul și argintul prezintă față de celelalte mărfuri avantajul că marii lor greutăți specifice — ele reprezintă o greutate relativ mare într-un volum mic — îi corespunde greutatea lor specifică economică, căci într-un volum mic cuprind relativ mult timp de muncă, adică o mare valoare de schimb. Prin aceasta e asigurată ușurința transportării, a trecerii din mînă în mînă și dintr-o țară într-alta, capacitatea de a apărea și a dispărea cu aceeași rapiditate, într-un cuvînt mobilitatea materială, această condiție sine qua non a mărfii care trebuie să servească ca perpetuum mobile al procesului de circulație.

Valoarea specifică ridicată a metalelor nobile, durabilitatea lor, relativa lor indestructibilitate, faptul că nu se oxidează în contact cu aerul și, mai ales la aur, insolubilitatea în acizi, cu excepția apei regale, toate aceste proprietăți naturale fac din metalele nobile materialul natural al tezaurizării. De aceea Petru Ermitul, care pare să fi fost un mare amator de ciocolată, face următoarea remarcă cu privire la sacii de cacao care reprezentau una dintre formele de bani mexicani:

---

* „Metalele posedă particularitatea specifică că numai în ele toate raporturile se reduc la unul singur, care este cantitatea lor, căci de la natură ele nu se deosebesc prin calități diferite nici în ceea ce privește structura lor interioară, nici în ceea ce privește forma și factura lor exterioară" (Galiani, op. cit., pag. 126—127).

„O, monedă fericită, care oferi speciei umane o băutură plăcută și folositoare și ferești pe inocenții tăi posesori de infernala patimă a zgîrceniei, pentru că nu poți fi nici îngropată și nici păstrată timp îndelungat" („De Orbe Novo" [32]).

Marea însemnătate pe care metalele în genere o au în cadrul procesului de producție nemijlocit este legată de funcția lor ca unelte de producție. Fără să mai vorbim de raritatea aurului și a argintului, faptul că ele sînt mai moi decît fierul și chiar decît arama (sub forma călită în care era folosită în antichitate) le face inapte de a fi folosite în acest mod și de aceea ele sînt în mare măsură lipsite de proprietatea pe care se bazează valoarea de întrebuințare a metalelor în general. Pe cît sînt de inutile în cadrul procesului de producție nemijlocit, pe atît de netrebuincioase sînt ele ca mijloace de subzistență, ca obiecte de consum. De aceea ele pot intra în procesul de circulație social în orice cantitate, fără să prejudicieze procesele de producție și consumație nemijlocite. Valoarea lor individuală de întrebuințare nu intră în conflict cu funcția lor economică. Pe de altă parte, aurul și argintul sînt obiecte de prisos nu numai într-un sens negativ, adică sînt obiecte de care te poți lipsi, dar în virtutea proprietăților lor estetice ele constituie materialul firesc pentru obiecte de lux, podoabe, obiecte de fast și de uz festiv, într-un cuvînt forma pozitivă a prisosului și a bogăției. Ele apar oarecum ca lumină solidificată, dezgropată din adîncuri; argintul reflectă toate razele de lumină în compoziția lor inițială, în timp ce aurul reflectă numai potența cea mai înaltă a culorii, roșul. Simțul culorilor este însă forma cea mai populară a simțului estetic în general. Legătura etimologică dintre denumirile metalelor prețioase și raporturile culorilor în diferite limbi indo-germanice a fost dovedită de Jakob Grimm (vezi lucrarea sa „Istoria limbii germane" [33]).

In sfîrșit, capacitatea aurului și argintului de a se transforma din forma monetară în forma de lingouri, din

aceasta din urmă în articole de lux și invers, avantajul de a nu fi legate de anumite forme de întrebuințare date o dată pentru totdeauna, avantaj prin care ele se deosebesc de alte mărfuri, toate acestea fac ca aceste metale să fie materialul natural al banilor, care trebuie să treacă mereu dintr-o determinare de formă în alta.

Natura nu produce bani, după cum nu produce nici bancheri și nici curs de schimb. Dar deoarece producția burgheză trebuie să cristalizeze avuția ca fetiș sub forma unui obiect anumit, aurul și argintul sînt întruchiparea corespunzătoare a acestei avuții. Prin natura lor, aurul și argintul nu sînt bani, dar banii sînt, prin natura lor, aur și argint. Pe de o parte, cristalul bănesc de aur și de argint e nu numai produsul procesului de circulație, ci de fapt unicul său produs care rămîne. Pe de altă parte, aurul și argintul sînt produse naturale finite, și, atît ca produs nemijlocit al procesului de circulație cît și ca produs al naturii, ele nu pot fi separate prin nici o deosebire de formă. Produsul general al procesului social, sau însuși procesul social ca produs, este un produs deosebit al naturii, un metal care zace în măruntaiele pămîntului și care se extrage de acolo *.

Am văzut că aurul și argintul nu pot îndeplini cerința ce li se pune în calitatea lor de bani, aceea de a fi valori de o mărime constantă. Dar, după cum a observat încă Aristotel, ele posedă o valoare de o mărime mai constantă decît posedă în medie celelalte mărfuri. Fără a mai vorbi de efectul general al unei creșteri sau scăderi a valorii

* În anul 760 o mulțime de oameni săraci și-au părăsit locurile pentru a merge să scoată aur prin spălarea nisipului aurifer de la sud de Praga; 3 oameni puteau să extragă într-o zi 3 mărci de aur. Datorită acestui fapt, afluența de oameni la aceste exploatări de aur și numărul brațelor de muncă de care a fost lipsită agricultura au crescut în așa măsură, încît în anul următor țara a fost lovită de foamete (vezi M. G. Körner, „Abhandlung von dem Altertum des böhmischen Bergwerks". Schneeberg, 1758 [pag. 37—38]).

metalelor nobile, fluctuațiile raportului dintre valoarea aurului și aceea a argintului au o importanță deosebită, pentru că pe piața mondială amîndouă aceste metale servesc ca material bănesc unul alături de celălalt. Cauzele pur economice ale acestei variații a valorii — cuceririle și alte prefaceri politice, care exercitau în antichitate o mare influență asupra valorii metalelor, au numai un efect local și trecător — trebuie să fie reduse la variațiile survenite în timpul de muncă necesar pentru producerea acestor metale. La rîndul lui, acest timp de muncă depinde de raritatea lor naturală relativă, ca și de greutatea mai mare sau mai mică pe care o prezintă obținerea lor în stare de metal pur. Aurul este, de fapt, primul metal pe care l-a descoperit omul. Pe de o parte, natura însăși îl prezintă sub o formă cristalizată nativă, individualizat, fără să fie în combinație chimică cu alte corpuri, sau, cum spuneau alchimiștii, în stare virgină ; pe de altă parte, natura însăși ia asupra sa o vastă muncă tehnologică, spălînd aur în albiile fluviilor. Reiese deci că din partea omului nu se cere decît o muncă dintre cele mai simple fie pentru extragerea aurului din albiile fluviilor, fie pentru scoaterea lui din nisipul aluviunilor, pe cînd extragerea argintului presupune lucrări miniere și în general o dezvoltare relativ înaltă a tehnicii. De aceea valoarea inițială a argintului, cu toate că raritatea sa absolută e mai mică, era relativ mai mare decît aceea a aurului. Afirmația lui Strabo că la unul dintre triburile arabe se dădeau 10 pfunzi de aur pentru 1 pfund de fier și 2 pfunzi de aur pentru un 1 pfund de argint nu pare de loc neverosimilă. Pe măsură însă ce se dezvoltă forța productivă a muncii sociale și, datorită acestui fapt, produsul muncii simple se scumpește în comparație cu produsul muncii complexe, pe măsură ce scoarța pămîntului este răscolită tot mai mult, iar sursele inițiale ale extracției aurului de la suprafață se secătuiesc, valoarea argintului

scade în raport cu cea a aurului. În sfîrșit, pe o anumită treaptă de dezvoltare a tehnicii și a mijloacelor de comunicație, descoperirea de noi țări posesoare de aur și de argint capătă o importanță deosebit de mare. În Asia antică, raportul dintre aur și argint era de 6 : 1 sau 8 : 1; acest din urmă raport era încă în vigoare în China și în Japonia la începutul secolului al XIX-lea; raportul de 10 : 1 din timpul lui Xenofon poate fi socotit raportul mediu din perioada de mijloc a antichității. Exploatarea minelor de argint din Spania de către Cartagina și mai tîrziu de către Roma a avut în antichitate aproximativ același efect pe care descoperirea minelor americane l-a avut asupra Europei moderne. Pentru epoca imperiului roman, 15 sau 16 : 1 poate fi considerat raportul mediu aproximativ, deși adesea întîlnim la Roma o depreciere și mai mare a argintului. Aceeași mișcare, care începe cu o valoare relativ scăzută a aurului și termină cu scăderea valorii argintului, se repetă și în epoca următoare, de la începuturile evului mediu și pînă în timpurile moderne. Ca și pe vremea lui Xenofon, în evul mediu raportul mijlociu este de 10 : 1, iar în urma descoperirii minelor americane revine la 16 sau 15 : 1. Descoperirea minelor de aur din Australia, California și Columbia face să fie probabilă o nouă scădere a valorii aurului *.

---

* Pînă acum descoperirile din Australia etc. n-au afectat încă raportul dintre valoarea aurului și argintului. Afirmațiile contrare ale lui Michel Chevalier valorează tot atît cît și socialismul acestui fost saint-simonist. Cotările argintului pe piața londoneză arată, ce-i drept, că în perioada 1850—1858 prețul mediu al argintului, exprimat în aur, este aproape cu 3 % mai mare decît cel din perioada 1830—1850. Dar această urcare se explică pur și simplu prin cererea de argint din partea Asiei. În perioada 1852—1858, prețul argintului se schimbă, în diferiți ani și în diferite luni, *numai* în funcție de această *cerere* și nicidecum din cauza afluxului de aur din sursele nou descoperite. Iată un tabel al prețurilor argintului, exprimate în aur, pe piața londoneză:

C. TEORII ASUPRA MIJLOACELOR DE CIRCULAȚIE ȘI ASUPRA BANILOR

Dacă în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, în această perioadă a copilăriei societății burgheze moderne, setea generală de aur mîna peste mări popoare și principi în cruciade pentru căutarea Graal-ului de aur *, tot așa primii tălmaci ai lumii moderne, creatorii sistemului monetar, una dintre variantele căruia o constituie sistemul mercantilist, au proclamat aurul și argintul, adică banii, drept unica avuție. Ei declarau, pe bună dreptate, că vocația societății burgheze este aceea de „a face bani", prin urmare, din punctul de vedere al circulației simple a mărfurilor, de a tezauriza avuția eternă, pe care nu o mănîncă nici moliile, nici rugina. Nu poți combate sistemul monetar invocînd argumentul că o tonă de fier la prețul de 3 l.st. reprezintă o valoare de aceeași mărime ca și 3 l.st. de aur. Aici nu este vorba de mărimea valorii de schimb, ci de forma ei adecvată. Dacă în sistemul monetar și în cel mercantilist comerțul mondial și ramurile deosebite ale muncii naționale nemijlocit legate de comerțul mondial erau declarate a fi singurele surse adevărate ale avuției sau ale banilor, trebuie să ținem seama de faptul că, la acea epocă, cea mai mare parte a producției naționale se

---

Prețul unei uncii de argint:

Anul	1852	martie	60 1/8	pence	iulie	60 1/4	pence	noiembrie	61 7/8	pence
„	1853	„	61 3/8	„	„	61 1/2	„	„	61 7/8	„
„	1854	„	61 7/8	„	„	61 3/4	„	„	61 1/8	„
„	1855	„	60 7/8	„	„	61 1/2	„	„	60 7/8	„
„	1856	„	60	„	„	61 1/4	„	„	62 1/8	„
„	1857	„	61 3/4	„	„	61 1/8	„	„	61 1/8	„
„	1858	„	61 3/8	„	„	—	—	„	—	—

* Însemnare făcută de Marx în exemplarul său personal: „Aurul este un lucru minunat! Cine îl posedă este stăpîn pe tot ce dorește. Aurul poate chiar să deschidă sufletelor porțile raiului" *(Columb,* într-o scrisoare din Jamaica din 1503). — *Nota red.*

desfășura încă în forme feudale și servea ca sursă nemijlocită de existență pentru producătorii înșiși. În cea mai mare parte, produsele nu se transformau încă în mărfuri și deci nici în bani; ele în genere nu intrau în schimbul social general de substanțe și de aceea nu apăreau ca materializare a muncii abstract-generale și nu constituiau în realitate avuție burgheză. Banii ca scop al circulației sînt valoarea de schimb, sau avuția abstractă, și nu vreun element material al avuției ca scop determinant și mobil al producției. Corespunzător treptei embrionare a producției burgheze, acești profeți nerecunoscuți se cramponau de forma solidă, palpabilă și strălucitoare a valorii de schimb, de forma ei ca marfă generală în opoziție cu toate mărfurile speciale. Pe vremea aceea, sfera economică burgheză propriu-zisă era sfera circulației mărfurilor. Așa se explică de ce ei au privit din punctul de vedere al acestei sfere elementare întregul proces complex al producției burgheze și au ajuns să confunde banii cu capitalul. Lupta neîncetată a economiștilor moderni împotriva sistemului monetar și mercantilist se datorește în cea mai mare parte faptului că acest sistem divulgă într-o manieră brutal-naivă secretul producției burgheze, faptul că aceasta din urmă e întru totul subordonată valorii de schimb. Ricardo observă undeva, deși în scopul unei greșite aplicări practice, că chiar în perioade de foamete cerealele se importă nu pentru că poporul flămînzește, ci pentru că negustorul de cereale cîștigă bani. Prin urmare, în critica pe care o face sistemului monetar și mercantilist, economia politică greșește atunci cînd combate acest sistem ca pe o simplă iluzie, ca pe o simplă teorie falsă, și nu vede în el forma barbară a propriului ei principiu fundamental. În plus, acest sistem păstrează nu numai un drept istoric, dar în anumite sfere ale economiei moderne el se bucură de drepturi de cetățenie deplină. Pe toate treptele procesului de producție

burghez, unde avuția ia forma elementară a mărfii, valoarea de schimb îmbracă forma elementară a banilor, și în toate fazele procesului de producție avuția se reîntoarce pentru un moment la forma elementară generală a mărfii. Chiar și în cea mai dezvoltată economie burgheză, funcțiile specifice ale aurului și argintului ca bani, spre deosebire de funcția lor ca mijloc de circulație și în opoziție cu toate celelalte mărfuri, nu sînt suprimate, ci numai limitate, așa încît sistemul monetar și mercantilist își păstrează toate drepturile. Faptul catolic că aurul și argintul, ca întruchipare nemijlocită a muncii sociale și deci ca existență a avuției abstracte, sînt opuse celorlalte mărfuri, mărfurilor profane, jignește, firește, onoarea protestantă a economiei burgheze, care de teama prejudecăților sistemului monetar a pierdut pentru mult timp capacitatea de a înțelege fenomenele circulației banilor, așa cum vom vedea din cele ce urmează.

În opoziție cu sistemul monetar și cu cel mercantilist, care cunosc banii numai sub determinarea lor de formă ca produs cristalizat al circulației, era foarte firesc ca economia politică clasică să considere banii în primul rînd sub forma lor fluidă, ca valoare de schimb care ia naștere chiar în cadrul metamorfozei mărfurilor și care apoi dispare din nou în ea. De aceea, așa cum circulația mărfurilor este considerată exclusiv sub forma *M—B—M*, iar aceasta din urmă, la rîndul ei, este considerată exclusiv ca unitatea-proces a vînzării și cumpărării, tot așa banii sînt recunoscuți în determinarea lor de formă ca mijloc de circulație, în opoziție cu determinarea lor de formă ca bani. Dacă mijlocul de circulație se izolează în funcția sa ca monedă, el se transformă, după cum am văzut, în semn al valorii. Deoarece însă economia politică clasică a avut în fața ei înainte de toate circulația metalică ca formă dominantă a circulației, ea concepe banii metalici ca monedă, iar moneda

metalică ca simplu semn al valorii. Potrivit cu legea circulației semnelor valorii, se formulează teza că prețurile mărfurilor depind de masa banilor aflați în circulație, și nu invers, că masa banilor aflați în circulație depinde de prețurile mărfurilor. Găsim această părere mai mult sau mai puțin conturată la economiștii italieni din secolul al XVII-lea; ea este cînd adoptată, cînd negată de *Locke*, apoi dezvoltată în mod categoric de „Spectator" (în numărul din 19 octombrie 1711), de *Montesquieu* și de *Hume*. Deoarece *Hume* este cel mai de seamă reprezentant al acestei teorii în secolul al XVIII-lea, vom începe cu el analiza noastră.

In cadrul unor anumite premise, o creștere sau o micșorare a cantității de bani de metal aflați în circulație sau de semne ale valorii aflate în circulație pare să exercite asupra prețurilor mărfurilor o influență *uniformă*. Dacă scade sau se urcă *valoarea* aurului sau a argintului în care valorile de schimb ale mărfurilor sînt exprimate ca prețuri, prețurile se urcă sau scad, pentru că s-a schimbat măsura valorilor; iar cantitatea de aur și de argint aflată în circulație ca monedă crește sau scade, pentru că prețurile s-au urcat sau au scăzut. Dar fenomenul vizibil este variația prețurilor în funcție de sporirea sau de scăderea cantității mijloacelor de circulație, în condiții cînd valoarea de schimb a mărfurilor rămîne neschimbată. Pe de altă parte, dacă cuantumul semnelor valorii aflate în circulație scade sau crește peste sau sub nivelul lor necesar, ele sînt readuse în mod forțat la acest nivel prin scăderea sau urcarea prețurilor mărfurilor. În ambele cazuri se pare că aceeași cauză a produs același efect, și *Hume* se menține ferm în cadrul acestei aparențe.

Orice cercetare științifică a raportului dintre cantitatea mijloacelor de circulație și mișcarea prețurilor mărfurilor trebuie în mod necesar să pornească de la premisa că va-

loarea materialului bănesc este dată. Dar Hume, dimpotrivă, examinează exclusiv epoci în care au loc revoluții în valoarea metalelor nobile, deci revoluții în măsura valorilor. Urcarea prețurilor mărfurilor concomitent cu creșterea cantității banilor de metal începînd din perioada descoperirii minelor americane formează fundalul istoric al teoriei sale, după cum polemica împotriva sistemului monetar și a celui mercantilist vădește motivul ei practic. Afluxul de metale nobile poate, firește, să crească în condiții cînd cheltuielile lor de producție rămîn aceleași. Pe de altă parte, micșorarea valorii lor, adică a timpului de muncă necesar pentru producerea lor, se manifestă la început numai prin creșterea afluxului lor. Prin urmare, spuneau discipolii mai recenți ai lui Hume, valoarea scăzută a metalelor nobile se manifestă în masa crescîndă a mijloacelor de circulație, iar masa crescîndă a mijloacelor de circulație se manifestă în urcarea prețurilor mărfurilor. În realitate însă crește numai prețul mărfurilor de export, care se schimbă pe aur și pe argint ca marfă și nu ca mijloc de circulație. Așa fiind, prețul acestor mărfuri, care sînt evaluate în aur și argint de o valoare scăzută, se urcă în comparație cu toate celelalte mărfuri, a căror valoare de schimb continuă să fie evaluată în aur și argint potrivit cu etalonul vechilor lor cheltuieli de producție. Această dublă evaluare a valorilor de schimb ale mărfurilor în aceeași țară nu poate fi, firește, decît temporară, și prețurile exprimate în aur sau argint trebuie să se egalizeze proporțional cu valorile de schimb, astfel încît în cele din urmă valorile de schimb ale tuturor mărfurilor ajung să fie evaluate potrivit cu noua valoare a materialului bănesc. Dezvoltarea acestui proces, ca și modul în care valoarea de schimb a mărfurilor își croiește în genere drum prin intermediul oscilațiilor prețurilor de piață nu au a fi examinate aici. Dar că în epocile mai puțin dezvoltate ale producției burgheze această

egalizare se produce foarte treptat de-a lungul unor perioade îndelungate și că în nici un caz nu ține pasul cu creșterea numerarului aflat în circulație, acest lucru a fost dovedit în chip elocvent de o serie de noi cercetări critice asupra mișcării prețurilor mărfurilor în secolul al XVI-lea *. Cu totul străine de problema în discuție sînt referirile preferate ale discipolilor lui Hume la creșterea prețurilor în Roma antică în urma cuceririi Macedoniei, Egiptului și Asiei Mici. Transferarea subită și forțată a unor mari tezaure de bani dintr-o țară într-alta, caracteristică lumii antice, reducerea temporară a cheltuielilor de producție a metalelor nobile într-o anumită țară prin simplul proces al jafului, afectează tot atît de puțin legile imanente ale circulației bănești pe cît de puțin legea generală care reglementează prețul grînelor este afectată de distribuirea gratuită a grînelor egiptene și siciliene la Roma. Lui Hume, ca și tuturor celorlalți autori din secolul al XVIII-lea, i-au lipsit materialele necesare pentru o studiere amănunțită a circulației banilor: pe de o parte, o istorie autentică a prețurilor mărfurilor, iar pe de altă parte statistici oficiale neîntrerupte cu privire la creșterea și la restrîngerea cantității de mijloace de circulație, la fluxul și la refluxul de metale nobile etc.; într-un cuvînt, i-a lipsit materialul care apare abia o dată cu dezvoltarea deplină a sistemului bancar. Teoria lui Hume asupra circulației poate fi rezumată în următoarele teze: 1) prețurile mărfurilor dintr-o țară sînt determinate de masa banilor (reali sau simbolici) aflați în acea țară; 2) banii care circulă într-o țară reprezintă toate mărfurile care se găsesc în acea țară; pe măsură ce crește numărul reprezentanților, adică al banilor, fiecărui reprezentant în parte îi revine o cantitate mai

* Hume recunoaște de altfel caracterul treptat al acestei egalizări, deși acest lucru contravine principiului său. Vezi David Hume. „Essays and treatises on several subjects". London, 1777, vol. I, p. 300.

mare sau mai mică din obiectul reprezentat; 3) dacă se mărește cantitatea de mărfuri, prețul lor scade sau valoarea banilor crește. Dacă însă crește cantitatea de bani, atunci, dimpotrivă, prețurile mărfurilor se urcă, iar valoarea banilor scade *.

„Scumpirea tuturor lucrurilor — spune Hume — în urma unui excedent de bani este dezavantajoasă pentru orice comerț existent, deoarece ea permite țărilor mai sărace să le concureze cu succes pe cele mai bogate pe toate piețele străine ** ...Dacă considerăm o națiune izolată, existența unei cantități mai mari sau mai mici de monede pentru socotirea sau reprezentarea mărfurilor nu exercită nici o influență, bună sau rea, la fel cum bilanțul unui negustor nu se va schimba de pe urma faptului că în contabilitatea sa el va folosi, în locul notației arabe, care necesită puține cifre, notația romană, care are nevoie de mai multe cifre. Mai mult, cantitatea mai mare de bani, la fel ca și cifrele romane, este mai incomodă și cere mai multă osteneală atît pentru păstrarea cît și pentru transportarea ei"***.

Pentru a demonstra în genere ceva, Hume ar fi trebuit să arate că, într-un sistem *dat* de semne de calcul, cantitatea cifrelor folosite nu depinde de mărimea valorii cifrelor, ci, invers, mărimea valorii cifrelor depinde de cantitatea semnelor folosite. E perfect adevărat că nu e cîtuși de puțin convenabil să evaluezi sau „să socotești" valoarea mărfurilor în aur sau argint de o valoare scăzută, și de aceea, o dată cu creșterea sumei valorii mărfurilor aflate în circulație, popoarele au găsit întotdeauna că e mai comod să socotească în argint decît în aramă și în aur decît în argint. Pe măsură ce au devenit mai bogate, ele au transformat metalele mai puțin prețioase în monedă auxiliară și pe cele mai prețioase în bani. Pe de altă parte, Hume uită că pentru a socoti în aur și argint valorile, nici aurul și nici argintul nu trebuie „să existe efectiv". El confundă banii de calcul cu mijloacele de circulație și pentru el amîndouă sînt monedă (coin). Deoarece o schimbare a

* Comp. Steuart, op. cit., vol. I, pag. 394—400.
** David Hume, op. cit., pag. 300.
*** Op. cit., pag. 303.

valorii măsurii valorilor, sau a metalelor nobile care funcționează ca bani de calcul, atrage după sine urcarea sau scăderea prețurilor mărfurilor și deci a masei banilor aflați în circulație, dacă viteza de circulație rămîne neschimbată, Hume ajunge la concluzia că urcarea sau scăderea prețurilor mărfurilor depinde de cantitatea banilor aflați în circulație. Din faptul închiderii minelor europene Hume a putut să se convingă că în secolele al XVI-lea și al XVII-lea nu numai că a crescut cantitatea de aur și de argint, dar totodată au scăzut și cheltuielile necesare pentru producerea lor. În secolele al XVI-lea și al XVII-lea, prețurile mărfurilor din Europa s-au urcat concomitent cu creșterea masei de aur și de argint importate din America; prin urmare, în fiecare țară prețurile mărfurilor sînt determinate de cantitatea de aur și de argint din țara respectivă. Aceasta era prima „concluzie necesară" * la care a ajuns Hume. În secolele al XVI-lea și al XVII-lea prețurile nu s-au urcat în aceeași proporție cu creșterea cantității de metale nobile; a trecut mai bine de o jumătate de secol înainte ca oamenii să constate o *oarecare* schimbare în prețurile mărfurilor și chiar după aceea a mai trecut multă vreme pînă cînd valorile de schimb ale mărfurilor au început să fie evaluate pretutindeni potrivit cu valoarea scăzută a aurului și argintului, adică pînă cînd revoluția a cuprins prețurile tuturor mărfurilor. De aceea, conchide Hume — care în totală contradicție cu principiile filozofiei sale transformă în mod necritic în teze generale fapte observate în mod unilateral —, prețul mărfurilor sau valoarea banilor e determinată nu de cantitatea absolută a banilor aflați în țara respectivă, ci de cantitatea de aur și de argint care intră efectiv în circulație; în cele din urmă însă, întreaga cantitate de aur și de argint aflată într-o țară trebuie să fie absorbită de circulație, și anume sub

* David Hume, op. cit., pag. 303.

formă de monedă *. E limpede că, dacă aurul și argintul posedă o valoare proprie, atunci, abstracție făcînd de toate celelalte legi ale circulației, se poate afla în circulație numai o cantitate determinată de aur și de argint ca echivalent al unei sume de valori date ale mărfurilor. Prin urmare, dacă orice cantitate de aur și de argint existentă întîmplător într-o țară trebuie să intre ca mijloc de circulație în procesul schimbului de mărfuri, indiferent de suma valorilor mărfurilor, înseamnă că aurul și argintul nu au valoare imanentă și că de aceea nu sînt de fapt mărfuri reale. Aceasta este a treia „concluzie necesară" la care a ajuns Hume. După părerea sa, mărfurile intră în procesul de circulație fără prețuri, iar aurul și argintul fără valoare. Tocmai de aceea el nu vorbește nicăieri de valoarea mărfurilor și de valoarea aurului, ci numai de raporturile lor cantitative. Încă Locke afirmase că aurul și argintul nu ar avea decît o valoare imaginară sau convențională; aceasta este prima formă brutală a opoziției față de afirmația sistemului monetar că numai aurul și argintul au o valoare adevărată. Faptul că existența bănească a aurului și argintului derivă numai din funcția pe care o îndeplinesc în procesul social al schimbului este interpretat în sensul că propria lor valoare, deci și mărimea valorii lor, se datoresc unei funcții sociale **. Aurul și argintul sînt deci

* „Este evident că prețurile depind nu atît de cantitatea absolută de mărfuri și de bani de care dispune o națiune, cît de cantitatea de mărfuri care poate fi adusă pe piață și de cantitatea de bani aflată în circulație. Dacă moneda este pusă sub lacăt, efectul produs asupra prețurilor e același ca și cum ea ar fi fost distrusă; dacă mărfurile se acumulează în magazine și în depozite, rezultatul va fi același. Deoarece în asemenea cazuri banii și mărfurile nu se întîlnesc niciodată, ele nu pot nici să exercite vreo influență unele asupra altora. În cele din urmă, nivelul general al prețurilor atinge exact *proporția corespunzătoare noii cantități de monedă sunătoare existentă în țară*" (op. cit., pag. 307, 308, 303).

** Însemnare făcută de Marx în exemplarul său personal: „Vezi cele spuse de *Law* și de *Franklin* despre valoarea suplimentară pe care o dobîndesc aurul și argintul datorită faptului că funcționează în calitate de bani; vezi și *Forbonnais*. — *Nota red.*

obiecte fără valoare, dar în cadrul procesului de circulație ele capătă o mărime fictivă de valoare în calitatea lor de *reprezentanți ai mărfurilor*. Datorită acestui proces, ele se transformă nu în bani, ci în valoare. Această valoare a lor e determinată de raportul dintre propria lor cantitate și cantitatea mărfurilor, deoarece amîndouă aceste cantități trebuie să se acopere. Prin urmare, dacă Hume introduce aurul și argintul în lumea mărfurilor ca non-mărfuri, de îndată ce ele apar sub formă de monedă el le transformă în simple mărfuri care se schimbă pe alte mărfuri printr-un simplu troc. Dacă lumea mărfurilor s-ar compune dintr-o singură marfă, de exemplu din 1.000.000 de cuarteri de grîne, ar fi foarte simplu să ne imaginăm că un cuarter se schimbă pe două uncii de aur, dacă există 2.000.000 de uncii de aur, și pe 20 de uncii de aur, dacă există 20.000.000 de uncii de aur, că, prin urmare, prețul mărfii și valoarea banilor se urcă sau scad în raport invers cu cantitatea de bani existentă *. Dar lumea mărfurilor se compune dintr-o varietate infinită de valori de întrebuințare, a căror valoare relativă nu e nicidecum determinată de cantitățile lor relative. Cum își închipuie deci Hume acest schimb între masa de mărfuri și cantitatea de aur ? El se mulțumește cu ideea naivă și lipsită de sens că orice marfă, ca parte alicotă a masei totale de mărfuri, se schimbă contra unei părți alicote corespunzătoare din cantitatea de aur. Mișcarea-proces a mărfurilor, mișcare care rezultă din contradicția — cuprinsă în ele — dintre valoarea de schimb și valoarea de întrebuințare și care se manifestă în circulația banilor și se cristalizează în diferitele determinări de formă ale acestora, dispare, așadar, și în locul ei trece egalitatea mecanică imaginară dintre greutatea masei metalelor no-

* Însemnare făcută de Marx în exemplarul său personal: „Această ficțiune figurează textual la Montesquieu". — *Nota red.*

bile aflate într-o țară și masa mărfurilor de care ea dispune în acel moment.

Sir James Steuart își începe cercetările sale cu privire la monedă și la bani cu o critică amănunțită a ideilor lui Hume și Montesquieu *. El este de fapt primul care pune întrebarea: oare cantitatea banilor aflați în circulație este determinată de prețurile mărfurilor, sau, dimpotrivă, prețurile mărfurilor sînt determinate de cantitatea banilor aflați în circulație? Deși claritatea expunerii sale suferă de pe urma ideilor sale fanteziste despre măsura valorilor, precum și de pe urma ideii sale inconsecvente despre valoarea de schimb în general și a reminiscențelor sistemului mercantilist, el descoperă totuși cele mai importante determinări de formă ale banilor și legile generale ale circulației banilor, pentru că nu pune în mod mecanic mărfurile de o parte și banii de altă parte, ci dezvoltă efectiv diferitele funcții ale banilor, deducîndu-le din diferitele momente ale schimbului de mărfuri propriu-zis.

„Folosirea banilor în circulația internă poate fi redusă la două puncte principale: plata sumelor datorate de o persoană și cumpărarea lucrurilor de care are nevoie o persoană; și una și alta, luate laolaltă, generează cererea de bani numerar (ready money demands)... Starea comerțului și a manufacturilor, modul de viață și cheltuielile obișnuite ale locuitorilor, toate acestea luate la un loc reglează și determină mărimea cererii de bani numerar, adică cuantumul înstrăinărilor. Pentru efectuarea acestor plăți multiple este nevoie de o anumită cantitate de bani. Această cantitate, la rîndul ei, poate să crească sau să scadă după împrejurări, deși cuantumul înstrăinărilor rămîne același... In orice caz, circulația unei țări nu poate absorbi decît o cantitate determinată de bani" **.

„Prețul de piață al mărfii este determinat de acțiunea încîlcită a cererii și concurenței (demand and competition), care nu depind cîtuși de puțin de masa de aur și de argint aflată într-o țară. Și ce se întîmplă cu aurul și argintul care nu sînt cerute ca monedă? Ele sînt tezaurizate sau întrebuințate ca material pentru confecționarea de articole de lux. Cînd masa de aur și de argint scade sub nivelul cerut de circulație, aurul și argintul se înlocuiesc prin bani

* Steuart, op. cit., vol. I, pag. 394 și urm.
** James Steuart, op. cit., vol. II, pag. 377—379 și urm.

simbolici sau prin alte mijloace auxiliare. Dacă un curs de schimb favorabil aduce în țară un surplus de bani și curmă totodată cererea de remiteri de bani în străinătate, ei ajung adesea în lăzile cu bani, unde devin tot atît de inutili ca și cînd ar zăcea în mine" *.

A doua lege descoperită de *Steuart* este aceea că circulația întemeiată pe credit se reîntoarce la punctul ei de pornire. În sfîrșit, el elucidează ce efecte exercită asupra fluxului și refluxului internațional de metale nobile diferența existentă între nivelurile dobînzii în diferite țări. Ultimele două puncte au fost menționate de noi numai cu titlu informativ, deoarece sînt departe de obiectul cercetării noastre: circulația simplă **. Banii simbolici sau banii de

* Op. cit., pag. 379—380 și urm.

** „Surplusul de monede va fi pus sub lacăt sau transformat în obiecte... Cît privește banii de hîrtie, după ce-și vor fi îndeplinit prima lor menire de a satisface cererea celui care i-a luat cu împrumut, ei vor fi restituiți de către debitori și se vor realiza... De aceea, indiferent de proporția în care ar crește sau ar scădea cantitatea de monedă într-o țară, prețurile mărfurilor se vor urca sau vor scădea potrivit principiilor cererii și concurenței, iar acestea din urmă vor depinde întotdeauna de înclinările acelora care posedă bunuri sau orice alte echivalente pentru cumpărare, dar niciodată de cantitatea de monede de care dispun... Oricît de mică ar fi cantitatea de monedă dintr-o țară, atîta timp cît în țară există bunuri reale de orice fel și o tendință de consum din partea posesorilor lor, prețurile se vor menține la un nivel ridicat prin intermediul schimbului în natură, al banilor simbolici, al plăților reciproce și a *mii* de alte invenții... Dacă această țară întreține relații cu alte națiuni, trebuie să existe la numeroase mărfuri o anumită proporție între prețurile din țară și cele din străinătate, și de aceea o creștere sau o scădere bruscă a cantității de monedă sunătoare, dacă presupunem că ar putea provoca *în mod de sine stătător* o urcare sau o scădere a prețurilor, ar fi *limitată* în acțiunea ei din cauza concurenței străine" (op. cit., vol. I, pag. 400—401). „În fiecare țară, circulația banilor trebuie să fie proporțională cu activitatea productivă a locuitorilor care produc mărfurile ce se aduc pe piață... De aceea, dacă într-o țară cantitatea de monedă scade și nu mai corespunde prețurilor articolelor produse și oferite spre vînzare, se va recurge la invenții, de pildă la bani simbolici, care să asigure un echivalent pentru aceste produse. Dacă însă cantitatea de monedă sunătoare va depăși proporțiile producției, ea nu va provoca o urcare a prețurilor și nici nu va intra în circulație: *ea va fi acumulată în tezaure*... Oricît de mare ar fi cantitatea de bani existentă într-o țară în raport cu celelalte țări, *în circulație* poate să rămînă totdeauna numai o cantitate aproximativ proporțională cu consumul locuitorilor bogați și cu munca și activitatea productivă a locuitorilor săraci", și

credit — Steuart încă nu face deosebire între aceste două forme de bani — pot înlocui metalele nobile în calitatea acestora de mijloc de cumpărare sau de mijloc de plată în circulația internă, dar nu și pe piața mondială. De aceea banii de hîrtie sînt banii unei societăți date (money of the society), pe cînd aurul și argintul sînt banii lumii întregi (money of the world) *.

Particularitatea caracteristică a națiunilor cu dezvoltare „istorică" în sensul școlii istorice a dreptului[34] constă în aceea că ele își uită mereu propria lor istorie. De aceea, deși problema controversată a raportului dintre prețurile mărfurilor și cantitatea mijloacelor de circulație a frămîntat în permanență parlamentul în timpul primei jumătăți a secolului nostru și a determinat în Anglia apariția a mii de broșuri mari și mici, Steuart a rămas un „cîine mort" într-o măsură mai mare chiar decît i se păruse a fi Spinoza lui Moses Mendelssohn pe vremea lui Lessing. Pînă și cel mai proaspăt istoric al circulației banilor, Maclaren, îl transformă pe Adam Smith în autor al teoriei lui Steuart și pe Ricardo în autor al teoriei lui Hume **. Dar în timp

---

această proporție nu e determinată „de cantitatea de bani efectiv existentă în țară" (op. cit., pag. 403—408 și urm.). „Toate națiunile se vor strădui să exporte numerarul de care nu au nevoie în propria lor circulație, trimițîndu-l în țările unde dobînda este mai ridicată decît aceea din țara lor" (op. cit., vol. II, pag. 5). „Țara cea mai bogată din Europa poate fi cea mai săracă în ceea ce privește cantitatea de monedă sunătoare aflată în circulație" (op. cit., vol. II, pag. 6). (Vezi polemica dintre *Arthur Young* și Steuart). [Ultima propoziție, în paranteze rotunde, reprezintă o însemnare făcută de Marx în exemplarul său personal. — *Nota red.*].

* Steuart, op. cit., vol. II, pag. 370. Louis Blanc transformă „the money of the society", care nu înseamnă altceva decît bani interni, naționali, în bani socialiști, care nu înseamnă absolut nimic, și în consecință îl transformă pe Jean Law într-un socialist (vezi primul volum al lucrării sale „Istoria revoluției franceze").

** Maclaren, op. cit., pag. 43 și urm. Patriotismul l-a determinat pe un scriitor german decedat prematur (Gustav Julius) să-l opună pe bătrînul Büsch, ca pe o autoritate, școlii lui Ricardo. Onorabilul Büsch a tradus în dialectul hamburghez engleza genială a lui Steuart și, prin îndreptările sale greșite, a denaturat originalul ori de cîte ori a putut.

ce Ricardo a îmbunătățit teoria lui Hume, Adam Smith nu face decît să înregistreze ca pe niște fapte lipsite de viață rezultatele cercetărilor lui Steuart. Înțeleapta sa zicală scoțiană: „Dacă ai agonisit puțin, îți va fi adesea ușor să agonisești mult, dar greutatea cea mare e să agonisești puțin", *Adam Smith* a aplicat-o și la bunurile spirituale, și de aceea a tăinuit cu grijă meschină sursele cărora le datorează puținul din care a știut într-adevăr să facă mult. Nu o dată preferă el să tocească ascuțișul unei probleme acolo unde o formulare precisă l-ar obliga să se răfuiască cu predecesorii săi. La fel procedează el și în teoria banilor. Adam Smith adoptă în mod tacit teoria lui Steuart, spunînd că aurul și argintul existent într-o țară este în parte folosit ca monedă, în parte acumulat ca fond de rezervă pentru negustori în țările lipsite de bănci sau ca rezervă bancară în țările cu circulație de credit, în parte servește ca tezaur pentru compensarea plăților internaționale, iar în parte servește la confecționarea articolelor de lux. Problema cantității monedei aflate în circulație este în mod tacit înlăturată de Smith prin aceea că în mod cu totul greșit el consideră banii drept o simplă marfă *. Vulgarizatorul lui Smith, arhiștersul *J. B. Say* — pe care francezii l-au proclamat prinț al științei, așa cum Johann Christoph Gottsched l-a proclamat pe Schönaich al său drept Homer, iar Pietro Aretino s-a proclamat singur „terror principum" și „lux mundi" ** —, a ridicat, cu multe ifose, la rangul de dogmă această omisiune nu tocmai naivă a

---

* Însemnare făcută de Marx în exemplarul său personal: „Acest lucru nu este exact. Dimpotrivă, în unele locuri *Adam Smith* formulează just legea". — *Nota red.*

** — „spaima prinților" și „lumina lumii". — *Nota trad.*

lui Adam Smith *. De altfel, polemica ascuțită împotriva iluziilor sistemului mercantilist l-au împiedicat pe Adam Smith să înțeleagă obiectiv fenomenele circulației metalice, în timp ce ideile sale despre banii de credit sînt originale și profunde. După cum în teoriile paleontologiei din secolul al XVIII-lea se face mereu simțit un curent subteran izvorît din atitudinea critică sau apologetică față de legenda biblică a potopului, tot astfel în spatele tuturor teoriilor despre bani din secolul al XVIII-lea se ascunde o luptă surdă împotriva sistemului monetar, acest spectru care a stat la leagănul economiei burgheze și care continua să-și proiecteze umbra asupra legislației.

Cercetările din secolul al XIX-lea asupra naturii banilor se datoresc nemijlocit nu fenomenelor circulației metalice, ci mai curînd fenomenelor circulației bancnotelor. Cercetarea celei dintîi a fost întreprinsă numai pentru a se descoperi legile celei de-a doua. Suspendarea convertibilității în aur a bancnotelor de către Banca Angliei începînd din 1797, urcarea prețurilor multor mărfuri care a urmat după aceasta, scăderea prețului monetar al aurului sub prețul lui de piață, deprecierea bancnotelor, mai ales cu începere din 1809, toate acestea ofereau prilejul practic imediat pentru o luptă de partid în incinta parlamentului și pentru o dispută teoretică în afara lui, ambele purtate cu aceeași pasiune. Drept fundal istoric al acestor dezbateri au servit: istoria banilor de hîrtie din secolul al XVIII-lea, prăbușirea băncii fondate de Law[35], deprecierea bancnotelor provinciale ale coloniilor engleze din America de

* De aceea deosebirea dintre „currency" și „money", adică dintre mijloc de circulație și bani, nu este relevată în „Wealth of Nations". Derutat de imparțialitatea aparentă a lui Adam Smith, care îi cunoștea foarte bine pe Hume și pe Steuart, onestul Maclaren observă: „Teoria dependenței prețurilor de proporțiile circulației banilor nu a atras încă pînă acum atenția asupra ei; doctorul Smith, la fel ca și Locke" (Locke oscilează în părerile sale), „nu vede în banii de metal altceva decît o marfă" (Maclaren, op. cit., pag. 44).

Nord, depreciere care a mers mînă în mînă cu creșterea cantității semnelor valorii și a durat de la începutul pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea; apoi, mai tîrziu, banii de hîrtie impuși prin lege (Continental bills) de către guvernul central american în timpul războiului de independență; în sfîrșit, experiența cu asignațiile franceze, întreprinsă pe o scară și mai largă. Majoritatea autorilor englezi din acel timp confundă circulația bancnotelor, care e determinată de cu totul alte legi, cu circulația semnelor valorii sau a banilor de hîrtie cu curs obligatoriu, emise de stat: pretinzînd că explică cu ajutorul legilor circulației metalice fenomenele acestei circulații a banilor de hîrtie cu curs obligatoriu, în realitate ei nu fac decît să deducă, dimpotrivă, legile celei dintîi din fenomenele celei din urmă. Lăsăm la o parte pe toți acești autori din perioada 1800—1809 și ne oprim de-a dreptul la Ricardo, atît pentru că el sintetizează ideile predecesorilor săi și le formulează mult mai precis cît și pentru că teoria banilor sub forma pe care i-a dat-o el domină pînă în ziua de astăzi legislația bancară engleză. Ca și predecesorii săi, Ricardo confundă circulația bancnotelor, sau a banilor de credit, cu circulația simplelor semne ale valorii. Faptul care-l preocupă cel mai mult este deprecierea banilor de hîrtie și urcarea concomitentă a prețurilor mărfurilor. Ceea ce au fost minele americane pentru Hume au fost pentru Ricardo presele de tipărit bani de hîrtie din Thread-needle street[36]; și, într-un loc, el însuși identifică în mod expres acești doi factori. Primele lui scrieri, consacrate exclusiv problemei banilor, datează din perioada polemicii extrem de înverșunate dintre Banca Angliei, de partea căreia se aflau miniștrii și partidul războiului, și adversarii ei, în jurul cărora se grupaseră opoziția parlamentară, whigii și partidul păcii. Aceste scrieri au fost o anticipare directă a celebrului raport din 1810 al comitetului lingourilor (Bullion Com-

mittee), raport în care au fost adoptate vederile lui Ricardo *. Faptul curios că Ricardo și adepții săi, care declară că banii nu sînt decît semne ale valorii, sînt numiți „bullioniști" (adepți ai lingourilor de aur) se explică nu numai prin denumirea acestui comitet, ci prin însuși conținutul doctrinei lui Ricardo. În lucrarea sa de economie politică, Ricardo a reprodus și a dezvoltat aceleași idei, dar nu a cercetat nicăieri natura banilor în sine, așa cum a făcut cu valoarea de schimb, cu profitul, cu renta etc.

Ricardo începe prin a determina valoarea aurului și a argintului, ca și pe aceea a tuturor celorlalte mărfuri, prin cuantumul timpului de muncă materializat în ele **. În aur și argint, ca mărfuri cu o valoare dată, se măsoară valorile tuturor celorlalte mărfuri ***. De aici rezultă că, în orice țară, cantitatea mijloacelor de circulație este determinată de valoarea unității de măsură a banilor, pe de o parte, și de suma valorilor de schimb ale mărfurilor, pe de altă parte. Această cantitate se modifică datorită economisirii mijloacelor de plată ****. Întrucît, așadar, cantitatea în care pot circula bani de o valoare dată reprezintă o mărime determinată, iar valoarea banilor se manifestă în procesul de

---

* David Ricardo. „The high price of bullion a proof of the depreciation of banknotes", 4 edition. London, 1811 (prima ediție a apărut în 1809). De asemenea: „Reply to Mr. Bosanquet's practical observations on the report of the bullion committee". London, 1811.

** David Ricardo. „On the Principles of Political Economy etc.", p. 77: „Valoarea metalelor nobile, ca și cea a tuturor celorlalte mărfuri, depinde în ultimă analiză de cantitatea totală de muncă necesară pentru obținerea și aducerea lor pe piață".

*** Op. cit., pag. 77, 180, 181.

**** Ricardo, op. cit., pag. 421. „Cantitatea de bani care poate fi folosită într-o țară depinde de valoarea lor. Dacă pentru circulația mărfurilor ar fi folosit numai aur, ar fi nevoie de o cantitate de 15 ori mai mică decît ar fi necesară dacă ar fi folosit argintul în același scop". Vezi și Ricardo: „Proposals for an economical and secure currency". London, 1816, p. 8, unde spune: „Cantitatea bancnotelor aflate în circulație depinde de suma necesară țării pentru a acoperi nevoile circulației, și această sumă e determinată de valoarea unității de măsură a banilor, de suma plăților și de economiile care se fac la efectuarea lor".

circulație numai în cantitatea lor, înseamnă că simple semne ale valorii banilor, dacă sînt emise în proporția determinată de valoarea banilor, îi pot înlocui în circulație pe aceștia din urmă ; și, într-adevăr,

„banii care circulă se află în situația lor cea mai desăvîrșită atunci cînd constau exclusiv din hîrtie avînd aceeași valoare ca și aurul pe care pretind a-l reprezenta" *.

Prin urmare, pînă aici Ricardo determină cantitatea mijloacelor de circulație — presupunînd că valoarea banilor e dată — prin prețurile mărfurilor, iar banii ca semne ale valorii înseamnă pentru el semnul unei cantități determinate de aur și nu, ca la Hume, semnul unui reprezentant lipsit de valoare al mărfurilor.

Acolo unde Ricardo părăsește subit drumul drept al expunerii sale și adoptă punctul de vedere opus, el recurge imediat la circulația internațională a metalelor nobile și în felul acesta încurcă problema, introducînd în ea puncte de vedere străine. Urmărind înlănțuirea intimă a ideilor sale, vom lăsa mai întîi la o parte toate împrejurările artificiale, întîmplătoare, și de aceea vom transpune minele de aur și de argint pe teritoriul țărilor în care metalele nobile circulă ca bani. Singura teză care rezultă din analiza de pînă acum a lui Ricardo este că, dacă valoarea aurului este dată, cantitatea banilor aflați în circulație este determinată de prețurile mărfurilor. Prin urmare, masa de aur aflată în circulație într-o țară la un moment dat este determinată pur și simplu de valoarea de schimb a mărfurilor care circulă. Să presupunem acum că suma acestor valori de schimb scade, fie pentru că se produc mai puține mărfuri la vechile valori de schimb, fie pentru că, în urma sporirii forței productive a muncii, aceeași masă de mărfuri conține o valoare de schimb micșorată. Sau să presupunem, dimpotrivă, că suma valorilor de schimb crește fie pentru că

* Ricardo. „Principles of Political Economy", p. 432, 433.

masa mărfurilor se mărește în timp ce cheltuielile de producție rămîn aceleași, fie pentru că valoarea aceleiași mase de mărfuri sau a uneia mai mici crește în urma scăderii forței productive a muncii. Ce se va întîmpla în ambele cazuri cu cantitatea *dată* de metal aflat în circulație? Dacă aurul ar fi bani numai pentru că circulă ca mijloc de circulație, dacă ar fi nevoit să rămînă întotdeauna în circulație, la fel ca și banii de hîrtie cu curs obligatoriu emiși de stat (și la asta se gîndește Ricardo), atunci în primul caz cantitatea banilor aflați în circulație ar fi excesivă în raport cu valoarea de schimb a metalului, pe cînd în al doilea s-ar afla sub nivelul ei normal. De aceea, deși posedă o valoare proprie, aurul va deveni în primul caz semnul unui metal cu o valoare de schimb mai mică decît valoarea lui proprie, iar în al doilea semnul unui metal cu o valoare mai mare. În primul caz, aurul ca semn al valorii se va afla sub valoarea lui reală, iar al doilea — peste valoarea lui reală (iarăși o concluzie care decurge din circulația banilor de hîrtie cu curs obligatoriu). În primul caz, lucrurile se petrec ca și cînd mărfurile ar fi evaluate într-un metal cu o valoare mai mică decît cea a aurului, iar în al doilea — ca și cînd ar fi evaluate într-un metal cu o valoare mai mare. De aceea, în primul caz, prețurile mărfurilor s-ar urca, pe cînd în al doilea ele ar scădea. În ambele cazuri, mișcarea prețurilor mărfurilor, urcarea sau scăderea lor, ar fi efectul creșterii sau restringerii relative a masei aurului aflat în circulație peste sau sub nivelul corespunzător propriei lui valori, adică peste sau sub cantitatea normală determinată de raportul dintre propria lui valoare și valoarea mărfurilor care trebuie să se afle în circulație.

Același proces ar avea loc dacă suma prețurilor mărfurilor care circulă ar rămîne neschimbată, dar masa aurului care circulă ar scădea sub sau s-ar ridica peste nive-

lul potrivit; primul caz are loc dacă monedele de aur uzate prin circulație nu s-ar înlocui printr-o nouă producție corespunzătoare a minelor, iar al doilea dacă noul aflux de aur din mine ar depăși nevoile circulației. În ambele cazuri se presupune că cheltuielile necesare pentru producerea aurului, sau valoarea lui, rămîn neschimbate.

Să rezumăm. Banii care circulă rămîn la un nivel normal dacă cantitatea lor, la o valoare de schimb dată a mărfurilor, e determinată de propria lor valoare ca metal. Ei depășesc acest nivel, aurul scade sub propria lui valoare ca metal și prețurile mărfurilor se urcă în măsura în care suma valorilor de schimb ale masei de mărfuri se micșorează sau în care afluxul de aur din mine se mărește. Cantitatea lor scade sub nivelul normal, prețul aurului se urcă peste propria lui valoare ca metal și prețurile mărfurilor scad în măsura în care suma valorilor de schimb ale masei de mărfuri se mărește sau în care afluxul de aur din mine nu înlocuiește masa aurului uzat. În ambele cazuri, aurul aflat în circulație este semn al valorii pentru o valoare mai mare sau mai mică decît aceea pe care el o conține efectiv. El poate deveni propriul său semn supraevaluat sau subevaluat. Îndată ce toate mărfurile vor începe să fie evaluate în această nouă valoare a banilor și prețurilor tuturor mărfurilor se vor urca sau vor scădea în mod corespunzător, cantitatea aurului aflat în circulație va fi din nou în concordanță cu nevoile circulației (concluzie pe care Ricardo o subliniază cu vădită plăcere), dar în contrazicere cu cheltuielile de producție a metalelor nobile și deci cu raportul lor, ca marfă, față de celelalte mărfuri. Potrivit cu teoria ricardiană a valorii de schimb în general, urcarea aurului peste valoarea lui de schimb, adică peste valoarea determinată de timpul de muncă cuprins în el, ar provoca o creștere a producției de aur, pînă cînd afluxul lui sporit ar reduce din nou valoarea aurului la

mărimea ei normală. Dimpotrivă, scăderea aurului sub valoarea lui ar provoca o restrîngere a producției de aur pînă cînd valoarea aurului s-ar urca din nou la mărimea ei normală. Prin aceste mișcări opuse va fi rezolvată contradicția dintre valoarea aurului ca metal și valoarea lui ca mijloc de circulație, va fi restabilit nivelul normal al masei de aur aflate în circulație, iar nivelul prețurilor mărfurilor va corespunde din nou măsurii valorilor. Aceste fluctuații în valoarea aurului aflat în circulație s-ar extinde în aceeași măsură și asupra aurului sub formă de lingouri, deoarece, potrivit ipotezei, tot aurul, în afară de cel întrebuințat sub formă de articole de lux, se află în circulație. Deoarece aurul însuși, fie sub formă de monedă, fie sub formă de lingouri, poate deveni semn al unei valori mai mari sau mai mici decît propria lui valoare ca metal, se înțelege că și bancnotele convertibile care circulă vor avea aceeași soartă. Deși bancnotele sînt convertibile și de aceea valoarea lor reală corespunde valorii lor nominale, masa totală a banilor aflați în circulație, în aur și bancnote (the aggregate currency consisting of metal and of convertible notes), poate fi evaluată peste sau sub valoarea ei, după cum cantitatea lor totală, din motivele enumerate mai sus, crește sau scade sub nivelul determinat de valoarea de schimb a mărfurilor aflate în circulație și de valoarea aurului ca metal. Din acest punct de vedere, banii de hîrtie neconvertibili au față de banii de hîrtie convertibili numai avantajul că sînt expuși unei duble deprecieri. Scăderea lor sub valoarea metalului pe care trebuie să-l reprezinte poate fi provocată fie de faptul că sînt emiși în cantitate prea mare, fie de faptul că metalul reprezentat de ei a scăzut sub propria lui valoare. Această depreciere, nu a banilor de hîrtie în raport cu aurul, ci a aurului și a banilor de hîrtie luate împreună, sau a masei totale a mijloacelor de circulație ale unei țări, reprezintă una dintre principalele descoperiri ale

lui Ricardo, pe care lordul Overstone & Co. au pus-o în slujba lor, făcînd din ea un principiu fundamental al legislației bancare a lui sir Robert Peel în 1844 și 1845.

Ceea ce trebuia dovedit era că prețul mărfurilor sau valoarea aurului depinde de cantitatea de aur aflată în circulație. Demonstrația constă însă în a presupune ceea ce abia trebuie să fie dovedit, și anume că orice cantitate de metal nobil care servește ca bani, indiferent de raportul dintre această cantitate de metal și valoarea lui intrinsecă, trebuie să devină mijloc de circulație, monedă și deci semn al valorii pentru mărfurile care circulă, oricare ar fi suma totală a valorii acestor mărfuri. Cu alte cuvinte, demonstrația constă în a face abstracție de toate celelalte funcții pe care le îndeplinesc banii, în afară de funcția lor ca mijloc de circulație. Atunci cînd e strîns cu ușa, ca, de pildă, în polemica sa cu Bosanquet, Ricardo, fiind în întregime dominat de fenomenul deprecierii semnelor valorii datorită creșterii cantității lor, recurge la afirmații dogmatice*.

Dacă Ricardo ar fi expus în mod abstract această teorie sub forma în care am făcut-o noi, fără a introduce relații concrete și momente întîmplătoare care abat atenția de la miezul problemei, caracterul găunos al acestei teorii ar fi ieșit la iveală într-un mod cît se poate de pregnant. Dar el imprimă expunerii sale un aspect *internațional*. Cu toate acestea, nu e greu de dovedit că amploarea aparentă a proporțiilor nu schimbă cîtuși de puțin micimea ideilor fundamentale.

Așadar, prima teză glăsuia: cantitatea banilor de metal aflați în circulație e normală atunci cînd e determinată de suma valorilor mărfurilor care circulă, evaluată în va-

* David Ricardo. „Reply to Mr. Bosanquet's practical Observations etc.", p. 49. „*Socot că este incontestabil faptul* că prețurile mărfurilor se urcă sau scad proporțional cu creșterea sau micșorarea cantității de bani".

loarea ca metal a acestor bani. Pe scară internațională, această teză poate fi formulată astfel: în condițiile unei circulații normale, fiecare țară posedă o masă de bani corespunzătoare avuției și producției sale. Banii circulă la valoarea lor reală, sau la o valoare corespunzătoare cheltuielilor lor de producție; aceasta înseamnă că ei au aceeași valoare *în toate țările* *. De aceea banii nu trebuie să fie niciodată exportați sau importați dintr-o țară într-alta **. În felul acesta ar avea loc un echilibru între currencies (masele totale ale banilor aflați în circulație) din diferitele țări. Nivelul normal al circulației bănești naționale (currency) este exprimat acum ca echilibru internațional între currencies, și prin aceasta nu ni se spune în fond nimic altceva decît că caracterul național nu schimbă cu nimic legea economică generală. Am ajuns acum la același punct fatal ca și înainte. În ce mod se produce zdruncinarea nivelului normal, adică în ce mod se produce tulburarea echilibrului internațional între diferitele currencies, sau cum încetează banii să aibă una și aceeași valoare în toate țările, sau, în fine, cum încetează ei să aibă în fiecare țară propria lor valoare? Așa cum înainte zdruncinarea nivelului normal se datora faptului că masa banilor aflați în circulație creștea sau scădea, în timp ce suma valorilor mărfurilor rămînea neschimbată, sau faptului că cuantumul banilor aflați în circulație rămînea același în timp ce valorile de schimb ale mărfurilor creșteau sau scădeau, tot așa acum nivelul internațional, determinat de valoarea metalului însuși, este zdruncinat datorită faptului că masa aurului care se află într-o țară crește în urma

---

* David Ricardo. „The high price of bullion etc.", p. 4: „Banii vor avea *aceeași valoare* în toate țările". În cartea sa „Principles of political economy", Ricardo a modificat această teză, dar nu într-un mod care să aibă vreo importanță aici.

** Op. cit., pag. 3—4.

descoperirii unor noi mine pe teritoriul ei * sau pentru că suma valorilor de schimb ale mărfurilor care circulă într-o țară oarecare a crescut sau a scăzut. După cum înainte producția metalelor nobile se restrîngea sau creștea în funcție de necesitatea de a restrînge sau de a extinde currency și de a reduce sau urca în mod corespunzător prețurile mărfurilor, acum același efect este produs de exportul și importul dintr-o țară în alta. În țara în care prețurile se vor urca și în care, din cauza circulației bănești umflate, valoarea aurului va scădea sub valoarea lui ca metal, aurul se va deprecia în comparație cu celelalte țări și, în consecință, prețurile mărfurilor, în comparație cu cele din alte țări, se vor urca. De aceea se va produce un export de aur și un import de mărfuri. În caz contrar, va avea loc un fenomen diametral opus. După cum înainte producția de aur continua pînă cînd se restabilea raportul just dintre valoarea metalului și valorile mărfurilor, așa acum importul sau exportul de aur și, o dată cu aceasta, urcarea sau scăderea prețurilor mărfurilor, vor continua pînă cînd va fi din nou restabilit echilibrul dintre currencies internaționale. Așa cum în primul caz producția de aur creștea sau scădea numai pentru că aurul se afla sub sau peste valoarea lui, tot așa acum deplasarea internațională a aurului va avea loc tot numai din această cauză. Așa cum în primul caz orice schimbare în producția de aur influența cantitatea de metal aflată în circulație și o dată cu aceasta prețurile, așa acum același efect va fi produs de importul și exportul internațional de aur. De îndată ce valoarea relativă a aurului și a mărfurilor, sau cantitatea normală a mijloacelor de circulație, ar fi restabilită, în primul caz ar înceta orice producție de aur, iar în al doilea orice export sau import de aur, cu excepția aurului necesar pentru înlocuirea

* Op. cit., pag. 4.

monedelor uzate și pentru nevoile industriei producătoare de articole de lux. De aici rezultă că

„tentația de a exporta aur ca echivalent în schimbul unor mărfuri, sau o balanță comercială nefavorabilă, poate avea loc exclusiv în urma unei creșteri excesive a cantității mijloacelor de circulație" *.

Numai deprecierea sau supraestimarea metalului în urma creșterii sau restrîngerii masei mijloacelor de circulație peste sau sub nivelul lor normal provoacă un import sau un export de metal **. Tot de aici rezultă următoarele : deoarece în primul caz producția de aur crește sau scade, iar în cel de-al doilea aurul e importat sau exportat numai pentru că cantitatea lui se află peste sau sub nivelul ei normal și el este evaluat peste sau sub valoarea lui ca metal, din care cauză și prețurile mărfurilor sînt prea urcate sau prea scăzute, fiecare mișcare de acest fel acționează ca un corectiv ***, deoarece prin sporirea sau împuținarea banilor aflați în circulație ea readuce prețurile la nivelul lor normal : în primul caz la nivelul valorii aurului și al mărfurilor, iar în al doilea caz la nivelul internațional al diferitelor currencies. Cu alte cuvinte, banii circulă în diferite țări numai în măsura în care circulă ca monedă în fiecare țară. Banii sînt numai monedă, și de aceea cantitatea de aur care se află într-o țară trebuie să intre în circulație, și, prin urmare, ca semn al propriei sale valori, el poate să se urce peste propria lui valoare sau să scadă sub nivelul ei. În felul acesta, pe calea ocolită a acestor peripeții internaționale, ne-am reîntors cu bine la dogma simplă care constituie punctul de plecare.

---

* „O balanță comercială nefavorabilă nu ia naștere niciodată decît dintr-un surplus de mijloace de circulație" (Ricardo, „The high price of bullion etc.", p. 11, 12).

** „Exportul monedei e pricinuit de ieftinătatea ei, și nu este efectul, ci cauza unui bilanț nefavorabil" (op. cit., pag. 14).

*** Op. cit., pag. 17.

Cîteva exemple ne vor arăta cum potrivește Ricardo fenomenele reale pentru a le putea încadra în teoria sa abstractă. El afirmă, de exemplu, că în anii cu recoltă proastă, foarte frecvenți în Anglia în perioada dintre 1800 și 1820, se exportă aur nu pentru că e nevoie de cereale și pentru că aurul reprezintă bani, adică un mijloc de cumpărare și de plată întotdeauna eficace pe piața mondială, ci pentru că valoarea aurului a scăzut în raport cu celelalte mărfuri și că de aceea în țara cu recoltă proastă currency s-a depreciat în comparație cu celelalte currencies naționale. Tocmai pentru că recolta proastă a micșorat masa mărfurilor aflate în circulație, cantitatea banilor aflați în circulație a depășit nivelul normal și, ca urmare, prețurile tuturor mărfurilor s-au urcat *. În opoziție cu această explicație paradoxală s-a demonstrat pe bază de statistici că, începînd din 1793 și pînă în zilele noastre, în anii cu recoltă proastă în Anglia cantitatea existentă de mijloace de circulație nu numai că nu era excesivă, ci era chiar in-

* Ricardo, op. cit., pag. 74, 75: „In caz de recoltă proastă, Anglia ajunge în situația unei țări care a fost privată de o parte a mărfurilor sale și de aceea are nevoie de o cantitate mai mică de mijloace de circulație. Mijloacele de circulație, care înainte corespundeau plăților, devin acum supraabundente și relativ ieftinite proporțional cu scăderea producției. Exportarea acestei sume ar repune, așadar, valoarea mijloacelor de circulație în concordanță cu valoarea mijloacelor de circulație din alte țări". Confuzia pe care o face între bani și marfă și între bani și monedă îmbracă un aspect ridicol în următoarea teză a lui Ricardo: „Dacă s-ar putea presupune că după o recoltă proastă, cînd Anglia are nevoie de un import de cereale neobișnuit de mare, o altă țară posedă un surplus de cereale, dar nu are nevoie de nici o altă marfă, este incontestabil că acea țară nu va exporta grîne în schimbul unor alte mărfuri: dar *ea nu-și va exporta grînele nici pe bani*, deoarece banii sînt o marfă de care nici o națiune n-are nevoie în mod absolut, ci numai în mod relativ". Op. cit., pag. 75. Intr-un poem al lui Pușkin, tatăl eroului nu poate înțelege că marfa este bani. Dar că banii sînt marfă este un lucru pe care rușii l-au înțeles de mult, după cum rezultă nu numai din exportul de grîu făcut în Anglia în perioada 1838—1842, ci din întreaga istorie a comerțului lor.

suficientă, și de aceea se aflau și trebuiau să se afle în circulație mai mulți bani decît înainte *.

În timpul blocadei continentale a lui Napoleon [37] și a decretelor de blocadă engleze [38], Ricardo susținea de asemenea că englezii exportau pe continent aur în loc de marfă, pentru că banii lor se depreciaseră în comparație cu banii țărilor continentale, fapt datorită căruia prețurile mărfurilor lor erau relativ mai urcate, și în felul acesta era mult mai avantajos să exporți aur decît mărfuri. După părerea sa, pe piața engleză mărfurile erau scumpe și banii ieftini, pe cînd pe continent mărfurile erau ieftine și banii scumpi.

„E fapt cert — spune un autor englez — că, sub influența sistemului continental din ultimii șase ani de război, prețurile fabricatelor noastre și ale produselor noastre coloniale erau dezastruos de scăzute. Prețurile zahărului și cafelei, de exemplu, exprimate în aur, erau pe continent de patru sau de cinci ori mai mari decît prețurile acelorași mărfuri în Anglia, exprimate în bancnote. Era vremea cînd chimiștii francezi descoperiseră zahărul din sfeclă și înlocuiseră cafeaua cu cicoarea, în timp ce arendașii englezi experimentau îngrășarea boilor cu sirop și melasă; era vremea cînd Anglia pusese stăpînire pe insula Helgoland cu scopul de a crea aici un depozit de mărfuri pentru înlesnirea comerțului de contrabandă cu nordul Europei, iar fabricatele engleze mai căutate își făceau drum spre Germania prin Turcia... Aproape toate mărfurile din lume se acumulaseră în depozitele noastre de mărfuri și zăceau acolo nemișcate, cu excepția unei mici cantități care se vindea pe baza unei licențe franceze, pentru care negustorii din Hamburg și din Amsterdam îi plăteau lui Napoleon între 40.000 și 50.000 de lire sterline. Ciudați negustori trebuie să fi fost ei dacă plăteau asemenea sume pentru autorizația de a aduce o partidă de mărfuri de pe o piață scumpă pe o piață ieftină! Ce alternativă vădită avea în fața sa negustorul? Ori să cumpere pfundul de cafea cu 6 pence în bancnote și să-l expedieze pe o piață unde putea fi vîndut imediat cu 3 sau 4 șilingi în aur, ori să cumpere cu bancnote aur la prețul de 5 l. st. per uncie și să-l trimită acolo unde el cota 3 l. st., 17 șilingi și $10^1/_2$ pence. E absurd deci să se spună că trimiterea aurului în locul cafelei reprezenta o operație comercială mai avantajoasă... În nici o altă țară din lume nu puteai găsi atunci o cantitate atît de mare de mărfuri dorite ca în Anglia. Bonaparte urmărea mereu cu atenție cata-

* Comp. Thomas Tooke. „History of prices" și James Wilson. „Capital, currency and banking". (În această din urmă carte sînt reeditate o serie de articole apărute în 1844, 1845 și 1847 la Londra în „Economist").

loagele de prețuri din Anglia. Atîta timp cît constata că în Anglia aurul era scump și cafeaua ieftină, el se arăta mulțumit de efectul sistemului său continental" *.

Tocmai pe vremea cînd Ricardo formulase pentru prima oară teoria sa asupra banilor, iar comitetul lingourilor o folosise în raportul său parlamentar, s-a produs — în 1810 — o scădere dezastruoasă a prețurilor tuturor mărfurilor englezești în comparație cu cele din 1808 și 1809, în timp ce valoarea aurului a crescut comparativ. Produsele agricole constituiau o excepție, deoarece importul lor din străinătate întîmpina dificultăți, iar cantitatea disponibilă în țară se redusese în urma unor recolte proaste **. Ricardo era atît de departe de a înțelege rolul metalelor nobile ca mijloc de plată internațional, încît într-o cuvîntare rostită de el în fața unei comisii a Camerei lorzilor (1819) a declarat:

„Scurgerea aurului prin exportarea sa va înceta cu desăvîrșire atunci cînd vor fi reluate plățile în numerar și cînd circulația banilor va reveni la nivelul corespunzător unei circulații metalice".

El a murit la timp, cu puțin înainte de izbucnirea crizei din 1825, care a dezmințit profeția sa. Perioada în care Ricardo și-a desfășurat activitatea publicistică era în genere puțin potrivită pentru studierea funcției metalelor nobile cu bani universali. Înainte de introducerea sistemului continental, balanța comercială fusese aproape întotdeauna favorabilă Angliei, pe cînd în timpul acestui sistem tranzacțiile cu continentul european erau prea neînsemnate pentru a influența cursul de schimb. Remiterile de bani erau mai cu seamă de natură politică, și Ricardo, după cît se pare, nu a înțeles de loc rolul subsidiilor bănești în exportul de aur din Anglia ***.

---

* James Deacon Hume. „Letters on the cornlaws". London, 1834, p. 29—31.

** Thomas Tooke. „History of prices etc." London, 1848, p. 110.

*** Comp. W. Blake. „Observations etc.", citată mai sus.

Printre contemporanii lui Ricardo care au format școala adepților principiilor economiei sale politice, cel mai de seamă este *James Mill*. El a încercat să expună teoria banilor a lui Ricardo pe baza circulației metalice simple, fără momentele internaționale, care complică problema și sînt străine de subiect, în dosul cărora Ricardo ascundea inconsistența vederilor sale și fără considerații polemice în legătură cu operațiile Băncii Angliei. Tezele sale fundamentale sînt următoarele *.

„Valoarea banilor este egală cu proporția în care ei se schimbă pe alte articole sau cu cantitatea de bani care se dă în schimbul unei anumite cantități de alte obiecte. Acest raport e determinat de cantitatea totală de bani care se află într-o țară. Dacă presupunem, pe de o parte, toate mărfurile unei țări și pe de altă parte, toți banii ei, este evident că în schimbul care intervine între ambele părți valoarea banilor, adică cantitatea de mărfuri pe care sînt schimbați acești bani, depinde în întregime de propria lor cantitate. Exact așa se petrec lucrurile și în mișcarea reală. Masa totală a mărfurilor unei țări se schimbă pe masa totală a banilor nu dintr-o dată, ci parte cu parte, și adesea în părți foarte mici, la epoci diferite în cursul anului. Aceeași piesă bănească care a servit astăzi la efectuarea unui schimb poate servi mîine la efectuarea unui alt schimb. O parte a banilor este folosită pentru un număr mai mare de acte de schimb, o altă parte e folosită pentru un număr foarte mic de asemenea acte, iar o a treia parte e acumulată și nu servește la nici un fel de schimb. În cadrul acestor variații se stabilește o medie, bazată pe numărul actelor de schimb a căror efectuare ar necesita folosirea fiecărei piese de aur, dacă fiecare dintre ele ar realiza același număr de acte de schimb. Să fixăm în mod arbitrar acest număr mediu, de exemplu, la 10. Dacă fiecare monedă aflată într-o țară a servit la 10 cumpărări, rezultatul este același ca și cum cantitatea totală a monedelor s-ar fi înzecit și fiecare dintre ele ar fi servit numai la o singură cumpărare. În acest caz valoarea tuturor mărfurilor este egală cu de zece ori valoarea banilor etc. Dimpotrivă, dacă în loc ca fiecare monedă să servească într-un an la zece cumpărări, masa totală a banilor ar fi de zece ori mai mare și fiecare monedă n-ar efectua decît un singur schimb, e limpede că orice majorare a acestei mase ar provoca o scădere proporțională a valorii fiecărei monede în parte. Deoarece s-a presupus că masa tuturor mărfurilor pe care pot fi schimbați banii rămîne aceeași, valoarea masei totale a banilor nu a devenit, după majorarea cantității lor, mai mare decît a fost înainte. Dacă presupunem că ea a fost sporită cu o zecime, valoarea fiecărei părți alicote din masa totală,

* James Mill. „Elements of political economy". În text citatele au fost traduse din franceză, după traducerea lui J. T. Parissot, Paris, 1823.

de exemplu a unei uncii, trebuie să scadă cu o zecime. Oricare ar fi deci gradul de micşorare sau de sporire a masei totale a banilor atunci cînd cantitatea celorlalte obiecte rămîne aceeaşi, valoarea masei totale şi a fiecăreia din părţile ei componente înregistrează o scădere sau o creştere invers proporţională. E limpede că această teză exprimă un adevăr absolut. Ori de cîte ori valoarea banilor a înregistrat o urcare sau o scădere şi ori de cîte ori cantitatea mărfurilor pe care ei puteau fi schimbaţi şi viteza circulaţiei lor au rămas aceleaşi, această schimbare trebuie să fi avut drept cauză o sporire sau o micşorare corespunzătoare a cantităţii banilor, şi ea nu poate fi atribuită vreunei alte cauze. Dacă masa mărfurilor scade în timp ce cantitatea de bani rămîne aceeaşi, este acelaşi lucru ca şi cînd suma totală a banilor s-ar fi mărit, şi viceversa. Schimbări asemănătoare se produc în urma fiecărei schimbări intervenite în viteza de circulaţie a banilor. Orice sporire a numărului de deplasări ale banilor produce acelaşi efect ca şi sporirea cantităţii lor totale ; o micşorare a numărului acestor deplasări produce nemijlocit un efect contrar... Dacă o parte din produsul anual nu intră de loc în procesul schimbului, cum se întîmplă, de pildă, cu partea pe care o consumă producătorii înşişi, această parte nu intră în calcul. Deoarece nu este schimbată pe bani, din punctul de vedere al banilor această parte este ca şi inexistentă... Atît timp cît sporirea şi micşorarea cantităţii de bani se poate produce în mod nestingherit, cantitatea totală a banilor aflaţi într-o ţară e reglată de valoarea metalelor nobile... Dar aurul şi argintul sînt mărfuri a căror valoare, ca şi a tuturor celorlalte mărfuri, e determinată de cheltuielile lor de producţie, de cantitatea de muncă cuprinsă în ele" *.

Toată perspicacitatea lui Mill se reduce la o serie de presupuneri pe cît de arbitrare pe atît de absurde. El vrea să demonstreze că preţurile mărfurilor sau valoarea banilor sînt determinate „de cantitatea totală a banilor existenţi într-o ţară". Dacă *se presupune* că masa şi valoarea de schimb a mărfurilor aflate în circulaţie rămîn neschimbate, ca şi viteza circulaţiei şi valoarea metalelor nobile, determinată de cheltuielile de producţie, şi dacă totodată *se presupune* că totuşi cantitatea banilor de metal *aflaţi în circulaţie* creşte sau se micşorează proporţional cu masa banilor *existenţi* în ţară, devine într-adevăr „evident" că aici se presupune tocmai ceea ce urma să fie demonstrat. Mill comite de altfel aceeaşi greşeală ca şi Hume, considerînd că în circulaţie se află valori de întrebuinţare şi nu mărfuri cu o valoare de schimb dată, şi de aceea teza sa este falsă

* Op. cit., pag. 128—136 şi urm.

chiar dacă admitem toate „presupunerile" sale. Viteza de circulație, ca și valoarea metalelor nobile și *cantitatea* mărfurilor aflate în circulație, poate să rămînă neschimbată, și totuși, o dată cu modificarea valorii de schimb a mărfurilor, circulația lor ar putea să necesite o cantitate de bani cînd mai mare, cînd mai mică. Mill vede faptul că o parte din banii existenți în țară circulă, în timp ce partea cealaltă zace nemișcată. Cu ajutorul unui calcul mediu cît se poate de amuzant, el *presupune* că circulă toți banii existenți într-o țară, deși în realitate lucrurile par a se petrece altfel. Dacă presupunem că într-o țară 10.000.000 de taleri de argint circulă de două ori în decursul unui an, înseamnă că, dacă fiecare taler ar efectua o singură cumpărare, ar putea să circule aici 20.000.000. Și dacă suma totală a argintului aflat în țară sub orice formă reprezintă 100.000.000 de taleri, putem presupune că aceste 100.000.000 ar putea să circule dacă fiecare monedă ar efectua o cumpărare la cinci ani. S-ar putea presupune de asemenea că toți banii din lume circulă la Hampstead [39], dar că fiecare parte a lor, în loc să efectueze, să zicem, trei deplasări într-un an, efectuează o singură deplasare la 3.000.000 de ani. O presupunere este la fel de importantă ca și cealaltă pentru determinarea raportului dintre suma prețurilor mărfurilor și cantitatea mijloacelor de circulație. Mill simte că pentru el este deosebit de important să pună mărfurile nemijlocit nu în fața cantității de bani care se află în circulație, ci în fața întregii rezerve de bani existente în țară la un moment dat. El admite că masa totală a mărfurilor unei țări nu se schimbă „dintr-o dată" pe masa totală a banilor, ci diferite părți ale masei de mărfuri se schimbă în diferite epoci ale anului pe diferite părți ale masei de bani. Pentru a înlătura această discordanță, el *presupune* că ea nu există. De altfel, întreaga idee că mărfurile și banii își stau nemijlocit față în față și se schimbă nemijlocit

unele pe altele este dedusă din mișcarea cumpărărilor și a vînzărilor simple, sau din funcția banilor ca mijloc de cumpărare. Dar, în mișcarea banilor ca mijloc de plată, această apariție simultană a mărfii și a banilor nu mai are loc.

Crizele comerciale din secolul al XIX-lea, în special marile crize din 1825 și 1836, nu au determinat o nouă dezvoltare a teoriei ricardiene a banilor, dar au dat loc la o nouă aplicare a acesteia din urmă. Acum nu mai era vorba de fenomene economice izolate, cum era la Hume deprecierea metalelor nobile în secolul al XVI-lea și al XVII-lea sau la Ricardo deprecierea banilor de hîrtie în cursul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, ci de marile furtuni de pe piața mondială în a căror dezlănțuire se descărca contradicția dintre toate elementele procesului de producție burghez; originea acestor furtuni și mijloacele de apărare împotriva lor erau căutate acum în sfera cea mai superficială și mai abstractă a procesului, în sfera circulației banilor. Ipoteza teoretică propriu-zisă de la care pornește această școală de descîntători ai furtunilor economice se rezumă în fond la dogma că Ricardo ar fi descoperit legile circulației pur metalice. Ceea ce le rămăsese lor de făcut era să încadreze în aceste legi circulația de credit sau circulația bancnotelor.

Fenomenul cel mai general și cel mai izbitor al crizelor comerciale este scăderea subită a prețurilor tuturor mărfurilor, care se produce după o destul de îndelungată perioadă de urcare generală a acestora. Scăderea generală a prețurilor mărfurilor poate fi exprimată ca o creștere a valorii relative a banilor în comparație cu toate mărfurile, și invers, urcarea generală a prețurilor — ca o scădere a valorii relative a banilor. În ambele moduri de exprimare, fenomenul este enunțat, dar nu explicat. Indiferent dacă îmi propun să explic urcarea periodică generală a prețurilor,

urmată de scăderea lor generală, sau dacă formulez aceeași problemă în sensul de a explica scăderea și urcarea periodică a valorii relative a banilor în comparație cu mărfurile, această formulare diferită lasă problema la fel de neschimbată cum ar lăsa-o traducerea ei din limba germană în limba engleză. De aceea teoria banilor a lui Ricardo a fost deosebit de binevenită, deoarece ea dă unei tautologii aparența unui raport cauzal. De unde provine scăderea periodică generală a prețurilor mărfurilor? De la urcarea periodică a valorii relative a banilor. Și de unde provine, invers, urcarea periodică generală a prețurilor mărfurilor? De la scăderea periodică a valorii relative a banilor. S-ar putea spune tot atît de bine că urcarea și scăderea periodică a prețurilor provine din urcarea și din scăderea lor periodică. Însăși formularea problemei implică premisa că valoarea imanentă a banilor, adică valoarea lor determinată de cheltuielile de producție a metalelor nobile, rămîne *neschimbată*. Dacă această tautologie pretinde a fi mai mult decît o tautologie înseamnă că ea se bazează pe neînțelegerea celor mai elementare noțiuni. Dacă valoarea de schimb a lui *A*, măsurată prin *B*, scade, știm că acest lucru poate proveni tot atît de bine din scăderea valorii lui *A*, ca și din urcarea valorii lui *B*. Tot așa, invers, dacă valoarea de schimb a lui *A*, măsurată prin *B*, se urcă. Odată admisă transformarea tautologiei într-un raport cauzal, tot restul se deduce cu ușurință. Urcarea prețurilor mărfurilor se datorește scăderii valorii banilor, iar scăderea valorii banilor, după cum aflăm de la Ricardo, se datorește suprasaturației circulației bănești, adică faptului că masa banilor aflați în circulație depășește nivelul determinat de propria lor valoare imanentă și de valorile imanente ale mărfurilor. Tot așa, invers, scăderea generală a prețurilor mărfurilor se datorește urcării valorii banilor peste valoarea lor imanentă ca urmare a faptului că circulă prea puțini bani.

Rezultă, așadar, că prețurile se urcă și scad periodic pentru că periodic se află în circulație prea mulți sau prea puțini bani. Dacă se va dovedi însă că urcarea prețurilor a coincis cu o restrîngere a circulației bănești, iar scăderea lor cu o creștere a circulației bănești, se va putea susține totuși că în urma unei scăderi sau creșteri oarecare a masei mărfurilor aflate în circulație, chiar dacă această scădere sau creștere nu poate fi dovedită prin statistici, cantitatea banilor aflați în circulație a crescut sau a scăzut, dacă nu în mod absolut, cel puțin în mod relativ. Am văzut mai sus că, după părerea lui Ricardo, aceste fluctuații generale ale prețurilor trebuie să aibă loc și în cadrul unei circulații pur metalice, dar că ele se echilibrează datorită alternării lor, așa că, de exemplu, o circulație bănească insuficientă provoacă scăderea prețurilor mărfurilor, această scădere a prețurilor mărfurilor provoacă un export de mărfuri, acest export atrage după sine un aflux de bani în țară, care la rîndul lui provoacă urcarea prețurilor mărfurilor. Lucrurile se petrec invers în cazul unei circulații bănești suprasaturate, cînd se importă mărfuri și se exportă bani. Deși aceste fluctuații generale ale prețurilor decurg din însăși natura circulației metalice așa cum o înțelegea Ricardo, forma lor violentă și furtunoasă — forma de crize — este inerentă totuși perioadelor cu sistem de credit dezvoltat; de aceea devine cît se poate de limpede că emisiunea bancnotelor nu se reglează exact după legile circulației metalice. Circulația metalică își găsește remediul în importul și exportul de metale nobile, care intră de îndată în circulație ca monede, și astfel, prin fluxul sau refluxul lor, fac ca prețurile mărfurilor să scadă sau să urce. Un efect asemănător trebuie să producă acum băncile în mod artificial asupra prețurilor mărfurilor, imitînd legile circulației metalice. Dacă există un aflux de aur din străinătate, aceasta denotă că în circulație se află prea puțini bani, că valoarea banilor

e prea ridicată, iar prețurile mărfurilor prea scăzute; prin urmare, trebuie pusă în circulație o cantitate de bancnote proporțională cu cantitatea aurului nou importat. Și, invers, ele trebuie să fie retrase din circulație proporțional cu cantitatea de aur care se scurge din țară. Cu alte cuvinte, emisiunea bancnotelor trebuie să fie reglată în funcție de importul și de exportul de metale nobile sau de cursul de schimb. Premisa falsă a lui Ricardo că aurul nu ar fi decît monedă și că, în consecință, întreaga cantitate de aur ce se importă mărește cantitatea banilor aflați în circulație, făcînd astfel ca prețurile să se urce, și că întreaga cantitate de aur ce se exportă micșorează cantitatea monedei, făcînd astfel ca prețurile să scadă, această premisă teoretică devine aici *o experiență practică, în sensul că se recomandă să se pună în circulație atîtea monede cît aur există efectiv în momentul respectiv.* Lordul *Overstone* (bancherul Jones Loyd), colonelul Torrens, Norman, Clay, Arbuthnot și mulți alți autori, cunoscuți în Anglia sub denumirea de școala „currency principle", nu numai că au propovăduit această doctrină, dar prin intermediul legilor bancare din 1844 și 1845 ale lui sir Robert Peel au făcut din ea baza legislației bancare în vigoare în Anglia și în Scoția. Eșecul rușinos suferit de această doctrină atît pe plan teoretic cît și pe cel practic, în urma experiențelor întreprinse pe cea mai largă scară națională, poate fi expus abia în cadrul teoriei creditului *. De pe acum însă este clar că teoria lui Ricardo,

* Cîteva luni înainte de izbucnirea crizei comerciale generale din 1857, o comisie a Camerei comunelor a întreprins o anchetă asupra urmărilor legilor bancare din 1844 și 1845. În depoziția făcută în fața acestei comisii, lordul Overstone, părintele teoretic al acestor legi, a rostit următoarea tiradă: „Datorită respectării riguroase și prompte a principiilor legii din 1844, totul a decurs în regulă și fără dificultăți: sistemul bănesc este ferm și de nezdruncinat, prosperitatea țării e de netăgăduit, încrederea generală în înțelepciunea legii din 1844 crește zi de zi. Dacă comisia mai dorește și alte dovezi practice că la baza acestei legi stau principii sănătoase și că aplicarea ei are urmări bine-

care izolează banii sub forma lor fluidă de mijloc de circulație, termină prin a atribui afluxului și refluxului de metale nobile o influență atît de absolută asupra economiei burgheze, cum n-a visat-o niciodată superstițiosul sistem monetar. În felul acesta, Ricardo, care proclamase banii de hîrtie drept forma cea mai desăvîrșită a banilor, a devenit profetul bullioniștilor.

După ce teoria lui Hume, sau contrariul abstract al sistemului monetar, a fost astfel dezvoltată pînă la ultimele ei consecințe, interpretarea concretă pe care Steuart a dat-o banilor a fost în sfîrșit reintegrată în drepturile ei de *Thomas Tooke* *. Tooke nu-și deduce principiile dintr-o teorie sau alta, ci din analiza conștiincioasă a istoriei prețurilor mărfurilor din 1793 pînă în 1856. În prima ediție a lucrării sale „Istoria prețurilor", apărută în 1823, Tooke se mai află încă în întregime sub influența teoriei lui Ricardo și se străduiește în zadar să împace faptele cu această teorie. Pamfletul său „Despre bani", care a apărut după criza din 1825, poate fi considerat ca prima expunere consecventă a ideilor pe care Overstone le-a pus în aplicare mai tîrziu. Dar cercetările ulterioare în domeniul istoriei prețurilor l-au făcut pe Tooke să înțeleagă că legătura directă dintre prețuri și cantitatea mijloacelor de circulație, legătură care era presupusă în teoria arătată, e o fantezie pură, că creșterea și restrîngerea mijloacelor de circulație, dacă valoarea me-

---

făcătoare, singurul răspuns real și suficient este acesta: priviți în jurul vostru; observați situația actuală a comerțului din țara noastră; observați mulțumirea care domnește în popor, bogăția și prosperitatea tuturor claselor societății; după ce va fi făcut toate acestea, comisia va fi în măsură să decidă dacă trebuie să pună capăt aplicării unei legi sub regimul căreia au fost obținute asemenea succese". Astfel își trîmbița Overstone la 14 iulie 1857 victoria, iar la 12 noiembrie același an guvernul a fost nevoit să suspende pe propria sa răspundere aplicarea miraculoasei legi din 1844.

* Lucrarea lui Steuart îi era complet necunoscută lui Tooke, după cum se vede din a sa „History of prices from 1839—1847", London, 1848, în care el expune istoria teoriilor asupra banilor.

talelor nobile rămîne aceeași, constituie întotdeauna efectul și niciodată cauza fluctuației prețurilor, că circulația banilor în genere nu e decît o mișcare secundară și că în procesul de producție real banii mai capătă și cu totul alte determinări de formă decît pe aceea de mijloc de circulație. Cercetările amănunțite ale lui Tooke, ca și cercetările cu aceeași orientare ale lui *Wilson* și *Fullarton*, țin de alt domeniu și nu de sfera circulației metalice simple, și de aceea nu pot fi examinate aici *. Toți acești autori consideră banii nu într-un mod unilateral, ci în diferitele lor momente, dar sub aspect pur material, în afara oricărei legături vii a acestor momente atît între ele cît și cu sistemul general al categoriilor economice. De aceea, în lucrările lor, *banii*, spre deosebire de *mijlocul de circulație*, sînt în mod greșit confundați cu *capitalul* sau chiar cu marfa, deși, pe de altă parte, ei sînt uneori nevoiți să recunoască că banii se deosebesc de capital și de marfă **. De pildă, dacă se trimite în străinătate aur, în fond se trimite în străinătate capital, dar

---

* Lucrarea cea mai de seamă a lui Tooke, în afară de „History of prices", editată în șase volume de colaboratorul său Newmarch, este „An inquiry into the currency principle, the connexion of currency with prices etc.", 2 edition, London, 1844. Lucrarea lui Wilson am citat-o deja. Mai rămîne, în fine, să menționăm lucrarea: John Fullarton. „On the regulation of currencies", 2 edition. London, 1845.

** „Trebuie să facem o distincție între aur ca marfă, adică capital, și bani ca mijloc de circulație" (Tooke. „An inquiry into the currency principle etc.", p. 10). „Se poate considera că, la sosirea lor, aurul și argintul vor acoperi aproape în întregime suma cerută... Aurul și argintul posedă un avantaj imens față de toate celelalte categorii de mărfuri... datorită faptului că ele servesc peste tot ca bani... De obicei contractele prevăd plata datoriilor din străinătate sau din țară nu în ceai, cafea, zahăr sau indigo, ci în monede; de aceea remiterea banilor fie în moneda stabilită prin contract, fie în lingouri, care pot fi repede transformate în moneda respectivă la monetăria sau pe piața țării în care sînt trimise, reprezintă întotdeauna pentru trimițător mijlocul de plată cel mai sigur, mai rapid și mai precis, care nu-l expune riscului de a avea neplăceri în urma unei eventuale lipse de cerere sau fluctuații de prețuri" (Fullarton, op. cit., pag. 132, 133). „Orice alt articol (în afară de aur și de argint) poate să nu corespundă, cantitativ sau calitativ, cererii obișnuite din țara în care e trimis" (Tooke. „An inquiry etc.").

același lucru se întîmplă și dacă se exportă fier, bumbac, cereale, pe scurt orice marfă. Și unul și celelalte sînt capital și, ca atare, se deosebesc între ele nu în calitate de capital, ci în calitate de bani și de marfă. Rolul aurului ca mijloc de schimb internațional nu rezultă, așadar, din determinarea de formă care îi este proprie în calitate de capital, ci din funcția lui specifică ca bani. De asemenea, atunci cînd aurul sau, în locul lui, bancnotele funcționează ca mijloc de plată în comerțul intern, ele sînt în același timp capital. Dar capitalul sub formă de mărfuri nu le-ar putea lua locul, după cum arată cît se poate de grăitor, de pildă, crizele. Vedem, așadar, iarăși că deosebirea dintre aur ca bani, pe de o parte, și marfa, pe de altă parte, — și nu existența lui în calitate de capital — îl face să devină mijloc de plată. Chiar și atunci cînd capitalul este exportat direct în calitate de capital, de pildă atunci cînd o anumită sumă de valoare este împrumutată cu dobîndă străinătății, depinde de conjunctură dacă acest capital va fi exportat sub formă de mărfuri sau sub formă de aur; și dacă este exportat sub formă de aur, aceasta se datorește tocmai determinării specifice de formă pe care o au metalele nobile ca bani, în opoziție cu marfa. În general, acești autori nu privesc banii mai întîi sub forma lor abstractă, așa cum se dezvoltă ei în sfera circulației simple a mărfurilor și cum izvorăsc din relațiile care au loc chiar între mărfurile aflate în mișcare. De aceea autorii aceștia oscilează mereu între determinările de formă abstracte pe care le posedă banii în opoziție cu marfa și acele determinări de formă ale banilor sub care se ascund relații mai concrete, cum ar fi capitalul, revenue * și altele de acest fel **.

---

* — venitul. — *Nota trad.*

** Transformarea banilor în capital va fi examinată de noi în capitolul al III-lea, care tratează despre capital și care constituie sfîrșitul acestei prime secțiuni.

ANEXE

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

I

Karl Marx

INTRODUCERE *

(DIN MANUSCRISELE ECONOMICE DIN ANII 1857—1858) [40]

I. PRODUCȚIE, CONSUM, REPARTIȚIE, SCHIMB (CIRCULAȚIE)

1. PRODUCȚIA

a) Obiectul cercetării noastre este în primul rînd *producția materială.*

Indivizi care produc în societate, deci producția socialmente determinată a indivizilor, constituie, firește, punctul de plecare. Vînătorul și pescarul izolat cu care operează Smith și Ricardo fac parte din născocirile lipsite de fantezie ale secolului al XVIII-lea. Acestea sînt robinsonade, care sînt departe de a exprima, cum își închipuie istoricii culturii, doar reacția împotriva excesului de rafinament și întoarcerea la o viață, greșit înțeleasă, în mijlocul naturii. Nu se bazează cîtuși de puțin pe un asemenea naturalism nici „contractul social" al lui Rousseau [41], care stabilește pe cale contractuală legături și relații între indivizi independenți de la natură. Aceasta este o iluzie — și doar o iluzie estetică — a micilor și marilor robinsonade. Ea reprezintă mai curînd o anticipare a „societății civile", care începuse să se dezvolte încă în secolul al XVI-lea și care în secolul al XVIII-lea făcuse pași gigantici în direcția maturizării ei. În această societate a liberei concurențe, individul apare desprins de legăturile naturale etc. care în epocile istorice anterioare îl făceau să fie o parte dintr-un conglomerat uman determinat, limitat. Profeților secolului al XVIII-lea,

* Vezi adnotarea 2, volumul de față, pag. 284. — *Nota trad.*

pe ai căror umeri mai stau încă în întregime Smith și Ricardo, individul secolului al XVIII-lea — produs al destrămării formelor sociale feudale, pe de o parte, și al dezvoltării noilor forțe de producție, începută în secolul al XVI-lea, pe de altă parte — le apare ca un ideal a cărui existență ține de domeniul trecutului. El le apare nu ca rezultat al istoriei, ci ca punctul ei de plecare, pentru că, potrivit concepției lor despre natura umană, un individ corespunzător naturii nu este un produs al istoriei, ci este dat chiar de natură. Această eroare a fost pînă acum proprie tuturor epocilor noi. Steuart, care în multe privințe, în opoziție cu secolul al XVIII-lea, ca aristocrat, stă într-o măsură mai mare pe terenul istoriei, a evitat această eroare.

Cu cît pătrundem mai adînc în istorie, cu atît individul — deci și individul care produce — apare mai dependent, aparținînd unei colectivități mai cuprinzătoare : la început el apare într-un mod cu totul natural legat de familie și de familia care, dezvoltîndu-se, a devenit gintă ; mai tîrziu el apare legat de comunitate sub diferitele ei forme, rezultată din ciocnirea și contopirea ginților. Abia în secolul al XVIII-lea, în „societatea civilă", diferitele forme de legătură socială apar în raport cu individul izolat ca un simplu mijloc pentru atingerea scopurilor sale private, ca o necesitate exterioară. Dar epoca care generează acest punct de vedere, punctul de vedere al individului singularizat, e tocmai epoca celor mai dezvoltate legături sociale (și, din acest punct de vedere, generale). Omul este, în sensul propriu al cuvîntului, un zoon politikon, nu numai un animal social, ci un animal care numai în societate se poate singulariza. Producția unui individ izolat în afara societății — fenomen rar, posibil în cazul unui om civilizat pe care întîmplarea l-a aruncat într-o regiune nelocuită și care posedă deja în sine, în mod dinamic, forțe sociale — este ceva tot

atît de lipsit de sens ca și dezvoltarea limbii fără *indivizi* care să trăiască împreună și să vorbească între ei. Asupra acestui punct nu este necesar să insistăm. Am fi putut chiar să nu-l atingem de loc dacă anumite absurdități, care erau explicabile la oamenii din secolul al XVIII-lea, n-ar fi fost reintroduse cu toată seriozitatea în economia politică contemporană de către Bastiat, Carey, Proudhon etc. Lui Proudhon și celorlalți le este, firește, plăcut să explice într-o manieră istorică-filozofică originea unei relații economice a cărei geneză istorică n-o cunosc, recurgînd în acest scop la crearea unor legende cum că lui Adam sau lui Prometeu ideea respectivă le-ar fi venit de-a gata, într-o formă finită, și după aceea ar fi fost aplicată etc. Nimic mai plicticos și mai searbăd decît locus communis * care se lasă în voia fanteziei.

Prin urmare, dacă este vorba de producție, este vorba întotdeauna de producția care are loc pe o anumită treaptă de dezvoltare socială, de producția unor indivizi sociali. S-ar părea deci că, pentru a vorbi în genere despre producție, trebuie fie să urmărim procesul dezvoltării istorice în diferitele lui faze, fie să declarăm din capul locului că avem de-a face cu o epocă istorică determinată, de pildă cu producția burgheză contemporană, care constituie de fapt tema noastră propriu-zisă. Nu-i mai puțin adevărat însă că toate epocile producției au anumite trăsături comune, determinări comune. *Producția în general* este o abstracție, dar o abstracție rațională, în măsura în care scoate realmente în evidență și fixează ceea ce este comun, scutindu-ne astfel de repetări. În același timp însă acest element *general*, sau elementul comun degajat prin comparație, este el însuși ceva multiplu articulat, care se exprimă în diferite determinări. Cîte ceva din aceasta aparține tuturor epocilor; dar există și ceva care e comun doar

* — locul comun, banalitatea. — *Nota trad.*

unora dintre acestea. Unele determinări sînt comune atît epocii celei mai moderne cît și epocii celei mai vechi. Fără ele nu poate fi concepută nici o producție ; deși limbile cele mai dezvoltate au legi și determinări comune cu cele mai puțin dezvoltate, nu e mai puțin adevărat însă că tocmai deosebirea de aceste elemente generale și comune este ceea ce constituie dezvoltarea lor. Determinările care sînt valabile pentru producție în general trebuie separate tocmai pentru a se evita ca din cauza unității — care decurge din însuși faptul că subiectul, omenirea, și obiectul, natura, sînt aceleași — să fie omisă deosebirea esențială. În această omisiune constă, de exemplu, întreaga înțelepciune a economiștilor moderni, care se străduiesc să demonstreze eternitatea și armonia relațiilor sociale existente. De pildă, ei susțin că nici o producție nu e posibilă fără o unealtă de producție, chiar dacă această unealtă nu e decît mîna ; că nici o producție nu e posibilă fără o muncă trecută, acumulată, chiar dacă această muncă n-ar fi decît îndemînarea pe care mîna sălbaticului a dobîndit-o și a acumulat-o prin exercițiu repetat. Capitalul este, între altele, și unealtă de producție, și muncă trecută, obiectivată. Prin urmare, susțin ei, capitalul este o relație naturală generală, veșnică. Ei ajung la această concluzie pentru că omit tocmai acel ceva specific care face ca „unealta de producție", „munca acumulată" să devină capital. De aceea întreaga istorie a relațiilor de producție apare, de pildă la Carey, ca o falsificare pusă la cale cu rea intenție de către guverne.

– Dacă nu există producție în general, nu există nici producție generală. Producția este întotdeauna o ramură *deosebită* de producție, de exemplu agricultura, creșterea vitelor, manufactura etc., sau este *totalitatea* lor. Dar economia politică nu este tehnologie. Raportul dintre determinările generale ale producției pe o treaptă socială dată și formele

deosebite de producție urmează a fi expuse în altă parte (ulterior).

În sfîrșit, producția nu este numai producție deosebită. Întotdeauna există un anumit organism social, un subiect social care acționează într-o totalitate mai vastă sau mai restrînsă de ramuri de producție. Raportul dintre expunerea științifică și mișcarea reală de asemenea nu-și are încă locul aici. Producție în general. Ramuri de producție deosebite. Producția ca un tot întreg.

A devenit o modă ca expunerea economiei politice să fie precedată de o parte generală, și anume de o parte care figurează sub titlul „Producția" (vezi, de exemplu, J. St. Mill [42]) și în care sînt examinate *condițiile generale* ale oricărei producții.

Această parte generală cuprinde sau ar trebui chipurile să cuprindă :

1) Condițiile fără de care producția nu e posibilă. În realitate aceasta nu înseamnă, așadar, altceva decît indicarea momentelor esențiale ale oricărei producții ; ceea ce se reduce însă în fond, după cum vom vedea, la cîteva determinări foarte simple, etalate în tautologii plate.

2) Condițiile care stimulează într-o măsură mai mare sau mai mică producția, cum e, de exemplu, la Adam Smith starea progresivă sau stagnantă a societăților. Pentru ca aceste momente, care la Smith își au valoarea ca aperçu *, să dobîndească o semnificație științifică, ar fi necesare cercetări asupra *stării productivității* în diferitele perioade de dezvoltare a diferitelor popoare, cercetări care depășesc cadrul temei noastre ; în măsura însă în care intră în cadrul ei, ele trebuie să fie tratate în capitolele referitoare la concurență, acumulare etc. Într-o formulare generală, răspunsul se rezumă la teza generală că o națiune industrială atinge apogeul producției sale în momentul cînd se

* — scurtă privire. — *Nota trad.*

află în genere la apogeul dezvoltării sale istorice. Și, într-adevăr, o națiune se află la apogeul dezvoltării sale industriale atîta timp cît pentru ea principalul lucru nu este profitul [der Gewinn], ci obținerea de produse [das Gewinnen]. De aceea yankeii le sînt superiori englezilor. Sau, de pildă, anumite particularități de rasă, de climă, anumite condiții naturale, cum ar fi o ieșire la mare, fertilitatea solului etc., favorizează producția într-o măsură mai mare decît altele. Aceasta se reduce iarăși la tautologia că avuția se creează cu atît mai ușor cu cît elementele ei subiective și obiective există efectiv într-o măsură mai mare.

Dar toate acestea nu au nimic comun cu ceea ce îi preocupă realmente pe economiști în această parte generală. Spre deosebire de repartiție etc., producția — vezi, de pildă, la Mill [43] — este înfățișată, dimpotrivă, ca fiind încadrată în legi naturale veșnice, independente de istorie, pentru ca apoi, la prima ocazie, relațiile *burgheze* să fie strecurate pe neobservate ca legi naturale imuabile ale societății in abstracto. Acesta e scopul, mai mult sau mai puțin conștient, al întregului procedeu. Cînd este vorba însă de repartiție, pretind ei, oamenii își permit în realitate tot felul de acte arbitrare. Fără să mai vorbim de ruperea grosolană a producției de repartiție și de raportul real dintre ele, un lucru trebuie să fie clar de la început, și anume că, oricît de diferită ar fi repartiția pe diversele trepte de dezvoltare socială, despre ea, ca și despre producție, pot fi enunțate teze generale, astfel încît toate deosebirile istorice pot fi amestecate și dizolvate în legi *generale-umane*. De exemplu: sclavul, iobagul, muncitorul salariat, toți aceștia capătă o anumită cantitate de alimente care le dă posibilitatea de a exista ca sclav, iobag sau muncitor salariat. Cuceritorul care trăiește din tribut, sau funcționarul care trăiește de pe urma impozitelor, sau proprietarul funciar — din rentă, sau călugărul — din pomeni,

sau levitul — din zeciuială, toți aceștia capătă o parte din produsul social care e determinată de alte legi decît partea pe care o capătă sclavul etc. Cele două puncte principale pe care toți economiștii le trec în această rubrică sînt: 1) proprietatea, 2) ocrotirea ei de către justiție, poliție etc. La aceasta trebuie să răspundem foarte concis:

ad 1. Orice producție înseamnă însușirea obiectelor naturii de către indivizi în cadrul și prin mijlocirea unei forme sociale determinate. În acest sens e o tautologie să se spună că proprietatea (însușirea) ar fi o condiție a producției. Dar e ridicol ca de la aceasta să se sară la o anumită formă de proprietate, de exemplu la proprietatea privată (ceea ce presupune drept condiție și o formă diametral opusă: *lipsa de proprietate*). Istoria ne arată, dimpotrivă, că proprietatea comună (de exemplu la indieni, la slavi, la vechii celți etc.) este forma inițială, care ca proprietate comunitară mai joacă multă vreme un rol important. Aici nu ne ocupăm încă de problema dacă avuția se dezvoltă mai bine sub o formă de proprietate sau alta. Dar afirmația că acolo unde nu există nici o formă de proprietate nu poate fi vorba de nici un fel de producție, și deci nici de societate, este o tautologie. O însușire care nu-și însușește nimic este o contradictio in subjecto*.

ad 2. Ocrotirea bunurilor dobîndite etc. Dacă reducem aceste platitudini la conținutul lor real, ele vor exprima mai mult decît știu propovăduitorii lor, și anume că orice formă de producție își creează propriile ei relații juridice, forme de guvernare etc. Stîngăcia și lipsa de înțelegere constau tocmai în faptul că fenomene organic legate între ele sînt puse în relații reciproce pur întîmplătoare și într-o legătură pur intelectuală. Economiștilor burghezi li se pare că sub scutul poliției moderne se poate produce mai bine decît, să zicem, în condițiile cînd domnea dreptul celui

* — contradicție în sine. — *Nota trad.*

mai tare. Ei uită însă că dreptul pumnului e și el un drept și că dreptul celui mai tare continuă să existe sub altă formă și în „statul" lor „de drept".

Atunci cînd relațiile sociale corespunzătoare unui stadiu determinat al producției se află abia în curs de apariție sau sînt pe cale de dispariție, se produc, firește, perturbări în producție, deși într-un grad diferit și cu efecte diferite.

Pe scurt: există determinări comune tuturor treptelor producției, determinări pe care gîndirea le fixează ca generale; dar așa-zisele *condiții generale* ale oricărei producții nu sînt nimic altceva decît aceste momente abstracte cu ajutorul cărora nu poate fi înțeleasă nici o treaptă istorică reală a producției.

2. RAPORTUL GENERAL DINTRE PRODUCȚIE ȘI REPARTIȚIE, SCHIMB, CONSUM

Înainte de a continua analiza producției este necesar să examinăm diferitele rubrici pe care economiștii le pun alături cu ea.

Prima idee superficială: în procesul de producție membrii societății adaptează (creează, transformă) produsele naturii la nevoile omului; repartiția stabilește proporția în care fiecare individ participă la ceea ce a fost produs; schimbul îi pune la îndemînă produsele determinate pe care el vrea să schimbe partea care i-a revenit prin repartiție; în sfîrșit, în cadrul consumului, produsele devin obiecte de consum, obiecte ale însușirii individuale. Producția creează obiecte care corespund nevoilor; repartiția le repartizează potrivit unor legi sociale; schimbul repartizează din nou, potrivit nevoilor individuale, ceea ce a fost deja repartizat; în sfîrșit, în cadrul consumului, produsul cade afară din această mișcare socială, devine nemijlocit obiect și slujitor al nevoii individuale și o satisface în procesul consumării.

Producția apare astfel ca punct de plecare, consumul ca punct final, repartiția și schimbul ca verigă de mijloc, care, la rîndul ei, cuprinde două momente, deoarece repartiția este definită ca moment care emană de la societate, iar schimbul ca moment care emană de la indivizi. În producție se obiectivează personalitatea, în personalitate se subiectivează obiectul; în cadrul repartiției societatea preia asupra sa, sub forma unor determinări generale dominante, mijlocirea dintre producție și consum; în cadrul schimbului, acestea din urmă sînt mijlocite de determinările întîmplătoare ale individului.

Repartiția determină proporția (cantitatea) în care produsele îi revin individului; schimbul determină produsele în care individul își reclamă partea ce i-a revenit în cadrul repartiției.

Producția, repartiția, schimbul, consumul formează, așadar, un silogism regulat. În cadrul acestui silogism producția reprezintă generalul, repartiția și schimbul — particularul, consumul — singularul cu care se încheie întregul tot. Aceasta este, desigur, o legătură, dar una superficială: producția ar fi determinată de legi generale ale naturii, repartiția — de fenomenele întîmplătoare ale vieții sociale, și de aceea ea poate avea asupra producției o influență mai mult sau mai puțin favorabilă; schimbul figurează între amîndouă ca o mișcare socială formală, iar actul final — consumul, care e considerat nu numai ca punct final, ci și ca scop final —, se află de fapt în afara sferei economiei, cu excepția faptului că, la rîndul său, el exercită o acțiune inversă asupra punctului de plecare și inițiază din nou întregul proces.

Adversarii economiștilor — fie că este vorba de adversari din cadrul acestei științe sau din afara ei —, care le reproșează că ar proceda în mod barbar rupînd în bucăți un tot întreg, se plasează pe același teren cu ei sau se află

chiar *sub* nivelul lor. Nimic mai banal decît reproșul că economiștii acordă prea multă atenție producției, considerînd-o ca un scop în sine. Repartiția, pretind ei, ar avea o importanță tot atît de mare. La baza acestui reproș se află tocmai ideea economiștilor că repartiția ar exista ca o sferă independentă, de sine stătătoare, alături de producție. Sau se formulează reproșul că aceste momente nu ar fi concepute în unitatea lor. Ca și cum această rupere n-ar fi pătruns din sfera realității în textele manualelor, ci invers, din textele manualelor în sfera realității, și ca și cum aici ar fi vorba de o împăcare dialectică de noțiuni și nu de înțelegerea unor relații reale!

a) [Producție și consum]

Producția este totodată nemijlocit și consum. Un dublu consum, subiectiv și obiectiv: individul care în procesul de producție își dezvoltă capacitățile, în același timp le cheltuiește, le consumă în actul producției, la fel cum actul natural al reproducerii este o cheltuire de forțe vitale. În al doilea rînd: producția este consumarea mijloacelor de producție, care se folosesc, se uzează și, în parte, se descompun din nou (ca, de pildă, în cazul arderii) în elementele de bază. La fel stau lucrurile și cu consumarea materiei prime, care nu-și păstrează forma și proprietățile naturale, ci, dimpotrivă, le pierde. De aceea actul producției este, în toate momentele sale, și un act de consum. Dar economiștii sînt de acord cu toate acestea. Producția ca ceva nemijlocit identic cu consumul, consumul ca ceva care coincide nemijlocit cu producția, ei le numesc *consum productiv*. Această identitate dintre producție și consum se reduce la teza lui Spinoza: „determinatio est negatio“ [44]. Dar această definire a consumului productiv este făcută numai pentru a deosebi consumul identic cu producția de consumul pro-

priu-zis, care e conceput, dimpotrivă, ca fiind contrariul distructiv al producției. Să examinăm deci consumul propriu-zis.

Consumul e totodată nemijlocit și producție, așa cum în natură consumarea elementelor și a substanțelor chimice este totodată producție de plante. Este, de pildă, cît se poate de clar că în procesul alimentației, care e una dintre formele consumului, omul produce propriul său corp; dar același lucru este valabil pentru orice altă formă de consum, care într-un mod sau altul și fiecare în felul ei îl produce pe om. Aceasta este producția consumptivă. Dar, spune economia politică, această producție identică cu consumul este o a doua producție, care rezultă din distrugerea produsului celei dintîi. În cea dintîi producătorul se obiectivează pe sine, în cea de-a doua obiectul produs de el se personifică. Prin urmare, această producție consumptivă, deși este unitatea nemijlocită a producției și consumului, se deosebește în mod esențial de producția propriu-zisă. Unitatea nemijlocită în care producția coincide cu consumul și consumul cu producția păstrează dedublarea lor nemijlocită.

Așadar, producția e nemijlocit consum, iar consumul e nemijlocit producție. Fiecare e în mod nemijlocit propriul său contrariu. În același timp însă între ele două are loc o mișcare de mijlocire. Producția mijlocește consumul, creîndu-i materialul fără de care i-ar lipsi obiectul. Dar și consumul mijlocește producția, deoarece numai el creează produselor subiectul pentru care ele reprezintă produse. Produsul își capătă ultima finisare numai în procesul consumării. O cale ferată pe care nu se circulă, care nu e folosită, care nu e consumată, nu e decît o cale ferată δυνάμει* și nu una reală. Fără producție nu există consum, dar nici fără consum nu există producție, căci în acest caz

* — potențială. — *Nota trad.*

producția ar fi lipsită de scop. Consumul creează producția într-un dublu sens:

1) Prin aceea că numai în cadrul consumului produsul devine produs real. De exemplu, o haină devine realmente haină abia atunci cînd este purtată; o casă nelocuită nu este de fapt o casă reală. Prin urmare, spre deosebire de un simplu obiect din natură, produsul se manifestă ca atare, *devine* produs abia în procesul consumării. Consumul, distrugînd produsul, îi dă acestuia the finishing stroke *, căci produsul are calitatea de produs nu ca activitate materializată, ci numai ca obiect pentru subiectul activ.

2) Prin aceea că consumul creează necesitatea unei producții *noi,* deci mobilul ideal, lăuntric, al producției și totodată premisa ei. Consumul creează imboldul producției; el creează și obiectul, care acționează asupra producției determinîndu-i scopul. Și dacă e limpede că producția furnizează consumului obiectul în forma lui exterioară, nu e mai puțin clar că, la rîndul său, consumul *fixează* în mod *ideal* obiectul producției, ca imagine interioară, ca trebuință, ca imbold și ca scop. El creează obiectele producției sub o formă încă subiectivă. Fără trebuință nu există producție. Dar consumul reproduce trebuința.

Celor de mai sus le corespunde din partea producției faptul că:

1) ea furnizează consumului materialul, obiectul. Un consum fără obiect nu este consum; în acest sens deci producția creează consumul.

2) Producția însă nu numai că creează obiectul consumului, dar îi dă acestuia din urmă și determinarea sa, caracterul său, desăvîrșirea sa. Așa cum consumul desăvîrșește produsul ca produs, tot așa producția desăvîrșește consumul. *În primul rînd,* obiectul nu e un obiect în

* — ultima finisare. — *Nota trad.*

genere, ci un obiect determinat, care urmează să fie consumat într-un mod determinat, indicat la rîndul său tot de producție. Foamea e foame, dar foamea care se potolește cu carne fiartă, consumată cu ajutorul furculiței și al cuțitului, e o altfel de foame decît aceea sub imperiul căreia se înghite carne crudă cu ajutorul mîinilor, al unghiilor și al dinților. Așadar, nu numai obiectul consumului, ci și modul de a consuma este creat de producție, nu numai în mod obiectiv, ci și în mod subiectiv. Producția îl creează deci pe consumator.

3) Producția nu numai că furnizează trebuinței materialul, dar furnizează și materialului trebuința. Cînd consumul iese din starea sa inițială de primitivitate și spontaneitate naturală — și o rămînere îndelungată pe această treaptă ar fi, la rîndul ei, rezultatul unei producții anchilozate într-o stare de primitivitate naturală —, el este, ca îndemn, mijlocit prin obiect. Trebuința consumului de a avea acest obiect este creată prin perceperea acestuia din urmă. Obiectul de artă — și ceva asemănător se întîmplă cu orice alt produs — creează un public care înțelege arta și e capabil să guste frumosul. Producția produce, așadar, nu numai un obiect pentru subiect, ci și un subiect pentru obiect.

Prin urmare, producția produce consumul: 1) creîndu-i materialul; 2) determinînd modul de consumare; 3) trezind în consumator trebuința al cărei obiect îl constituia produsul creat de ea. Ea produce deci obiectul consumului, modul de consumare și imboldul consumului. În același mod consumul generează *capacitatea* producătorului, trezind în el o trebuință îndreptată spre scopuri bine determinate.

Identitatea dintre consum și producție se manifestă, așadar, în următoarele trei moduri:

1) *Identitate nemijlocită:* producția este consum; consumul este producție. Producție consumptivă. Consum productiv. Economiștii le numesc pe amîndouă consum productiv, dar mai fac următoarea distincție: prima figurează ca reproducție, a doua ca consum productiv. Toate cercetările asupra celei dintîi sînt cercetări cu privire la munca productivă și munca neproductivă; cercetările asupra celei de-a doua se ocupă de consumul productiv și de consumul neproductiv.

2) Faptul că fiecare dintre ele apare ca un mijloc pentru cealaltă, una este mijlocită de cealaltă, ceea ce își găsește expresia în interdependența lor; aceasta este o mișcare prin care ele se raportează una la alta și se afirmă ca indispensabile una pentru alta, dar în cadrul căreia rămîn exterioare una față de alta. Producția creează materialul ca obiect exterior pentru consum; consumul creează trebuința ca obiect interior în raport cu producția, ca scop al producției. Fără producție nu există consum, fără consum nu există producție. Această teză figurează în economia politică sub diferite forme.

3) Producția nu este numai nemijlocit consum, iar consumul nu este numai nemijlocit producție; producția nu este de asemenea numai mijloc pentru consum, iar consumul scop pentru producție, adică în sensul că fiecare dintre ele îi furnizează celeilalte obiectul: producția — obiectul exterior pentru consum, consumul — obiectul imaginat pentru producție. Fiecare dintre ele nu este numai nemijlocit cealaltă și nu numai că o mijlocește pe cealaltă, ci fiecare dintre ele, înfăptuindu-se, o creează pe cealaltă, se creează pe sine ca cealaltă. Consumul, înainte de orice, desăvîrșește actul producției, finisînd produsul ca produs, absorbindu-l, distrugîndu-i forma materială de sine stătătoare; ridicînd, prin nevoia repetării, la rangul de artă capacitatea dezvoltată în primul act al producției; ea nu este

deci numai actul final prin care produsul devine produs, ci și actul prin care producătorul devine producător. Pe de altă parte, producția creează consumul, creînd modul determinat al consumării, și apoi creînd îndemnul de a consuma, însăși capacitatea de consum ca o trebuință. Această din urmă identitate, menționată la punctul 3, este explicată de repetate ori în economia politică în legătură cu cererea și oferta, cu obiectele și nevoile, cu nevoile naturale și cu nevoile create de societate.

De aceea nu este nimic mai simplu pentru un hegelian decît să identifice producția și consumul. Și acest lucru îl fac nu numai beletriștii socialiști [45], ci chiar și economiști prozaici ca Say, de pildă, care afirmă că, dacă considerăm un popor sau genul uman in abstracto, producția sa e identică cu consumul său. Storch, relevînd eroarea lui Say, a amintit [46] că un popor, de pildă, nu-și consumă produsul în întregime, ci creează și mijloace de producție, capital fix etc. In afară de aceasta, a considera societatea ca pe un subiect unic înseamnă a o considera într-un mod greșit, speculativ. La un subiect singular producția și consumul apar ca momente ale unui singur act. Aici trebuie subliniat numai esențialul, și anume că, dacă privim producția și consumul ca activități ale unui subiect sau ale unor indivizi singulari, ele apar în orice caz ca momente ale unui proces în care producția constituie punctul de plecare real, deci și momentul predominant. Consumul ca necesitate, ca trebuință, este el însuși un moment lăuntric al activității productive, dar aceasta din urmă este punctul de plecare al realizării, deci și momentul ei predominant, actul la care se reduce din nou întregul proces. Individul produce un obiect și, prin consumarea acestuia, se întoarce la el însuși, dar ca individ care produce și care se reproduce pe sine însuși. Consumul apare astfel ca un moment al producției.

În societate însă relația dintre producător și produs, după ce acesta din urmă a fost confecționat, este pur exterioară, și revenirea produsului la subiect depinde de relațiile existente între subiect și alți indivizi. Subiectul nu intră în posesiunea nemijlocită a produsului. De altfel, atunci cînd produce în societate, el nici nu are drept scop însușirea nemijlocită a produsului. Între producător și produs se interpune *repartiția,* care prin intermediul unor legi sociale determină partea lui din lumea produselor; prin urmare, repartiția se interpune între producție și consum.

Dar este oare repartiția o sferă de sine stătătoare alături de producție și în afara ei?

b) [Producție și repartiție]

Dacă examinăm lucrările obișnuite de economie politică, apare izbitor, în primul rînd, faptul că în ele totul figurează sub un dublu aspect. De exemplu, în cadrul repartiției figurează renta funciară, salariul, dobînda și profitul, pe cînd în cadrul producției figurează ca factori pămîntul, munca, capitalul. În ce privește capitalul, este evident din capul locului că el este pus de două ori: 1) ca factor al producției, 2) ca sursă de venit, ca factor care determină anumite forme de repartiție. De aceea dobînda și profitul figurează ca atare și în producție, întrucît ele reprezintă formele în care capitalul se înmulțește, crește, prin urmare ele reprezintă momente ale producției capitalului însuși. Dobînda și profitul ca forme de repartiție presupun capitalul ca factor al producției. Ele sînt moduri de repartiție care au ca premisă capitalul ca factor al producției. Ele sînt de asemenea moduri de reproducție a capitalului.

Salariul reprezintă de asemenea munca salariată, considerată sub o altă rubrică: caracterul determinat pe care munca îl are aici ca factor al producției apare dincolo ca

determinare a repartiției. Dacă munca n-ar fi determinată ca muncă salariată, nici modul în care ea participă la produse n-ar apărea ca salariu, cum se întîmplă, de pildă, în cadrul sclaviei. În sfîrșit, renta funciară — dacă luăm de-a dreptul cea mai dezvoltată formă de repartiție în care proprietatea funciară participă la produse — presupune marea proprietate funciară (la drept vorbind, marea agricultură) ca factor al producției, dar nu pămîntul ca atare, după cum nici salariul nu are drept premisă munca ca atare. Relațiile de repartiție și modurile de repartiție apar de aceea doar ca reverse ale factorilor producției. Un individ care participă la producție sub forma muncii salariate participă la produse, la rezultatele producției sub forma salariului. Structura repartiției e în întregime determinată de structura producției. Repartiția este ea însăși un produs al producției — nu numai din punctul de vedere al conținutului, în sensul că pot fi repartizate numai rezultatele producției, ci și din punctul de vedere al formei, căci modul anumit al participării la producție determină forma deosebită a repartiției, forma în care se participă la repartiție. Este o iluzie curată să se vorbească la producție despre pămînt, la repartiție despre renta funciară etc.

De aceea economiști ca Ricardo, cărora li se reproșează cel mai mult că n-ar avea în vedere decît producția, consideră repartiția ca unicul obiect al economiei politice, pentru că ei au ales instinctiv formele de repartiție ca cele mai precise expresii în care se fixează factorii producției într-o societate dată.

În raport cu individul, repartiția apare, desigur, ca o lege socială care determină poziția lui în producție, poziție în cadrul căreia el produce și care de aceea precede producția. Din capul locului individul nu posedă nici capital, nici proprietate funciară. În virtutea repartiției sociale, el este de la naștere destinat muncii salariate. Dar însăși

această destinare este un rezultat al faptului că capitalul, proprietatea funciară există ca factori de sine stătători ai producției.

Dacă examinăm societăți întregi, apare că și dintr-un alt punct de vedere repartiția ar preceda producția și ar determina-o ca un fapt oarecum preeconomic. Un popor de cuceritori împarte țara între cuceritori și impune astfel o anumită repartizare a proprietății funciare și o anumită formă de proprietate funciară, determinînd astfel și producția. Sau îi transformă în sclavi pe cei învinși și face astfel ca munca sclavilor să stea la baza producției. Sau un popor face revoluție și fărîmițează în parcele marea proprietate funciară și, în consecință, prin această nouă repartizare a pămîntului imprimă producției un caracter nou. Sau legislația perpetuează proprietatea funciară în mîinile unor anumite familii, sau împarte munca ca un privilegiu ereditar, fixînd-o astfel într-un spirit de castă. În toate aceste cazuri, și toate au un caracter istoric, se pare că nu repartiția este structurată și determinată de producție, ci, invers, producția este structurată și determinată de repartiție.

În concepția cea mai superficială, repartiția apare ca repartiție a produselor și deci ca ceva îndepărtat de producție și pretins independent față de ea. Dar, înainte ca repartiția să fie repartiția produselor, ea este: 1) repartiția uneltelor de producție și 2) — ceea ce constituie o nouă determinare a aceleiași relații — repartizarea membrilor societății între diferitele ramuri de producție (subordonarea indivizilor unor anumite relații de producție). Repartiția produselor este, în mod evident, doar rezultatul acestei repartiții, care e inclusă în însuși procesul de producție și determină organizarea producției. A considera producția independent de această repartiție inclusă în ea este evident o abstracție pură, pe cînd, dimpotrivă, reparti-

ția produselor este dată de la sine o dată cu această repartiție, care constituie din capul locului un moment al producției. Ricardo, care căuta să înțeleagă producția modernă în organizarea ei socială determinată și care este prin excelență economistul producției, consideră tocmai de aceea că *nu* producția, ci repartiția constituie obiectul propriu-zis al economiei politice moderne. Aici se vede iarăși cît se poate de limpede toată absurditatea teoriilor economice care prezintă producția drept un adevăr etern, izgonind totodată istoria în domeniul repartiției.

Problema raportului dintre producție și această repartiție care determină producția este, evident, o problemă care ține de domeniul producției. Dacă se va spune că în orice caz, deoarece producția trebuie să pornească de la o anumită repartizare a uneltelor de producție, repartiția în acest sens precede producția și constituie o premisă a ei, răspunsul este că producția își are într-adevăr condițiile și premisele ei, care constituie momente ale ei. Acestea din urmă se pot înfățișa la început ca momente apărute pe cale naturală. Prin însuși procesul de producție, ele se transformă din momente apărute pe cale naturală în momente istorice și, dacă pentru o perioadă ele au apărut ca premise naturale ale producției, pentru o altă perioadă ele au fost rezultatul istoric al producției. În cadrul procesului de producție ele variază necontenit. De exemplu, folosirea mașinilor a modificat atît repartiția uneltelor de producție cît și aceea a produselor. Marea proprietate funciară modernă este ea însăși rezultatul comerțului modern și al industriei moderne, ca și al aplicării acesteia din urmă în domeniul agriculturii.

Toate problemele schițate mai sus se reduc, în ultimă analiză, la următoarea: cum acționează asupra producției condițiile istorice generale și care este raportul dintre producție și dezvoltarea istorică în general. Este o problemă

care ține, evident, de examinarea și dezvoltarea producției propriu-zise.

Dar la problemele puse mai sus într-o formă atît de banală se poate da un răspuns tot atît de concis. În toate cuceririle este posibil unul din următoarele trei cazuri. Poporul cuceritor impune celui cucerit propriul său mod de producție (de pildă englezii în Irlanda în secolul acesta și, în parte, în India); sau îl lasă pe cel vechi și se mulțumește cu un tribut (de pildă turcii și romanii); sau se produce o interacțiune din care ia naștere un nou mod de producție, o sinteză (în parte, în cuceririle germanice). În toate cazurile, modul de producție, fie al poporului cuceritor, fie al celui cucerit, fie cel rezultat din îmbinarea celor două moduri de producție, determină repartiția nouă care se statornicește. Deși aceasta din urmă apare ca o premisă pentru noua perioadă de producție, în realitate însă este ea însăși un produs al producției, nu numai al producției istorice în general, ci al unei producții istorice determinate.

De exemplu, mongolii, pustiind Rusia, au procedat în conformitate cu modul lor de producție, cu păstoritul, pentru care existența unor mari întinderi nelocuite constituie o condiție principală. Barbarilor germani, pentru care agricultura bazată pe munca șerbilor era modul de producție obișnuit, la fel ca și viața izolată în cadrul satului, le-a fost cu atît mai ușor să supună acestor condiții provinciile romane, cu cît concentrarea proprietății funciare care avusese loc acolo răsturnase deja cu desăvîrșire vechile relații din agricultură.

Există o concepție tradițională cum că în anumite perioade oamenii au trăit exclusiv din jaf. Dar pentru a putea jefui trebuie să existe ceva de jefuit, prin urmare trebuie să existe o producție. De altfel, însăși modalitatea jefuirii este determinată de felul producției. De pildă, o națiune cu

speculații de bursă dezvoltate nu poate fi jefuită în același mod ca un popor de păstori.

În persoana sclavului, jaful are drept obiect nemijlocit unealta de producție. În acest caz însă, producția țării în folosul căreia el este răpit trebuie să fie astfel organizată încît să permită folosirea muncii sclavilor, sau (ca în sudul Americii etc.) trebuie să fie creat un mod de producție corespunzător muncii sclavagiste.

Legile pot perpetua un mijloc de producție, de exemplu pămîntul, în mîinile anumitor familii. Aceste legi capătă o semnificație economică numai atunci cînd marea proprietate funciară se află în armonie cu producția socială, ca, de exemplu, în Anglia. În Franța se practica mica agricultură, deși exista marea proprietate funciară; de aceea aceasta din urmă a și fost sfărîmată de revoluție. Dar perpetuarea parcelării, de exemplu, prin legi? În pofida acestor legi, proprietatea se concentrează din nou. Influența legilor menite să păstreze relațiile de repartiție și efectul pe care ele îl au pe această cale asupra producției urmează să fie analizate aparte.

c) [În sfîrșit, schimbul și circulația]

Circulația însăși nu este decît un moment determinat al schimbului, sau schimbul considerat în ansamblu.

În măsura în care *schimbul* este doar un moment mijlocitor între producție și repartiția determinată de ea, de o parte, și consumul, de altă parte, iar consumul însuși apare ca un moment al producției, în aceeași măsură și schimbul este evident cuprins în producție ca un moment al ei.

E limpede, în primul rînd, că schimbul de activități și de capacități care se efectuează în cadrul producției ține direct de producție și constituie latura ei esențială. În al doilea rînd, același lucru este valabil și pentru schimbul de produse, în măsura în care acesta din urmă constituie

un mijloc pentru producerea produsului finit, destinat consumului nemijlocit. În această măsură, schimbul însuși este un act care ține de sfera producției. În al treilea rînd, prin organizarea sa, schimbul reciproc dintre întreprinzătorii înșiși este și el în întregime determinat de producție, ca și activitatea productivă propriu-zisă. Schimbul apare independent de producție și indiferent față de ea numai în ultimul stadiu, cînd produsul e schimbat nemijlocit în vederea consumului. Dar 1) nu există schimb fără diviziunea muncii, fie că e primitivă, fie că este un rezultat al dezvoltării istorice; 2) schimbul privat presupune o producție privată; 3) intensitatea schimbului, precum și răspîndirea și forma sa, sînt determinate de dezvoltarea și organizarea producției. De exemplu, schimbul dintre oraș și sat, schimbul în cadrul satului, în cadrul orașului etc. Schimbul apare astfel în toate momentele lui fie direct cuprins în producție, fie determinat de ea.

Rezultatul la care am ajuns nu este că producția, repartiția, schimbul și consumul ar fi identice, ci că toate constituie părți ale unui tot întreg, deosebiri în cadrul unei unități. Producția domină atît asupra ei însăși în toată contrarietatea determinărilor sale cît și asupra celorlalte momente. Cu ea reîncepe de fiecare dată procesul. Că schimbul și consumul nu pot fi elementul dominant e de la sine înțeles. Același lucru e valabil și pentru repartiție ca repartiție a produselor. Dar, ca repartiție a factorilor producției, este ea însăși un moment al producției. O anumită producție determină, așadar, un anumit consum, o anumită repartiție, un anumit schimb și *anumite relații între aceste momente diferite*. Firește *sub forma ei unilaterală* și producția e, la rîndul ei, determinată de alte momente. De exemplu, cînd piața, adică sfera schimbului, se extinde, cresc proporțiile producției și se adîncește diferențierea ei. O dată cu schimbarea repartiției se schimbă și producția;

de exemplu, o dată cu concentrarea capitalului, cu repartizarea diferită a populației între oraș și sat etc. În sfîrșit, nevoile consumului determină producția. Între diferitele momente are loc o interacțiune. Acest lucru se întîmplă cu orice tot organic.

3. METODA ECONOMIEI POLITICE

Atunci cînd examinăm din punctul de vedere al economiei politice o țară dată, începem cu populația ei, cu împărțirea acesteia în clase, cu repartizarea ei între oraș, sat și ocupații maritime, între diferitele ramuri de producție, cu importul și exportul, producția și consumul anual, prețurile mărfurilor etc.

Pare just să se înceapă cu ceea ce este real și concret, cu premisele reale, deci, de pildă în economia politică, cu populația, care e baza și subiectul întregului proces de producție social. Dar, la o examinare mai atentă, această metodă se dovedește a fi greșită. Populația este o abstracție dacă las la o parte, de pildă, clasele din care ea se compune. Aceste clase sînt, la rîndul lor, o vorbă goală dacă nu cunoaștem bazele pe care se întemeiază ele, de pildă muncă salariată, capital etc. Acestea presupun existența schimbului, a diviziunii muncii, a prețurilor etc. Capitalul, de exemplu, nu înseamnă nimic fără muncă salariată, valoare, bani, prețuri etc. Prin urmare, dacă aș începe cu populația, aceasta mi-ar da o idee haotică despre întreg, și numai în urma unor determinări mai apropiate aș ajunge în mod analitic la noțiuni din ce în ce mai simple; de la concretul reprezentat aș trece la abstracții din ce în ce mai sărace, pînă cînd aș ajunge la determinările cele mai simple. De aici ar trebui să mă întorc din nou pe același drum pînă cînd aș ajunge în cele din urmă iar la populație, de data aceasta însă nu ca idee haotică despre întreg, ci ca

totalitate bogată, cuprinzînd numeroase determinări și relații. Primul drum e cel pe care economia politică l-a urmat istoricește în perioada apariției sale. Economiștii secolului al XVII-lea, de pildă, încep întotdeauna cu totalitatea vie, cu populația, națiunea, statul, cîteva state etc., dar termină întotdeauna prin a degaja cu ajutorul analizei un număr de relații generale abstracte, determinante, cum sînt diviziunea muncii, banii, valoarea etc. Îndată ce aceste momente izolate au fost mai mult sau mai puțin fixate și deduse, au început să apară sisteme economice care se ridicau de la simplu — cum ar fi munca, diviziunea muncii, trebuința, valoarea de schimb — la stat, schimburi internaționale, piață mondială. Această din urmă metodă este, evident, justă din punct de vedere științific. Concretul este concret pentru că reprezintă sinteza unei serii de determinări, deci unitatea în cadrul diversității. De aceea în gîndire el apare ca un proces de sinteză, ca rezultat și nu ca punct de plecare, deși el reprezintă punctul de plecare real și deci punctul de plecare al intuiției și al reprezentării. Pe primul drum, reprezentarea completă se volatilizează și devine determinare abstractă; pe cel de-al doilea, determinările abstracte duc la reproducerea concretului cu ajutorul gîndirii. De aceea Hegel a fost victima unei iluzii, concepînd realul ca rezultat al gîndirii care se sintetizează în sine, se adîncește în sine și se dezvoltă din sine însăși, pe cînd metoda ridicării de la abstract la concret nu e decît modul în care gîndirea își însușește concretul, îl reproduce spiritual ca pe ceva concret. În nici un caz însă aceasta nu constituie procesul de apariție a concretului însuși. Cea mai simplă categorie economică, de pildă valoarea de schimb, presupune o populație — o populație care produce în condiții determinate — și anumite forme de familie, de comunitate sau de stat etc. Ea nu poate exista altfel decît ca relație abstractă, unilaterală a unui tot concret viu, deja

dat. Dimpotrivă, în calitate de categorie, valoarea de schimb duce o existență antediluviană. De aceea, pentru conștiința (și cea filozofică e tocmai o astfel de conștiință) pentru care gîndirea cu ajutorul noțiunilor reprezintă omul real și de aceea numai lumea înțeleasă cu ajutorul noțiunilor reprezintă lumea reală, mișcarea categoriilor apare ca actul de producție real (deși, din păcate, unul care primește un oarecare impuls din afară), al cărui rezultat îl constituie lumea; și acest lucru — aici avem iarăși o tautologie — este just în măsura în care totalitatea concretă, ca totalitate gîndită, ca concret reprezentat în gîndire, este realmente un produs al gîndirii, al înțelegerii; dar în nici un caz al noțiunii care gîndește și se autodezvoltă în afara intuiției și reprezentării, ci al prelucrării în noțiuni a intuiției și a reprezentărilor. Totalitatea, așa cum apare în minte ca o totalitate gîndită, este un produs al minții care gîndește, care își însușește lumea în singurul mod care îi este propriu, într-un mod care diferă de însușirea artistică, religioasă, practic-spirituală a lumii. Subiectul real rămîne, ca și mai înainte, în afara minții, existînd ca ceva de sine stătător, și anume atîta timp cît mintea se raportează la el pe plan pur speculativ, pur teoretic. De aceea, și în cadrul metodei teoretice, subiectul, societatea, trebuie să figureze tot timpul în reprezentarea noastră ca o premisă.

Dar nu au avut oare aceste categorii simple și o existență de sine stătătoare, istorică sau naturală, înaintea categoriilor mai concrete? Ça dépend *. De pildă, Hegel procedează în mod just atunci cînd începe filozofia dreptului cu posesiunea, ca cea mai simplă relație juridică a subiectului. Dar nu există nici un fel de posesiune înaintea familiei sau înaintea relațiilor de dominație și de supunere, care sînt relații mult mai concrete. Dimpotrivă, ar fi just să se spună că există familii, ginți care au numai *posesiune*, dar

* — depinde. — *Nota trad.*

nu au *proprietate*. Categoria mai simplă apare, așadar, ca raportul unor familii și ginți primitive față de proprietate. Într-o societate mai dezvoltată, ea apare ca relația mai simplă a unui organism dezvoltat. Dar substratul mai concret a cărui relație o constituie posesiunea este întotdeauna presupus. Ne putem închipui un sălbatic izolat care posedă. Dar în acest caz posesiunea nu este o relație juridică. Nu este adevărat că dezvoltarea istorică a posesiunii a generat familia. Dimpotrivă, posesiunea presupune întotdeauna această „categorie juridică mai concretă". Este însă ceva adevărat aici, și anume că categoriile simple sînt expresia unor relații în care concretul mai puțin dezvoltat se poate realiza înainte de statornicirea unei relații sau legături mai multilaterale, exprimată în mod ideal în categoria mai concretă, în timp ce concretul mai dezvoltat menține aceeași categorie ca pe o relație subordonată. Banii pot exista și au existat istoricește înaintea capitalului, înaintea băncilor, înaintea muncii salariate etc. În această privință se poate spune, așadar, că categoria mai simplă poate exprima relațiile dominante ale unui tot mai puțin dezvoltat sau relațiile subordonate ale unui tot mai dezvoltat, adică relații care istoricește au existat mai înainte ca întregul să se fi dezvoltat sub aspectul care este exprimat într-o categorie mai concretă. În acest sens, mersul gîndirii abstracte, care se ridică de la simplu la complex, corespunde procesului istoric real.

Pe de altă parte, se poate spune că există forme sociale foarte dezvoltate și totuși istoricește nematurizate, în care au loc cele mai înalte forme ale economiei, cum ar fi, de pildă, cooperația, diviziunea dezvoltată a muncii etc., dar nu există nici un fel de bani; de exemplu, în Peru. La fel și în comunitățile slave, banii și schimbul care îi condiționează nu intervin de loc sau au un rol neînsemnat înăuntrul diferitelor comunități, dar în schimb

intervin la hotarele acestora din urmă, în relațiile cu alte comunități; este, de altfel, în genere greșit să se considere că schimbul în cadrul aceleiași comunități ar reprezenta un element constitutiv inițial. Dimpotrivă, la început schimbul apare mai curînd în relațiile dintre diferitele comunități decît în relațiile dintre membrii uneia și aceleiași comunități. Mai departe: deși banii au început să joace un anumit rol foarte de timpuriu și omnilateral, totuși, în antichitate ei apar ca element dominant numai la națiunile unilateral dezvoltate, la națiunile comerciale. Și chiar în faza cea mai dezvoltată a antichității, la greci și la romani, dezvoltarea deplină a banilor, care constituie o premisă a societății burgheze moderne, are loc abia în perioada descompunerii societății antice. Prin urmare, această categorie foarte simplă apare istorește în toată deplinătatea sa numai în stadiile cele mai dezvoltate ale societății. Ea este departe de a pătrunde toate relațiile economice. De pildă, în imperiul roman, în perioada dezvoltării sale celei mai înalte, baza o constituiau dările și prestațiile în natură. În Roma antică, relațiile bănești erau pe deplin dezvoltate, la drept vorbind, numai în armată; ele nu au cuprins niciodată întregul proces de muncă în ansamblu.

Așadar, deși categoria mai simplă poate exista istorește înaintea categoriei mai concrete, totuși, în cea mai deplină dezvoltare intensivă și extensivă, ea poate să aparțină numai unei forme sociale mai complexe, în timp ce categoria mai concretă era mai deplin dezvoltată în cadrul unei forme sociale mai puțin dezvoltate.

Munca pare o categorie cît se poate de simplă. Concepția despre muncă în acest sens general, ca muncă în genere, este și ea foarte veche. Dar, privită din punct de vedere economic în această formă simplă, „munca" este o categorie la fel de modernă ca relațiile care generează

această abstracție simplă. Sistemul monetar, de pildă, definește avuția într-un mod încă cu totul obiectiv, ca un lucru existent în bani [als Sache ausser sich im Geld]. Față de acest punct de vedere, a fost un mare progres atunci cînd sistemul manufacturier sau comercial a mutat sursa avuției din obiect în activitatea subiectivă, în munca comercială și manufacturieră, dar însăși această activitate era concepută încă într-un sens limitat, ca activitate producătoare de bani. În opoziție cu acest sistem se află sistemul fiziocrat, care consideră drept producătoare de avuție numai o formă determinată de muncă, munca agricolă, iar obiectul însuși nu-l mai vede întruchipat în bani, ci în produs în genere, în rezultatul general al muncii. Dar, în virtutea caracterului limitat al activității, acest produs continuă să fie considerat ca un produs natural, ca un produs agricol, produs al pămîntului par excellence.

O mare realizare din partea lui Adam Smith a fost faptul că el a înlăturat orice determinare a activității creatoare de avuție ; la el găsim munca pur și simplu, nu munca manufacturieră, nici cea comercială sau agricolă, ci și una și alta. O dată cu generalitatea abstractă a activității creatoare de avuție se recunoaște aici și generalitatea obiectului determinat ca avuție ; este produsul în general sau munca în general, de data aceasta însă ca muncă trecută, materializată. Cît de dificilă și cît de mare a fost această trecere se vede din faptul că însuși Adam Smith revine din cînd în cînd la sistemul fiziocrat. S-ar putea părea că prin aceasta a fost găsită doar o expresie abstractă pentru cea mai simplă și mai străveche relație în care oamenii intră ca producători, indiferent de forma de societate. Pe de o parte acest lucru e just, pe de altă parte însă nu.

Indiferența față de un fel de muncă determinat presupune o totalitate foarte dezvoltată de feluri de muncă

reale, dintre care nici unul nu mai este predominant. În felul acesta, abstracțiile cele mai generale iau naștere în genere numai în condițiile unei dezvoltări concrete bogate, cînd unul și același lucru este comun mai multor sau tuturor elementelor. Atunci acel lucru încetează să fie conceput numai într-o formă deosebită. Pe de altă parte, această abstracție a muncii în general nu e numai rezultatul spiritual al unei totalități concrete de feluri de muncă. Indiferența față de un fel de muncă determinat corespunde unei forme de societate în care indivizii trec cu ușurință de la un fel de muncă la altul, iar felul de muncă determinat reprezintă pentru ei ceva întîmplător și deci indiferent. Aici munca a devenit, nu numai în cadrul categoriei, ci și în realitate, un mijloc de a produce avuție în genere și și-a pierdut legătura specifică cu individul determinat. O asemenea stare, dezvoltată la cel mai înalt nivel, are loc în cea mai modernă dintre formele existente de societate burgheză: în Statele Unite. Prin urmare, abia aici abstracția categoriei „muncă", „munca în general", munca fără altă specificare, acest punct de plecare al economiei politice moderne, devine în practică un adevăr. De aici rezultă că abstracția cea mai simplă pe care economia politică modernă o pune ca piatră de temelie și care exprimă o relație străveche, valabilă pentru toate formele de societate, apare totuși numai în această abstracție ca fiind în mod practic adevărată în calitate de categorie a societății celei mai moderne. S-ar putea spune că ceea ce în Statele Unite este un produs istoric, și anume această indiferență față de felul determinat al muncii, este la ruși, de pildă, o aptitudine înnăscută. Dar este o deosebire imensă între cazul unor barbari care pot fi folosiți la orice muncă și cazul unor oameni civilizați care se adaptează singuri la orice muncă. Și apoi, la ruși, acestei indiferențe față de felul determinat

al muncii îi corespunde în practică faptul că prin tradiție oamenii sînt legați de o muncă bine determinată, de la care sînt smulși numai datorită unor influențe exterioare.

Acest exemplu cu munca demonstrează în mod grăitor că pînă și cele mai abstracte categorii — cu toate că, tocmai datorită caracterului lor abstract, sînt valabile pentru toate epocile — reprezintă, în însăși determinarea acestei abstracții, în aceeași măsură produsul unor condiții istorice și posedă valabilitate deplină numai pentru aceste condiții și în cadrul lor.

Societatea burgheză reprezintă cea mai dezvoltată și mai multilaterală organizare istorică a producției. De aceea categoriile care exprimă relațiile acestei societăți, înțelegerea structurii ei, oferă totodată posibilitatea de a cunoaște structura și relațiile de producție ale tuturor formelor sociale dispărute, din ale căror sfărîmături și elemente se construiește ea, în parte tîrînd după sine unele rămășițe încă neasimilate, iar în parte dezvoltînd pînă la deplina lui semnificație ceea ce înainte existase doar în germene etc. Anatomia omului constituie o cheie pentru înțelegerea anatomiei maimuței. Dimpotrivă, la speciile inferioare de animale, germenii unor elemente superioare pot fi înțeleși numai în cazul cînd înseși aceste elemente superioare sînt deja cunoscute. Economia burgheză ne oferă astfel cheia pentru înțelegerea economiei antice etc., dar nicidecum în maniera proprie economiștilor, care șterg toate deosebirile istorice și pentru care toate formele sociale nu sînt decît forme burgheze. Dijma, zeciuiala etc. pot fi înțelese dacă este cunoscută renta funciară, dar nu trebuie să le identificăm cu aceasta din urmă.

Apoi, deoarece însăși societatea burgheză nu este decît o formă antagonistă de dezvoltare, relațiile unor formații anterioare se întîlnesc în ea adesea doar într-o formă complet denaturată sau chiar parodiată, cum este cazul, de

pildă, cu proprietatea comunală. Prin urmare, dacă este just să se spună că categoriile economiei burgheze conțin o doză de adevăr pentru toate celelalte forme sociale, lucrul acesta trebuie înțeles numai cum grano salis *. Ele le pot conține pe acestea din urmă într-o formă dezvoltată, într-o formă denaturată sau caricaturală etc., în orice caz într-o formă esențial modificată. Așa-zisa dezvoltare istorică se bazează în genere pe faptul că forma nouă le privește pe cele anterioare ca trepte care duc spre ea însăși, le înțelege întotdeauna într-o manieră unilaterală, căci numai arareori și numai în condiții bine determinate este ea capabilă să se critice pe sine însăși; aici nu este vorba, firește, de acele perioade istorice care își apar lor înșeși ca perioade de descompunere. Religia creștină a fost în stare să înlesnească înțelegerea obiectivă a mitologiei anterioare numai atunci cînd autocritica ei a fost pînă la un anumit punct gata, ca să zicem așa, δυνάμει. Așa și economia politică burgheză a ajuns să înțeleagă societatea feudală, antică, orientală abia atunci cînd a început autocritica societății burgheze. În măsura în care economia politică burgheză, alunecînd pe panta mitologiei, nu s-a identificat pur și simplu cu trecutul, critica făcută de ea societății anterioare, anume celei feudale, cu care mai avea de luptat în mod nemijlocit, se asemăna cu critica pe care creștinismul o făcuse păginismului sau protestantismul catolicismului.

Ca și în genere în orice știință socială, istorică, la expunerea categoriilor economice trebuie să avem în vedere că, atît în realitate cît și în minte, subiectul — în cazul de față societatea burgheză — este dat și că, în virtutea acestui fapt, categoriile exprimă forme de existență, condiții de existență, adesea numai diferite laturi ale acestei societăți determinate,

* — aici: cu anumite rezerve. — *Nota trad.*

ale acestui subiect, și că de aceea *nici pentru știință* ea nu apare pentru prima oară abia atunci cînd vine vorba despre ea *ca atare*. Acest considerent trebuie reținut, pentru că ne oferă dintr-o dată o indicație hotărîtoare cu privire la structura planului lucrării. Nimic nu pare, de pildă, mai firesc decît să începi cu renta funciară, cu proprietatea funciară, pentru că ea este legată de pămînt, acest izvor al oricărei producții și al oricărei existențe, precum și de agricultură, această formă inițială a producției în toate societățile mai mult sau mai puțin închegate. Dar nimic n-ar fi mai greșit decît un asemenea mod de a proceda. În fiecare formă de societate există o anumită producție care indică locul și influența tuturor celorlalte producții și ale cărei relații, în consecință, de asemenea determină locul și influența tuturor celorlalte producții. Este ca o lumină generală în care se topesc toate celelalte culori și care le modifică în ceea ce au ele particular. Este ca un eter deosebit care determină greutatea specifică a tot ce există în el. Să luăm, de pildă, popoarele de păstori (popoarele care se ocupă exclusiv cu vînatul și cu pescuitul se află în afara punctului de la care începe adevărata dezvoltare). La aceste popoare apare în mod sporadic o anumită formă de agricultură. Prin aceasta este determinată proprietatea funciară. Ea este colectivă și-și păstrează această formă într-o măsură mai mare sau mai mică, în funcție de măsura mai mare sau mai mică în care aceste popoare își păstrează încă tradițiile lor ; de pildă, proprietatea în obște la slavi. La popoarele cu agricultură sedentară — acest caracter sedentar reprezintă un mare progres —, la care agricultura predomină, ca în societatea antică și în cea feudală, însăși industria, organizarea ei și formele de proprietate care îi corespund au un caracter mai mult sau mai puțin asemănător cu cel al proprietății funciare ; industria de-

pinde în întregime de agricultură, ca la vechii romani, sau, ca în evul mediu, transpune la oraşe şi în relaţiile orăşeneşti principiile de organizare existente în agricultură. Pînă şi capitalul, în măsura în care nu este vorba de capitalul bănesc, a avut în evul mediu, sub forma tradiţionalelor unelte ale meşteşugului etc., acelaşi caracter de proprietate asemănătoare cu proprietatea funciară.

În societatea burgheză lucrurile se prezintă invers. Agricultura devine tot mai mult doar una dintre ramurile industriei şi este cu totul dominată de capital. La fel şi cu renta funciară. În toate formele de societate în care domneşte proprietatea funciară predomină încă relaţiile naturale. Dar în formele de societate în care domneşte capitalul precumpănesc elementele sociale, create istoriceşte. Renta funciară nu poate fi înţeleasă fără capital, dar capitalul poate fi foarte bine înţeles fără renta funciară. Capitalul este puterea economică a societăţii burgheze, putere care domină totul. El trebuie să constituie atît punctul de plecare cît şi punctul final şi să fie examinat înainte de proprietatea funciară. După ce vor fi analizate fiecare în parte, va trebui cercetată şi corelaţia dintre ele.

Ar fi deci inadmisibil şi greşit să luăm categoriile economice în ordinea în care au avut istoriceşte un rol hotărîtor. Dimpotrivă, succesiunea lor este determinată de raportul care există între ele în societatea burgheză modernă şi care este diametral opus celui care apare ca raport natural al lor sau ca fiind în concordanţă cu ordinea dezvoltării istorice. Nu este vorba de locul pe care relaţiile economice îl ocupă istoriceşte în succesiunea diferitelor forme sociale. Cu atît mai puţin este vorba de succesiunea lor „în idee" (*Proudhon*), în această reprezentare denaturată a procesului istoric. Este vorba de structurarea lor în cadrul societăţii burgheze moderne.

Forma pură (determinarea abstractă) în care apar în

lumea antică popoarele comerciale — fenicienii, cartaginezii — se datora tocmai precumpănirii popoarelor de agricultori. Capitalul, în calitate de capital comercial sau de capital bănesc, apare tocmai în această abstracție acolo unde capitalul nu devenise încă elementul dominant al societății. Lombarzii și evreii au deținut o poziție identică față de societățile de agricultori din evul mediu.

Un alt exemplu care ilustrează locul diferit pe care unele și aceleași categorii îl dețin pe diferite trepte ale dezvoltării sociale este următorul: una din ultimele forme ale societății burgheze — *joint-stock companies* * — apare și la începutul ei sub forma marilor societăți comerciale privilegiate și investite cu drepturi de monopol.

Însăși noțiunea de avuție națională se conturează la economiștii din secolul al XVII-lea în sensul că avuția se creează numai pentru stat și că puterea lui depinde de această avuție; este o idee care se menține în parte și la economiștii din secolul al XVIII-lea. Aceasta era încă acea formă inconștient ipocrită în care avuția însăși și producerea ei erau proclamate a fi scopul statelor moderne, iar acestea din urmă erau considerate doar ca mijloc pentru producerea de avuție.

Este evident că expunerea trebuie structurată astfel: 1) Determinările abstracte generale, care de aceea se potrivesc, într-o măsură mai mare sau mai mică, tuturor formelor sociale, dar în sensul arătat mai sus. 2) Categoriile care formează structura internă a societății burgheze și pe care se întemeiază clasele fundamentale. Capital, muncă salariată, proprietate funciară. Relațiile dintre ele. Orașul și satul. Cele trei mari clase sociale. Schimbul dintre ele. Circulația. Creditul (privat). 3) Statul ca expresie concentrată a societății burgheze. Statul considerat în raport cu el însuși. Clasele „neproductive". Impozitele.

* — societățile pe acțiuni. — *Nota trad.*

Datoria publică. Creditul public. Populația. Coloniile. Emigrația. 4) Condițiile internaționale ale producției. Diviziunea internațională a muncii. Schimbul internațional. Exportul și importul. Cursul schimbului. 5) Piața mondială și crizele.

4. PRODUCȚIE. MIJLOACE DE PRODUCȚIE ȘI RELAȚII DE PRODUCȚIE. RELAȚII DE PRODUCȚIE ȘI RELAȚII DE SCHIMB. FORME DE STAT ȘI FORME DE CONȘTIINȚA IN LEGATURA LOR CU RELAȚIILE DE PRODUCȚIE ȘI RELAȚIILE DE SCHIMB. RELAȚII JURIDICE. RELAȚII FAMILIALE

Insemnări cu privire la punctele care urmează a fi menționate aici și care nu trebuie uitate.

1) *Războiul* a atins înaintea păcii forme mai dezvoltate; modul în care, în cadrul războiului și al armatelor etc., anumite relații economice, ca munca salariată, folosirea mașinilor etc., s-au dezvoltat înainte de a se fi dezvoltat în sînul societății civile. Și raportul dintre forțele de producție și relațiile de schimb este deosebit de clar în armată.

2) *Raportul dintre istoriografia idealistă de pînă acum și cea realistă. In special așa-zisa istorie a civilizației,* care este în întregime o istorie a religiilor și statelor. (Cu acest prilej se poate spune cîte ceva despre diferitele moduri în care s-a scris pînă acum istoria. Așa-zisul mod obiectiv. Modul subiectiv (moral și altele). Filozofic).

3. *Relații de producție secundare și terțiare,* în general *derivate, transpuse,* nu originare. Rolul pe care îl au aici relațiile internaționale.

4) *Reproșuri cu privire la materialismul unui asemenea mod de a concepe lucrurile; atitudinea față de materialismul naturalist.*

5) *Dialectica noțiunilor forțe de producție (mijloace de producție) și relații de producție;* o dialectică ale cărei limite trebuie stabilite și care nu desființează deosebirea reală.

6) *Raportul inegal dintre dezvoltarea producției materiale și, de exemplu, a celei artistice.* În genere, noțiunea de progres nu trebuie înțeleasă în abstracția obișnuită. În arta modernă etc., această disproporție nu este încă atît de importantă și nici atît de greu de înțeles ca în sfera relațiilor sociale practice. De exemplu, starea învățămîntului în Statele Unite în comparație cu cea din Europa. Dar punctul cu adevărat dificil care trebuie lămurit aici este următorul: în ce fel relațiile de producție, ca relații juridice intră pe calea unei dezvoltări inegale. Așa, de exemplu, raportul dintre dreptul privat roman (pentru dreptul penal și dreptul public acest lucru este valabil într-o măsură mai mică) și producția modernă.

7) *Această concepție apare ca rezultat al unei dezvoltări necesare.* Dar legitimitatea întîmplării (ca și, printre altele, a libertății). (Influența mijloacelor de comunicație. Istoria universală nu a existat întotdeauna; istoria ca istorie universală este un rezultat).

8) *Punctul de plecare îl constituie, firește, determinarea naturală;* subiectiv și obiectiv; triburi, rase etc.

În ceea ce privește arta, se știe că anumite epoci de înflorire ale acesteia nu concordă cîtuși de puțin cu dezvoltarea generală a societății, și deci nici cu dezvoltarea bazei materiale a acesteia din urmă, care constituie oarecum scheletul organizării ei. De exemplu, grecii luați în comparație cu popoarele moderne, sau Shakespeare. Cu privire la anumite forme de artă, de pildă epopeea, este recunoscut chiar că în forma lor clasică, care face epocă în istoria omenirii, ele nu pot fi create niciodată de îndată ce începe producția de artă propriu-zisă; că, așadar,

în domeniul artei înseși anumite forme importante ale acesteia nu sînt posibile decît pe o treaptă inferioară a dezvoltării artelor. Dacă acest lucru se întîmplă în sfera artei în relațiile dintre diferitele ei genuri, este cu atît mai puțin cazul să ne mirăm că același fenomen are loc în raportul dintre întregul domeniu al artei și întreaga dezvoltare a societății. Dificultatea constă numai în formularea generală a acestor contradicții. Precizarea specificului lor înseamnă totodată și explicarea lor.

Să luăm, de pildă, raportul dintre arta greacă și contemporaneitate, dintre Shakespeare și perioada actuală. Se știe că mitologia greacă a constituit nu numai arsenalul artei grecești, ci și terenul pe care a crescut aceasta din urmă. Concepția despre natură și despre relațiile sociale, care stă la baza fanteziei grecești și deci a {artei} grecești este oare posibilă în condițiile existenței selfactorilor, a căilor ferate, a locomotivelor și a telegrafului electric? Ce reprezintă Vulcan față de Roberts & Co., Jupiter față de paratrăsnet și Hermes față de Crédit Mobilier [47]? Orice mitologie biruie, domină și modelează forțele naturii în imaginație și cu ajutorul imaginației; ea dispare deci o dată cu începerea dominației reale a omului asupra forțelor naturii. Ce s-ar face Fama [48] în condiții cînd există Printinghousesquare [49]? Arta greacă presupune mitologia greacă, adică natura și însești formele sociale deja prelucrate de fantezia poporului într-o manieră inconștient artistică. Acesta este materialul ei. Dar nu orice mitologie, adică nu orice prelucrare inconștient artistică a naturii (prin natură se înțelege aici tot ce există obiectiv, deci și societatea). Mitologia egipteană n-ar fi putut constitui niciodată un teren pentru arta greacă sau sînul matern care s-o alimenteze. În orice caz însă trebuie să fie o mitologie. Prin urmare, în nici un caz o astfel de dezvoltare a societății care să excludă orice

atitudine mitologică față de natură, orice mitologizare a naturii, care să ceară, așadar, artistului o fantezie independentă de mitologie.

Pe de altă parte, este oare posibil Ahile în epoca prafului de pușcă și a glonțului? Sau în general „Iliada" alături de presa de tipărit și cu atît mai mult alături de mașina tipografică? Nu dispar oare în mod necesar cîntecul și muza, și deci premisele necesare ale poeziei epice, o dată cu apariția presei de tipărit?

Dificultatea nu constă însă în a înțelege că arta și epopeea greacă sînt legate de anumite forme de dezvoltare socială. Dificultatea constă în faptul că ele ne procură încă și astăzi o desfătare artistică și că într-o anumită privință servesc ca normă și model inegalabil.

Un bărbat nu poate redeveni copil fără a da înapoi mintea copilăriei. Dar nu-l bucură oare naivitatea copilului și oare el însuși nu trebuie să tindă ca pe o treaptă mai înaltă să reproducă adevărata sa esență? Oare în natura copilului din fiecare epocă nu reînvie propriul ei caracter în toată naturaleța lui? Și de ce oare copilăria societății omenești, acolo unde a decurs în formele cele mai frumoase, să nu aibă pentru noi un farmec veșnic, ca o treaptă care nu se va mai întoarce niciodată? Există copii rău crescuți și copii bătrînicioși. Multe popoare antice fac parte din această categorie. Copii normali au fost grecii. Farmecul pe care-l are pentru noi arta lor nu este în contradicție cu treapta socială nedezvoltată pe care ea a crescut. Dimpotrivă, acest farmec este rezultatul artei lor și este indisolubil legat de faptul că condițiile sociale necoapte în care s-a născut ea și care singure i-au putut da naștere nu se mai pot repeta niciodată.

II

Friedrich Engels

KARL MARX.
„CONTRIBUȚII LA CRITICA ECONOMIEI POLITICE"

PARTEA I, BERLIN, FRANZ DUNCKER, 1859 [50]

I

Germanii au dovedit de mult că în toate domeniile științei nu sînt mai prejos decît celelalte națiuni civilizate, iar în majoritatea acestor domenii le sînt chiar superiori. Numai o știință, economia politică, nu număra printre corifeii ei nici un nume german. Cauza este foarte limpede. Economia politică este analiza teoretică a societății burgheze moderne și presupune, așadar, existența unor relații burgheze dezvoltate, relații care de pe vremea războaielor reformei religioase și a războiului țărănesc, și mai ales după războiul de treizeci de ani, nu s-au putut ivi în Germania secole de-a rîndul. Dezlipirea Olandei de imperiu [51] a îndepărtat Germania de comerțul mondial și a redus din capul locului dezvoltarea ei industrială la proporții infime; și în timp ce germanii se refăceau atît de anevoios și atît de încet de pe urma pustiirilor pricinuite de războaiele civile, în timp ce își iroseau întreaga lor energie civică, care nu fusese niciodată prea mare, într-o luptă stearpă împotriva barierelor vamale și a stupidelor regulamente comerciale, pe care fiecare prințișor și fiecare baronaș al imperiului le impunea industriei supușilor săi, în timp ce orașele imperiului decădeau din cauza stînjenitoarelor reglementări de breaslă și a semeției patriciene, — în acest timp, Olanda, Anglia și Franța cuceream locurile de frunte în comerțul mondial, întemeiau o colonie după alta și dez-

voltau industria manufacturieră, ducînd-o la cea mai înaltă înflorire, pînă cînd, în cele din urmă, datorită aburului, care a pus în valoare zăcămintele de cărbuni și de fier ale Angliei, aceasta din urmă a ajuns în fruntea dezvoltării burgheze moderne. Cîtă vreme însă mai trebuia dusă lupta împotriva rămășițelor medievale ridicol de învechite care încătușaseră pînă la 1830 dezvoltarea burgheză materială a Germaniei, nici vorbă nu putea să fie de o economie politică germană. Abia în urma înființării Uniunii vamale, germanii au ajuns în situația de a putea doar *pricepe* economia politică. De atunci a început într-adevăr importarea economiei politice engleze și franceze pentru uzul burgheziei germane. In scurt timp, tagma învățaților și birocrația au pus stăpînire pe materialul importat și l-au prelucrat într-un chip care nu prea face cinste „spiritului german". Această pestriță adunătură de șnapani, negustori, belferi și birocrați literatori a creat apoi o literatură economică germană care prin platitudinea și superficialitatea ei, prin sărăcia ei de idei, prin prolixitate și plagiere nu-și găsește pereche decît în romanul german. Printre oamenii cu preocupări practice s-a format mai întîi școala protecționistă a industriașilor, al cărei reprezentant cu autoritate, List, continuă să fie tot ce a produs mai bun literatura economică burgheză germană, deși întreaga lui lucrare mult lăudată este pe de-a-ntregul copiată de la francezul Ferrier, părintele teoretic al sistemului continental. In opoziție cu acest curent a luat ființă în deceniul al 5-lea școala liber-schimbistă a negustorilor din provinciile baltice, care repetau cu o credulitate puerilă, dar nu și dezinteresată, argumentele liber-schimbiștilor englezi. In sfîrșit, printre belferii și birocrații care își asumaseră sarcina elaborării teoretice a acestei discipline se aflau și seci colecționari de fapte, lipsiți de orice simț critic, de teapa d-lui Rau, arhisubtili filozofi speculativi de teapa d-lui

Stein, care traduceau tezele autorilor străini într-un limbaj hegelian pe care nu-l înțelegeau, sau chițibușari literarizanți din domeniul „istoriei culturii", de teapa d-lui Riehl. Ceea ce a rezultat în cele din urmă de aici a fost o cameralistică [52], un ghiveci din fel de fel de nimicuri, stropit cu un sos eclectic-economic, adică ceea ce trebuie să știe un stagiar care se prezintă la examenul de funcționar public.

În timp ce în Germania burghezia, belferimea și birocrația se mai căzneau să învețe pe de rost și să priceapă cît de cît principiile elementare ale economiei politice anglo-franceze ca pe niște dogme intangibile, a apărut partidul proletar german. Întregul conținut al teoriei sale a izvorît din studiul economiei politice; o dată cu apariția în arenă a acestui partid își începe existența și *economia politică germană* de sine stătătoare, științifică. Această economie politică germană se întemeiază, în esență, pe *concepția materialistă a istoriei*, ale cărei trăsături fundamentale sînt expuse pe scurt în prefața lucrării analizate aici *. Într-o formă prescurtată, această prefață a mai fost publicată în „Das Volk", unde cititorul o poate găsi. Teza potrivit căreia „modul de producție a vieții materiale determină în genere procesul vieții sociale, politice și spirituale", iar toate relațiile sociale și de stat, toate sistemele religioase și juridice și toate concepțiile teoretice care apar în istorie pot fi înțelese numai dacă sînt înțelese condițiile materiale de viață ale epocii respective și dacă din aceste condiții materiale se deduce tot restul — această teză a fost o descoperire revoluționară nu numai pentru economia politică, ci pentru toate științele istorice (și istorice sînt toate științele care nu sînt științe ale naturii). „Nu conștiința oamenilor le determină existența, ci, dimpotrivă, existența lor socială le determină conștiința". Teza aceasta este atît

* Vezi volumul de față, pag. 9—10. — *Nota red.*

de simplă, încît ar trebui să fie ceva de la sine înțeles pentru oricine nu s-a împotmolit în șarlatania idealistă. Din această teză decurg însă concluzii extrem de revoluționare nu numai pentru teorie, ci și pentru practică: „Pe o anumită treaptă a dezvoltării lor, forțele de producție materiale ale societății intră în contradicție cu relațiile de producție existente, sau, ceea ce nu este decît expresia juridică a acestora din urmă, cu relațiile de proprietate în cadrul cărora ele s-au dezvoltat pînă atunci. Din forme ale dezvoltării forțelor de producție, aceste relații se transformă în cătușe ale lor. Atunci începe o epocă de *revoluție socială*. O dată cu schimbarea bazei economice are loc, mai încet sau mai repede, o revoluționare a întregii uriașe suprastructuri... Relațiile de producție burgheze reprezintă ultima formă antagonistă a procesului de producție social, antagonistă nu în sensul unui antagonism individual, ci al unui antagonism care ia naștere din condițiile sociale de trai ale indivizilor; dar forțele de producție care se dezvoltă în sînul societății burgheze creează totodată condițiile materiale ale rezolvării acestui antagonism" *. Așadar, dezvoltarea tezei noastre materialiste și aplicarea ei la stările din prezent ne deschide dintr-o dată perspectiva unei revoluții uriașe, a celei mai uriașe revoluții din cîte au fost vreodată.

Teza potrivit căreia conștiința oamenilor depinde de existența lor, și nu invers, pare simplă; dar, dacă cercetăm lucrurile mai îndeaproape, constatăm imediat că chiar de la primele sale consecințe această teză dă o lovitură de moarte oricărui idealism, chiar și celui mai camuflat. Ea neagă toate concepțiile tradiționale și obișnuite asupra tuturor fenomenelor istorice. Întregul mod tradițional de gîndire politică se năruie; nobila simțire patriotică se ri-

* Vezi volumul de față, pag. 9, 10. — *Nota red.*

dică cu indignare împotriva unei asemenea concepții nelegiuite. De aceea noua concepție se lovește în mod inevitabil nu numai de împotrivirea reprezentanților burgheziei, ci și de împotrivirea masei socialiștilor francezi, care vor să răstoarne lumea cu ajutorul formulei magice: *liberté, egalité, fraternité* *. O furie grozavă a stîrnit însă această teorie printre clănțăii vulgar-democrați din Germania. Cu toate acestea, ei s-au străduit din răsputeri să exploateze noile idei, plagiindu-le cu o rară nepricepere.

Aplicarea concepției materialiste fie și la un singur exemplu din istorie implica o muncă științifică care ar fi cerut ani îndelungați de studii liniștite, căci este evident că numai cu fraze nu se poate realiza aici nimic, că numai cu ajutorul unui vast material istoric, verificat în mod critic și pe deplin însușit, poate fi rezolvată o asemenea sarcină. Revoluția din februarie a aruncat însă partidul nostru în arena politică, făcîndu-i astfel cu neputință urmărirea unor scopuri pur științifice. Cu toate acestea, concepția fundamentală străbate ca un fir roșu toată literatura partidului. În toate lucrările se arată, în fiecare caz în parte, în ce mod acțiunea politică izvorăște de fiecare dată din mobile materiale directe, și nu din frazele ce le întovărășesc, în ce mod, dimpotrivă, frazele politice și juridice izvorăsc din mobile materiale, ca și acțiunea politică și rezultatele ei.

Atunci cînd, după înfrîngerea revoluției din 1848—1849, a început o perioadă în care devenea din ce în ce mai puțin posibil să exerciți din străinătate o influență asupra desfășurării evenimentelor din Germania, partidul nostru a lăsat democrației vulgare domeniul ciorovăielilor dintre emigranți, căci ciorovăielile rămăseseră singura acțiune posibilă. Și, în timp ce democrația vulgară se ciorovăia în

* — libertate, egalitate, fraternitate. — *Nota trad.*

voie, luîndu-se la bătaie astăzi pentru a se împăca a doua zi, iar a treia zi să-și spele din nou rufele murdare în fața lumii întregi, în timp ce această democrație vulgară cerșea bani prin toată America, pentru ca după aceea să provoace un nou scandal în legătură cu împărțirea celor cîțiva taleri căpătați, partidul nostru a fost bucuros că a găsit din nou un oarecare răgaz pentru studii științifice. Marea lui superioritate consta în faptul că avea ca bază teoretică o nouă concepție științifică, a cărei elaborare îi dădea destul de lucru; chiar și numai din acest motiv el nu ar fi putut niciodată să decadă atît de jos ca „marii bărbați" ai emigrației.

Primul rod al acestor studii este cartea de care ne ocupăm aici.

II

Într-o lucrare ca cea de care ne ocupăm aici nu poate fi vorba de o simplă critică nesistematică a unor teze izolate ale economiei politice, de tratarea separată a unora sau altora dintre problemele economice controversate. Dimpotrivă, această lucrare își propune din capul locului să cuprindă în mod sistematic întregul complex al științelor economice, să facă o expunere închegată a legilor producției burgheze și schimbului burghez. Și, deoarece economiștii nu sînt decît tălmacii și apologeții acestor legi, expunerea menționată este totodată și critica întregii literaturi economice.

De la moartea lui Hegel aproape că nu s-a făcut nici o încercare de a dezvolta vreo știință în legătura ei proprie, lăuntrică. Școala hegeliană oficială și-a însușit din dialectica maestrului numai mînuirea celor mai simple procedee, pe care le aplica peste tot și cu orice prilej, adeseori chiar cu o neîndemînare ridicolă. Pentru această școală,

întreaga moștenire rămasă de la Hegel se limita la un simplu șablon, cu ajutorul căruia se construia orice temă, și la o listă de termeni și formule, bune doar pentru a fi puse la timp acolo unde lipseau ideile și cunoștințele pozitive. Așa se face că, după cum spunea un profesor de la Bonn, acești hegelieni înțelegeau cîte ceva în materie de „nimic", dar de scris puteau să scrie despre „toate". Și chiar așa și era. Dar, cu toată suficiența lor, domnii aceștia erau atît de conștienți de propria lor slăbiciune, încît se țineau cît mai departe de abordarea unor probleme mari; știința veche, rutinară, își păstra pozițiile datorită superiorității ei în domeniul cunoștințelor pozitive. Și numai după ce Feuerbach a proclamat inconsistența ideii speculative, hegelianismul s-a stins treptat și se părea că în știință a fost restabilită domnia vechii metafizici, cu categoriile ei fixe.

Acest fenomen își avea cauza lui firească. După regimul diadohilor[53] lui Hegel, care dusese la întronarea frazei goale, a urmat în mod firesc o epocă în care conținutul pozitiv al științei a ajuns din nou să precumpănească latura ei formală. În același timp Germania s-a apucat cu o energie extraordinară de studiul științelor naturii, ceea ce corespundea impetuoasei ei dezvoltări burgheze de după 1848; și, pe măsură ce deveneau la modă aceste științe, în care orientarea speculativă nu a avut niciodată un rol cît de cît însemnat, s-a răspîndit din nou și vechea manieră metafizică de a gîndi, inclusiv cea mai searbădă platitudine wolffiană. Hegel a fost dat uitării: s-a dezvoltat noul materialism al științelor naturii, care din punct de vedere teoretic aproape că nu se deosebește de materialismul secolului al XVIII-lea și de cele mai multe ori nu-l depășește decît prin bogăția mai mare a materialului științific de care dispune, în special în domeniul chimiei și al fiziologiei. O reproducere extrem de plată a acestui mod

de a gîndi filistin, mărginit, din epoca prekantiană ne oferă lucrările lui Büchner și Vogt; și chiar Moleschott, care jură pe Feuerbach, se încurcă mereu, într-un chip foarte amuzant, la categoriile cele mai simple. Firește, mîrțoaga anchilozată a intelectului comun burghez se oprește încurcată în fața șanțului care desparte esența de fenomen și cauza de efect. Dar acela care pornește la o vînătoare cu cîini pe terenul extrem de accidentat al gîndirii abstracte nu trebuie să încalece o mîrțoagă.

Aici trebuia, așadar, rezolvată o altă problemă, care nu are nici o legătură cu economia politică propriu-zisă. Ce metodă de cercetare științifică trebuia adoptată? De o parte exista dialectica hegeliană sub forma ei „speculativă", cu totul abstractă, așa cum o lăsase Hegel; de altă parte exista metoda comună, esențialmente wolffian-metafizică, azi din nou la modă, folosită de economiștii burghezi în cărțile lor voluminoase și incoerente. Această din urmă metodă fusese teoreticește în asemenea măsură sfărîmată de Kant și mai ales de Hegel, încît numai inerția și lipsa unei alte metode *simple* puteau face cu putință prelungirea existenței ei în practică. Pe de altă parte însă, în forma ei *dată*, metoda hegeliană era cu totul inutilizabilă. Ea era o metodă esențialmente idealistă, pe cînd aici era vorba de dezvoltarea unei concepții mai materialiste decît toate cele care au precedat-o. Metoda hegeliană pornea de la gîndirea pură, pe cînd aici trebuia să se pornească de la faptele cele mai încăpățînate. O metodă care, după propria mărturisire a lui Hegel, „pornind de la nimic și trecînd prin nimic a ajuns la nimic" [54] era sub această formă cu totul improprie aici. Cu toate acestea, din întregul material logic existent, ea era singurul element care putea fi cel puțin folosit. Această metodă nu fusese supusă criticii, nu fusese infirmată; nici unul dintre adversarii marelui dialectician nu putuse face vreo spărtură în falnicul ei edi-

ficiu; ea fusese dată uitării pentru că școala hegeliană nu știuse ce să facă cu ea. Înainte de toate, așadar, metoda hegeliană trebuia supusă unei critici temeinice.

Modul hegelian de a gîndi se deosebea de acela al tuturor celorlalți filozofi prin profundul simț istoric care se afla la temelia lui. Deși forma sa era extrem de abstractă și de idealistă, înlănțuirea ideilor lui urma totuși întotdeauna o linie paralelă cu aceea a desfășurării istoriei universale, care, la drept vorbind, trebuia să fie doar o confirmare a celei dintîi. Chiar dacă în modul acesta raportul adevărat era inversat și pus cu capul în jos, conținutul real pătrundea totuși pretutindeni în sfera filozofiei, cu atît mai mult cu cît Hegel, spre deosebire de discipolii săi, nu făcea din ignoranță o virtute, ci era, dimpotrivă, unul dintre oamenii cei mai erudiți care au existat vreodată. Hegel este primul care a încercat să dovedească existența unei dezvoltări în istorie, a unei legături lăuntrice între fenomenele istorice, și, oricît de stranii ne-ar părea astăzi multe lucruri în a sa filozofie a istoriei, caracterul grandios al concepției sale fundamentale este și astăzi demn de admirație dacă îl comparăm pe Hegel cu predecesorii săi sau chiar cu cei care, după dînsul, s-au încumetat să se lanseze în considerații de ordin general asupra istoriei. „Fenomenologia", „Estetica", „Istoria filozofiei" sînt toate străbătute de această grandioasă concepție asupra istoriei, pretutindeni materialul este tratat istoricește, într-o legătură determinată, deși în mod abstract denaturată, cu istoria.

Acest mod epocal de a înțelege istoria a constituit premisa teoretică directă a noii concepții materialiste și, prin însuși faptul acesta, a fost dat un punct de plecare și pentru metoda logică. Dacă această dialectică uitată, chiar din punctul de vedere al „gîndirii pure", a dus la asemenea rezultate, dacă în plus a lichidat cu atîta ușu-

rință întreaga logică și metafizică anterioară, înseamnă că în orice caz această dialectică avea în ea ceva mai mult decît simplă sofistică și pedanterie scolastică. Dar critica acestei metode nu era o sarcină ușoară ; întreaga filozofie oficială se temea și se mai teme încă și astăzi să se apuce de ea.

Marx a fost și rămîne singurul care putea să-și asume sarcina de a desprinde din logica hegeliană sîmburele care conține adevăratele descoperiri ale lui Hegel pe acest tărîm și de a restabili, despuiată de învelișurile ei idealiste, metoda dialectică în forma ei simplă în care ea devine singura formă justă de dezvoltare a gîndirii. Considerăm că elaborarea metodei care stă la baza criticii făcute de Marx economiei politice constituie un rezultat care, prin însemnătatea sa, aproape că nu e cu nimic mai prejos de concepția materialistă fundamentală.

Critica economiei politice, chiar potrivit metodei elaborate, putea fi făcută în două feluri : istoric sau logic. Întrucît în istorie, ca și în reflectarea ei în literatură, dezvoltarea merge în genere de la relațiile cele mai simple la relații mai complicate, dezvoltarea istorică a literaturii economice oferea un fir călăuzitor firesc pe care critica îl putea urma ; aceasta însemna că, în linii generale, categoriile economice ar fi apărut în aceeași ordine ca și în dezvoltarea logică. Această formă are în aparență avantajul unei mai mari claritățI, deoarece aici cercetarea urmează firul dezvoltării *reale :* în fapt însă ea ar avea, în cazul cel mai bun, doar un caracter mai popular. Istoria înaintează adeseori în salturi și în zigzag, și dacă ar fi necesar s-o urmăm pretutindeni, am fi nevoiți nu numai să ne ocupăm de o mulțime de fapte de importanță minoră, ci să și întrerupem adesea firul ideilor. În plus, istoria

economiei politice nu poate fi scrisă fără o istorie a societății burgheze, dar aceasta ar însemna o muncă fără sfîrșit, deoarece lipsesc orice lucrări pregătitoare. Reiese, așadar, că singura metodă potrivită de cercetare era metoda logică. În fond însă aceasta din urmă nu este altceva decît tot metoda istorică, dar degajată de forma istorică și de elementele întîmplătoare stînjenitoare. Firul ideilor trebuie să înceapă cu ceea ce începe și istoria, iar mișcarea lui ulterioară nu va fi altceva decît reflectarea procesului istoric într-o formă abstractă și teoreticește consecventă; o reflectare corectată, dar corectată potrivit unor legi deduse chiar din procesul istoric real, și anume în așa fel încît fiecare moment poate fi examinat în acel punct al dezvoltării sale în care procesul ajunge la maturitate deplină, la forma sa clasică.

În cadrul acestei metode noi pornim de la prima și cea mai simplă relație care ni se înfățișează istoricește, în fapt, adică în cazul de față de la prima relație economică pe care o găsim. Această relație o analizăm. Chiar din faptul că este o *relație,* rezultă că are două laturi care *se raportează una la cealaltă.* Examinăm separat fiecare din aceste laturi; de aici decurge caracterul relației lor reciproce, interacțiunea lor. Cu acest prilej ies la iveală contradicții care se cer rezolvate. Deoarece însă aici examinăm nu un proces abstract de gîndire, care se petrece numai în mințile noastre, ci un proces real care a avut loc cîndva sau mai are loc și în momentul de față, înseamnă că și aceste contradicții trebuie să se fi dezvoltat în practică și și-au găsit, probabil, rezolvarea. Vom cerceta în ce mod au fost rezolvate ele și vom constata că acest lucru a fost obținut prin statornicirea unei relații noi, ale cărei două laturi antagoniste va trebui să le dezvoltăm acum etc.

Economia politică începe cu *marfa,* cu momentul în care produsele sînt schimbate între ele fie de către diferiți indivizi, fie de către comunități primitive. Produsul care intră în procesul de schimb este marfă. Dar el este marfă numai pentru că de acest *obiect,* de acest produs, se leagă o *relație* între două persoane sau două comunități, relația dintre producător și consumator, care aici nu mai sînt una și aceeași persoană. Avem aici exemplul unui fenomen specific care străbate întreaga economie politică și produce în capetele economiștilor burghezi o confuzie nemaipomenită: economia politică are de-a face nu cu lucruri, ci cu relații între oameni și, în ultimă analiză, între clase, dar aceste relații sînt totdeauna *legate de lucruri* și *se manifestă ca lucruri.* Această legătură, care în unele cazuri fusese doar întrezărită de către un economist sau altul, a fost descoperită pentru prima oară de Marx în toată însemnătatea ei pentru întreaga economie politică, și, datorită acestui fapt, el a simplificat și a clarificat în așa măsură problemele cele mai grele, încît acum le vor putea pricepe pînă și economiștii burghezi.

Dacă examinăm marfa sub diferitele ei aspecte, și anume marfa sub forma ei pe deplin dezvoltată, și nu în starea în care se dezvoltă anevoios încă în trocul primitiv dintre două comunități primitive, vedem că ea ni se înfățișează sub două aspecte: ca valoare de întrebuințare și ca valoare de schimb. Și aici intrăm de-a dreptul în sfera controverselor economice. Cine vrea un exemplu grăitor din care se vede că metoda dialectică germană, în stadiul ei actual de dezvoltare, este cel puțin tot atît de superioară metodei metafizice vechi, plate și prolixe, pe cît de superioară este calea ferată în comparație cu mijloacele de transport din evul mediu, acela n-are decît să vadă la

Adam Smith sau la orice alt economist oficial de vază cită bătaie de cap le dădeau acestor domni valoarea de schimb și valoarea de întrebuințare, cît de greu le era să facă o distincție netă între una și cealaltă și să înțeleagă pe fiecare în determinarea ei specifică, și apoi să compare toate acestea cu expunerea simplă și clară a acestei probleme la Marx.

După ce au fost analizate valoarea de întrebuințare și valoarea de schimb, marfa — așa cum intră *în procesul de schimb* — ni se înfățișează ca unitate nemijlocită a amîndurora. Ce fel de contradicții rezultă aici se poate vedea la pag. 20, 21 *. Remarcăm doar că aceste contradicții prezintă nu numai un interes teoretic, abstract, ci reflectă totodată și dificultățile care rezultă din natura relației de schimb direct, din trocul simplu, reflectă imposibilitățile de care se lovește în mod necesar această primă formă rudimentară a schimbului. Rezolvarea acestor imposibilități constă în aceea că proprietatea de a reprezenta valoarea de schimb a tuturor celorlalte mărfuri trece asupra unei mărfi speciale, *banii*. Banii, sau circulația simplă, formează obiectul capitolului al doilea, și anume: 1) banii ca *măsură a valorilor*, și cu acest prilej valoarea măsurată în bani, *prețul*, capătă o determinare mai precisă; 2) ca *mijloc de circulație* și 3) ca unitate a ambelor determinări, ca *bani reali*, ca reprezentant al întregii avuții materiale burgheze. Cu aceasta se încheie expunerea părții întîi, cea de-a doua fiind rezervată transformării banilor în capital.

Vedem, așadar, că în cadrul acestei metode dezvoltarea logică nu este cîtuși de puțin obligată să se mențină în sfera abstracției pure. Dimpotrivă, ea are nevoie de exemplificare istorică, de un contact permanent cu realitatea. Tocmai de aceea se aduc aici numeroase și variate exemple

* Vezi volumul de față, pag. 34—36. — *Nota red.*

de acest fel, atît sub formă de referiri la procesul istoric real pe diferite trepte ale dezvoltării sociale cît și sub formă de referiri la literatura economică, care au drept scop să urmărească de la început elaborarea determinărilor clare ale relațiilor economice. Critica diferitelor concepții, mai mult sau mai puțin unilaterale sau confuze, este dată în esență chiar în cadrul dezvoltării logice și poate fi expusă pe scurt.

Intr-un al treilea articol ne vom ocupa de conținutul economic al cărții însăși.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

III

SCRISORI DESPRE „CONTRIBUȚII LA CRITICA ECONOMIEI POLITICE"

Marx către Lassalle

22 februarie 1858

...Vreau să-ți spun cum stau cu lucrarea mea economică. De cîteva luni lucrez efectiv la definitivarea ei. Lucrul înaintează însă foarte încet, pentru că probleme care au format ani de zile obiectul principal al studiilor tale vădesc mereu alte aspecte și cer o nouă chibzuire de îndată ce vrei să termini cu ele. Pe deasupra nu sînt stăpînul timpului meu, ci mai curînd sclavul lui. Pentru mine însumi nu-mi rămîne decît noaptea, dar și această muncă de noapte este împiedicată de frecvente crize de ficat. În aceste împrejurări, cel mai comod pentru mine ar fi dacă aș putea publica în părți succesive toată lucrarea. Aceasta ar oferi, poate, și avantajul că s-ar găsi mai ușor un editor, căci în felul acesta ar trebui investit puțin capital în tipărirea ei. M-ai îndatora, firește, dacă te-ai interesa în problema găsirii unui editor la Berlin. Prin „părți" înțeleg ceva în genul acelora în care a apărut treptat „Estetica" lui Vischer.

Lucrarea despre care este vorba în primul rînd este o *critică a categoriilor economice,* sau, dacă vrei, sistemul economiei burgheze prezentat în mod critic. Ea este în același timp expunerea sistemului și critica lui, făcută chiar în cadrul expunerii. Nu-mi pot da seama cîte coli de tipar va însuma toată lucrarea. Dacă aș avea timpul, liniștea și mijloacele necesare pentru a elabora toată lucrarea, de la început pînă la sfîrșit, înainte de a o înfățișa

publicului, i-aș da o formă mult mai concisă, căci din totdeauna mi-a plăcut metoda expunerii concise. Pe cînd în felul acesta — preferabil, poate, pentru înțelegerea publicului, dar care este desigur în detrimentul formei —, tipărită în părți succesive, lucrarea va lua în mod necesar proporții mai mari. *Nota bene :* de îndată ce te vei fi lămurit dacă această tipărire poate *sau nu poate* fi realizată la Berlin, te rog să fii atît de amabil să-mi comunici și mie, căci dacă nu se poate acolo, voi încerca la Hamburg. O altă dificultate este că editorul care se angajează să tipărească lucrarea trebuie să-mi *plătească,* — necesitate care la Berlin ar putea duce la eșuarea întregii chestiuni.

Expunerea — mă refer la maniera ei — este pe deplin științifică ; în consecință, sub această formă, lucrarea nu contravine regulilor polițienești în sensul obișnuit al cuvîntului. Toată lucrarea se împarte în 6 cărți : 1) Despre capital (conține cîteva capitole introductive). 2) Despre proprietatea funciară. 3) Despre munca salariată. 4) Despre stat. 5) Comerțul internațional. 6) Piața mondială. Firește, nu pot evita pe alocuri critica ideilor altor economiști, în special nu pot evita polemica cu Ricardo, în măsura în care chiar și el, ca burghez, este nevoit să comită erori grosolane *chiar din punct de vedere strict economic.* În general însă critica și istoria economiei politice și a socialismului ar trebui să constituie obiectul unei alte lucrări. În sfîrșit, o a treia lucrare ar fi o scurtă *schiță istorică* a dezvoltării categoriilor și relațiilor economice. Dar, după toate acestea, presimt că acum, cînd după 15 ani de studiu aș putea, în sfîrșit, să-mi scriu lucrarea, voi fi stînjenit, probabil, de evenimente furtunoase din afară. Nu-i nimic. Dacă voi termina prea tîrziu, adică într-un moment cînd lumea nu se va mai interesa de asemenea lucruri, vina va fi, desigur, a mea...

Marx către Engels

2 aprilie 1858

...Iată, pe scurt, conținutul părții întîi. Toată lucrarea se împarte în 6 cărți: 1) Despre capital. 2) Proprietatea funciară. 3) Munca salariată. 4) Statul. 5) Comerțul internațional. 6) Piața mondială.

1) *Capitalul* se împarte în patru secțiuni: a) *Capitalul* în general *(aceasta constituie obiectul părții întîi)*. b) *Concurența* sau interacțiunea dintre capitaluri. c) *Creditul*, în cadrul căruia capitalul apare față de capitalurile individuale ca element general. d) *Capitalul societăților pe acțiuni*, ca forma sa cea mai desăvîrșită (care duce aproape de comunism), împreună cu toate contradicțiile lui. Trecerea de la capital la proprietatea funciară este totodată și o trecere istorică, deoarece forma modernă a proprietății funciare este produsul acțiunii capitalului asupra proprietății funciare feudale etc. Tot astfel trecerea de la proprietatea funciară la munca salariată nu este numai un proces dialectic, ci și unul istoric, deoarece ultimul produs al proprietății funciare moderne este statornicirea generală a muncii salariate, care și constituie baza întregului sistem. Ei bine (azi mi-e greu să scriu), să trecem acum la expunerea conținutului.

I. *Capitalul. Secțiunea întîi. Capitalul în general.* (În toată această secțiune se pornește de la ipoteza că salariul este întotdeauna egal cu minimul său. Variațiile salariului și scăderea sau creșterea minimului său țin de partea referitoare la munca salariată. Apoi proprietatea funciară este considerată egală cu zero, adică aici nu este încă nevoie de proprietate funciară ca relație economică aparte. Numai astfel poate fi evitată necesitatea de a vorbi despre toate relațiile la cercetarea fiecăreia dintre ele).

1. *Valoarea.* Se reduce în întregime la cantitatea de muncă ; timpul ca măsură a muncii. Valoarea de întrebuințare — indiferent dacă e considerată subiectiv, ca utilitate a muncii, sau obiectiv, ca valoare de întrebuințare a produsului — apare aici numai ca o premisă materială a valorii, premisă care deocamdată cade cu totul în afara determinării economice a formei. Valoarea ca atare nu are altă „substanță" decît însăși munca. Această definiție a valorii, pentru prima oară doar schițată la Petty și elaborată mai riguros la Ricardo, [valoarea astfel definită] nu este decît cea mai abstractă fomă a avuției burgheze. Prin sine însăși, ea presupune : 1) desființarea comunismului primitiv (India etc.), 2) a tuturor modurilor de producție nedezvoltate, preburgheze, în care schimbul nu domină încă pe deplin. Deși abstracție, e totuși o abstracție istorică, care a putut fi produsă numai pe baza unei anumite dezvoltări economice a societății. Toate obiecțiile împotriva acestei definiții a valorii sînt deduse din relații de producție mai puțin dezvoltate sau se sprijină pe confuzia care se face atunci cînd determinările economice mai concrete din care a fost abstrasă valoarea și care de aceea, pe de altă parte, pot fi considerate și ca o dezvoltare ulterioară a valorii, sînt opuse acesteia din urmă sub forma ei abstractă, nedezvoltată. Întrucît înșiși domnii economiști nu erau dumiriți asupra raportului dintre această abstracție și formele mai concrete ulterioare ale avuției burgheze, aceste obiecții erau mai mult sau mai puțin justificate.

Din contradicția dintre caracterul general al valorii și existența ei materială într-o anumită marfă etc. — aceste trăsături generale sînt aceleași care apar mai tîrziu la bani — rezultă categoria bani.

2. *Banii.*

Unele considerații despre metalele nobile ca purtătoare ale relației bănești.

a) *Banii ca măsură.* Cîteva observații în legătură cu măsura *ideală* la Steuart, Attwood, Urquhart; într-o formă mai clară la propovăduitorii banilor-muncă (Gray, Bray etc. Cu acest prilej, cîteva săgeți la adresa proudhoniștilor). Tradusă în bani, valoarea mărfii este *prețul* ei, care deocamdată apare numai în această deosebire *pur formală* față de valoare. Potrivit legii generale a valorii, o anumită cantitate de bani exprimă aici doar o anumită cantitate de muncă materializată. Întrucît banii constituie o măsură, variabilitatea propriei lor valori este indiferentă.

b) *Banii ca mijloc de schimb sau circulația simplă.*

Aici trebuie examinată numai forma simplă a acestei circulații. Toate împrejurările care o determină într-o măsură mai deplină se află în afara ei, și de aceea urmează a fi examinate abia mai tîrziu. (Ele presupun relații mai dezvoltate). Dacă desemnăm marfa prin M și banii prin B, atunci circulația simplă vădește, ce-i drept, următoarele două circuite sau mișcări circulare: M—B—B—M și B—M—M—B (aceasta din urmă formează trecerea la c), dar punctul de plecare și punctul final nu coincid sau coincid numai în mod întîmplător. Majoritatea așa-ziselor legi stabilite de economiști consideră circulația banilor nu în cadrul propriei sale sfere, ci ca fiind subordonată unor mișcări superioare și determinată de ele. Toate acestea trebuie lăsate la o parte. (În parte ele țin de teoria creditului; în parte însă trebuie examinate în acele puncte unde banii ies din nou la suprafață, dar în cadrul unei determinări mai dezvoltate). Aici, prin urmare, banii ca mijloc de circulație *(monedă),* dar în același timp și ca *realizare* (nu numai efemeră) a prețului. Din simpla constatare că la stabilirea *prețului* marfa este deja schimbată în mod ideal pe bani înainte de a fi schimbată pe ei în mod real, rezultă de la sine importanta lege economică că *masa mijloacelor de*

circulație aflate în circulație este determinată de prețuri, și nu invers. (Aici urmează unele observații istorice în legătură cu polemica purtată în jurul acestui punct). Mai rezultă apoi că viteza circulației poate înlocui masa [de bani], dar că pentru actele simultane de schimb este nevoie de *o masă determinată,* în măsura în care, la rîndul lor, aceste acte de schimb nu se raportează între ele ca plus și minus, — compensare reciprocă, care însă în acest punct nu trebuie atinsă decît cu titlul de observație preliminară. Aici nu intru în amănunte asupra modului cum va fi dezvoltată această secțiune. Menționez numai că scindarea în M—B și B—M este forma cea mai abstractă și mai superficială în care este exprimată posibilitatea crizelor. Din dezvoltarea legii potrivit căreia masa [de bani] aflată în circulație este determinată de prețuri, rezultă că aici se creează premise care sînt departe de a exista în toate stările societății; de aceea este absurd, de pildă, cînd afluxul de bani din Asia spre Roma și efectul lui asupra prețurilor de atunci sînt pur și simplu puse pe același plan cu condițiile în care se desfășoară comerțul modern. Cercetate mai îndeaproape, determinările cele mai abstracte indică întotdeauna existența unei noi baze istorice determinate, concrete. (Și e firesc să fie așa de vreme ce din această bază ele au și fost abstrase în această determinare).

c) *Banii ca bani.* Aceasta este dezvoltarea formei B—M—M—B. Banii ca existență — independentă față de circulație — a valorii: existența materială a avuției abstracte. Acest lucru iese la iveală deja în procesul circulației, întrucît banii apar nu numai ca mijloc de circulație, ci și ca element care realizează prețul. În această calitate c), în care a) și b) apar numai ca funcții, banii constituie marfa generală la încheierea contractelor (aici importă variabilitatea valorii lor, determinată prin timpul de muncă), obiect al tezaurizării. (Această funcție mai are și astăzi un

rol important în Asia, iar în antichitate și în evul mediu peste tot; în prezent ea există numai într-o formă subordonată în comerțul de bancă. În timpuri de criză: marea importanță pe care o au din nou banii sub această formă. Banii sub această formă, considerați în legătură cu erorile istorice universale etc. generate de ei. Proprietățile lor distructive etc.). Ca realizare a tuturor formelor mai înalte sub care va apărea valoarea; forme definitive în care toate relațiile de valoare se încheie în exterior. Dar rămași imobilizați în această formă, banii încetează de a fi o relație economică; aceasta din urmă se stinge în purtătorii materiali ai banilor: aurul și argintul. Pe de altă parte, în măsura în care ei intră în circulație și se schimbă din nou pe M, din relația economică cade afară, la rîndul său, procesul final, consumarea mărfii. Circulația simplă a banilor nu cuprinde în sine principiul autoreproducției, și de aceea ea ne obligă să-l căutăm dincolo de limitele ei. Banii, după cum ne arată dezvoltarea determinărilor lor, conțin în ei cerința existenței valorii care intră în circulație, se menține în cadrul ei și totodată se presupune pe sine însăși: *capitalul*. Această trecere este totodată o trecere istorică. Forma antediluviană a capitalului este capitalul comercial, care dezvoltă întotdeauna bani. Totodată nașterea adevăratului capital din bani sau din capitalul negustoresc care pune stăpînire pe producție.

d) * Privită în sine, această circulație simplă — și ea constituie suprafața societății burgheze, în care s-au șters procesele mai profunde din care ea [circulația simplă] izvorăște — nu vădește nici o deosebire între subiectele schimbului, în afară de unele deosebiri formale și efemere. *Aceasta este împărăția libertății, a egalității și a proprietății întemeiate pe „muncă"*. Acumularea, așa cum apare aici sub forma de tezaurizare, este doar rezultatul

* În original figurează în mod greșit „e". — *Nota red.*

unui spirit de economie mai dezvoltat etc. Maniera simplistă, de o parte, a propovăduitorilor armoniei economice, a liber-schimbiștilor contemporani (Bastiat, Carey etc.) de a aplica relațiilor de producție mai dezvoltate și antagonismelor lor această relație superficială și mai abstractă, ca pe adevărul *lor*. Maniera simplistă a proudhoniștilor și a altor socialiști de același soi de a opune ideile de egalitate ete., corespunzătoare acestui schimb de echivalente (sau prezumat ca atare), inegalității etc. la care duce și din care provine acest schimb. Ca lege a însușirii în această sferă apare însușirea prin muncă, schimbul de echivalente, astfel încît schimbul nu aduce decît aceeași valoare, dar într-o altă materializare. Pe scurt, aici totul este „splendid", dar totul are un sfîrșit tragic și tocmai ca urmare a legii echivalenței. Acum ajungem, așadar, la

3. *Capitalul*

Acest capitol este, în fond, cel mai important din această primă secțiune și asupra lui aș vrea să cunosc mai ales părerea ta. Astăzi însă nu mai pot continua scrisoarea. Boala de ficat mă împiedică să scriu, iar aplecarea capului deasupra hîrtiei îmi provoacă amețeală. Așadar, pe curînd.

Marx către Lassalle

12 noiembrie 1858

...Cît privește întîrzierea trimiterii manuscrisului, cauza care m-a împiedicat să scriu a fost mai întîi boala, iar după aceea am fost nevoit să lucrez pentru a recupera cîștigul pierdut. Adevărata cauză este însă următoarea: materialul îl aveam în fața mea, trebuia doar expus într-o formă corespunzătoare. Dar în tot ceea ce scriam, boala

de ficat dădea scrisului meu un iz aparte. Or, eu am două motive pentru a nu îngădui ca această lucrare să fie pocită din motive de boală:

1. Ea este rodul a cincisprezece ani de cercetări, adică al celor mai buni ani din viața mea.

2. În această lucrare este exprimată pentru prima oară o deosebit de importantă concepție științifică asupra relațiilor sociale. De aceea datoria mea față de partid este să nu îngădui ca această lucrare să fie pocită de maniera greoaie și searbădă de a scrie care se datorește acceselor bolii de ficat.

Nu caut cîtuși de puțin un stil elegant; vreau doar să fie scrisă în maniera mea obișnuită, ceea ce mi-a fost cu neputință de realizat în aceste luni de suferință, cel puțin în ceea ce privește lucrarea în cauză; în același timp am fost nevoit să scriu și de aceea am și scris în englezește cel puțin două tomuri de articole de fond în legătură cu cele mai variate teme...

Marx către Engels

[aproximativ 13 ianuarie 1859]

...Manuscrisul cuprinde aproximativ 12 coli de tipar (3 caiete), și deși titlul lui este — ține-te bine — „Capitalul în general", aceste caiete nu conțin încă **nimic** despre capital, avînd numai următoarele două capitole: 1) *Marfa*, 2) *Banii, sau circulația simplă*. După cum vezi, partea cea mai amănunțit elaborată (în mai, cînd am fost la tine) nici nu apare încă. Aceasta prezintă un dublu avantaj. Dacă lucrarea prinde, capitolul al treilea, despre capital, poate să urmeze imediat. În al doilea rînd, deoarece prin însăși natura problemelor, în critica părții publicate,

cîinii nu se vor putea rezuma la ocări tendențioase și deoarece toată lucrarea va avea un caracter cît se poate de serios și de științific, le voi sili pe aceste canalii ca și pe viitor să adopte o atitudine mai serioasă față de concepțiile mele despre capital. De altfel cred că, abstracție făcînd de orice considerente practice, capitolul referitor la bani va prezenta interes pentru cunoscătorii în materie....

Marx către Weydemeyer

1 februarie 1859

...Lucrarea mea „Critica economiei politice" va apărea treptat (partea I va apărea peste 8—10 zile), editată de Franz Duncker (Editura Besser) la Berlin. Numai extraordinara rîvnă și putere de convingere a lui Lassalle au reușit să-l decidă pe Duncker să facă acest pas. Totuși și-a lăsat o portiță. *Contractul definitiv depinde de vînzarea părții întîi.*

Eu împart întreaga economie politică în 6 cărți:

capitalul; proprietatea funciară; munca salariată; statul; comerțul exterior; piața mondială.

Cartea I, despre capital, se împarte în 4 secțiuni:

Secțiunea 1: capitalul în general — se împarte în trei capitole:

1) *Marfa;* 2) *Banii, sau circulația simplă;* 3) *Capitalul.* Capitolele 1 și 2, aproximativ 10 coli, constituie conținutul părții întîi. Înțelegi, desigur, motivele *politice* care m-au determinat să aștept cu capitolul al 3-lea despre „Capital" pînă ce voi simți din nou că stau pe un teren solid.

Cuprinsul părții întîi, care apare acum, este următorul:

Capitolul întîi: Marfa.

A) Din istoria analizei mărfii (William Petty (un englez din timpul lui Carol al II-lea); Boisguillebert (epoca lui Ludovic al XIV-lea); *B. Franklin* (prima lucrare din tinerețe 1719); fiziocrații, sir James Steuart; Adam Smith; Ricardo și Sismondi).

Capitolul al doilea: Banii, sau circulația simplă.

1) *Măsură a valorilor.*

B) *Teorii asupra unității de măsură a banilor.* (Sfîrșitul secolului al XVII-lea, Locke și Lowndes; episcopul Berkeley (1750); sir James Steuart; lord Castlereagh; Thomas Attwood; John Gray; proudhoniștii).

2) *Mijloc de circulație.*

a) *Metamorfoza mărfurilor.*
b) *Circulația banilor.*
c) *Moneda. Semnul valorii.*

3) *Banii.*

a) *Tezaurizarea.*
b) *Mijloc de plată.*
c) *Bani universali.*

4) *Metalele nobile.*

C) *Teorii asupra mijloacelor de circulație și asupra banilor.* (Sistemul monetar; Spectator, Montesquieu, David Hume; sir James Steuart; A. Smith; J. B. Say, Comitetul lingourilor, Ricardo, James Mill; lord Overstone și școala sa; Thomas Tooke, James Wilson, John Fullarton).

Aceste două capitole conțin totodată o critică nimicitoare a socialismului proudhonist, actualmente la modă în Franța, care vrea să păstreze producția privată, *dar să organizeze* schimbul produselor private, care vrea *marfa*, dar nu vrea *banii*. Comunismul trebuie să se descotorosească înainte de toate de acest „frate fals". Dar, independent de orice sco-

puri polemice, tu știi că analiza formelor simple ale banilor este partea cea mai grea a economiei politice, pentru că reprezintă cea mai abstractă parte a ei.

Sper să cuceresc pentru partidul nostru o victorie științifică. Dar și partidul trebuie să arate acum, la rîndul său, dacă e îndeajuns de numeros pentru a cumpăra un număr suficient de exemplare și a liniști astfel „scrupulele de conștiință" ale editorului. De vînzarea părții întîi depinde soarta întregii lucrări. Dacă voi încheia contractul definitiv, totul va fi în regulă.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ADNOTĂRI

1 Remarcabila lucrare a lui K. Marx *„Contribuții la critica economiei politice"*, care marchează o etapă importantă în crearea economiei politice marxiste, a fost scrisă în august 1858—ianuarie 1859. Ea constituie rodul a cincisprezece ani de cercetări științifice multilaterale în cadrul cărora Marx a studiat un vast material social-economic și a elaborat bazele învățăturii sale economice.

În august 1857, Marx trece la sistematizarea materialului adunat, pregătindu-se să scrie o mare lucrare economică. Prima schiță a planului acestei lucrări a fost întocmită de Marx în august-septembrie 1857. În lunile care au urmat Marx își precizează planul în amănunt și în aprilie 1858 hotărăște că întreaga lucrare va avea 6 cărți. Prima carte era consacrată analizei capitalului, care urma să fie precedată de cîteva capitole introductive; a doua — proprietății funciare; a treia — muncii salariate; a patra — statului; a cincea — comerțului internațional și a șasea — pieței mondiale. Potrivit planului, prima carte cuprindea patru secțiuni; prima secțiune, intitulată de Marx „Capitalul în general", trebuia să cuprindă trei capitole: 1) valoarea, 2) banii și 3) capitalul.

Lucrînd la prima carte, adică la cartea „Despre capital", Marx a scris în perioada august 1857—iunie 1858 un manuscris însumînd 50 de coli de tipar, pe care Institutul de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. l-a publicat în 1939—1941 în limba germană sub titlul „Grundrisse der Kritik der politischen Oekonomie (Rohentwurf)" („Principii generale ale criticii economiei politice (concept)"). În acest manuscris, care conține o introducere generală, secțiunea referitoare la bani și o secțiune mult mai cuprinzătoare cu privire la capital, Marx a expus sub formă de concept primele rezultate ale îndelungatelor sale cercetări economice, inclusiv tezele fundamentale ale teoriei sale a plusvalorii. Manuscrisul din 1857—1858 reprezintă de fapt varianta inițială, neterminată, a primei părți a lucrării economice fundamentale concepute de Marx în acea perioadă.

La începutul anului 1858, Marx hotărăște să-și editeze lucrarea în mod treptat, pe părți. Încheind un contract preliminar cu editorul berlinez F. Duncker, el se apucă să pregătească pentru tipar partea întîi. În perioada august 1858—ianuarie 1859, el prelucrează capitolul cu privire la bani, scrie capitolul cu privire la marfă,

redactează textul definitiv al acestui manuscris şi, dîndu-i titlul de „Contribuţii la critica economiei politice", îl trimite la 26 ianuarie 1859 editorului la Berlin. In loc de a avea 5—6 coli de tipar, cum se proiectase, partea întîi se întinde, ajungînd să cuprindă 12 coli de tipar, ea nu mai conţine trei capitole, cum prevedea planul, ci două: „Marfa" şi „Banii, sau circulaţia simplă". In februarie 1859, Marx trimite editurii şi prefaţa. In iunie 1859, lucrarea „Contribuţii la critica economiei politice" iese de sub tipar. Faptul că lucrarea „Contribuţii la critica economiei politice" conţine subtitlurile „Cartea întîi. Despre capital" şi „Secţiunea întîi. Capitalul în general" dovedeşte că ea reprezintă începutul primei cărţi din cele şase plănuite.

După partea întîi Marx se pregătea să publice partea a doua, în care urmau să fie tratate problemele referitoare la capital. Cercetările ulterioare l-au determinat însă pe Marx să modifice planul iniţial al marii sale lucrări. Planul care prevedea 6 cărţi a fost înlocuit cu planul celor patru volume ale „Capitalului". De aceea, în loc de a pregăti pentru tipar partea a doua şi părţile următoare, Marx a pregătit „Capitalul", în care a inclus, într-o formă prelucrată, şi unele teze fundamentale din cartea „Contribuţii la critica economiei politice".

In timpul vieţii lui Marx, cartea „Contribuţii la critica economiei politice" nu a fost reeditată. Singura excepţie o constituie prefaţa, al cărei text întrucîtva prescurtat a fost publicat la 4 iunie 1859 şi în ziarul german „Das Volk", care apărea la Londra. Un fragment din capitolul al doilea al cărţii, consacrat criticii teoriei utopice a banilor-muncă a lui Gray, a fost inclus de Engels, ca o completare, la ediţiile germane din 1885 şi 1892 ale lucrării lui Marx „Mizeria filozofiei". Prima ediţie rusă a acestei cărţi a apărut în 1896 la Moscova. La baza ediţiei de faţă a cărţii „Contribuţii la critica economiei politice" a fost pus textul primei ediţii germane, care fusese pregătit pentru tipar de autor. In acelaşi timp, însă, s-a ţinut seama, în primul rînd, de îndreptările şi însemnările făcute de Marx pe exemplarul său personal al cărţii „Contribuţii la critica economiei politice" şi, în al doilea rînd, de îndreptările şi însemnările făcute de Marx pe exemplarul dăruit lui Wilhelm Wolff la 19 august 1859. Unele din aceste îndreptări şi însemnări ale autorului au fost folosite de Engels atunci cînd a pregătit pentru tipar volumul al III-lea al „Capitalului". Citînd diferite pasaje din lucrarea „Contribuţii la critica economiei politice", Engels le-a reprodus în formularea îndreptată, precizată de Marx. Fotocopii ale acestor exemplare de carte cu îndreptările şi însemnările făcute de Marx se află la Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. — *3*.

2 Este vorba de „Introducerea" neterminată pe care Marx o destinase unei mari lucrări economice (vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 12, ediţia a 2-a rusă, pag. 709—738). — *7*.

3 *„Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe"* — cotidian, a apărut la Colonia între 1 ianuarie 1842 şi 31 martie 1843. Ziarul a fost fondat de reprezentanţi ai burgheziei renane, care avea o

stare de spirit opoziționistă față de absolutismul prusac. La acest ziar au fost invitați să colaboreze și unii tineri hegelieni. Din aprilie 1842 K. Marx a devenit colaborator al ziarului „Rheinische Zeitung", iar începînd din octombrie același an — unul dintre redactorii săi. În „Rheinische Zeitung" au fost publicate și unele articole ale lui Engels. În timpul cît Marx a fost redactor la „Rheinische Zeitung", ziarul a început să capete un caracter democrat-revoluționar tot mai pronunțat. Guvernul a introdus pentru „Rheinische Zeitung" o cenzură deosebit de severă, iar după aceea a interzis cu desăvîrșire apariția lui. — *8.*

4 Este vorba de articolele lui K. Marx: „Dezbaterile celei de-a 6-a diete renane (articolul al treilea). Dezbaterile asupra legii cu privire la furtul de lemne" și „Justificarea corespondentului din valea Moselei" (vezi *K. Marx* și *F. Engels*, Opere, vol. 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 121—164 și 191—222). — *8.*

5 *„Allgemeine Zeitung"* — cotidian german reacționar, fondat în 1798; între 1810 și 1882 a apărut la Augsburg. În 1842 ziarul s-a dedat la o falsificare a ideilor comunismului și socialismului utopic, pe care Marx a demascat-o în articolul său „Comunismul și «Allgemeine Zeitung» din Augsburg", apărut în „Rheinische Zeitung" în octombrie 1842 (vezi *K. Marx* și *F. Engels*, Opere, vol. 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 116—120). — *8.*

6 *„Deutsch-Französische Jahrbücher"* — a apărut la Paris în limba germană sub redacția lui K. Marx și A. Ruge. A apărut numai primul număr, număr dublu, în februarie 1844. În acest număr au fost publicate lucrările lui K. Marx: „Contribuții la problema evreiască" și „Contribuții la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere", precum și lucrările lui Engels: „Schiță a unei critici a economiei politice" și „Situația Angliei. «Past and Present» by Thomas Carlyle" (vezi *K. Marx* și *F. Engels*, Opere, vol. 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 382—412, 413—427, 544—571, 572—598). Aceste lucrări marchează trecerea definitivă a lui Marx și Engels de la democratismul revoluționar la materialism și comunism. Principala cauză care a dus la încetarea apariției acestei reviste au fost divergențele principiale dintre Marx și radicalul burghez Ruge. — *8.*

7 Este vorba de prima lucrare economică a lui Engels, „Schiță a unei critici a economiei politice" (vezi *K. Marx* și *F. Engels*, Opere, vol 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 544—571). — *10.*

8 Vezi *K. Marx* și *F. Engels*, Opere, vol. 2, E.S.P.L.P. 1958, pag. 239—532. — *11.*

9 Este vorba de lucrarea lui K. Marx și F. Engels „Ideologia germană" (vezi *K. Marx* și *F. Engels*, Opere, vol. 3, Editura politică, 1958, pag. 9—572). — *11.*

10 Vezi *K. Marx* și *F. Engels*, Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 461—500 și 447—460. — *11.*

11 Vezi *K. Marx* și *F. Engels*, Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 65—179. — *11.*

12 Este vorba de lucrarea lui K. Marx „Muncă salariată și capital" (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 6, Editura politică, 1959, pag. 441—472). — *11.*

13 *Asociația muncitorilor germani* din Bruxelles a fost întemeiată de Marx și Engels la sfîrșitul lunii august 1847, în scopul luminării politice a muncitorilor germani care locuiau în Belgia și al propagării ideilor comunismului științific în rîndurile lor. Sub conducerea lui Marx și Engels și a tovarășilor lor de idei, asociația a devenit centrul legal de unire a proletarilor revoluționari germani din Belgia și a întreținut legături directe cu cluburile muncitorești flamande și valone. Cele mai bune elemente ale asociației au făcut parte din comunitatea din Bruxelles a Ligii comuniștilor. Asociația muncitorilor germani din Bruxelles și-a încetat activitatea curînd după revoluția din februarie 1848 din Franța, în urma arestării și expulzării membrilor ei de către poliția belgiană. — *11.*

14 *„Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie"* („Noua gazetă renană. Organ al democrației") — a apărut zilnic, sub conducerea lui Marx, la Colonia, de la 1 iunie 1848 pînă la 19 mai 1849. Din redacție făceau parte: Engels, precum și W. Wolff, G. Weerth, F. Wolf, E. Dronke, F. Freiligrath și H. Bürgers.

Ca organ de luptă al aripii proletare a democrației, „Noua gazetă renană" a avut rolul de educator al maselor populare, ridicîndu-le la luptă împotriva contrarevoluției. Articolele de fond care precizau poziția gazetei în problemele fundamentale ale revoluției din Germania și din Europa erau scrise, de regulă, de Marx și Engels.

Poziția hotărîtă și intransigentă a gazetei, internaționalismul ei militant, faptul că în coloanele ei era demascată politica guvernului prusian și a autorităților locale din Colonia, toate acestea au făcut ca „Noua gazetă renană" să fie chiar din primele ei luni de existență ținta unor atacuri furibunde din partea presei feudale-monarhice și liberale-burgheze, precum și a unor persecuții din partea guvernului, care s-au întețit mai ales după lovitura de stat contrarevoluționară care a avut loc în Prusia în noiembrie-decembrie 1848.

In pofida prigoanei și a șicanelor polițienești, „Noua gazetă renană" a apărat cu mult curaj interesele democrației revoluționare, interesele proletariatului. In mai 1849, în condițiile ofensivei generale a contrarevoluției, guvernul prusian, profitînd de faptul că Marx nu obținuse cetățenia prusiană, a dispus expulzarea lui din Prusia. Expulzarea lui Marx și măsurile represive luate împotriva celorlalți redactori ai „Noii gazete renane" au dus la încetarea apariției ei. Ultimul număr al „Noii gazete renane", nr. 301, tipărit în roșu, a apărut la 19 mai 1849. In articolul de adio către muncitori, redactorii ziarului au declarat că „ultimul lor cuvînt va fi întotdeauna și pretutindeni: eliberarea clasei muncitoare!". — *11.*

15 *„New York Daily Tribune"* — ziar american care a apărut între anii 1841 și 1924. Întemeiat de Horace Greeley, ziarist și om politic american de vază, ziarul a fost organul aripii stîngi a whigilor americani pînă pe la mijlocul deceniului al 6-lea al secolului trecut, apoi a devenit organul partidului republican. În deceniul al 5-lea și al 6-lea, ziarul se situa pe poziții progresiste și lupta împotriva sclaviei. La acest ziar au colaborat o serie de autori și ziariști americani de seamă; de la sfîrșitul deceniului al 5-lea, unul dintre redactorii lui a fost Charles Dana, care se afla sub influența ideilor socialismului utopic. Colaborarea lui Marx la „New York Daily Tribune" a început în 1851 și a continuat timp de peste 10 ani, pînă în martie 1862; un mare număr de articole pentru „New York Daily Tribune" au fost scrise de Engels la rugămintea lui Marx. În articolele lor din „New York Daily Tribune", Marx și Engels s-au ocupat de cele mai importante probleme privind politica internă și internațională, mișcarea muncitorească, dezvoltarea economică a țărilor europene, expansiunea colonială, mișcarea de eliberare națională din țările asuprite și dependente etc. În perioada de reacțiune care începuse în Europa, Marx și Engels au folosit acest ziar american larg răspîndit pentru a demasca, pe bază de fapte concrete, racilele societății capitaliste, contradicțiile de neîmpăcat care-i sînt inerente, precum și pentru a arăta caracterul mărginit al democrației burgheze.

Într-o serie de cazuri, redacția ziarului „New York Daily Tribune" a procedat în mod arbitrar cu articolele lui Marx și Engels, tipărind unele dintre ele fără semnătura autorului, ca articole de fond, sau intervenind uneori în textul lor. Marx a protestat de repetate ori împotriva acestor acțiuni ale redacției. Cu începere din toamna anului 1857, în legătură cu criza economică din S.U.A., care se răsfrînsese și asupra situației financiare a ziarului, Marx a fost nevoit să reducă numărul corespondențelor trimise la „New York Daily Tribune". Colaborarea lui Marx la acest ziar a încetat definitiv la începutul războiului civil din S.U.A.: ruperea legăturilor dintre „New York Daily Tribune" și Marx se datorește în parte faptului că în redacția ziarului se întăriseră pozițiile partizanilor unui compromis cu statele sclavagiste și că ziarul părăsise linia progresistă. — *12.*

16 Marx citează cartea lui W. Petty: „A Treatise of Taxes and Contributions". London, 1667, apărută anonim. — *24.*

17 *„The Spectator"* — revistă literară engleză care a apărut la Londra între anii 1711 și 1714. — *47.*

18 Paralelogramele lui Owen sînt menționate de Ricardo în lucrarea sa „On protection to agriculture". Fourth ed., London, 1822, p. 21. Dezvoltîndu-și proiectul utopic de transformări sociale, Owen demonstra că, din punct de vedere economic, precum și din punctul de vedere al organizării vieții casnice, cel mai util este ca așezările să aibă forma de paralelogram sau de pătrat. De aici expresia „paralelogramele lui Owen". — *57.*

19 Lucrarea „Theory of Exchanges", menționată de K. Marx, reprezintă capitolul al 4-lea din cartea lui H. D. Macleod „The Elements of Political Economy", London, 1858. — *58.*

20 În dorința de a prîntîmpina ivirea unor dificultăți în preschimbarea bancnotelor pe monezi de aur, din inițiativa lui R. Peel, guvernul englez a adoptat în 1844 o lege de reorganizare a Băncii Angliei, în urma căreia banca a fost împărțită în două secții de sine stătătoare, secția bancară și secția de emisiune; totodată s-a stabilit ca emisiunea de bancnote fără acoperire aur să fie limitată la 14.000.000 de lire sterline. Contrar prevederilor legii din 1844, cantitatea bancnotelor aflate în circulație depindea de fapt nu de fondul de acoperire, ci de cererea de bancnote în sfera circulației. În perioade de criză economică, cînd nevoia de bani era deosebit de acută, guvernul englez suspenda provizoriu legea din 1844 și sporea cantitatea de bancnote fără acoperire aur. — *61.*

21 Este vorba de unirea anglo-scoțiană din 1707, în urma căreia Scoția a fost definitiv alipită de Anglia. În urma acestui act, care lichidase parlamentul scoțian, au fost desființate și toate barierele economice care existaseră între cele două țări. — *71.*

22 *Leges barbarorum* — documente de drept cutumiar al diferitelor triburi germanice, întocmite între secolul al V-lea și al IX-lea. — *74.*

23 Marx citează lucrarea lui John Locke: „Some Considerations of the Consequences of the Lowering of Interest, and Raising the Value of Money. In a Letter sent to a Member of Parliament, 1691", apărută în: „The Works of John Locke". In four volumes. The seventh edition, London, 1768, p. 54. — *79.*

24 Este vorba de *„Société générale du Crédit Mobilier"* — mare societate anonimă franceză, fondată în 1852 de frații Pereira și autorizată printr-un decret din 18 noiembrie 1852. Principalul obiect al societății Crédit Mobilier era mijlocirea de împrumuturi și participarea la fondarea de întreprinderi industriale și de altă natură. Ea a participat intens la construcții de căi ferate în Franța, Austria, Ungaria, Elveția, Spania și Rusia. Principala sursă a veniturilor ei au fost speculațiile la bursa de valori. Cu fondurile obținute din emiterea propriilor sale acțiuni, garantate doar cu hîrtiile de valoare ale altor întreprinderi aflate în posesia ei, societatea Crédit Mobilier cumpăra mari pachete de acțiuni emise de diferite societăți, garantate prin valoarea bunurilor acestora din urmă. În felul acesta, aceleași bunuri reale dădeau naștere unui dublu capital fictiv. Societatea Crédit Mobilier era strîns legată de guvernul lui Napoleon al III-lea și se bucura de ocrotirea lui. În 1867 societatea a dat faliment, iar în 1871 a fost lichidată. Apariția în deceniul al 6-lea a societății Crédit Mobilier ca întreprindere financiară de tip nou a fost dictată de specificul perioadei de reacțiune, care se caracteriza prin dezmățul fără seamăn al agiotajului și speculațiilor de bursă. După exemplul societății Crédit Mobilier, instituții asemănătoare au

fost create şi într-o serie de ţări din Europa centrală. Adevărata esenţă a societăţii Crédit Mobilier a fost dezvăluită de Marx într-o serie de articole publicate în „New York Daily Tribune". — *100.*

25 Este vorba de cartea : J. Mill. „Commerce defended. An Answer to the Arguments by which Mr. Spence, Mr. Cobbett, and others, have attempted to prove that Commerce is not a Source of National Wealth", London, 1808. — *102.*

26 *„The Economist"* — revistă săptămînală engleză pentru probleme economice şi politice, apare la Londra cu începere din 1843 ; organ al marii burghezii industriale. — *113.*

27 *Peter Schlemihl* — eroul unei povestiri a poetului romantic german Chamisso, intitulată „Extraordinara poveste a lui Peter Schlemihl" ; în această povestire se arată cum Peter Schlemihl şi-a vîndut umbra în schimbul unei pungi miraculoase. — *127.*

28 *Patrem familias vendacem, non emacem esse* (Capul familiei trebuie să vîndă, nu să cumpere) — cuvinte scrise de Caton cel bătrîn în lucrarea sa „De re rustica". — *142.*

29 Este vorba de războiul de independenţă dus de coloniile spaniole din America în anii 1810—1826. In urma acestui război, majoritatea ţărilor din America latină s-au eliberat de sub dominaţia spaniolă. — *150.*

30 Este vorba de *Tratatul de la Keahta* cu privire la comerţ şi frontiere, încheiat la 21 octombrie 1727 între Rusia şi China. Datorită Tratatului de la Keahta, comerţul ruso-chinez, în special schimbul în natură, a luat o mare dezvoltare. — *169.*

31 Este vorba de războiul de cotropire, aşa-numitul al doilea „război al opiumului" împotriva Chinei, dus de Anglia şi de Franţa în scopul de a obţine noi privilegii în China şi de a o transforma pe aceasta din urmă într-un stat semicolonial dependent. Războiul s-a încheiat cu înfrîngerea Chinei şi cu încheierea tratatului prădalnic de la Tean-ţzin. — *169.*

32 Marx citează scrierea lui Anghiera (Petru Ermitul) „De Orbe Novo", după cartea : W. H. Prescott. „History of the Conquest of Mexico, with a Preliminary View of the Ancient Mexican Civilisation, and the Life of the Conqueror Hernando Cortez". Vol. I, London, 1850, p. 123. — *175.*

33 Jakob Grimm. „Geschichte der deutschen Sprache". Bd. I—II, Leipzig, 1848. — *175.*

34 *Şcoala istorică a dreptului* — curent reacţionar în ştiinţa istoriei şi a dreptului, apărut în Germania la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. In ceea ce priveşte caracterizarea acestei şcoli, vezi articolul lui Marx „Manifestul filozofic al şcolii istorice a dreptului" şi lucrarea sa „Contribuţii la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere" (vezi *K. Marx* şi *F. Engels*, Opere, vol. I, E.S.P.L.P. 1957, pag. 86—94 şi 416). — *191.*

35 Economistul și financiarul englez John Law a încercat să pună în practică ideea sa cu totul inconsistentă că, punînd în circulație bancnote fără acoperire, statul poate mări avuția țării. În 1716 el a fondat în Franța o bancă particulară, transformată în 1718 în bancă de stat. Paralel cu emiterea neplafonată a biletelor de credit, banca fondată de Law scotea din circulație monedele. Datorită acestui fapt au luat o mare amploare agiotajul și speculațiile de bursă, care s-au soldat în 1720 cu falimentul total al băncii de stat și al întregului „sistem Law". — *193.*

36 *Thread needle street* — stradă din Londra unde se află sediul Băncii Angliei. — *194.*

37 *Blocada continentală, sau sistemul continental*, instituită de Napoleon I în 1806, interzicea țărilor de pe continentul Europei să facă comerț cu Anglia. La blocada continentală au luat parte Spania, Neapolul, Olanda, Prusia, Danemarca, Rusia, Austria și alte țări. — *205.*

38 Este vorba de „decretele regale" (orders in council) date în 1807 ca răspuns la blocada continentală instituită de Napoleon, decrete prin care se interzicea țărilor neutre să facă comerț cu Franța și cu țările care au aderat la sistemul continental. — *205.*

39 *Hampstead* — una dintre cele 29 de circumscripții ale Londrei. — *209.*

40 Această lucrare a lui Marx reprezintă începutul manuscriselor sale economice din anii 1857—1858, publicate în întregime, deocamdată numai în original, de Institutul de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. în 1939 sub titlul: „Grundrisse der Kritik der politischen Oekonomie (Rohentwurf)", dat de redacție.

„Introducerea", la care Marx a lucrat de la sfîrșitul lunii august pînă la mijlocul lunii septembrie 1857, reprezintă conceptul neterminat al unei „introduceri generale" la vasta lucrare economică plănuită de el și în care intenționa să cerceteze ansamblul problemelor legate de modul de producție capitalist și să facă totodată o analiză critică a economiei politice burgheze. Punctele principale ale acestei lucrări de mari proporții au fost indicate de Marx chiar în „Introducere". În cursul cercetărilor ulterioare, Marx și-a schimbat în repetate rînduri planul inițial și, potrivit cu noile sale variante, a creat „Contribuții la critica economiei politice" și „Capitalul". Manuscrisul din 1857—1858 menționat mai sus reprezintă oarecum conceptul acestor două lucrări. „Introducerea" a fost descoperită printre hîrtiile lui Marx în 1902. În 1903 ea a fost publicată în limba germană, la Berlin, în revista „Neue Zeit"; în limba rusă a apărut pentru prima oară în 1922 la Petrograd, în cartea: K. Marx. „Contribuții la critica economiei politice". — *219.*

41 Este vorba de teoria lui Rousseau cu privire la relațiile ce se statornicesc între oameni atunci cînd trec de la starea naturală la starea civică, teorie dezvoltată în lucrarea sa: J. J. Rousseau. „Du Contrat social; ou, Principes du droit politique". Amsterdam, 1762. — *219.*

42 J. St. Mill. „Principles of Political Economy". Vol. I, London, 1848. Book I, „Production". — *223.*

43 J. St. Mill. „Principles of Political Economy". Vol. I, London, 1848. Book I, „Production". — *224.*

44 *Determinatio est negatio* — orice determinare este o negare. Marx citează aici această propoziție a lui Spinoza în interpretarea lui Hegel, care căpătase o largă răspîndire. Spinoza folosește această expresie în sensul că „orice limitare este o negare" (vezi B. Spinoza. „Corespondență", scrisoarea nr. 50). — *228.*

45 Este vorba în special de „adevăratul socialist" K. Grün, ale cărui idei cu privire la corelația dintre producție și consum au fost criticate de Marx în „Ideologia germană" (vezi *K. Marx* și *F. Engels*, Opere, vol. 3, Editura politică, 1958, pag. 543—548). — *233.*

46 H. Storch. „Considérations sur la nature du revenu national". Paris, 1824, p. 144—159. — *233.*

47 *Crédit Mobilier* — vezi adnotarea 24. — *255.*

48 *Fama* — denumire dată de romani zeiței grecești a zvonurilor — Ossa, personificînd veștile care se răspîndesc cu rapiditate. — *255.*

49 Printinghousesquare — piață din Londra; aici se află sediul redacției centrale a ziarului „Times". — *255.*

50 Recenzia la cartea lui K. Marx „Contribuții la critica economiei politice" a rămas neterminată. Au fost publicate doar primele două părți. Partea a treia, în care Engels intenționa să analizeze conținutul economic al cărții, nu a apărut în presă și nici în manuscris nu a fost găsită. — *257.*

51 Olanda a făcut parte din Sfîntul Imperiu roman de națiune germană, din 1477 pînă în 1555, cînd în urma împărțirii imperiului a ajuns sub stăpînirea Spaniei. La sfîrșitul revoluției burgheze din secolul al XVI-lea, Olanda s-a eliberat de sub stăpînirea spaniolă și a devenit o republică burgheză independentă.

In urma despărțirii Olandei de Sfîntul Imperiu roman, Germania a fost lipsită de principalele ei căi de comerț maritim și a ajuns să depindă de comerțul de intermediere al olandezilor, ceea ce a avut efecte negative asupra dezvoltării ei economice. — *257.*

52 *Cameralistica* (sau ştiinţele camerale) — ciclu de ştiinţe administrative, financiare, economice etc. care se preda în universităţile medievale, iar mai tîrziu şi în universităţile burgheze dintr-o serie de ţări din Europa; cameralistica era în fond „un talmeş-balmeş de cunoştinţe extrem de variate" (Marx). — *259.*

53 Aluzie ironică la hegelienii de dreapta, care în deceniile al 4-lea şi al 5-lea din secolul trecut au deţinut în universităţile germane numeroase catedre, folosindu-le pentru a se deda la atacuri împotriva reprezentanţilor curentului mai radical în filozofie; hegelienii de dreapta interpretau în spirit reacţionar doctrina lui Hegel.

Diadohi se numeau generalii lui Alexandru Macedon, care după moartea lui s-au războit între ei pentru împărţirea imperiului său. — *263.*

54 Vezi G. W. F. Hegel. „Wissenschaft der Logik", Th. 1, Abt. 2; Werke, Bd. IV, Berlin, 1834, S. 15, 75, 145. — *264.*

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INDICE DE NUME

Anghiera, Petru Ermitul (1457—1526) — istoric și geograf, născut în Italia, a fost timp îndelungat în serviciul curții spaniole. — 174.

Arbuthnot, George (1802—1865) — funcționar al trezoreriei engleze (ministerul de finanțe); autor al unei serii de lucrări în problema circulației banilor și a creditului, adept al școlii intitulate „currency principle". — 213.

Aretino, Pietro (1492—1556) — scriitor satiric italian din epoca Renașterii, autor al unor pamflete pline de duh îndreptate împotriva curții papale și a monarhilor din Europa. — 192.

Aristotel (384—322 î.e.n.) — mare gînditor al antichității; în filozofie a oscilat între materialism și idealism; ideolog al clasei stăpînilor de sclavi; în concepțiile sale economice a fost un apărător al economiei sclavagiste naturale; este primul care a analizat forma valoare. — 13, 33, 44, 66, 128, 153, 176.

Arrivabene, Jean, conte de (1787—1881) — emigrant politic italian, inițiatorul congresului economic de la Bruxelles din 1847, prieten al lui Senior și traducător al unor lucrări economice în limba franceză. — 148.

Athenaeus din Naucratis (înc. sec. al III-lea) — retor și gramatic din Grecia antică. — 73.

Attwood, Thomas (1783—1856) — bancher, economist și om politic englez; radical burghez. — 83, 275, 281.

Bailey, Samuel (1791—1870) — economist și filozof burghez englez; a combătut de pe pozițiile economiei politice vulgare teoria ricardiană a valorii bazate pe muncă; totodată însă el a sesizat în mod just unele contradicții în concepțiile economice ale lui Ricardo. — 71, 161.

Barbon, Nicholas (1640—1698) — economist burghez englez; considera că valoarea unui lucru este determinată de utilitatea lui; precursor al așa-numitei teorii a banilor emiși de stat. — 79.

Bastiat, Frédéric (1801—1850) — economist vulgar francez; a propovăduit teoria armoniei intereselor de clasă în societatea burgheză. — 27, 221, 278.

Berkeley, George (1685—1753) — filozof reacționar englez, reprezentant de seamă al idealismului subiectiv, episcop, în economie politică critic al mercantilismului; considera munca drept prin-

cipalul izvor al avuției; reprezentant al teoriei nominaliste a banilor. — 24, 79, 129, 281.

Bernier, François (1625—1688) — medic, călător și scriitor francez. — 144.

Blake, William — economist englez din prima jumătate a secolului al XIX-lea, autor al unor lucrări despre circulația banilor. — 110, 206.

Blanc, Louis (1811—1882) — socialist mic-burghez și istoric francez, militant al revoluției din 1848—1849, partizan al unei înțelegeri cu burghezia. — 191.

Boisguillebert, Pierre (1646—1714) — economist francez, precursor al fiziocraților, întemeietorul economiei politice burgheze clasice în Franța. — 47, 49—51, 58, 101, 110, 138, 164, 281.

Bossanquet, James (1804—1877) — bancher și economist englez, a publicat și o serie de lucrări în legătură cu cronologia biblică. — 103.

Bosanquet, Charles (1769—1850) — întreprinzător și economist englez, a polemizat cu Ricardo în problemele circulației banilor. — 195, 200.

Bray, John Francis (1809—1895) — economist englez, socialist-utopist, adept al lui R. Owen; a dezvoltat teoria „banilor-muncă". — 88, 275.

Brougham, Henry Peter, baron (1778—1868) — jurist și publicist englez; în deceniile al 3-lea și al 4-lea membru de vază al partidului whig, lord-cancelar (1830—1834); din deceniul al 6-lea nu a mai jucat un rol de seamă în viața politică. — 57.

Buchanan, David (1779—1848) — publicist și economist burghez englez, adept și comentator al lui A. Smith. — 123.

Büsch, Johann Georg (1728—1800) — economist german, împărtășea în linii generale concepțiile mercantiliste. — 191.

Carey, Henry Charles (1793—1879) — economist burghez vulgar american, apologet al capitalismului, autorul teoriei reacționare a armoniei intereselor de clasă în societatea capitalistă. — 221, 222, 278.

Carli, Giovanni Rinaldo (1720—1795) — om de știință italian, autor al unei serii de lucrări despre bani și despre comerțul de cereale; a luat atitudine împotriva mercantilismului. — 170.

Carol al II-lea (1630—1685) — rege al Angliei (1660—1685). — 49, 281.

Castlereagh, Robert Steward, vicomte (1769—1822) — om de stat englez, tory, ministru de război și al coloniilor (1805—1806, 1807—1809), ministru de externe (1812—1822). — 83, 281.

Caton, Marcus Porcius Bătrînul (234—149 î.e.n.) — om politic și scriitor roman, a militat pentru apărarea privilegiilor aristocratice. — 142.

Clay, William (1791—1869) — om politic și economist englez, adept al școlii denumite „currency principle". — 213.

Cobbett, William (1762—1835) — om politic și publicist englez, reprezentant de seamă al radicalismului mic-burghez, a luptat pentru democratizarea orînduirii politice engleze. — 102.

Columb, Cristofor (1451—1506) — navigator vestit, descoperitorul Americii, de origine genovez. — 179.

Cooper, Thomas (1759—1840) — om de știință și om politic american, reprezentant de seamă al economiei politice burgheze în S.U.A., propovăduitor al ideii libertății comerțului. — 24.

Corbet, Thomas — economist burghez englez din secolul al XIX-lea. — 103.
Cotton, William (1786—1866) — comerciant englez, director al Băncii Angliei, inventatorul unei balanțe automate pentru cîntărirea aurului. — 120.
Cromwell, Oliver (1599—1658) — conducătorul burgheziei și al nobilimii îmburghezite în perioada revoluției burgheze engleze din secolul al XVII-lea; din 1653 — lord-protector al Angliei, Scoției și Irlandei. — 49.

Daire, Eugène (1798—1847) — economist francez, editorul unor lucrări de economie politică. — 101.
Dante Alighieri (1265—1321) — mare poet italian. — 12.
Darimon, Louis Alfred (1819—1902) — om politic, publicist și istoric francez; împărtășea și propaga concepțiile lui Proudhon. — 89.
Dodd, George (1808—1881) — publicist englez; autor al unei serii de lucrări care tratează probleme industriale. — 117.
Duncker, Franz Gustav (1822—1888) — editorul lui „Volkszeitung", fondatorul asociațiilor sindicale Hirsch-Duncker, prieten al lui Lassalle și editor al „Criticii". — 280.

Eduard al III-lea (1312—1377) — rege al Angliei (1327—1377). — 75.
Engels, Friedrich (1820—1895)
Euripide (480—406 î.e.n.) — dramaturg remarcabil al Greciei antice, autor al unor tragedii clasice. — 153.

Ferrier, François Louis Auguste (1777—1861) — economist francez, reprezentant al economiei politice burgheze vulgare în Franța, funcționar de stat, epigon al mercantilismului. — 258.
Feuerbach, Ludwig (1804—1872) — mare filozof materialist din perioada premarxistă, unul dintre reprezentanții filozofiei clasice germane. — 263, 264.
Filip al II-lea (1527—1598) — rege al Spaniei (1556—1598). — 143.
Forbonnais, François Véron Duverger, *de* (1722—1800) — economist burghez francez, financiar, adept al teoriei cantitative a banilor. — 187.
Franklin, Benjamin (1706—1790) — eminent om politic american, participant la războiul pentru independență în America de Nord, mare savant, fizician și economist, primul care a definit în mod conștient valoarea prin timpul de muncă. — 51—53, 129, 187, 281.
Fullarton, John (1780—1849) — economist burghez englez, s-a ocupat de problemele circulației banilor și a creditului, adversar al teoriei cantitative a banilor. — 215, 281.

Galiani, Ferdinando (1728—1787) — economist burghez italian, critic al teoriei fiziocraților; susținea că valoarea unui lucru este determinată de utilitatea lui, dar în același timp a formulat o serie de ipoteze juste asupra naturii mărfii și a banilor. — 23, 53, 71, 92, 112, 174.
Garnier, Germain (1754—1821) — economist și om politic francez, monarhist; epigon al școlii fiziocraților; traducător și critic al lui A. Smith. — 73, 117.
Genovesi, Antonio (1712—1769) — filozof-idealist și economist-mercantilist italian. — 42, 137.

George al II-lea (1683—1760) — rege al Angliei (1727—1760). — 72, 75.

George al III-lea (1738—1820) — rege al Angliei (1760—1820). — 72.

Gladstone, William Ewart (1809—1898) — om de stat englez, tory, apoi adept al lui Peel, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea unul dintre liderii partidului liberal; cancelar al trezoreriei (ministru de finanțe) (1852—1855 și 1859—1866) și prim-ministru (1868—1874, 1880-1885, 1886, 1892—1894). — 61.

Gottsched, Johann Christoph (1700—1766) — scriitor și critic german, reprezentant al perioadei de început a iluminismului în Germania. — 192.

Gray, John (1798—1850) — economist englez, socialist-utopist, adept al lui R. Owen, unul dintre autorii teoriei banilor-muncă. — 85—88, 275, 281.

Grimm, Jakob (1785—1863) — eminent filolog și folclorist german, profesor la Universitatea din Berlin. — 175.

Guizot, François Pierre Guillaume (1787—1874) — istoric și om de stat burghez francez; din 1840 și pînă la revoluția din februarie 1848 a condus de fapt politica internă și externă a Franței, exprimînd interesele marii finanțe. — 9.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770—1831) — cel mai de seamă reprezentant al filozofiei clasice germane, idealist obiectiv, a elaborat în modul cel mai multilateral dialectica idealistă. — 9, 242, 243, 262—266.

Hobbes, Thomas (1588—1679) — filozof englez de seamă, reprezentant al materialismului mecanicist; vederile social-politice ale lui Hobbes se deosebesc prin tendințe net antidemocratice. — 47.

Hodgskin, Thomas (1787—1869) — economist și publicist englez; a apărat interesele proletariatului; a criticat capitalismul de pe pozițiile socialismului utopist, folosind în acest scop teoria lui Ricardo. — 46.

Homer — poet epic semilegendar al Greciei antice, autorul „Iliadei" și al „Odiseii". — 192.

Horațiu, Quintus Flaccus (65—8 î.e.n.) — poet roman de seamă. — 148.

Hume, David (1711—1776) — filozof englez, idealist subiectiv, agnostic; istoric și economist burghez, adversar al mercantilismului, unul dintre primii reprezentanți ai teoriei cantitative a banilor. — 182—189, 191, 208, 214, 281.

Jacob, William (aprox. 1762—1851) — comerciant englez, autor al unor lucrări economice. — 117, 151.

Jovellanos Y. Ramirez, Gaspar (1744—1811) — om de stat, scriitor, jurist și economist spaniol, adept al iluminiștilor francezi din secolul al XVIII-lea, a avut concepții mercantiliste. — 50.

Julius, Gustav (1810—1851) — publicist german, democrat mic-burghez, reprezentant al „adevăratului socialism". — 191.

Körner, Georg — istoric german de la mijlocul secolului al XVIII-lea. — 176.

Lassalle, Ferdinand (1825—1864) — publicist mic-burghez german, avocat; în 1848—1849 a participat la mișcarea democratică din Renania; la începutul deceniului al 7-lea a aderat la mișcarea muncitorească; unul

dintre fondatorii Uniunii generale a muncitorilor germani (1863); a sprijinit politica unificării „de sus" a Germaniei sub hegemonia Prusiei contrarevoluționare; a pus bazele curentului oportunist în mișcarea muncitorească germană. — 271, 278, 280.

Law, John (1671—1729) — economist burghez și financiar englez, ministru de finanțe în Franța (1719—1720); cunoscut prin speculațiile sale în legătură cu emiterea de bani de hîrtie, speculații care s-au soldat cu un faliment colosal. — 187, 191.

Lessing, Gotthold Ephraim (1729—1781) — mare scriitor, critic și filozof german, unul dintre iluminiștii de seamă ai secolului al XVIII-lea. — 191.

List, Friedrich (1789—1846) — economist burghez vulgar german, propovăduitor al protecționismului extrem. — 26.

Locke, John (1632—1704) — eminent filozof dualist englez, senzualist, economist burghez, a oscilat între teoria nominalistă și metalistă a banilor. — 76, 78, 132, 165, 182, 193, 281.

Loyd, Samuel Jones, baron *Overstone* (1796—1883) — bancher englez, economist burghez, adept al școlii intitulate „currency principle". — 213.

Lowndes, William (1652—1724) — economist și om de stat englez, secretar al trezoreriei (ministerul de finanțe). — 77, 78, 132, 281.

Ludovic al XIV-lea (1638—1715) — rege al Franței (1643—1715). — 50, 281.

Luther, Martin (1483—1546) — militant de seamă al Reformei, întemeietorul protestantismului (luteranismului) în Germania, ideologul burgheziei germane; în timpul războiului țărănesc din 1525 a luat atitudine împotriva țăranilor răsculați și a sărăcimii de la orașe, situîndu-se de partea principilor. — 145, 158, 164.

MacCulloch, John Ramsay (1789—1864) — economist burghez englez, vulgarizator al doctrinei economice a lui Ricardo, apologet fervent al capitalismului. — 24, 47.

Maclaren, James — economist burghez englez din secolul al XIX-lea, autor de lucrări în domeniul istoriei circulației banilor. — 69, 191, 193.

MacLeod, Henry Dunning (1821—1902) — economist burghez vulgar englez, a dezvoltat așanumita teorie a creditului creator de capital. — 58, 160.

Malthus, Thomas Robert (1766—1834) — preot englez, economist, ideolog al aristocrației funciare îmburghezite, apologet al capitalismului, propovăduitor al unei teorii canibalice a populației. — 102.

Mandeville, John (aprox. 1300—1372) — autorul presupus al unor povestiri populare despre călătorii în diferite țări ale lumii. — 129.

Mendelssohn, Moses (1729—1786) — filozof burghez reacționar german, reprezentant al deismului. — 191.

Mill, James (1773—1836) — economist și filozof burghez englez, vulgarizator al teoriei lui Ricardo. — 102, 207, 208, 209, 281.

Mill, John Stuart (1806—1873) — economist burghez și filozof pozitivist englez, epigon al școlii clasice a economiei politice. — 102, 223, 224.

Misselden, Edward (1608—1654) — comerciant și economist en-

glez, mercantilist. — 138, 143, 145.
Montanari, Geminiano (aprox. 1663—1687) — om de știință italian, profesor de matematică și astronomie; autorul unei serii de lucrări despre bani. — 30, 173.
Montesquieu, Charles (1689—1755) — eminent sociolog, economist și scriitor burghez francez, reprezentant al iluminismului burghez din secolul al XVIII-lea; adept al teoriei cantitative a banilor. — 182, 188, 281.
Müller, Adam Heinrich (1779—1829) — publicist și economist german, reprezentant al așanumitei școli romantice în știința economică din Germania, școală care exprima interesele aristocrației feudale; adversar al doctrinei economice a lui A. Smith. — 71.

Napoleon I Bonaparte (1769—1821) — împărat al Franței (1804—1814 și 1815). — 205.
Norman, Georg Warde (1793—1882) — economist burghez englez, autorul unor lucrări despre circulația banilor și despre impozite, adept al școlii denumite „currency principle". — 213.

Opdyke, George (1805—1880) — întreprinzător american, economist burghez. — 103.
Overstone — vezi Loyd, Samuel Jones, baron *Overstone.*
Owen, Robert (1771—1858) — socialist-utopist englez de seamă. — 57.

Peel, Robert (1788—1850) — om de stat englez, lider al aripii moderate a partidului tory, ministru al afacerilor interne (1822—1827 și 1828—1830), prim-ministru (1834—1835 și 1841—1846); sprijinit de liberali, a obținut abrogarea legilor cerealelor (1846). — 61, 73, 84, 200, 213.
Péreire, Isaac (1806—1880) — bancher francez, bonapartist, în 1852 a fondat, împreună cu fratele său Emile Péreire, societatea pe acțiuni Crédit Mobilier; autor al unei serii de lucrări despre problemele creditului. — 100.
Petru I (1672—1725) — țar al rușilor din 1682, împărat al întregii Rusii din 1721. — 128.
Petty, William (1623—1687) — economist și statistician englez, părintele economiei politice burgheze clasice în Anglia. — 24, 47, 49, 61, 138, 144, 274, 281.
Platon (aprox. 427 —aprox. 347 î.e.n.) — filozof idealist al Greciei antice, ideolog al aristocrației sclavagiste, apărător al economiei naturale. — 128.
Plinius (Caius Plinius Secundus) (23—79) — învățat naturalist roman, autorul „Istoriei naturale" în 37 de cărți. — 147.
Properțiu, Sextus (aprox. 49—aprox. 15 î.e.n.) — poet liric roman. — 15.
Proudhon, Pierre Joseph (1809—1865) — publicist, economist și sociolog francez, ideolog al micii burghezii, unul dintre părinții anarhismului. — 11, 51, 59, 89, 221, 251.

Ricardo, David (1772—1823) — economist englez, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai economiei politice burgheze clasice. — 47, 56—58, 102, 180, 191, 193—206, 210—214, 220, 235, 272, 281.
Riehl, Wilhelm Heinrich (1823—1897) — publicist reacționar german, autor al unor lucrări de istorie a literaturii. — 259.

Rousseau, Jean Jacques (1712—1778) — eminent iluminist francez, democrat, ideolog al micii burghezii. — 219.

Saint-Simon, Henri (1760—1825) — mare socialist-utopist francez. — 100.

Say, Jean Baptiste (1767—1832) — economist burghez vulgar francez, primul care a expus în mod sistematic teoria apologetică a „serviciilor". — 27, 58, 102, 128, 192, 233, 281.

Schaper, von — unul dintre reprezentanții birocrației reacționare prusiene; prim-președinte al Provinciei renane. — 8.

Senior, Nassau William (1790—1864) — economist burghez vulgar englez, apologet al capitalismului, a luat atitudine împotriva reducerii zilei de muncă. — 148, 161.

Sismondi, Jean Charles Léonard *Sismond de* (1773—1842) — economist elvețian, critic micburghez al capitalismului, reprezentant remarcabil al romantismului economic. — 47, 57, 102, 281.

Smith, Adam (1723—1790) — economist englez, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai economiei politice burgheze clasice. — 26, 50, 55, 56, 67, 164, 192, 223, 246, 269, 281.

Smith, Thomas (1513—1577) — om de stat englez, profesor de drept civil. — 161.

Spence, William (1783—1860) — entomolog englez, s-a ocupat și de probleme de economie. — 102.

Spinoza, Baruch (Benedict) (1632—1677) — filozof materialist olandez de seamă, ateu. — 191.

Stein, Lorenz (1815—1890) — jurist german, istoric, economist vulgar. — 14, 24, 259.

Steuart, James (1712—1780) — economist burghez englez, unul dintre cei din urmă reprezentanți ai mercantilismului, adversar al teoriei cantitative a banilor. — 53, 54, 78—82, 185, 189—191, 214, 275, 281.

Storch, Andrei Karlovici (Heinrich) (1766—1835) — economist burghez, statistician și istoric rus, membru al Academiei de Științe din Petersburg, epigon al școlii clasice a economiei politice. — 128, 148.

Strabon (aprox. 63 î.e.n. — aprox. 20 e. n.) — renumit geograf și etnograf din Grecia antică. — 177.

Thompson, William (aprox. 1785—1833) — economist irlandez care a folosit teoria lui Ricardo pentru a trage concluzii socialiste; adept al lui Owen. — 88.

Tooke, Thomas (1774—1858) — economist burghez englez, aderent al școlii clasice a economiei politice, a criticat teoria banilor a lui Ricardo. — 103, 206, 214—215, 281.

Torrens, Robert (1780—1864) — economist burghez englez, adept al școlii denumite „currency principle". — 213.

Urquhart, David (1805—1877) — diplomat englez, publicist și om politic reacționar, turcofil; în deceniul al 4-lea a îndeplinit misiuni diplomatice în Turcia, în 1847—1852 membru al parlamentului. — 74, 275.

Uztariz, Jerónimo — economist spaniol din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, mercantilist. — 50.

Weydemeyer, Joseph (1818—1866) — militant de seamă al mișcării muncitorești germane și

americane; în 1846—1847 adept al „adevăratului socialism"; sub influența lui Marx și Engels a trecut pe pozițiile comunismului științific; membru al Ligii comuniștilor; a participat la revoluția din 1848—1849 din Germania; unul dintre redactorii responsabili ai ziarului „Neue Deutsche Zeitung" (1849—1850); după înfrîngerea revoluției a emigrat în S.U.A., unde a participat la războiul civil de partea statelor din Nord; a pus bazele propagării marxismului în S.U.A.; prieten și tovarăș de luptă al lui Marx și Engels. — 280.

Wilhelm al III-lea de Orania (1650—1702) — stathuder al Țărilor de Jos (1674—1702), rege al Angliei (1689—1702) — 77, 83.

Wilson, James (1805—1860) — economist și om politic burghez englez, liber-schimbist, fondator și redactor al revistei „Economist", membru al parlamentului, în 1853—1858 secretar al trezoreriei (ministrul de finanțe); în 1859—1860 cancelar al trezoreriei indiene; adversar al teoriei cantitative a banilor. — 205, 215, 281.

Xenofon (aprox. 430 — aprox. 354 î.e.n.) — istoric și filozof din Grecia antică, ideolog al clasei stăpînilor de sclavi, apărător al economiei naturale. — 150, 153, 178.

Young, Arthur (1741—1820) — economist burghez și agronom englez, adept al teoriei cantitative a banilor. — 191.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITARA

INDICE DE MATERII

Abstracție
— a capitalului — 252.
— ca determinare generală — 220 și urm., 226, 252.
— istoricește determinată — 246—247, 274, 276.
— a muncii — 247.
— în procesul gîndirii — 242.
— a progresului — 254.
— pură — 236, 241.
Act al producției
— logic — 243.
— social — 241.
Acumulare — 147—148, 165, 223, 277.
Agricultură — 27, 55, 237, 250—251.
— marea agricultură — 235.
— mica agricultură — 239.
— patriarhală și burgheză — 55 notă.
— în sistemul fiziocrat — 246.
America
— forme sociale moderne — 247, 248.
— munca sclavilor — 239.
— producția de aur — 12, 114, 150, 178, 183.
— în comparație cu Europa — 169, 254.
— sistem bănesc — 74, 80 notă, 174—175, 193—194.
Analiză — 242.
— a banilor — 61.
— a mărfii — 46—47, 53, 88.
— a valorii de schimb — 51, 52.
Anglia
— comerț — 48 notă, 77, 204—206.
— dezvoltarea industrială — 257—258.
— filozofie — 79—80.
— proprietatea funciară, mare — 239.
— sistem bănesc — 69 notă, 75, 76—80, 116, 120, 121 și urm., 136, 150—151, 160, 161 notă, 165—166, 191—195, 203 și urm., 212—213.
— și Irlanda — 238.
Antagonism
— al societății burgheze — 10, 100, 260, 278.
Comp. *Contradicție.*
Antică, vezi *Antichitate.*
Antichitate
— artă — 254 și urm.
— popoare comerciale — 245, 252.
— proprietate comunitară — 22 notă.
— relații de producție — 10, 237—238, 248 și urm., 251—252.
— revoluție socială — 167.
— sistem bănesc — 127 și urm., 163, 166—167, 177—178, 184, 245 și urm., 277.
— tezaurizare — 141 și urm., 149.

Apologetică
— economică — 101—102.
Argint
— ca avuție (tezaur) — 140—141, 143 și urm., 149 și urm., 166, 181.
— ca bani — 48, 75, 76 și urm., 121—124, 129 notă, 142, 166—167, 181, 187, 277.
— ca bani de calcul, vezi *Aur*.
— ca bani mondiali, vezi *Aur*.
— ca echivalent general — 170 și urm.
— ca măsură a valorii — 75, 80, 136—137, 166—167, 168, 173, 195.
— ca mijloc de circulație — 80, 136—137, 142, 169, 173, 181, 187.
— ca monedă — 74, 192.
— ca muncă materializată (timp de) — 64 și urm., 171, 173, 181, 195.
Comp. *Metale nobile, Valoare, Raport de valoare.*
Aritmetică
— politică — 47—48.
Armată — 245, 253.
Artă — 231, 253—256.
Articole de lux, vezi *Mărfuri de aur.*
Ascetism
— al tezaurizatorului — 144, 148.
Asia
— mod de producție — 10.
— proprietatea comunitară — 22 notă.
— sistem bănesc — 178.
— tezaurizare — 141, 149, 169, 276.
Comp. *China, India, Japonia.*
Asignații
— franceze — 82—83, 194.
Avariție — 143, 146—147.
Avuție
— abstractă — 137, 140, 146, 148 notă, 149, 154, 179 și urm., 274, 276.
— burgheză — 13, 53, 55, 80, 163—164, 175—176, 179—181, 269, 274.
— sursele avuției — 24 și urm., 50 și urm., 53, 55, 179—180, 224, 246 și urm.
— materială 25 și urm., 43, 47, 48—49, 50, 55, 137—138, 142—143, 146, 154, 164.
— naturală — 50, 140, 141, 147, 175—177.
— socială (generală) — 13—14, 32, 52, 55, 73, 140 și urm., 147—151, 154, 178, 224, 225.
Comp. *Bogăție națională.*
Aur
— ca avuție (tezaur) — 138, 140—141, 143 și urm., 149 și urm., 166, 179, 181, 189, 192.
— ca bani — 48, 61 și urm., 65—66, 75, 76, 89, 94—95, 96, 136 și urm., 140 și urm., 166—167, 173, 181, 187—188, 216, 277.
— ca bani de calcul — 73—74, 76, 166, 173.
— ca bani universali — 167 și urm., 171—172, 191.
— în calitate de capital — 216.
— în circulația internațională — 169 și urm., 186, 196.
— în circulația mărfurilor — 89—97, 104, 107, 111—112, 135 și urm., 139, 141—142.
— ca echivalent general — 63, 64—65, 94—95, 112, 119—120, 138, 170 și urm., 174.
— ca etalon al prețurilor — 69, 70, 72, 77, 119—120, 183, 186.
— ideali (simbolici) — 92—93, 120—121, 137 și urm.
— ca marfă — 61 și urm., 87, 94 și urm., 136—137, 138, 167, 169—170, 171, 187—188.
— ca măsură a valorii — 63—64, 65 și urm., 68 și urm., 75, 86 și urm., 92, 119, 121, 136—137, 166—167, 168, 173, 195.
— ca mijloc de circulație —

80, 109—110, 114, 119—120, 137, 142, 167, 173, 181, 187, 197.
— ca mijloc de cumpărare — 169.
— ca mijloc de plată — 169—170, 216.
— ca mijloc de schimb — 169, 216.
— ca monedă — 115 și urm., 119 și urm., 124 și urm., 127, 129, 134, 167—168, 213.
— ca muncă materializată (timp de) — 62—66, 67 și urm., 84, 94—95, 107, 126, 138, 141, 171, 173, 181, 195.
— ca purtător al valorii de schimb — 92—93, 141.
— ca unitate de măsură — 69, 71 și urm., 80, 81—82, 84, 110.
Comp. *Formă de lingouri, Metale nobile, Preț, Producție, Cheltuieli de producție, Cantitate, Valoare de schimb, Valoare, Raport de valoare.*

Balanță, vezi *Balanță comercială, Balanță de plăți.*
Balanță comercială — 202—203, 206.
Balanță de plăți — 170.
Banca
— Angliei — 83, 120, 193, 194, 207.
— și sistemul bancar — 87—88, 165, 184, 213, 277.
Bancnotă — 82, 83 și urm., 193—194, 199, 211 și urm., 216.
— din Amsterdam — 81, 82.
Comp. *Bani de hîrtie.*
Bani
— ca avuție — 50, 146, 154, 164, 179—180, 269, 279.
— ca bani (reali) — 269, 276.
— și capital — 180, 215, 216, 244, 251, 277.
— în circulația mărfurilor — 90—91, 94 și urm., 100 și urm., 103—107, 135 și urm., 153 și urm., 158 și urm., 168 și urm., 181—182.
— ca echivalent general — 62, 63, 94, 146, 158, 163.
— ca marfă — 42 și urm., 48, 61, 98, 100, 102, 103, 161, 164, 276.
— ca măsură a valorii (etalon) — 69, 70—71 notă, 72, 73, 80, 128 notă, 129—130, 136—137, 157, 163, 166, 167, 269, 275.
— ca mijloc de circulație — 100—101, 103, 106 și urm., 127, 128—129 notă, 133, 140, 142, 147, 152 și urm., 158, 159, 162, 165, 181, 185, 193 notă, 200, 214, 215, 269, 275, 276.
— ca mijloc de cumpărare — 103, 106, 142, 154, 156—157, 158, 160, 162, 169, 209—210.
— ca mijloc de plată — 158—167, 170, 210.
— ca mijloc de schimb — 100, 128 notă, 275.
— ca monedă — 80, 115, 116—117, 155, 161, 162, 168—169, 185, 203, 275.
— ca muncă materializată — 48, 52, 57, 66, 275.
— contradicția dintre bani și marfă — 101, 104 notă.
— ca relație socială — 23—24, 45, 61, 277.
— ca semn al valorii — 80, 123 și urm., 128 notă, 195, 196, 200, 203.
— simbolici (ideali) — 66—67, 123 și urm., 127 și urm., 137, 189 și urm.
— sistem bănesc — 244 și urm.
— ca tezaur — 147 și urm., 151 și urm., 160, 164—165, 190—191 notă, 276.
— unitatea de măsură a banilor — 76, 79 și urm., 83, 132—133, 195.
— ca valoare de schimb — 42—43, 48, 52, 146, 155, 156 și urm., 161, 163—164, 179,

180—181, 269.
Comp. *Acumulare, Banii-muncă, Determinare de formă, Valoare de întrebuințare, Aur, Bani de credit, Bani de hîrtie, Plată anticipată, Cheltuieli de producție, Bani de calcul, Circulație, Viteza de circulație, Banii universali, Valoare.*
Bani de aramă — 121, 122, 123—124, 128, 167.
Bani de calcul — 73, 74, 75, 80, 115, 133, 166, 174, 185.
Bani de credit — 61, 127, 191, 192—193, 194.
Bani de hîrtie — 123 și urm., 127, 191, 193 și urm., 199, 210, 214.
— cu curs obligatoriu — 127, 128—129, 131, 135, 194, 197.
Comp. *Bancnote, Cantitate a banilor de hîrtie aflați în circulație, Semn al valorii.*
Banii-muncă — 88, 275.
Banii universali — 167, 170 și urm., 171—172, 191, 206.
Blocada continentală — 205 și urm., 258.
Bogăție națională — 252.
Burghezie — 78.

Cameralistică — 259.
Cantitate
— a aurului aflat în circulație — 109—111, 113—115, 130 și urm., 134, 170, 186 și urm., 197—207.
— a banilor aflați în circulație — 110—114, 134—135, 151—152, 161 și urm., 165—166, 182, 184 și urm., 189, 190 notă, 193—194, 195—198, 200 și urm., 203 și urm., 207—209, 211—212, 215, 276.
— a banilor de hîrtie aflați în circulație — 129—135, 190 notă, 196, 197.
— a mijloacelor de circulație aflate în circulație — 112 și urm., 114—115, 180—181, 191, 195—196, 199, 202—203, 205.
— a mijloacelor de plată aflate în circulație — 161, 162.
— a monedelor aflate în circulație — 123—124, 131—132, 133—134, 150, 162, 192, 212—213.
Comp. *Circulație, Viteză de circulație.*
Capital
— ca agent al producției — 221—222, 234 și urm.
— și bani — 180, 215 și urm., 244, 251, 277.
— în calitate de categorie economică — 7, 24, 55, 215, 244, 251, 273, 280—281.
— concentrarea capitalului — 241.
— în evul mediu — 250—251.
— fix — 233.
— industrial — 58.
— și marfă — 215 și urm.
— și proprietatea funciară — 250—251, 273.
— și valoarea de schimb a muncii — 58—59.
Capital comercial — 252, 277.
Capital pe acțiuni — 273.
Capitalist — 150 notă, 164.
Caracter de simbol
— al banilor — 120—121, 123 și urm., 127.
Comp. *Bani simbolici.*
Categorie — 242 și urm.
— economică — 10, 24, 45, 54, 215, 242—252, 266, 271, 272, 274—275.
Catolicism — 249.
Celți — 22 notă, 225.
Cerere
— și ofertă — 59, 190 notă, 233—234.
Cheltuieli de producție
— a metalelor nobile (a aurului, a banilor) — 84, 151, 167, 170—171, 176 și urm., 183 și urm., 198—201, 208, 211.

China — 73, 75, 129, 178.
Circuit
— al banilor — 108 și urm.
— al mărfurilor — 90.
Circulația bancnotelor — 108, 193, 210, 216.
Circulația banilor, vezi *Cantitatea banilor aflați în circulație.*
Circulația de credit — 192, 194, 210.
Circulația mărfurilor, vezi *Circulație.*
Circulație (proces de) — 46, 62, 239—240.
— a bancnotelor — 108, 193, 210, 212, 216.
Circulație
— a banilor — 81, 101, 106—110, 111, 115—118, 121—124, 129 notă, 133 și urm., 139, 140, 142, 151, 153 și urm., 157—161, 162, 165, 167, 180 și urm., 184, 188 și urm., 197, 199—201, 209—210, 215, 275 și urm.
Comp. *Cantitatea banilor aflați în circulație*
— de credit — 190—191, 192, 194, 210.
— internă — 114, 123, 127, 128 notă, 155, 167, 191.
— internațională — 168 și urm., 191, 196.
— a mărfurilor — 64, 67, 75, 89—99, 101—107, 109—110, 114, 127, 134, 136, 139, 159 și urm., 179, 187, 216, 275.
— metalică — 69 și urm., 80, 127, 140, 148 și urm., 152—153, 173, 186 și urm., 193, 196, 207, 210, 211 și urm., 215.
— simplă — 64, 92, 136, 147, 156 notă, 269, 275, 277.
— și tezaurizare — 142 și urm., 146 și urm., 148 și urm., 151—152, 166.
Circulație mondială, vezi *Circulație internațională.*
Clasă muncitoare — 78.
Clase — 7, 241, 251—252, 268.
Climă — 224.
Colonii — 74, 80 notă, 150, 193—194, 253.
Comerț — 48 și urm., notă, 52, 55, 57 notă, 103, 138 notă, 144, 145 notă, 160, 185, 205, 216, 237.
Comp. *Comerț de schimb, Comerț mondial.*
Comerț mondial — 7, 170—171, 179, 253, 257.
Comerț de schimb — 43 și urm., 64, 66 notă, 73, 84, 93 și urm., 100 și urm., 128 notă, 169, 268, 269.
Comitetul lingourilor (Bullion Committee) — 194—195, 206, 214.
Comunism
— ca formație socială — 273, 274.
— ca mișcare — 281—282.
— primitiv — 273—274.
Comp. *Proprietate comunitară, Comunitate,*
Comunitate.
— antică — 128 notă.
— primitivă — 22, 44 și urm., 168, 220, 243—245, 268.
Concentrare
— a capitalului — 241.
— a plăților — 162—163.
Concepția asupra istoriei
— idealistă — 253, 264 și urm.
— materialistă — 253—254, 259, 266 și urm.
Concretul — 241—244.
Concurență — 49, 57 și urm., 59, 189, 190 notă, 220, 223, 273.
Condiții naturale — 27, 222, 224.
Condiții de producție — 9—10, 87, 223, 225—226, 227.
Condiții de trai (relații)
— economice — 7.
— materiale — 8, 259—260.
— sociale — 10, 260.
Consum — 13, 44, 175.
— și circulație — 91, 104, 277.
— productivă — 228.
— și producție — 226—235, 240, 241.

Consumator — 34, 231, 268.
Comp. *Identitate.*
Conștiință — 9 și urm., 243, 260.
Contradicții
— dintre artă și dezvoltarea societății — 254—255, 256.
— ale banilor — 163.
— ale capitalului pe acțiuni — 273.
— muncii în societatea burgheză — 103.
— ale procesului de schimb — 89, 93.
— în relațiile economice — 9, 260, 267.
Comp. *Antagonism.*
Contract social — 219—220.
Convertibilitate
— a bancnotelor — 84—85, 199.
Cooperație — 244.
Copilărie — 255—256.
Cosmopolitism
— al posesorului de mărfuri — 172.
Credit — 190, 273, 275.
Creditor
— și debitor — 157, 160, 162, 167.
Creștinism — 144, 249—250.
Crisalidă de aur
— prefacerea mărfii în — 95, 139.
Criză — 206, 212, 216, 253, 277.
Comp. *Criză de bani, Criză comercială.*
Criză de bani — 164.
Criză comercială — 77, 82, 101, 102, 158, 210 și urm., 213 notă.
Comp. *Criză.*
Crizele pieței mondiale — 164, 210, 253.
Cucerire — 177, 236—238.
Cumpărare și vînzare — 45—46 notă, 90, 91—99, 102—103, 139, 155 și urm., 160, 209—210.
— separarea lor — 101, 103, 139.
Cumpărători și vînzători — 99, 102, 103 și urm., 139, 154 și urm., 162.
— ca creditori și debitori — 155 și urm., 160 și urm.
Currency — 191, 193 notă, 201, 203, 204.
„Currency principle" — 213.
Curs obligatoriu — 127, 129, 130 și urm., 135, 156, 194, 197.
Comp. *Unitate de măsură stabilită prin lege.*
Cursul schimbului — 206, 213, 253.

Datorii ale statului — 78—79 notă, 253.
Debitor, vezi *Creditor.*
Democrație
— vulgară — 260 și urm.
Denumire de calcul
— a banilor — 71 și urm., 77, 81—82, 84 și urm., 115, 119, 167.
Denumire monetară — 115, 124.
Descoperiri de aur — 12, 114, 172, 178, 183.
Determinare de formă
— a banilor — 107, 153 și urm., 159, 181, 188, 189, 215, 216.
Determinare naturală — 254.
Devalorizare
— a banilor de metal — 176—177, 202, 210; comp. *Uzură.*
— a semnelor valorii — 193—194, 199 și urm., 210.
Dezvoltare
— logică
— a istoriei
— a spiritului — 8.
— a societății — 9 și urm., 220 și urm., 253 și urm., 259 și urm., 270, 274.
Comp. *Trepte sociale, Proces.*
Dezvoltarea limbilor — 222.
Dialectică
Comp. *Antagonism (Contradicții).*
Diviziunea muncii — 56, 240, 241.
— ca ansamblu al muncii — 46, 47 și urm., 55.

— dezvoltată — 46, 89, 244.
— internațională — 253.
— naturală — 22.
Dobîndă — 165, 190, 234.
Dreptul celui mai tare — 225—226.

Echivalent — 15 și urm., 20 și urm., 23, 28—29, 35—36, 37, 38 și urm., 44, 54, 61—66, 74, 92, 94 și urm., 112, 120, 138, 146, 153, 157—158, 163, 171, 174, 277—278.
Echivalență — 31 și urm., 63, 278.
Economie
— a lui Aristotel — 153 notă.
Economie (mod de producție)
— antică — 141, 248.
— asiatică — 149.
— burgheză — 7, 45, 53, 57—58, 102 notă, 103 notă, 149, 167, 180—181, 193, 210, 214, 224—231, 231—238, 247, 249—250, 252, 262, 263—265, 268, 269, 271, 274, 275, 277.
— clasică — 47, 57—58, 181.
— engleză — 18 notă, 45, 46 și urm., 50, 53, 56—57, 100 și urm., 113, 206—207, 213, 258 și urm.
— feudală — 249—250.
— franceză — 47 notă, 50, 258 și urm.
— germană — 257.
— istorico-materialistă — 258—259, 262, 263, 265 și urm.
— italiană — 50 notă, 53, 182.
— modernă (burgheză) — 24, 51, 150, 220—222, 236, 246 și urm.
— orientală — 248—249.
— politică — 8, 14, 45, 47, 51, 101, 240 și urm., 264, 267—268, 282.
— romantică — 71 notă.
— spaniolă — 50 notă.
Comp. *Istoria economiei politice.*
Economie națională, vezi *Economie politică.*
Economisire — 142, 277.
Egalitate — 66 notă, 261, 277, 278.
Egipt — 141.
Epopee — 254—255.
Etalon
— al banilor — 73, 74, 119—120.
— al prețurilor — 72, 73, 74, 80, 81, 119—120, 127, 132, 168.
Europa
— comerț — 169.
— sistem bănesc — 150—151, 186.
— și S.U.A. — 254.
Evrei — 252.
Evul mediu (feudalism)
— economie — 248—250, 251.
— formație socială — 220.
— muncă — 54.
— proprietate — 250—251, 273.
— sistem bănesc — 149, 179, 251, 276—277.
Existență
— socială — 9, 259—260.
Export — 128 notă, 205, 241, 253.
— de capital — 216.
— de mărfuri — 212.
— de metale nobile — 201 și urm., 206, 212, 215.
Export de capital — 215 și urm.

Factor al producției — 234, 235, 240.
Falsificări de bani — 77—78, 118, 132 și urm.
Falsificări de monede, vezi *Falsificări de bani.*
Familie — 21—22, 44 notă, 220, 237, 238—239, 242—244.
Feluri de muncă — 16 și urm.
Fenicieni — 252.
Fetișism — 24 notă, 176.
Feudalism, vezi *Evul mediu.*
Filozofie
— engleză — 79—80.
— germană — 8—9, 11, 243, 262—266.
Filozofia dreptului
— hegeliană — 8—9, 243.
Fiziocrați — 53, 246.
Fluctuațiile prețurilor — 65, 111 și urm., 131 și urm., 151—

152, 182 și urm., 187, 190 notă, 193—198, 202, 203 și urm., 210—214.
Fond de rezervă
— de mijloace de plată — 164 și urm., 171, 192.
Comp. *Fond de rezervă bancar, Rezervă monetară.*
Fond de rezervă bancar — 192.
Forma bani
— a aurului — 48, 61—62, 63—64, 67, 72, 89, 92, 96, 139, 142, 149, 155, 166—167, 171—172, 175, 181, 187, 216, 277.
— a mărfii — 54, 88, 90, 96, 100, 102, 125, 143, 146, 154, 164—165 notă, 171, 192, 281.
— a prețului — 67—68, 274—276.
Forma dublă
— a mărfii — 46—47, 67, 89, 93.
— a muncii — 46—47, 67.
Formă de guvernare — 225.
Formă de lingouri
— a metalelor nobile — 115—116, 119, 151, 168, 175—176, 199.
Formarea banilor (procesul de) — 45, 46.
Forme sociale — 49, 100, 220, 243—252, 255.
Forme de stat — 8—9.
Comp. *Curs obligatoriu*
Forțe naturale — 60, 255.
Forță productivă — 65, 177, 196—197.
Forțe de producție — 86, 220, 223.
— ale muncii — 27 și urm., 48 notă, 149, 177.
— sociale — 9, 10, 28, 149, 177, 260.
Franța — 49—50, 75, 239, 257.

Germani — 22 notă, 238.
Germania — 144, 257 și urm., 263.
Gîndire
— proces de gîndire — 241 și urm., 244, 268.
Greci, vezi *Antichitate.*

Hărnicie
— a tezaurizatorului — 142, 144.

Idealism — 79, 260.
Comp. *Concepția asupra istoriei — idealistă.*
Identitate
— dintre producție și consum — 228—229, 231—232.
Ideologie — 9—10.
Comp. *Conștiință, Suprastructură.*
Import — 128 notă, 202 și urm., 212 și urm.
Import și export de aur — 75, 145 notă, 170, 185, 201 și urm., 204, 206, 212—213, 215 și urm.
Incași, vezi *Peruvieni.*
India
— comunismul primitiv — 274.
— mod de producție — 238.
— proprietate comună — 22 notă, 225.
— sistem bănesc — 75, 156.
— tezaurizare — 144, 149.
Individ
— și proces de schimb — 33, 46, 99.
— și producție socială — 10, 26, 219 și urm., 225, 226 și urm., 233, 235, 236, 260.
Individualitate
— omenească — 99, 147—148.
Industrie
— antică — 26, 250.
— extractivă — 27.
— feudală — 250—251.
— ca formă burgheză de muncă — 54.
— modernă — 171—172, 237.
— țărănească patriarhală — 21.
Comp. *Manufactură.*
Industrie mondială — 172.
Industrie prelucrătoare — 27, 257—258.
Intuiție
— în procesul gîndirii — 242, 243.
Irlanda — 238.

Istoria religiei — 253.
Istorie — 220, 224, 253.
— a economiei politice — 11—12, 266—267, 272.
— a preţurilor mărfurilor — 214.
— a relaţiilor de producţie — 221—222.
— a socialismului — 272.
Comp. *Dezvoltarea istoriei, Proces istoric, Istorie mondială.*
Istorie a civilizaţiei — 253.
Istorie mondială — 254, 264.
Istoriografie — 253.
Îmbogăţire (sete de) — 146, 165.
Înstrăinare
— a mărfii — 34 şi urm., 37, 38, 40, 68 şi urm., 96, 153—154.
Însuşire — 225, 234, 278.
Întîmplare — 227, 254.

Jaf — 239.
Japonia — 178.
Justiţie — 225.

Lăcomie de aur — 50, 147, 179.
Lege
— economică — 51, 113, 114, 131, 133 şi urm., 135.
— generală umană — 225.
— socială — 226, 234—235.
Comp. *Legi naturale.*
Legi naturale — 224, 227.
Legislaţie — 236, 238—240.
Comp. *Unitate de măsură stabilită prin lege*
Legislaţia bancară
— engleză — 61, 73.
Libertate — 254, 261, 277.
Liberul-schimb (adept al) — 258, 277.
Limbi
— indo-germanice — 175.
Literatură
— economică — 262, 270.
Lombarzi — 252.
Lume — 243.
Lumea mărfurilor — 46, 89, 92, 95, 98, 99, 110, 113, 115, 172, 188.

Manufactură — 55, 221—223.
Marfă — 13, 171—172, 268, 280 şi urm.
— absolută — 163.
— ca avuţie — 13, 55.
— ca bani — 42 şi urm., 48, 55, 61, 88 şi urm., 96, 98, 100, 102, 136 şi urm., 143, 146, 153—154, 167, 171; comp. *Opoziţia dintre marfă şi bani, Crisalida de aur a mărfii.*
— în calitate de capital — 215, 216.
— deosebită — 41 şi urm., 46, 99, 167, 180.
— ca echivalent general — 25, 29, 30—31, 37, 38 şi urm., 66, 74, 90, 96.
— exclusă — 39, 62—63, 86.
— generală — 42, 99, 171, 180.
— ca mijloc de schimb — 33, 41—42, 43.
— ca muncă materializată — 15, 48, 67.
— specifică — 62, 63, 74, 87, 121, 128 notă, 137.
— ca timp de muncă general materializat — 30 şi urm., 34, 37—41, 62, 68, 126.
— ca unitate a valorii de întrebuinţare şi a valorii de schimb — 13, 32, 45, 47, 67, 89, 93, 188, 269.
— ca valoare de întrebuinţare, vezi *Valoarea de întrebuinţare a mărfii.*
— ca valoare de schimb, vezi *Valoare de schimb.*
Comp. *Schimbarea de formă. Mărfuri de aur, Metamorfoză, Preţ, Salto-mortale, Valoare (mărime a), Contradicţii, Circulaţie.*
Maşină — 26.
Maşinism — 237, 253.
Materialism
— istoric-dialectic — 260 şi urm., 264 şi urm.
— naturalist — 253, 263.

Comp. *Concepția asupra istoriei.*
Materie primă — 228.
Mărfuri de aur — 149 și urm., 152—153, 175—176, 189.
Măsura banilor
(unitatea de) ideală — 76, 82 și urm.
Comp. *Unitate de măsură.*
Măsură a valorii — 30, 39, 51 și urm., 63—67, 68 și urm., 70—71 notă, 76, 80, 81, 86, 92, 114, 120, 121, 128 notă, 133, 136—137, 157, 163—164, 166—167, 168, 173, 189, 269, 275.
Metale
— ca instrumente de producție — 174.
— nobile, vezi *Metale nobile.*
Metafizică — 263, 266.
Metale nobile
— ca articole de lux — 150—151, 152—153, 175—176, 189.
— ca bani universali — 167 și urm., 196, 206, 216.
— ca etalon al prețurilor — 71, 80, 188—189, 200, 209.
— fluctuațiile valorii metalelor nobile — 150—151, 161 notă, 167, 176 și urm., 183, 185 și urm., 210.
— import și export de metale nobile — 186, 189—190, 212 și urm., 215; comp. *Aur, Cheltuieli de producție, Argint.*
— ca material pentru bani — 43, 71—72, 173, 177.
— ca măsură a valorii — 51, 80, 86, 137 notă, 167, 186.
Metamorfoză
— a mărfurilor — 90—99, 104 și urm., 107, 109, 110 și urm., 125 și urm., 135, 139, 141, 142, 151, 153, 154, 158—159, 162, 181.
Comp. *Schimbare de formă.*
Metodă, vezi *Gîndire, Dialectică, Metafizică.*
Mijloace de circulație — 80, 100—101, 103, 106 și urm., 109, 115 și urm., 119, 121, 127, 128, 133 și urm., 136—137, 140, 142, 152 și urm., 158, 159, 165, 167 și urm., 174, 181, 185, 187, 193 notă, 197, 199, 214 și urm., 269, 275, 276, 281.
Comp. *Bani, Aur, Cantitate a mijloacelor de circulație aflate în circulație*
Mijloace de comunicație — 178, 254.
Mijloace de plată — 158—167, 169, 170—171, 210.
Mijloace de producție — 228, 233, 253.
Mijloace de subzistență — 13, 15.
Mijloace de transport, vezi *Mijloace de comunicație.*
Mijloc de cumpărare, vezi *Bani ca mijloc de cumpărare.*
Mijloc de schimb — 33, 41, 43—44, 100—101, 128 notă, 275.
— universal — 168, 216.
Mistificare — 23, 43.
Mitologie — 249, 255.
Mod de producție — 9, 10, 88, 113, 237, 238—239, 259, 274.
Monedă — 80, 115—125, 127—128, 129—130, 132—134, 162, 167—168, 169, 181—182, 185, 188, 192.
— ca semn al valorii — 127 și urm., 132, 181—182.
— auxiliară — 121 și urm., 127, 185.
— suspendată — 140, 153.
Comp. *Bani de aramă, Cantitate a monedelor aflate în circulație, Monedă divizionară.*
Monedă divizionară — 124, 168.
Comp. *Bani de aramă, Monedă auxiliară.*
Mongoli — 238.
Monopol — 252.
Muncă
— abstractă-generală — 16, 23, 25, 26, 45, 52, 68, 92, 137, 180, 246—247.

— acumulată — 222.
— ca agent al producției — 234.
— burgheză — 48, 50, 51 și urm., 56, 57, 101, 103.
— ca o categorie — 245, 247.
— complexă — 177.
— complicată — 19.
— ca o condiție naturală a existenței umane — 26.
— creatoare de valoare de schimb — 16—20, 25—26, 41—42, 46 și urm., 52—58, 95—96.
— care determină valoarea — 51—54, 64, 84, 208, 274.
— feudală — 54.
— individuală — 16, 22, 38, 40—41, 52, 56, 67 și urm., 87, 99—100.
— ca izvor al bogăției — 24, 25 și urm., 49, 50, 53, 55, 179 și urm., 246—248.
— înlocuită de mașini — 26.
— materializată — 15 și urm., 23, 37, 62, 138, 180 și urm.
— producătoare de plusvaloare — 53.
— productivă și neproductivă — 232.
— simplă — 16, 17 și urm., 20, 177.
— socială — 15, 17—22, 37, 38, 42, 45 și urm., 52, 54 și urm., 57, 68, 86 și urm., 107, 137, 172, 181.
— utilă, creatoare de valori de întrebuințare — 17, 25 și urm., 26 notă, 34, 37, 46 și urm., 53 și urm., 67, 91—92, 274.
Muncă manufacturieră — 246.
Munca sclavilor — 236, 239.
Muncă salariată — 7, 55, 58, 234, 235, 241—242, 244, 252, 253, 273.

Natură
— întoarcere la natură — 220.
— și mitologie — 255—256.
— și umanitate — 222.
Naționalitate
— a posesorului de mărfuri — 172—173.
Națiune comercială — 48 notă., 245, 252.
Necesitate — 13, 14, 15, 21, 34—36, 40, 41, 43, 58, 137, 139, 143, 149, 158, 221, 230—233, 241, 242, 254.
Nivelul prețurilor — 110—113.
Noțiune — 243.

Obiect
— ca manifestare a relațiilor sociale — 22 și urm., 42.
Ofertă, vezi *Cerere*.
Olanda — 48 notă, 114, 137, 257.
Om — 26, 220, 229, 243, 246.
Comp. *Individ*.
Omenire — 10, 222, 233, 256.
Opoziția
— dintre marfă și bani — 101, 104.
Comp. *Antagonism, Contradicții*
Oraș
— și sat (relații) — 113, 239—241, 250—252.

Paraziți — 103.
Parcelare — 236, 238.
Partid proletar — 259, 261—262.
Pauperism — 78.
Pământ — 24, 234, 235, 250.
Perturbări în producție — 226.
Peruvieni — 56, 244.
Piață — 240.
Comp. *Piață mondială*
Piața mondială — 7, 48 notă, 50, 72, 120, 168—173, 191, 242, 253.
Plăți — 161 și urm., 165, 166—167, 192.
Poliție — 225.
Popoare de agricultori — 149, 250—252.
Popoare de păstori — 249.
Popoare de țărani, vezi *Popoare de agricultori*.
Popoare de vânători — 249.
Populație — 113, 241 și urm.

Posesiune
— ca o categorie — 243.
Posesori de mărfuri
(păzitori de) — 33 și urm., 36, 42, 43, 44—45, 57, 91, 95, 99, 100, 103, 105, 107, 140, 142, 144, 146, 149, 154—159, 160—164, 168, 171 și urm.
Preistorie — 11.
Preț — 56 notă, 59, 63—68, 69—70, 72—73, 77, 81, 91—96, 109—111, 112 și urm., 126—127, 130, 137—138, 157, 172, 182, 189, 191, 196, 200, 208, 269, 275 și urm.
— și timp de muncă — 67, 91.
— și valoare de schimb — 67, 68, 87, 89, 93, 95, 125, 183.
Comp. *Preț în aur, Preț de piață, Etalon al prețurilor, Preț monetar.*
Preț în aur — 63, 65, 132, 183, 205.
Comp. *Preț de piață, Preț monetar.*
Preț monetar — 71 notă, 74, 76 și urm., 115 și urm., 127, 131, 133.
Preț de piață — 77, 79 notă, 83, 95 notă, 118, 183, 189, 193.
Prisos — 141, 143.
Privilegiu — 236.
Proces
— istoric — 244.
— social — 33, 49, 55, 155, 176.
Comp. *Societate, Proces de producție.*
Proces de producție — 103, 108—109, 174—175, 236.
— burghez — 101, 179 și urm., 210, 260.
— social — 10, 18, 42—43, 100, 127.
Proces de schimb — 23, 32—46, 48, 50, 66, 89, 93, 100—101, 124, 158, 165, 168, 187, 239 și urm., 269.
Procesul vieții — 9, 259.
Producător — 229, 231 și urm., 268.
Producție — 44, 149, 220—227, 237 și urm., 247, 250, 253 și urm.
— burgheză — 55, 100, 136, 160, 163, 165, 171, 175, 179—180, 221, 262; comp. *Economie.*
— și consum — 226, 228—234, 239 și urm.
— și distribuție — 224, 226 și urm., 234—238, 240 și urm.
— industrială — 56.
— materială — 254.
— națională — 179.
— (privată) — 240, 281.
— socială — 9, 21—22, 221, 224, 239.
Producție de mărfuri — 86—87, 149, 196—197.
Comp. *Producție.*
Produs
— al gîndirii — 242.
— ca marfă — 46, 58, 180, 268.
— al muncii — 22, 59, 246.
— natural — 246.
Produse agricole — 206.
Profit — 234.
Progres — 254.
Proprietate — 224—226, 239, 244, 277.
Proprietate comunală — 225, 249, 251.
Proprietate comunitară
— primitivă — 22 notă, 225.
Proprietate funciară — 7, 87—88, 235—236, 237, 238, 239, 249, 250, 251, 273, 274.
Comp. *Parcelare.*
Proprietate privată — 22 notă, 225.
Comp. *Proprietate.*
Protestantism — 144, 249.
Puritanism
— al tezaurizatorului — 144.

Ramură de producție — 221 și urm., 236, 241.

Raport de valoare
— al aurului și argintului — 65—66, 75, 73 notă, 130, 132—133, 168—169, 176 și urm., 183.
Rase — 224, 254.
Războaiele reformei — 257.
Războaiele țărănești — 257.
Război — 253.
Războiul de treizeci de ani — 257.
Realizare, vezi *Realizarea prețului*.
Realizarea prețului — 93, 94, 96, 106, 109, 110, 111, 126, 158—159, 276.
Recoltă proastă — 204, 206.
Relație
— economică — 34, 253, 267, 268, 273, 277.
— socială — 23, 24, 99—100, 162, 244.
Relații
— burgheze — 61, 224.
— economice — 270, 276, 251.
— istorice — 237.
— sociale — 220—222, 259.
Comp. *Relații de producție, Relații juridice, Relații de schimb.*
Relații de dominație și supunere — 145, 243.
Relații juridice — 9, 225, 245, 254.
Relații de producție — 9 și urm., 136, 149, 221, 237, 248, 253, 260, 274, 277.
— burgheze — 10, 57, 164 notă, 260.
— sociale — 14, 23, 46.
Relații de proprietate — 9, 260.
Comp. *Posesiune, Proprietate comunală, Proprietate comunitară, Proprietate funciară, Proprietate privată*
Relații de schimb — 99, 154—155, 253, 269.
Religie, vezi *Creștinism, Protestantism.*
Rentă funciară — 55, 60, 234, 235, 248, 249—250, 251.
Repartiție — 224, 226, 227, 234—241.
Reprezentanții marii finanțe — 78.
Reproducție — 232, 234, 277.
Revoluție
— de la 1848—1849 — 261.
— franceză — 238.
— și proprietatea funciară — 236, 238—239.
— socială — 10, 167, 260.
Revoluția din februarie — 261.
Rezervă monetară — 139, 152 și urm., 165.
Robinsonade — 219.
Romani, vezi *Antichitate.*
Rusia
— comerț — 73, 156, 169, 205.
— mod de producție — 247.
— sistem bănesc — 127.
— stăpînirea mongolilor — 238.

Salariu — 54, 58—59, 234, 235, 273.
Salto-mortale
— al mărfurilor — 92.
Sat, vezi *Oraș.*
Schimb — 171, 172, 227 și urm., 239 și urm.
Comp. *Schimb de mărfuri, Schimb privat.*
Schimbarea de formă
— (mișcarea de formă) a mărfii — 34, 103 notă, 104 și urm., 109—110, 141, 151—152, 155, 188.
Comp. *Metamorfoză.*
Schimb de substanțe
— dintre om și natură — 26.
— internațional — 169—170, 171, 172.
— în schimbul de mărfuri — 91, 100, 107, 135—136, 141.
— social — 46, 144, 145, 151, 155, 180.
Schimb de mărfuri — 13 notă, 15, 44, 45, 61, 66 notă, 87, 95, 102—103, 135, 140, 141, 162, 168, 187, 189, 207, 268, 269, 277.

— armonia schimbului de mărfuri — 49.
— burghez — 268, 277.
— ca o categorie economică — 252—253.
— internațional — 64, 169—170, 242, 253.
— ca schimb de substanțe social — 45, 89, 90, 100.
Comp. *Schimb, Proces de schimb, Schimb privat, Comerț de schimb, Circulație.*
Schimb mondial — 171—172.
Schimb privat — 56, 87, 101, 239.
Sclav — 224—225, 236.
— ca instrument de producție — 239.
Semn al aurului — 125—126.
Semn al valorii — 80, 124—131, 132 și urm., 182, 193 și urm., 200, 203.
Serviciu — 26.
Sferă de circulație — 64, 122—123, 124, 126, 127, 142, 147, 165, 170, 180, 210.
Sistem de credit — 160, 164.
Sistem manufacturier — 246.
Sistem mercantilist — 50 notă, 179, 180, 181, 183, 187, 193.
Sistem monetar — 24, 48, 164, 179 și urm., 183, 187, 193, 246, 281.
Sistem sclavagist — 235.
Slavi — 22 notă.
Socialism (socialiști)
— englez — 59 notă, 88.
— francez — 8, 51 notă, 89, 178, 261, 278.
Societate — 9, 10, 66 notă, 220, 225, 234, 236, 243, 249, 250—251, 260.
— burgheză — 7, 10, 57, 87, 104, 106, 145—146, 172, 179, 219, 245—253, 257, 260, 267, 277.
Societate pe acțiuni — 252.
Societăți comerciale — 252.
Spania — 143, 150.
Stat — 7, 242, 252 și urm.
Stat de drept — 226.
Stări sociale — 223, 225.
Comp. *Muncă socială; Dezvoltarea societății; Lege socială; Proces social; Schimb de substanțe social; Relație socială.*
Subiect — 223, 233, 243, 250.
Substanța valorii — 67.
Suma prețurilor — 109 și urm., 114, 151, 161, 162, 166, 197.
Suma valorii
— mărfurilor — 185, 200, 201.
Suprastructură
— ideologică — 9, 10, 259, 260.
Comp. *Conștiință, Ideologie.*
Școală de drept
— istorică — 191.
Școală liber-schimbistă — 258.
Șerb — 224, 238.
Știință — 53, 249, 260, 263.
Științele naturii
Comp. *Știință.*
Tehnologie — 45, 177, 222.
Teorii asupra banilor — 83, 192, 194, 206, 210 și urm., 214 și urm.
Termen de plată — 162, 163, 165.
Tezaur — 141, 146—147, 149—150, 151 și urm., 166—167, 170—171, 184.
— etern — 143, 144, 179.
Tezaurizare — 141—145, 146, 147, 149, 153, 158, 164, 171, 174, 190 notă, 276, 277.
Tezaurizator — 142, 144—148, 154, 157, 164.
Timp de muncă
— ca substanță și măsură a valorii (de schimb) — 17—20, 22, 26—33, 34—42, 49, 51, 52, 54—69, 84 și urm., 95, 107, 114, 126, 139, 141, 166, 171, 177, 195, 274.
— dependent de forțele productive — 27, 31—32.
— general — 20—21, 28, 35—41, 62, 63, 67, 68, 91, 107, 141, 171, 173.
— individual — 34, 38.
— necesar — 20, 58, 67.
— social — 38, 91.

Trepte sociale — 223, 224, 252, 256.
Trib
— (comunitate de) — 219, 244, 254.
Tribut — 238, 248.
Turci — 238.

Unelte de producție — 175, 222, 236—239.
Unitate de măsură
— a banilor — 69, 82, 84, 110, 132, 195—196.
— ideală — 76, 79, 82 și urm.
— stabilită prin lege — 71, 72, 75, 121.
Uzură
— a banilor metalici — 117 și urm., 123, 129 notă.

Valoare (mărime a)
— a banilor — 184—185, 188, 195, 200 și urm., 207 și urm., 210 și urm., 276.
— a banilor de hîrtie — 134, 196.
— imanentă — 187, 211.
— intrinsecă — 162.
— a mărfii — 28—33, 49, 52—57, 62 și urm., 80 și urm., 84, 86, 95 notă, 135 și urm., 188, 195, 196—198, 202 și urm., 242, 274—277.
— a metalelor nobile (a aurului) — 51, 64—65, 69 și urm., 74 notă, 78 notă, 84, 94 și urm., 110, 114, 126, 130—131, 134, 141, 150—151, 166, 176—178, 182, 185 și urm., 195, 196—204, 208.
— a muncii — 56 notă.
— relativă — 94, 210.
Comp. *Devalorizare, Valoare nominală.*
Valoare de întrebuințare
— a aurului — 92 și urm., 138, 141, 175.
— a banilor — 107, 137, 141, 155.
— în circulația mărfurilor — 91, 96 și urm., 107, 142, 155—156, 158, 159.
— ca element al avuției materiale — 14, 25, 50, 55, 140.
— în legătura sa cu valoarea de schimb — 13, 14—15, 17, 22—23, 27 și urm., 29 și urm., 40—42, 62 și urm., 65, 93, 141.
— a mărfii — 14 și urm., 25, 26 și urm., 31—38, 41—46, 54, 62 și urm., 65, 268 și urm.
— a metalelor — 175.
— ca mijloc de schimb — 33, 41, 45.
— ca muncă materializată (timp de) — 15, 17, 20, 25, 28, 30 și urm., 37, 46, 47, 48, 54, 68.
— ca obiect al necesităților — 13 și urm., 21, 25, 33 și urm., 35, 140, 274.
Comp. *Munca creatoare de valori de întrebuințare.*
Valoare nominală (conținut) — 75, 118, 121 și urm., 125, 129 notă, 135, 199.
Valoare reală, vezi *Valoare nominală.*
Valoare de schimb
— a aurului — 64—65, 174, 196 și urm.
— și cantitatea banilor aflați în circulație — 195—202, 209.
— ca expresie a timpului de muncă solidificat — 17, 21, 27, 30 și urm., 51, 58, 59 și urm., 62 și urm.
— exprimată în aur — 63 și urm., 93, 95, 109 și urm., 141, 183.
— a forțelor naturii: valoarea de schimb și avuția socială (abstractă) — 55, 137, 143, 146, 164, 179.
— (a mărfii) ca muncă materializată în general — 15 și urm., 19, 20, 22, 24 și urm., 27, 49, 52 și urm., 57.

— a muncii — 58.
— și preț — 66, 86, 89, 93 și urm., 110, 125 și urm., 157, 183.
— ca raport de schimb cantitativ — 15 și urm., 17, 24.
— în raport cu valoarea de întrebuințare a altor mărfuri — 28—33, 64—65.
— ca relație de producție socială — 22 și urm., 33.
— reprezentată în bani și existînd în mod de sine stătător — 42, 48, 52, 124 și urm., 146, 149, 155, 158, 159, 161, 163, 167, 180—181.
— și tezaurizare — 142 și urm., 146—147, 149.
— și valoare de întrebuințare — 13 și urm., 32 și urm., 41—42, 43, 93, 268, 269.
— (și valoare de întrebuințare) în procesul schimbului — 33—43, 44, 48 și urm., 124.
Valută, vezi *Currency*
Viață
— materială — 9, 10, 259.
— socială — 15.
Viteză de circulație — 111, 112, 114, 118, 151, 208, 276.
— a banilor — 111, 112, 114, 121—122, 152, 161, 162, 166, 186, 276.
Comp. *Cantitate.*
Vînzare, vezi *Cumpărare.*
Vînzări pe termen — 159.
Vînzător, vezi *Cumpărător.*

Zeciuială — 248.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINS

Pag.

Partea întîi. **DESPRE CAPITAL**

Prefață 7

SECȚIUNEA I. **CAPITALUL ÎN GENERAL**

Capitolul întîi. MARFA 13

A. Din istoria analizei mărfii 46

Capitolul al doilea. BANII, SAU CIRCULAȚIA SIMPLĂ 61

1. Măsură a valorilor 62

B. Teorii asupra unității de măsură a banilor 76

2. Mijloc de circulație 89

a) Metamorfoza mărfurilor 90
b) Circulația banilor 103
c) Moneda. Semnul valorii 115

3. Banii 135

a) Tezaurizarea 139
b) Mijloc de plată 153
c) Bani universali 167

4. Metalele nobile 173

C. Teorii asupra mijloacelor de circulație și asupra banilor 179

ANEXE

I

KARL MARX. INTRODUCERE 219

I. PRODUCȚIE, CONSUM, REPARTIȚIE, SCHIMB, (CIRCULAȚIE)

1 Producția . . . . . —

BCU ASIS UNIVERSITY LIBRARY

— a muncii — 58.
— și preț — 66, 86, 89, 93 și urm., 110, 125 și urm., 157, 183.
— ca raport de schimb cantitativ — 15 și urm., 17, 24.
— în raport cu valoarea de întrebuințare a altor mărfuri — 28—33, 64—65.
— ca relație de producție socială — 22 și urm., 33.
— reprezentată în bani și existînd în mod de sine stătător — 42, 48, 52, 124 și urm., 146, 149, 155, 158, 159, 161, 163, 167, 180—181.
— și tezaurizare — 142 și urm., 146—147, 149.
— și valoare de întrebuințare — 13 și urm., 32 și urm., 41—42, 43, 93, 268, 269.
— (și valoare de întrebuințare) în procesul schimbului — 33—43, 44, 48 și urm., 124.
Valută, vezi *Currency*
Viață
— materială — 9, 10, 259.
— socială — 15.
Viteză de circulație — 111, 112, 114, 118, 151, 208, 276.
— a banilor — 111, 112, 114, 121—122, 152, 161, 162, 166, 186, 276.
Comp. *Cantitate.*
Vinzare, vezi *Cumpărare.*
Vinzări pe termen — 159.
Vînzător, vezi *Cumpărător.*

Zeciuială — 248.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINS

Pag.

Partea întîi. **DESPRE CAPITAL**

Prefață 7

SECȚIUNEA I. **CAPITALUL ÎN GENERAL**

Capitolul întîi. MARFA 13

A. Din istoria analizei mărfii 46

Capitolul al doilea. BANII, SAU CIRCULAȚIA SIMPLĂ 61

1. Măsură a valorilor 62

B. Teorii asupra unității de măsură a banilor 76

2. Mijloc de circulație 89

a) Metamorfoza mărfurilor 90
b) Circulația banilor 103
c) Moneda. Semnul valorii 115

3. Banii 135

a) Tezaurizarea 139
b) Mijloc de plată 153
c) Bani universali 167

4. Metalele nobile 173

C. Teorii asupra mijloacelor de circulație și asupra banilor 179

ANEXE

I

KARL MARX. INTRODUCERE 219

I. PRODUCȚIE, CONSUM, REPARTIȚIE, SCHIMB, (CIRCULAȚIE)

1 Producția . . . . . —

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2. Raportul general dintre producţie şi repartiţie, schimb, consum 226

a) [Producţie şi consum] 228
b) [Producţie şi repartiţie] 234
c) [In sfîrşit, schimbul şi circulaţia] 239

3. Metoda economiei politice 241

4. Producţie. Mijloace de producţie şi relaţii de producţie. Relaţii de producţie şi relaţii de schimb. Forme de stat şi forme de conştiinţă în legătura lor cu relaţiile de producţie şi relaţiile de schimb. Relaţii juridice. Relaţii familiale 253

II

FRIEDRICH ENGELS, KARL MARX. „CONTRIBUŢII LA CRITICA ECONOMIEI POLITICE“ 257

I. . . . . —
II. 262

III

SCRISORI DESPRE „CONTRIBUŢII LA CRITICA ECONOMIEI POLITICE“ 271

Adnotări 283
Indice de nume 293
Indice de materii 301

330.9(04)=59

BIBL. CENTR. UNIVERSITARĂ „M. EMINESCU“ IAŞI
20X13 | Pr. 75/960 | lei 4,80

3C13M(04)=59

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dat la cules 7.07.60. Bun de tipar 30.07.60. Tiraj 6.200. Hîrtie semivelină de 65 gr/m². 540×840/16. Coli editoriale 17,11. Coli de tipar 20. A. 00891/60. Indice de clasificare pentru biblioteci 3C13—330=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 4.757/1.012 de Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Piața Scînteii nr. 1. București — R.P.R.

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CA 43

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

5861

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY